

EMİRDAĞ FOLKLORU

Begüm ŞAHANOĞLU

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi İbrahim ÖZKAN

Temmuz, 2024

Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

EMİRDAĞ FOLKLORU

Hazırlayan
Begüm ŞAHANOĞLU

Danışman:
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Özkan

AFYONKARAHİSAR 2024

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Emirdağ Folkloru**” adlı çalışmanın, tüm hazırlanma süreçlerinde bilimsel etik kurallara ve atıf gösterme ilkelerine riayet ettiğimi belirterek aksi bir durumun tespiti hâlinde sorumluluğun tamamen bana ait olduğunu kabul, beyan ve taahhüt ederim.

06/08/2024

İmza

Begüm ŞAHANOĞLU

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Begüm Şahanoğlu
	Numarası	210623108
	Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
	Programı	Türk Dili ve Edebiyatı
	Program Düzeyi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı		Emirdağ Folkloru
Tez Savunma Sınav Tarihi		06.08.2024
Tez Savunma Sınav Saati		11.00

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek ☒oy birliği – ☐oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hacı İbrahim DELİCE
MÜDÜR

Bu tez, Enstitü Müdürlüğünce kontrol edilerek, elektronik imza kullanılarak onaylanmıştır.

ÖZET
EMİRDAĞ FOLKLORU
Begüm ŞAHANOĞLU
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
Temmuz, 2024

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Özkan

Afyonkarahisar ili içerisinde yurtdışına en fazla göç veren ilçelerden biri Emirdağ'dır. Bu göçler, teknolojinin gelişmesi ve küreselleşen dünya ilçenin geleneksel folklor unsurlarını yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bırakmıştır. Folklor, bir ülke ya da belirli bir bölge halkına ilişkin maddi ve manevi alanlardaki kültürel ürünleri konu edinen, bunları kendine özgü yöntemlerle derleyen, sınıflandıran, çözümleyen, yorumlayan ve son aşamada birleşime vardırma amaçlayan bir bilim dalıdır. Yaşanılan bölgenin folklorunu ve kültürel özelliklerini tanıtmak, bölgede bulunan halk bilimcilerin en temel görevidir. Araştırmanın amacı; kültürel zenginliğiyle birçok esere konu olan Emirdağ ilçesini tanıtmak ve ilçenin, halk edebiyatı ve halkbilimi unsurlarını derlemek, derlenen malzemeleri ilgili kaynaklarla değerlendirerek yeni bulgular elde etmektir. Bu kapsam da Emirdağ ilçesi, ilçeye bağlı Davulga ve Gömü Belediyeleri araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Yazılı, sözlü ve elektronik kaynaklardan yararlanılan bu araştırma da gözlem metoduyla birlikte yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak, ses kaydı yoluyla derleme yapılmıştır. Sonuç olarak Emirdağ ilçesi hakkında genel bilgiler, ilçenin halk edebiyatı manzum, mensur, serbest türleri ve ilçenin halk bilgisi konularında yeni bulgular elde edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Emirdağ ilçesi, halkbilimi, halk edebiyatı, kültür

ABSTRACT
EMIRDAĞ FOLKLORE
Begüm ŞAHANOĞLU
AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE

July, 2024

Advisor: Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Özkan

Emirdağ is one of the districts with the highest emigration abroad within Afyonkarahisar province. These migrations, the development of technology and the globalizing world have put the traditional folklore elements of the district in danger of extinction. Folklore is a branch of science that deals with the cultural products in the material and spiritual fields of the people of a country or a certain region, compiles, classifies, analyzes and interprets them with its own methods and aims to unify them in the final stage. Introducing the folklore and cultural characteristics of the region is the main duty of folklorists in the region. The purpose of the research; The aim is to introduce Emirdağ district, which is the subject of many works with its cultural richness, and to compile the folk literature and folklore elements of the district, and to obtain new findings by evaluating the compiled materials with relevant sources. In this context, Emirdağ district, Davulga and Gömü Municipalities of the district constitute the population of the research. In this research, written, oral and electronic sources were used, and the compilation was made through audio recording, using the semi-structured interview technique along with the observation method. As a result, new findings were obtained on general information about Emirdağ district, the verse, prose and free genres of the district's folk literature and the folk knowledge of the district.

Key Words: Emirdag district, folklore, folk literature, culture

ÖN SÖZ

Emirdağ ilçesinin halk bilimi, halk edebiyatını ve genel tanıtımını içeren bu araştırmada ilçe folkloru hakkında yapılan araştırmalardan, dergilerden, arşiv kaynaklarından, gazetelerden ve internet kaynaklarından alınan bilgilerin üzerine yeni bir saha araştırması yapılarak daha önce araştırılmayan konuların üzerine de gidilmiş ilçenin kültür unsurları tek bir yerde toplanmıştır. Şair, yazar, araştırmacı, ozan, âşık ve abdallara yer verilerek içerisinde ilçe folkloruyla ilgili araştırma yapanların eserlerine yer verilmesi, halk edebiyatı unsurlarından; ilahi, destan, memorat, efsane, fıkra, masal ve halk hikâyelerine folklor araştırması altında ilk defa yer verilmesi; halk bilimi unsurlarının sosyal yapıyı dikkate alarak hazırlanması ve ilçedeki halk hekimliğiyle ilgili bilgileri içermesi bakımından özgün bir araştırmadır.

Araştırma sürecinde, ulaşım ve kaynak kişi bulma konusunda tam destek veren; Emirdağ Belediye Başkanı ve Belediye personellerine, merkez ve köy muhtarlarına, Davulga, Gömü Belediye ve muhtarlarına; Ümraniye ve Çevre Köylüleri Sosyal Kültür ve Yardımlaşma Derneği Başkanına, Emirdağ esnafına, kitapları, dergileri, CD kayıtları ve Emirdağ hakkındakiengin bilgileriyle fazlasıyla destek olan; şair, yazar, ozan ve araştırmacılara; kültürünü ve bilgisini gerek internet üzerinden gerek yüz yüze aktaran, beni güler yüzle ve bütün misafirperverliğiyle karşılayan kaynak kişilere, tez yazım aşamasında verdiği teknik bilgilerle beni yönlendiren değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Özkan'a ve yapılan bütün görüşmelere benimle birlikte gelen anneme teşekkür ediyorum.

Begüm ŞAHANOĞLU

2024, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI	ii
ENSTİTÜ ONAYI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
RESİMLER LİSTESİ	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

EMİRDAĞ İLÇESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1. EMİRDAĞ İLÇESİNİN TARİHİ	4
2. EMİRDAĞ İLÇESİNİN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ	11
3. EMİRDAĞ İLÇESİNİN SOSYAL YAPISI	12
4. EMİRDAĞ İLÇESİNİN ŞAİR, YAZAR VE ARAŞTIRMACILARI	21
4.1. AHMET URFALI	23
4.2. ALİ YÜRÜK.....	24
4.3. FİKRET AKIN	24
4.4. FİKRET FIÇICI	25
4.5. MESUT KOCABAŞ (HAKİKİ KABAKÇI)	26
4.6. METİN AKIN.....	27
4.8. MUHARREM KUBAT	27
4.9. ÖMER FARUK YALDIZKAYA.....	29
4.10. ÖZCAN TÜRKMEN	31

4.11.	RABİA BARIŞ (RABİA SULTAN).....	31
4.12.	ŞÜKRÜ TÜRKMEN	32
5.	EMİRDAĞ İLÇESİNDE Kİ OZANLAR VE AŞIKLIK GELENEĞİ	33
5.1.	HALİS ERENOĞLU	34
5.2.	OZAN BAYRAM HASÇELİK	38
5.3.	OZAN FAKİ EDEER	44
5.4.	AŞIK MUSA KARATEPE	44
5.5.	OZAN ALİ BİLGE	45
5.6.	ÂŞIK YAŞAR ÖZBEL	46
5.7.	ÂŞIK YOKSUL DERVİŞ (ŞEMSETTİN KUBAT)	50
5.8.	OZAN KASIM MAZIBAŞ	51
5.9.	DOST KÂMİL (OZAN KÂMİL SAYIN).....	54
5.10.	ŞUAYİB TAŞARCAN	56
5.11.	ÂŞIK MEHMET ALİ AKÇINAR.....	57
6.	EMİRDAĞ İLÇESİNDEKİ ABDALLAR VE ABDAL GELENEĞİ.....	60

İKİNCİ BÖLÜM

EMİRDAĞ İLÇESİ HALK EDEBİYATINDA MANZUM, MENSUR VE SERBEST TÜRLERİN GENEL TASNİFİ

1.	EMİRDAĞ İLÇESİ HALK EDEBİYATINDA MANZUM TÜRLERİN GENEL TASNİFİ.....	63
1.1.	TÜRKÜLER	63
1.1.1.	Aşk/Sevda Konulu Türküler	64
1.1.1.1.	Yapıları Düzenli Olan Türküler	65
1.1.1.1.1.	Mâni Dörtlüklerinden Kurulu Türküler	65
1.1.1.2.	Yapıları Düzensiz Olan Türküler	65
1.1.2.	Gurbet/Ayrılık/ Hasret Konulu Türküler	66
1.1.2.1.	Yapıları Düzenli Olan Türküler	66
1.1.2.1.1.	Bentleri İki Mısradan Oluşan Bağlantısız Türküler	66
1.1.2.1.2.	Mâni Dörtlüklerinden Kurulu Türküler	67
1.1.2.2.	Yapıları Düzensiz Olan Türküler	74
1.1.3.	Arzu/İstek Türküleri	76

1.1.3.1. Yapıları Düzenli Olan Türküler	76
1.1.3.1.1. Mâni Dörtlüklerinden Kurulu Türküler	76
1.1.3.1.2. Yapıları Düzensiz Olan Türküler	77
1.1.4. Yergi/Alay/Eleştiri Türküleri	77
1.1.4.1. Yapıları Düzenli Olan Türküler	77
1.1.4.1.1. Mâni Dörtlüklerinden Kurulu Türküler	77
1.1.4.2. Yapıları Düzensiz Olan Türküler	78
1.1.5. Çoban (Gaba Hava) Türküleri	79
1.1.5.1. Yapıları Düzenli Olan Türküler	79
1.1.5.1.1. Bentleri İki Mısradan Oluşan Bağlantısız Türküler	79
1.1.5.2. Yapıları Düzensiz Olan Türküler	90
1.1.6. Düğün Türküleri.....	96
1.1.6.1. Kına türküleri	96
1.1.6.1.1. Yapıları Düzensiz Olan Türküler	96
1.1.6.2. Gelin Alma/Karşılama/Kutlama Türküleri	102
1.1.6.2.1. Yapıları Düzensiz Olan Türküler	102
1.1.6.3. Güvey Türküleri	102
1.1.6.3.1. Yapıları Düzensiz Olan Türküler	102
1.1.7. Karşılıklı Türküler (Koşalaşma).....	104
1.1.7.1. Yapıları Düzenli Olan Türküler	104
1.1.7.1.1. Mâni Dörtlüklerinden Kurulu Türküler	104
1.2. AĞITLAR	105
1.2.1. Savaşta Ölenler İçin Yakılan Ağıtlar	108
1.2.2. Kendi Eceliyle Ölenler İçin Yakılan Ağıtlar	110
1.2.3. Düşmanları Tarafından Öldürülenler İçin Yakılan Ağıtlar.....	127
1.2.4. Kaza Sonucu Ölenlere Yakılan Ağıtlar	134
1.2.5. Askerlik Görevlerini Yaparken Ölenler İçin Yakılan Ağıtlar.....	139
1.2.6. İntihar Sonucu Ölenlere Yakılan Ağıtlar.....	142
1.2.7. Gurbette Ölenler İçin Yakılan Ağıtlar	142
1.2.8. Kına Ağıtları	143
1.2.9. Yaşayanlara Yakılan Ağıtlar	144
1.2.10. Kerbelâ Mersiyeleri	146
1.3. MÂNİLER	154
1.3.1. Hayatın Geçiş Dönemleriyle İlgili Mâniler	156
1.3.1.1. Askerlik ile İlgili Mâniler	156
1.3.1.2. Evlilik ile İlgili Mâniler	156
1.3.1.2.1. Bekârlık ile İlgili Mâniler	156

1.3.1.2.2. Kına-Düğün ile İlgili Mâniler.....	157
1.3.1.2.3. Gelin-Kaynana ile İlgili Mâniler	157
1.3.2. Sevda Mânileri	159
1.3.5. İş Mânileri	166
1.3.6. Dert ile İlgili Mâniler.....	166
1.3.7. Dilek- İstek Mânileri	167
1.3.8. Alkış-Kargış Mânileri.....	169
1.3.9. Övgü ve Yüceltme ile İlgili Mâniler	170
1.3.10. Yergi ve Sitem ile İlgili Mâniler	171
1.3.11.Öğüt ile İlgili Mâniler	173
1.3.12. Ayrılık ve Hasret ile İlgili Mâniler	174
1.3.13. Mektup ile İlgili Mâniler	176
1.3.14. Pişmanlık ve Şikâyet ile İlgili Mâniler.....	176
1.3.15. Diğer Mâniler	177
1.3.16. Karşılıklı Mâniler.....	178
1.4. NİNNİLER	189
1.4.1. Dilek ve Temenni Ninnileri	190
1.4.2. Sevgi ve İlgi Ninnileri	191
1.4.3. Efsane ve Ağıt Ninnileri	192
1.4.4. Vaat Ninnileri.....	193
1.4.5.. Dini İçerikli Ninniler.....	193
1.4.6. Övgü ve Yergi Ninnileri	193
1.4.7. Şikâyet Üzerine Ninniler	194
1.4.8. Ayrılık ve Gurbet Ninnileri	194
1.4.9. Diğer Ninniler	194
1.5. BİLMECELER	195
1.5.1. Tabiat ve Tabiat Olaylarıyla İlgili Bilmeceleler	197
1.5.1.1. Gökyüzüyle İlgili Bilmeceleler.....	197
1.5.1.2. Meteorolojik Olaylarla İlgili Bilmeceleler	198
1.5.2. Bitkiler ve Onların Ürünleriyle İlgili Bilmeceleler	198
1.5.2.1. Meyvelerle İlgili Bilmeceleler	198
1.5.2.2. Sebzelerle İlgili Bilmeceleler.....	199
1.5.2.3. Çeşitli Bitkilerle İlgili Bilmeceleler	200
1.5.3. Yiyecekler ve İçeceklerle İlgili Bilmeceleler	200
1.5.3.1. Yiyeceklerle İlgili Bilmeceleler	200
1.5.3.2. İçeceklerle İlgili Bilmeceleler	200
1.5.4. Hayvanlar ve Onların Ürünleriyle İlgili Bilmeceleler.....	201

1.5.4.1. Uçar Hayvanlarla İlgili Bilmeceler	201
1.5.4.2. Böcek ve Haşerelerle İlgili Bilmeceler	201
1.5.4.3. Çeşitli Hayvanlarla İlgili Bilmeceler	201
1.5.5. İnsanlar ve Onların Organlarıyla İlgili Bilmeceler	201
1.5.5.1. İnsanlarla İlgili Bilmeceler	201
1.5.5.2. İnsan Organlarıyla İlgili Bilmeceler	201
1.5.6. Eşyalarla İlgili Bilmeceler	202
1.5.6.1. Kıyafetlerle İlgili Bilmeceler	202
1.5.6.2. Süs Eşyalarıyla İlgili Bilmeceler	202
1.5.6.3. Ev ve Evin Bölümleriyle İlgili Bilmeceler	203
1.5.6.4. Mutfak Eşyalarıyla İlgili Bilmeceler	203
1.5.6.5. Çeşitli Eşyalarla ilgili Bilmeceler	204
1.5.7. Mekânlarla İlgili Bilmeceler	205
1.5.8. Ulaşım Araçlarıyla İlgili Bilmeceler	205
1.5.9. İletişim Araçlarıyla İlgili Bilmeceler	206
1.5.10. Çeşitli Bilmeceler	206
1.6. İLAHİLER	207
2. EMİRDAĞ İLÇESİ HALK EDEBİYATINDA MENSUR TÜRLERİN GENEL TASNİFİ	214
2.1. DESTANLAR	214
2.2. MEMORATLAR	215
2.2.1. Yatır, Evliyalara ve Şehitlerle Kurulan İletişim Biçimleri	218
2.2.2. Hızır ile Kurulan İletişim Biçimleri	222
2.2.3. Ölüler ile Kurulan İletişim Biçimleri	222
2.2.4. Tam Tanımlanamayan Olağanüstü Güçlerle Kurulan İletişim Biçimleri	223
2.2.5. Cinler ile Kurulan İletişim Biçimleri	224
2.3. EFSANELER	224
2.3.1. Dinî Efsaneler	225
2.3.1.1. Türbe ve Evliyalara İlgili Efsaneler	225
2.3.1.2. Hızır ile İlgili Efsaneler	231
2.3.2. Olağanüstü Güç, Varlık ve Olaylarla İlgili Efsaneler	232
2.3.2.1. Şeytan ile İlgili Efsaneler	232
2.3.2.2. Yılan ve Evran ile İlgili Efsaneler	232
2.3.3. Tabiat ile İlgili Efsaneler	233
2.3.3.1. Ağaçlarla İlgili Efsaneler	233
2.3.3.2. Mağara, Kuyu ve İlerle İlgili Efsaneler	233
2.3.4. Yer Adlarıyla İlgili Efsaneler	234

2.3.4.1. Yerleşim Yerleriyle İlgili Efsaneler	234
2.3.4.2. Belirli Yerlerle İlgili Efsaneler	234
2.4. HALK HİKAYELERİ	235
2.5. MASALLAR	239
2.5.1. Hayvan Masalları	240
2.5.2. Asıl Halk Masalları	241
2.5.3. Fıkralar	250
2.5.4. Zincirlemeli Halk Masalları	250
2.6. FIKRALAR	260
2.6.1. Ortak Şahsiyeti Temsil Eden Tipler	261
2.6.1.1. Mahallî Tipler	261
2.6.2. Bölge ve Yöre Tipleri	262
2.6.3. Gündelik Tipler	264
2.6.3.1. Aile Fertleriyle Alakalı Tipler	264
2.6.3.2. Sanat ve Meslekleri Temsil Eden Tipler	264
2.6.3.3. Anonim Tipler	265
3. EMİRDAĞ İLÇESİ HALK EDEBİYATINDA SERBEST TÜRLERİN GENEL TASNİFİ	266
3.1. TEKERLEMELER	266
3.1.1. Sayışmacılar (Oyun Tekerlemeleri)	268
3.1.2. Masal Başlangıç Tekerlemeleri	269
3.1.3. Günlere Göre Tekerlemeler	270
3.1.4. Yanıltmacılar	271
3.2. ATASÖZÜ VE DEYİMLER	272
3.2.1. Atasözleri	275
3.2.2. Deyimler	275
3.3. ALKIŞLAR- KARGIŞLAR	275
3.3.1. Alkışlar (Dualar)	278
3.3.2. Kargışlar (Beddualar)	280
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
EMİRDAĞ İLÇESİ HALK BİLGİSİ UYGULAMALARI	
1. GEÇİŞ DÖNEMLERİ	281
1.1. DOĞUM	281
1.1.1. Doğum Öncesi	281

1.1.1.1.	Hamile kaçınmaları.....	281
1.1.1.2.	Çocuğun cinsiyetini belirlemeye yönelik uygulamalar	281
1.1.1.3.	Çocuğun cinsiyetini tahmin etmek	282
1.1.2.	Doğum Sırası	282
1.1.2.1.	Doğum.....	282
1.1.2.2.	Göbek Bağı	282
1.1.3.	Doğum Sonrası.....	283
1.1.3.1.	Tuzlama	283
1.1.3.2.	Topraklama	283
1.1.3.3.	Al Basma İnancı ve Kırklama.....	284
1.1.3.4.	Ad Verme.....	285
1.1.3.5.	Diş Hediği (İlk Diş).....	286
1.1.3.6.	Köstek Kesme	287
1.1.3.7.	Sünnet	288
1.1.3.8.	Askerlik	288
2.2.	EVLENME	290
2.2.1.	Muhacirlerde Düğün Öncesi	290
2.2.2.	Muhacirlerde Düğün Sırası.....	291
2.2.3.	Muhacirlerde Düğün Sonrası.....	294
2.2.4.	Türkmen ve Yörüklerde Düğün Öncesi Adetler	294
2.2.4.1.	Ekmek Günü	295
2.2.5.	Türkmen ve Yörüklerde Düğün Sırası Adetler	295
2.2.6.	Türkmen ve Yörüklerde Düğün Sonrası Adetler	301
2.3.	ÖLÜM.....	303
2.4.	ZİYARET MEKANLARI.....	304
2.4.1.	Kötü Hasan Dede Türbesi	304
2.4.2.	Yüksel ve Tufan Dede Türbesi	304
2.4.3.	Veysel Karani Türbesi.....	305
2.4.4.	Ese (İsa) Dede Türbesi	306
2.4.5.	Hasan Dede Türbesi	307
2.4.6.	Yorgun Dede	307
2.4.8.	Emir Baba Türbesi	308
2.4.9.	Garip Dede	308
2.4.10.	Hacı Hamza Tekkesi	308
2.4.12.	Hodul (Hudul) Dede Türbesi	309
2.4.13.	Hacılar (Dede) Tekkesi	309

2.4.15. Hak Halili Türbesi.....	309
2.4.16. Sinan Dede Türbesi.....	311
2.4.17. Sızı Dede Türbesi	313
2.4.18. Hurşit Dede Türbesi.....	314
2.4.19. Kezban Bacı Türbesi.....	314
2.4.20. Abdullah Efendi Türbesi	314
2.4.21. Balcam Sultan Türbesi	314
2.4.22. Sakar Dede (Yorgun Dede)	316
2.4.24. Amorium	316
2.5. TÖRENLER	316
2.5.1. Kutlama Törenleri.....	317
2.5.1.1. Bayram	317
1.5.1.2. Hıdırellez.....	317
2.5.2. Bereket Törenleri	319
1.5.2.1. Sayacı Gezmesi (Koç Katımı)	319
1.5.2.2. Yağmur Duası.....	320
1.5.2.2.1. Yağmur Gelini	321
1.6. GİYİM- KUŞAM.....	322
1.7. OYUNLAR.....	328
1.7.1. Çocuk ve Genç Oyunları	329
1.7.1.1. Al atlı- Kır atlıya bina.....	330
1.7.1.2. Alile.....	330
1.7.1.3. Altınkale.....	331
1.7.1.4. Aşık	331
1.7.1.5. Ay gördüm	331
1.7.1.6. Baş oyunu	332
1.7.1.7. Beştaş (Cık cık taşı)	333
1.7.1.8. Bezirgan başı	334
1.7.1.9. Şer (Bilmece) oyunu	335
1.7.1.10. Ceviz Oyunu.....	335
1.7.1.11. Dominik (Cincan) Oyunu	335
1.7.1.12. Çelik (Met) Oyunu	336
1.7.1.13. Birlimbir (Çift Garış) Oyunu	336
1.7.1.14. Çölmek Kaptı (Mendil Kapmaca) Oyunu.....	337
1.7.1.15. Dama Oyunu.....	337
1.7.1.16. Dokurcum Oyunu	338

1.7.1.17. Domino (hoto).....	338
1.7.1.18. Eski minder.....	338
1.7.1.19. Fırın Kızdı Oyunu.....	339
1.7.1.20. Gingıraç Oyunu.....	340
1.7.1.21. Halka Çevirme Oyunu.....	340
1.7.1.22. Hengil Ekmek (Hilk ekmek).....	341
1.7.1.23. İlıdı oyunu.....	341
1.7.1.24. İkkem Oyunu.....	341
1.7.1.25. İp atlama Oyunu.....	341
1.7.1.26. Hongala Oyunu.....	342
1.7.1.27. Kapıcık Başı Oyunu.....	342
1.7.1.28. Kara mort.....	343
1.7.1.29. Kebirlim (Kepirlim) Oyunu.....	343
1.7.1.30. Kızak Kayma Oyunu.....	344
1.7.1.31. Kibritçik Oyunu.....	344
1.7.1.32. Kolkırma Oyunu.....	345
1.7.1.33. Komilik Oyunu.....	345
1.7.1.34. Boğma Gıcırı.....	345
1.7.1.35. Körebe Oyunu.....	345
1.7.1.36. Köş Oyunu.....	346
1.7.1.37. Köy Göçtü Oyunu.....	347
1.7.1.38. Kütük oyunu.....	347
1.7.1.39. Mavle Oyunu.....	347
1.7.1.40. Mort Oyunu.....	348
1.7.1.41. Pancarım sökme.....	348
1.7.1.42. Partal (Yüzük) Oyunu.....	348
1.7.1.43. Pıkacık (Dikme taş) Oyunu.....	349
1.7.1.44. Saklanbaç.....	349
1.7.1.45. Sarımsak Satma Oyunu.....	350
1.7.1.46. Sayı Gıcırı Oyunu.....	351
1.7.1.47. Seksek Oyunu.....	351
1.7.1.48. Taş Oyunu.....	351
1.7.1.49. Taş Gıcırı Oyunu.....	352
1.7.1.50. Tongili (Yeditaş) Oyunu.....	352
1.7.1.51. Topaç Oyunu.....	352
1.7.1.52. Tostopalak Oyunu.....	353
1.7.1.53. Tura Oyunu.....	353
1.7.1.54. Uzun atlama (Uzun eşek- Çoturum eşek).....	354

1.7.1.55. Üç Bacak Oyunu	354
1.7.1.56. Üç Kas Kap Oyunu	354
1.7.1.57. Üçürcüm	354
1.7.1.58. Vızıldak	355
1.7.1.59. Yağ Satarım Oyunu	355
1.7.1.60. Yaka oyunu	356
1.7.1.61. Yeldirme Gıcırı Oyunu.....	356
1.7.1.62. Yesir Oyunu	356
1.7.1.63. Yüzük Saklama Oyunu	357

1.8. HALK HEKİMLİĞİ.....357

1.8.1. Ocaklar	357
1.8.1.1. Ocaklarda El Verme/Alma Töreni.....	358
1.8.1.2. Köslü (Kör höslü) Ocağı.....	358
1.8.1.3. Siğil Ocağı	359
1.8.1.4. Sütçe Ocağı.....	360
1.8.1.5. Yılcık (Kemik Veremi) Ocağı	360
1.8.1.6. Sızı Ocağı (Yılcık) Ocağı	361
1.8.1.7. Al Ocağı	361
1.8.1.8. Kuduz Ocağı.....	362
1.8.1.9. Kabakulak Ocağı	362
1.8.1.10. Küpleme Ocağı	362
1.8.1.11. Kulunç Ocağı.....	362
1.8.1.12. Karaaslan (İtburnu) Ocağı.....	362
1.8.1.13. Hafakan ocağı:	363
1.8.1.14. Sıtma Tedavisi	363
1.8.1.15. Dabaz Ocağı.....	363
1.8.1.16. Yel Bağı (Yel Girmesi) Tedavisi.....	363
1.8.1.17. Dolama Tedavisi.....	363
1.8.1.18. Göbek Düşen Ocağı	364
1.8.1.19. Isırgı Ocağı	364
1.8.1.20. Karayanık Ocağı	364
1.8.1.21. Dermeğe (Termeğe/ Temreğ) Ocağı	365
1.8.1.22. Kumarcık Sıçanı Ocağı.....	365
1.8.1.23. Çakma (Yakma) Ocağı	365
1.8.1.24. Sarılık Ocağı	366
1.8.1.25. Bulgurlama (Bulgur Püskürtmesi, Bulgurcuk) Ocağı.....	366
1.8.1.26. Diğer Tedavi ve Uygulamalar	366

1.9. HALK TAKVİMİ.....	367
1.10. HALK MUTFAĞI	368
1.10.1. Yiyecek ve İçecekler	368
1.10.1.1. Türkmen ve Yörüklerin Bulunduğu Köylerde Adı Sıklıkla Duyulan Yiyecekler	369
1.10.1.2. Muhacir Köylerinde Adı Sıklıkla Duyulan Yiyecekler	372
1.10.1.3. Karabağ Köylerinde Adı Sıklıkla Duyulan Yiyecekler	373
1.11. HALK İNANIŞLARI	374
1.12. ADLAR	376
1.12.1. Lakaplar	379
1.12.1.1. Sülale lakapları	380
1.12.1.1.1. Hayvanlarla İlgili Lakaplar	380
1.12.1.1.2. Fiziksel veya Kişilik Özelliklerine Göre Lakaplar	380
1.12.1.1.3. Anlamı ve Sebebi Bilinmeyen Lakaplar:	380
1.12.1.2. Kişiye Özel Lakaplar	381
1.12.1.2.1. Hayvanlarla İlgili Lakaplar	381
1.12.1.2.2. Fiziksel veya Kişilik Özellikleriyle İlgili Lakaplar	381
1.12.2. Yer, Su, Dağ vs. Adları	382
1.12.2.1. Boy, Oymak ve Topluluğa Bağlı Yer Adları	382
1.12.2.2. Su kökenli yer adları	382
1.12.2.3. Yapı adı kökenli yer adları	383
1.12.2.4. Bitki adı kökenli yer adları	383
1.12.2.5. Yükselti adı kökenli yer adları	383
1.12.2.5. Mevki kökenli yer adları	383
1.12.2.6. Harabe adı kökenli adlar	383
1.12.2.8. Renk adı kökenli adları	383
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	384
SÖZLÜK	390
KAYNAKÇA.....	391
EKLER	398
EK-1 Kaynak Kişiler.....	398
Ek-2 Görüşme Soruları	407

RESİMLER LİSTESİ

<i>Resim 1. Veysel Karani Türbesi Dış Görünüm</i>	305
<i>Resim 2. Veysel Karani'nin Kabri</i>	305
<i>Resim 3. Veysel Karani'nin Figürlü Asası.....</i>	306
<i>Resim 4. Veysel Karani Türbesi İç Görünüm</i>	306
<i>Resim 5. Ese (İsa) Türbesi Dış Görünüm.....</i>	307
<i>Resim 6. Ese (İsa) Dede Türbesi İç Görünüm</i>	307
<i>Resim 7. Hasan Dede Türbesi Dış Görünüm</i>	307
<i>Resim 8. Hasan Dede Türbesi İç Görünüm</i>	307
<i>Resim 9. Hacı Hamza Tekkesi</i>	308
<i>Resim 10. Yağmur Dede.....</i>	308
<i>Resim 11. Hacılar (Dede) Tekkesi</i>	309
<i>Resim 12. Hak Halilî İbadethanesinin İç Görünümü.....</i>	310
<i>Resim 13. Hak Halilî Türbesi'nin Dışında Bulunan Mezarlar</i>	310
<i>Resim 14. Hak Halilî Türbesinin İç Görünümü 1</i>	310
<i>Resim 15. Hak Halilî Türbesinin İç Görünümü 2</i>	311
<i>Resim 16. Hak Halilî Türbesi'ndeki Bir Motif.....</i>	311
<i>Resim 17. Hak Halilî Türbesi Kapısındaki Bir Motif</i>	311
<i>Resim 18. Sinan Dede Türbesi Dış Görünüm</i>	312
<i>Resim 19. Sinan Dede Türbesinde Bulunan Oyak</i>	312
<i>Resim 20. Sinan Dede Türbesi İç Görünümü 1</i>	313
<i>Resim 21. Sinan Dede Türbesi İç Görünümü 2</i>	313
<i>Resim 22. Sızı Dede Türbesi</i>	314
<i>Resim 23. Abdullah Efendi Türbesi</i>	314
<i>Resim 24. Balcam Sultan Türbesi İç Görünümü</i>	315
<i>Resim 25. Hamza Dede ve Fakı Dede Türbesi</i>	315
<i>Resim 26. Bacım Sultan Türbesindeki Tablolar.....</i>	316
<i>Resim 27. Emirdağ İlçesindeki Yağmur Duasından Bir Görünüm</i>	321
<i>Resim 28. Emirdağ'ındaki Karabağ Türkmenlerinin Yöresel Kıyafeti</i>	323
<i>Resim 29. Emirdağ'ındaki Karabağ Türkmenlerinin Yöresel Kıyafeti 2</i>	323
<i>Resim 30. Muhacirlerin Mum Günü Sabahı Giydiği Kadife.....</i>	324
<i>Resim 31. Muhacirlerin Mum Günü Akşamı Giydiği Telli.....</i>	324
<i>Resim 32. Muhacirlerin Duvak Gününde Giydiği Keten Takım</i>	325

<i>Resim 33. Muhacirlerin Çomba Adını Verdikleri Nazarlık.....</i>	325
<i>Resim 34. Türkmen Tozağı (Ciga, Peygamber Duvağı)</i>	326
<i>Resim 35. Türkmen Düğününde Giyilen Saya</i>	327
<i>Resim 36. Eski Fotoğraflardaki Türkmenlerin Saya Kıyafeti Görünümü.....</i>	327
<i>Resim 37. Tüm Parçalarıyla Saya Giysisi.....</i>	328
<i>Resim 38. Al Atlı- Kır Atlıya Bina Adlı Oyunda Kullanılan Büyükbaş Çene Kemiği</i>	330
<i>Resim 39. Alile Oyunu</i>	331
<i>Resim 40. Aşık Oyunu</i>	331
<i>Resim 41. Ay Gördüm Oyunu</i>	332
<i>Resim 42. Baş Oyununda Kullanılan Mermer Parçası.....</i>	333
<i>Resim 43. Baş Oyununda Kullanılan Gazoz Kapakları</i>	333
<i>Resim 44. Beştaş (Cıkcık Taşı) Oyunu</i>	334
<i>Resim 45. Bezirgan Baş Oyunu</i>	335
<i>Resim 46. Ceviz Oyunu</i>	335
<i>Resim 47. Çelik (Met) Oyunu</i>	336
<i>Resim 48. Birlimbir Oyunu</i>	337
<i>Resim 49. Çölmek Kaptı Oyunu</i>	337
<i>Resim 50. Dokurcum Oyunu</i>	338
<i>Resim 51. Eski Minder Oyunu</i>	339
<i>Resim 52. Fırın Kızdı Oyunu</i>	340
<i>Resim 53. Gıngıraç Oyunu</i>	340
<i>Resim 54. İp Atlama Oyunu</i>	342
<i>Resim 55. Hongala Oyunu</i>	342
<i>Resim 56. Kebirlim Oyunu</i>	344
<i>Resim 57. Kızak Kayma Oyunu.....</i>	344
<i>Resim 58. Kibritçik Oyunu</i>	345
<i>Resim 59. Körebe Oyunu</i>	346
<i>Resim 60. Köş Oyunu</i>	347
<i>Resim 61. Yüzük Oyunu</i>	349
<i>Resim 62. Pıkacık (Dikme Taş) Oyunu</i>	349
<i>Resim 63. Saklanbaç Oyunu</i>	350
<i>Resim 64. Seksek Oyunu</i>	351
<i>Resim 65. Tongili Oyunu</i>	352

Resim 66. Oyunda Kullanılan Topaç	353
Resim 67. Üçürcüm Oyunu	355
Resim 68. Vızıldak Oyunu	355
Resim 69. Yağ Satarım Oyunu	356
Resim 70. Yılcık Taşı	361
Resim 71. Arabaşı	369
Resim 72. Türkmen Tarhanası	370
Resim 73. Emirdağ Koyun Yoğurdu	370
Resim 74. Yumurtalı Pide	371
Resim 75. Dolgulu Köfte	371
Resim 76. Emirdağ Güveci	372
Resim 77. Dızmana	373
Resim 78. Basmaç	373
Resim 79. Dumbul	374

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

A.s: Aleyhisselâm

AFYAŞAD: Afyonkarahisar Şairler ve Yazarlar Derneği

Dr: Doktor

Hız: Hazreti

İLESAM: Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliğı

KTLS: Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü

M.Ö: Milattan önce

MESAM: Türkiye Musiki Eseri Sahipleri Meslek Birliğı

Prof: Profesör

S: Sayfa

TDK: Türk Dil Kurumu

TDKTS: Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük

Vb: ve benzeri

Vd: ve devamı

Vs: Vesaire

GİRİŞ

Folklor (Halkbilim); insanın yaşayışı etrafında oluşan gelenek, görenek, töre ve inançları, genel olarak bütün maddi ve manevi unsurları konu alan bir bilimdir. Bu bilim kendi içinde; halk edebiyatı ürünlerinden, âşıklara, gelenek, göreneklere, inançlara ve halk hekimliğine, halk bilgisine kadar geniş bir konu yelpazesine sahiptir. Halk, belli bir bölgede yaşayan insan topluluğuna verilen addır. Bundan dolayı halkın ürettiği kültür bütünüyle halkbiliminin de konusu olmaktadır. Halkbiliminin amacı belirli bir yerde yaşayan insan topluluğunun, kültürünü ortaya koymak ve tanıtmaktır. Bu araştırma da folklorun genel amacıyla çatışmayacak şekilde Emirdağ folkloru adıyla ilçenin kültürü tanıtılacaktır. Kültür insana ait olan her şeydir. Bundan dolayı kültür, folklor ile sıkı sıkıya bağlıdır. Hititler zamanından başlayarak, Anadolu'nun en önemli yerleşim merkezlerinden birisi olan Emirdağ, tarih boyunca çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış, 11. Yüzyılda Türk iskan siyasetine bağlı olarak, bölgeye çeşitli yerlerden gelen, Türkmen boyları yerleştirilmiştir. Bu boylar geldikleri yerlerin kültürünü de beraberinde getirmiş ve ilçe de kültürel anlamda bir zenginlik oluşturmuşlardır.

Bu araştırmanın amacı, kültürel zenginliğiyle birçok esere konu olan Emirdağ ilçesini tanıtmak ve ilçenin, Halk edebiyatı ve Halkbilimi unsurlarını derlemek, derlenen malzemeleri ilçe hakkında geçmişte yapılan folklor araştırmalarıyla birlikte değerlendirmek ve bunun sonucunda yeni bulgular elde etmektir.

Yapılacak olan araştırma, teknolojinin gelişmesinden ve Belçika, Hollanda, Almanya ve Danimarka'ya olan göçlerden; olumsuz olarak etkilenen, Emirdağ ilçesi halk edebiyatı ve halkbilimi unsurlarını, toplu bir biçimde ortaya koyması bakımından önemlidir. Halkbiliminde bu tür araştırmalara her zaman ihtiyaç vardır. İlçelerin halk edebiyatı ve halkbilimi unsurlarını toplu olarak ortaya koyan çalışmalar, içinde bulunduğumuz değişim ve dönüşüm sürecinde, kültürel özelliklerimizin kayıt altına alınmasını ve bu kayıtların ileriki zamanlarda farklı şekillerde kullanılmasını sağlar. Türk halkbilimi ve halk edebiyatının ilgi alanına giren önemli unsurları içereceğinden, yeni bulgular ve ulaşılan sonuçlar, söz konusu bilimin, bilgi birikimine katkı da bulunmasının yanı sıra il ve ilçenin kültürüne de büyük katkısı olacaktır.

Bu araştırmanın, bölgeyle ilgili yapılan diğer araştırmalardan farklı olarak önemi, halk edebiyatı mensur, manzum ve serbest türlerinin tümüne, ilçenin halk bilgisine, âşıklık ve abdallık geleneğine, ilçenin genel tanıtımına; hem saha da yapılacak olan

derlemeden, hem de geçmişte yapılan folklor araştırmalarından yararlanarak, ayrıntılı olarak yer verilmiş olmasıdır.

Araştırma, Afyonkarahisar iline bağlı Emirdağ ilçesinin, 69 köy ve ilçeye bağlı Davulga, Gömü belediyelerini kapsamaktadır. Bu kapsam, geneli temsil edebilecek olan; Merkez, Tabaklar, Ağılcık, Gzeli, atallı, Başkonak, Balcam, Yavuz, Trkmenakren, Camili, iftlik, Bademli, Karacalar, Tez, Dereköy, Ekizce, aykışla, Soğukkuyu, Hamzahacılı, Suvermez, Güneysaray, Toklucak, Salihler, Gedikevi, Bağlıca, Yüreğil, Kırkpınar, Aşağıkurudere, Aydınyaka köyleri ve ilçeye bağlı Davulga ve Gömü Belediyeleri olmak üzere 29 köy ve bağlı iki belediye ile sınırlandırılmıştır. Bununla birlikte, ilçe merkezine yakınlık ve uzaklık durumlarına, kaynak kişilerin yoğun bulunduğu yerlere göre derlemenin nerelerde yapılacağı belirlenmiştir.

Araştırma, halk bilgisi ve halk edebiyatı türleriyle ilgilidir. Halkbilimi hem beşeri hem de sosyal bir bilimdir. Bilimin genel amacı; insan davranışlarını ve geleneklerini çalışarak, objesi olan insanı daha iyi anlamak ve onun hakkında derin bir bilgiye sahip olmaktır. Halkbilimi, buna bağlı olarak toplumun geleneksel inanışlarını ve günlük hayatta gerçekleştirdiği bütün geleneksel uygulamaları ele alır. Halk edebiyatı ise sözlü ve yazılı kaynaklardan elde ettiği masal, efsane, bilmece, tekerleme vb. edebi ürünleri inceler. Halkbilimi ve halk edebiyatı ürünleri saha araştırması yapılarak tespit edilebilmektedir. Araştırılacak topluluk hakkında ki bilgiler, bizzat alana gidilerek, bazı yöntem ve tekniklerle elde edilir. En çok kullanılan yöntem derlemedir. Derleme yapılırken araştırmanın durumuna göre gözlem, görüşme, anket vb. teknikler uygulanır.

zkul obanoğlu'nun 2019 yılında çıkardığı, Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş adlı kitabı; halk biliminin kuram, yöntem ve tekniklerini geçmişten günümüze açıklamaktadır.

Sedat Veyis rnek, 1977'de Türk Halk Bilimi kitabında, folklorun çalışma konularına yönelik olarak 25 madde halinde bir sınıflandırma yapmıştır.

Metin Ekici'nin Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri adlı kitabı; derleme sırasında, kaynak kişiye sorulacak çeşitli sorulara yer vermektedir.

Araştırmanın yöntem ve teknikleri obanoğlu'nun kitabına, içeriği Sedat Veyis rnek'in sınıflandırmasına göre hazırlanmıştır. Derleme için hazırlanan 31 görüşme sorusu ise Ekici'nin kitabından alınmıştır.

Söz konusu ilçenin genel tanıtımında ağırlıklı olarak yazılı kaynaklara bağlı kalınırken, halk edebiyatı ve halk bilgisi araştırma bulgularında çoğunlukla sözlü kaynaklardan yararlanılmıştır. Veri toplama yönteminde; yazılı kaynaklar için literatür taraması yapılmış olup, sözlü kaynaklar için araştırma sahasına inilmiş ve altı ay boyunca sahada kalınmıştır. Araştırma sahasında; öncelikle gözlem metodundan faydalanılmış; sosyal medya aracılığıyla ilçenin folkloru hakkında daha önce araştırma yapmış olan yazar, şair ve ozanlarla görüşülmüştür. Bu kişilerle birlikte, belediye ve muhtarlıkların desteğiyle köylere ve kaynak kişilere ulaşılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle, kaynak kişilere sorulmak üzere, 31 soruluk bir görüşme sorusu hazırlanmıştır. Kaynak kişilerin izniyle bu sorulara verilen cevaplar ses kaydına alınarak derlenmiştir. Böylece ilçe hakkında birçok veri elde edilmiştir.

Çalışma da belirlenen evren; Emirdağ şehir merkezi, 69 köyü ve ilçeye bağlı 2 belediyesidir. Bu evren kapsamında ilçe merkezinden 19 kişi, Tabaklar köyünden 4 kişi, Ağıcık'tan 3 kişi, Gözeli'den 4 kişi, Çatallı'dan 3 kişi, Başkonak'tan 3 kişi, Balcam'dan 3 kişi, Yavuz köyünden 3 kişi, Türkmenakören'den 4 kişi, Camili'den 6 kişi, Çiftlik köyünden 6 kişi, Bademli'den 6 kişi, Karacalar'dan 12 kişi, Tez'den 7 kişi, Dereköy'den 3 kişi, Ekizce'den 3 kişi, Çaykışla'dan 4 kişi, Soğukkuyu'dan 1 kişi, Hamzahacı'dan 4 kişi, Suvermez'den 2 kişi, Güneysaray'dan 5 kişi, Toklucak'tan 2 kişi, Salihler'den 2 kişi, Gedikevi'nden 1 kişi, Bağlıca'dan 3 kişi, Yüreğil'den 3 kişi, Kırkpınar'dan 1 kişi, Aşağıkurudere'den 1 kişi, Aydınyaka'dan 1 kişi ve ilçeye bağlı Davulga Belediyesi'nden 7 kişi, Gömü Belediyesi'nden 2 kişi olmak üzere toplamda 29 köy ve bağlı iki belediyeden 128 kaynak kişi örneklem olarak seçilmiştir. Söz konusu köyler ve bağlı belediyelerin yanı sıra kaynak kişilerde geneli temsil edebilecek niteliktedir.

Kaynak kişilerden yapılan derlemeler, yazılı ve elektronik kaynaklardan toplanan veriler, öncelikle araştırma konusuyla ilgisine bakılarak tasnif edilmiştir. Tasnif edilen veriler arasında; kaynak kişilerden alınan verilerle, yazılı ve elektronik kaynaklardan alınan veriler karşılaştırılmış ve doğru bilgiler ayırt edilerek yazıya geçirilmiştir. Geçmişte yapılan folklor araştırmalarının, günümüzde kaynak kişilerden yapılan derlemeyle uyumu aranarak, yeni bulgulara ulaşılmıştır.

“Emirdağ folkloru” adını taşıyan bu araştırmanın; genel tanıtımında ilçenin tarihine, coğrafi özelliklerine, sosyal yapısına, şair, yazar ve araştırmacılarına, ozanlarına, ilçede bulunan Abdal geleneğine yer verilmiştir. Araştırma bulgularında ilçenin halk edebiyatı manzum, mensur ve serbest türlerinden; ağıtlar, türküler, mâniler, ninniler,

bilmeceler, tekerlemeler, atasözü ve deyimler, alkış ve kargışlar, ilahiler, destanlar, memoratlar, efsaneler, halk hikayeleri, masallar ve fıkralara; halk bilgisi unsurlarından; doğum, askerlik, evlenme, ölüm adetlerine, bayram, hıdırellez, saya gezmesi, yağmur duası ve yağmur gelini gibi törenler, giyim-kuşamlara, oyunlara, halk hekimliği ve halk takvimine, yiyecek ve içeceklere, halk inanışlarına ve adlara yer verilmiştir. Bu araştırma; yukarıda adı geçen bütün araştırmalar incelendikten sonra üzerine güncel olarak bir saha araştırması yapıldıktan sonra yazıya aktarılmıştır. Türkü, mâni, ağıt, memoratlar, bazı masal ve efsaneler, ilahiler, halk hikayeleri, tekerlemeler ve ninniler başlığı altında, ilk defa bu tez içerisinde gösterilen bazı halk edebiyatı unsurları bulunmaktadır. Genel tanıtımda ilçenin halk arasında bilinen fakat kitaplarda bahsedilmeyen bazı yeni ozan ve şairlerine yer verilmiştir. Yine halk bilgisi alanında önemli bulgular elde edilmiştir. Bütün bu bakımlardan ve güncel bir saha araştırmasına dayanması sebebiyle diğer araştırmalardan ayrılır.

BİRİNCİ BÖLÜM

EMİRDAĞ İLÇESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1. EMİRDAĞ İLÇESİNİN TARİHİ

Geçmişten bu yana birçok medeniyete ev sahipliği yapan Emirdağ'ın izine ilk olarak Hititler döneminde rastlanmaktadır. Hititler; zamanında bütün Orta Anadolu'yu ele geçirmiş olup diğer illerde olduğu gibi Afyon içinde de birçok site (köy) kurmuştur. Bu sitelerden biri de Afyon tarihiyle ilgili kaynaklarda ortak karara varılan isim Aura(Emirdağ- Hisar köy)'dir.

Kral yolunun; Aura (Emirdağ-Hisar köy) ve Yedi kapı (Emirdağ-Başkonak)'dan geçmesi Emirdağ'ının geçmiş tarihlerde stratejik bir bölge de bulunduğunu gösterir. Dönemde Kral yolunu kapatan Arzavalılar ve Ahiyavalılarla savaşlar yapılmış, batıya seferler düzenlenmiştir. Bu seferlerde ; adı geçen köyler, savaşlarda ve anlaşmalarda geçiş güzergahı ve konaklama merkezi olarak kullanılmıştır.

Kavimlerin göç arayışıyla birlikte Hititler'in topraklarına sıklıkla saldırılar gerçekleşmiş, bu süreçten sonra gerileme dönemine girilmiştir (Yaldızkaya, 1994:3). Süleyman Gönçer'in Afyon ili Tarihi kitabında Friglerin o zamanlar Afyon iline kadar gelmediği, Hititlerin gerilemesine Amazonlar'ın sebep olduğu söylenmektedir (Gönçer, 1971: 61).

M.Ö.1200'lerden sonra Anadolu'ya gelen Frigler, Amazonlar ile çarpışarak Orta ve Batı Anadolu'da Eskişehir ile Emirdağ bölgesini ele geçirdiler (Gönçer, 1971: 63). M.Ö.

750 yılında Büyük ve Küçük Frigya denilen, iki federasyondan oluşan büyük bir devlet kurdular (Öztuna, 1977: 283). Büyük Frigya; Dorileom (Eskişehir), Filomeliom (Akşehir), Amorium (Emirdağ- Hisar köy)'u da içine alan geniş bir bölgeden oluşmaktadır (Yaldızkaya, 1994: 4).

Bölgede yapılan kazı sonuçlarından elde edilen bilgilere göre Friglerin yönetimi bir hayli uzun sürmüştür. Gordius çağında gelişen ve zenginleşen Frigya krallığı, Gordius'un oğlu 3. Midas'la altın çağını yaşamıştır (Gönçer, 1971: 75-77). Kimmer ve İskit saldırıları ile zayıflamış sonra Lidyalılar tarafından M.Ö. 620 yılında ortadan kaldırılmıştır. (Yaldızkaya, 1994: 4).

Şemsettin Sami'nin Kâmus'ul Âlâm adlı eserinde, dünyaca ünlü fabl ustası ve filozof (Aisopos) Ezop'un aslen Amorium'lu olduğu, Lidyalıların Frigya'yı ele geçirdiği dönemde kendisinin esir edildiği söylenmektedir (Şemsettin Sami, 1996: 957). Bu konu hakkında İbrahim Yüksel'de Amoriumlu Ezop adında bir kitap çıkarmıştır.

M.Ö. VI. Yüzyıldan itibaren Lidyalıların Frigleri egemenlikleri altına alarak, İç Ege'ye girdikleri; Lidyalılara ait mezar anıtı olan hüyüklerin (tümülüsler) buralarda görülmesinden anlaşılmaktadır (Çalışkan, 2014: 14-15). Kurucusu Tırha (Tire) prensi Mermnas'ın oğlu Gyges, başkentleri Sard'tır. Sonuncu kral Krolosos (Krezus) çağında krallığın, refah seviyesi oldukça yükselmiştir. Alyattes dönemi'nde Medlerle, Kızılırmak yöresinde yapılan savaş sonucu Lidyalılar Akşehir ve civarını ele geçirmişler, buralarda yeni köyler kurmuşlardır. Böylelikle, Akşehir'e yakın Emirdağ ve üzerinden geçen Kral yolunun da krallığın hakimiyetine girdiği görülmektedir. Bu yol Lidyalıları ticaret alanında geliştirmiş ve zenginleştirmiştir.

O sıralar Medler ile Persler birleşerek İran Devleti'ni kurmuşlardır. Daha sonra Med'lerden ayrılan Pers (İran) Kralı II. Kurus(Keyhüsrev)'un batıya yönelmesi, Lidyalıların sonunu hazırlamıştır. M.Ö. 546 yılında başkent Sard, Persler tarafından ele geçirilmiştir (Yaldızkaya, 1994: 4,5).

II. Kurus Lidyalıları yendikten sonra Asya'da büyük bir egemenlik kurmuştur. Bu devirde Anadolu; satraplıklara ayrılarak yönetilmiştir. II. Kurus'un torunu Dara başa geçtiğinde; başkentleri Sus'tan Sardes'e giden Kral yolunu daha kestirme bir hale getirerek, kısaltmıştır (Çalışkan,2014:14). Yol, bu dönemde de siyasi ve ticari bakımdan önemini korumuştur. Emirdağ civarında bol miktarda bulunan gümüş paralar bunu kanıtlar niteliktedir (Bayar,2022: 43).

İki yüz yıl kadar süren hakimiyette, çeşitli savaflara katılıp, bölgelerini korusalar da satraplıkların çekişmeleri otoritelerini büyük ölçü de sarsmıştır. Makedonyalı Büyük İskender, Granikos Savaşı'nın hemen ardından M.Ö. 334 yılında Troya, Sard ve Ege kıyılarını dolaşarak, Antalya'dan Gelene (Dinar)'ye gelip, satraplık merkezini işgal eder. Oradan düzenli ordusuyla yürüyerek Tatarlı, Çay, Bolvadin, Abasium (Emirdağ- Gömü köyü Yozgatören) üzerinden Gordium'a geçer. Karşısında direnecek bir güç bulunamadığından Batı ve İç Anadolu'yu savaşızsız ele geçirir (Yaldızkaya, 1994: 5).

Büyük İskender'in, Hindistan'dan Makedonya'ya dönerken Babil'de zehirli sıtmadan ölmesiyle, Roma'nın Yakın Doğu'ya hâkim olması arasında geçen 2-3 asra Helenistik Çağ denir. Bu çağın karakteri, batı ve doğu kültürünün iyice karışmasıdır. Bu çağda devletler arasında çekişmeler olmakla beraber, çok parlak bir medeniyet yaşanmıştır (Yaldızkaya, 1994: 5). Dönem içinde, Fransa'nın Gal bölgesinden gelen topluluklar, Emirdağ yöresini de içine alan Galata adı verilen küçük bir devlet kurmuşlardır (Kaya, 2000: 65).

Bergama Krallığı'nın çağrısıyla, Roma Cumhuriyet Ordu Komutanı Manlius, küçük krallıkları tümüyle ortadan kaldırmış, bir süre Abasium (Gömü- Yozgatören) şehrinde konakladıktan sonra, Galatların kurduğu şehirleri de teker teker almıştır. Daha sonra alınan şehirleri Bergama Krallığı'na bırakarak geri çekilmiştir.

O dönemlerde Sinop ve Trabzon bölgelerinde Pont Krallığı kurulmuştur. Pont Kralı Büyük Mitridates, Bitinya Krallığı'nı yıkarak M.Ö. 72 yılına kadar egemenliğini sürdürmüştür (Yaldızkaya, 1994: 5,6).

Romalılar cihan hakimiyetinin temellerini atmak üzere ilk olarak Makedonya ve Büyük Mitridates'in kurduğu Pontus Krallığı'nı yıkmıştır. Bergama Krallığı'nı da sulh yoluyla elde ederek Anadolu'ya böylece adım atmışlardır.

Bu dönemde, Emirdağ yöresine, Amorium'a (Emirdağ- Hisar köy) bağlı olarak; Abasium (Gömü-Yozgadören), Abbo (Bağlıca) Abrostola (muhtemelen Ümraniye), Estia (Bayat- Egerlitepe ardında), İspeloniya (Örenköy'de), Kidrea (Bayat- Asarkale'de), Kleneos (Derbent köyünde), Lalandos (Tezköyü), Neo Kome (Arslanlı), Orkistüs (Alikan), Peprozete (Güveççi), Petera (Kurudere), Pissie (Aşağıpiribeyli), Poimana (Gözeli) ve Tiskon (Bademli-Samanlı öreninde) köyleri kurulmuştur.

Sınırları genişleyen Roma'nın ilerleyen zamanlarda yönetimi güçleşmiş Theodosius, ülkeyi doğu ve batı olarak M.S. 395 yılında oğulları arasında paylaştırmıştır.

Sonraları Batı Roma yıkılmış, Doğu Roma Osmanlı'ya dek yönetimde kalmıştır (Yaldızkaya, 1994: 6). Doğu Roma, kaynaklarda Bizans olarak geçmektedir.

Amorium'un Doğu Roma'ya tabî olduğu bilinmektedir. Amorium, o günün şartlarında İstanbul'dan sonra Bizans'ın ikinci büyük şehridir. Bu şehir Batı da Dokimia'dan (İscehisar), Günaybatı da Polibatum'dan (Bolvadin) ayrıca Doğu da Flomdiom'dan (Akşehir) ve Kuzey de Dorileum (Eskişehir) 'dan gelen yolun kavşağıdır. Bu bakımdan oldukça önemli bir konumdadır. Ayrıca Amorium'un kendi adına para basması, o dönemde gelişmiş ve büyük bir kent olduğunu göstermektedir (Çalışkan, 2014: 19). Doğu Roma (Bizans), Anadolu topraklarında 1058 yıl hakimiyetini sürdürdükten sonra İstanbul'un fethiyle birlikte yıkılmıştır.

Doğu Roma'nın hakimiyeti devam ederken; Selçuklu Sultanı Alparslan'ın beylerinden Emir Afşin (1068), Anadolu'nun fethi amacıyla düzenlenen akınlarda Ahmet Şah ile beraber Sakarya'yı geçip Amorium (Emirdağ- Hisarköy) 'a gelmiştir. Amorium, Suriye- İstanbul yolu üzerinde bulunduğundan askeri önem taşıyan bir kaledir. Bundan dolayı Anadolu'nun fethi için buranın ele geçirilmesi gerekmektedir. Bu dönemde Emir Afşin kaleyi alarak büyük bir başarı kazanmıştır. Sonraları 1097 yılında Emirdağ-Eskişehir arasında Haçlılarla savaşılmıştır. Savaş Selçukluların galibiyeti, Haçlıların geri çekilmesiyle sonuçlanmıştır. Aradan geçen on dokuz yıldan sonra Bizanslılarla Bolybotum (Bolvadin) Savaşı yapılmıştır. Selçuklu Sultanı ordusunu güneydeki dağın yamacına, Emir Mengücek de birliğini kuzeydeki dağın yamacına yerleştirmiştir. Bu savaştan sonra Sultan'ın çekildiği dağa Sultandağı, Emir Mengücek'in çekildiği dağa Emirdağ'ı adı verilmiştir. Dönemde Bizanslılardan alınan yerlere Türkmenlerin iskan edildiği görülmektedir (Yaldızkaya, 1994: 8).

1243 Köseadağ Savaşı ile Anadolu birliği bozulmuş, her tarafta beylikler ortaya çıkmıştır. İlhanlı hükümdarı Abaka, veziri olan Sâhib Ata Fahrettin Ali'nin oğullarına has olarak Afyonkarahisar'ı vermiştir. Bunun üzerine Sâhib Ata'nın oğulları; Taceddin Hüseyin ve Nusreddin Hasan; 1275 yılında İlhanlılar'a bağlı Sâhib Ataoğulları Beyliği'ni kurmuştur (Gönçer, 1971: 274-283).

Bu dönem Emirdağ ve çevresinde; Sâhib Ataoğullarına bağlı, bazı yerel unsurlar, Selçuklular döneminde yerleşik hayata geçen Türkmenlerin oluşturdukları kariyeler ve konar göçerler (yörükler) bulunmaktadır. Cimri olayı yine bu dönemde yaşanmıştır. Sâhib Ataoğulları 1275-1342 yılları arasında hakimiyet sürdükten sonra Germiyanogulları beyliğine katılarak son bulmuştur (Çalışkan, 1994: 37).

Germiyanogulları ilk zamanlar İlhanlılara bağlı bir beylikken, İlhanlıların baskıları sonucu başkaldırmış, Kütahya’da yeni bir devlet kurmuşlardır. O sıralar Osmanogulları Beyliği ortaya çıkmıştır. Germiyanogullarıyla her zaman barış içinde olan bu beylikle dostluk anlaşması yapılmıştır (Gönçer, 1971: 328). Yine dönemde Anadolu beylikleri arasında birçok savaş yaşanmış, şehirler zaman zaman alınıp verilmiştir. Son olarak Yakup Bey’in topraklarını Osmanogullarına vermesi üzerine Germiyanogulları devri bitmiştir.

Germiyanogulları’nın topraklarının tam olarak Osmanlı idaresine girmesi 1428’de olmuştur (Emecen, 1988: 444). Bu dönemde Emirdağ ilçesi de Osmanlı’ya geçmiştir. Bir ara Karamanlılar tarafından bölge yağmalansa da Fatih Sultan Mehmet zamanında Karaman problemi çözülmüş, yağmalanan yerler restore edilmiştir. Karahisâr-ı Sâhib idari olarak sancak statüsüne getirilerek Kütahya merkezli Anadolu eyaletine bağlanmıştır. II. Bayezid dönemi Karahisar kazaları; Karahisar merkez, Barçınlı, Bolvadin, Çola, Şuhut, Oynaş ve Sandıklı’dır (Karazeybek,2004: 76). Bu idari durum yüzyıllar boyunca devam etmiştir.

XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren memlekette asayiş bozulmuş, çeşitli gruplar ortaya çıkmış, suçlar artmıştır. Bunlar Celâlî isyanlarını hazırlamıştır. Memleketin her tarafını saran kargaşalık halinden en çok Afyonkarahisar etkilenmiştir. Burada ticaretin azalmasının yanı sıra halk da güvensizlik içindedir. Kuyucu Murat Paşa bu isyanı 1608 yıllarında bastırabilmiştir (Eravcı,2009: 108,109).

XVII. yüzyılda devlet konar-göçerleri yerleşik hayata teşvik etmiştir. Yüzyılın sancağa bağlı kazaları; Merkez, Sandıklı, Sıçanlı, Şuhut, Cule, İki Barçınlar, Kırarak ve Çal’dır (Evliya Çelebi, 1985: 16-18).

Emirdağ’ın Muslucalu olarak kuruluşu III. Ahmet (1703-1730) zamanında olmuştur. III. Ahmed’in Rakka Beylerbeyi’ne yazdığı 1752 tarihli 701 numaralı aşiret iskan defterinde; Muslucalu cemaatından Çilli, Öşili, Kaçarlı, İncili, Hacı Fakılı, Caberli kabilelerinin Emirdağ’a yerleştirildiği görülmektedir. İncili, Kacerli, Çilli kabilelerinin isimleri, bugün ilçenin mahalle adlarıdır.

Bu arada XVIII. yüzyılda sahip oldukları servet ve nüfuzlarıyla kazaların idaresinde, ayanlar etkili olmuştur. Anadolu’da etkili olduğu yerlerden birisi de Afyonkarahisar’dır. Yine bu dönemde görülmektedir ki ayanlar, eşkıyaların yaptığı faaliyetleri aratmamış halka zulüm etmeye devam etmiştir. Ayanların kendi aralarında rekabeti XIX. yüzyıl başlarına kadar sürmüştür (Eravcı, 2009: 112).

XIX. yüzyılın 1866 yılında; Sultan Abdulaziz Konya ziyaretinde Emirdağ'a ulaşmış, ziyaretin anısına Musluca nahiyesini, Aziziye kazası adıyla nahiyelekten kazalığa yükseltmiştir. Bu dönemde Karahisâr-ı Sâhib Hüdavendigâr(Bursa) vilayetine bağlıdır.

Bilindiği üzere Sevr Anlaşması'ndan sonra vatanımızın bütün bölgeleri itilaf devletleri tarafından işgal edilmeye başlanmıştır. Emirdağ'da, Kaymakam Nuri Bey ve ileri gelenler bu durumu değerlendirerek, örgütlenme ve mücadele kararı almışlardır. Bu dönemde; İzmir merkez komutanı, milli direnişin önemli isimlerinden Yarbay Arif Bey, Emirdağ'a gelip çalışmaları daha da hızlandırarak, Afyon'da Redd-i İlhak Cemiyeti'ni kurmuştur. 5 Ağustos 1919'da ise Seyitgazi askerlik şubesinden mühimmat alarak Karakeçili Milli Alayı'nı kurduğunu ilan etmiştir (Urfalı,2011: 65-66). Emirdağ'da kurulan bu alayın ilk faaliyeti; düşmanla mücadele de düzenli teşkilatlanma açısından önemli olan, Alaşehir kongresine katılmak olmuştur. Sonraki faaliyetleri ise; Birinci Bozkır, İkinci Bozkır ve Düzce Ayaklanmalarının bastırılmasıdır ki bu ayaklanmalara karşı çok mücadele verilmiştir. İlerleyen zamanlarda Arif Bey'in şehit edilmesi üzerine komutansız kalan Alay, Fahrettin Bey komutasındaki süvari birliğine katılarak mücadeleye devam etmiştir.

7-8 Ağustos 1921 tarihinde, orduya mali kaynak ve donanım ihtiyacı lazım olduğundan, Tekâlif-i Milliye (Milli Yükümlülükler) emirleri yayınlanmıştır. Halk zor durumda olmasına rağmen canla başla yardım ederek bu emri karşılıksız bırakmamıştır. Bu konu da Turgut Akman'ın Şu Çılgın Türkler adlı kitabında bahsettiği Deli Battal Hikayesi, Emirdağ halkının fedakarlığının en büyük temsilidir. Deli Battal'ın anısına, Emirdağ'ın girişine heykel dikilmiştir.

Yunanlılar, Sakarya'ya gitmek üzere Afyon'dan hareket ettiğinde Emirdağ'ında Fahrettin Altay'ın sadece 500 süvarisi bulunmaktadır. Diğer birlikler de sefere gittiklerinden dolayı, Kalinski 12.500 kişilik tümeniyle 16 Ağustos 1921'de ilçeye giriş yapmıştır (Urfalı,2011 68-69). Bu arada Türk gözcü birlikleri Çatallı, Tez, Soğukkuyu, Belen ve Adaçal'dan düşmanın hareketlerini kontrol ederek, karşı harekete geçmek için uygun zamanı kollamışlardır.

Yunan Kalinski Sakarya'ya ilerleyen ordusunun cephane ve yiyecek ihtiyacını Emirdağ ilçesinden karşılamayı amaçlamış, böylelikle fırınlara el koymuş, binaları cephane haline getirmiş, halkın canına ve malına kastetmiştir. Daha sonra güvenlik askerlerini burada bırakarak 20 Eylül'de Suvermez yolundan Sakarya nehrine yürümüştür. Bu arada Yüzbaşı Yümnü; Emirdağ Kaymakamı Nuri Bey, Karakeçili

Alayı'ndan Tahir Efe ve Ahmet Çavuş'la irtibata geçerek birlikte baskın planı yapmışlardır. Yapılan plana göre süvari birliğimiz iki koldan ilçeye girecek, Karakeçili Alayı milisleri içerden baskına katılacaktır. Gerekli emirler verildikten bir saat sonra süvariler iki yandan şehre dalıp, Yüreğil tarafından 300 atlı ve Selahattin Tekelioğlu komutasındaki birlikle ilçeye yıldırım hızında girerek, Yunanlılar'ın stoklarını dağıtıp, imha etmiştir. Bunun sonucunda Yunanlılar yüzden fazla ölü, bir o kadarda yaralı bırakarak, kaçmıştır.

Bir süre geçtikten sonra baskın haberini alan Yunan Spridonos geri dönerek Emirdağ'ını topa tutmuştur (Urfalı,2011: 72-73). Bu arada görevli 5.Grup Komutanı Albay Fahrettin Altay'da, Sakarya Meydan Muharebesi öncesi baskınlar yaparak Yunanların ileri harekâtını yavaşlatmaktadır (Genel Kurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, 1973: 3).

23 Ağustos-13 Eylül 1921'de yaşanan Sakarya Savaşı, Türk halkının galibiyetiyle sonuçlandıktan sonra bunu sindiremeyen Yunanlılar, Sakarya'dan geri çekilmiş, düzensiz ordusuyla Afyon'a doğru gelmiş Emirdağ, Haymana ve Mihalicçık'ta 66 köyün hepsini yakmış 57 köye de kısmen zarar vermiştir. Karşılığında çeteler, Yunanlılara zayıat vermiştir. 22 Eylül 1921'de Yunanlılar Emirdağ'ından tamamen çekilmişlerdir. Bir ay geçtikten sonra düşmanın Keşif uçakları Suvermez'de 2, Tez'de 12, Çatallı'da 5 askerimizi şehit etmiştir.

İlerleyen zamanlarda Batı cephesi karargâhı Akşehir'e taşınmış. Sivrihisar, Emirdağ, Bolvadin, Çay Akşehir savunma ve taarruz hattının kurularak, Emirdağ'a 2. Ordu 2. Kolordu, 2. Keşif Kademesi 5. Süvari birliği konuşlanmıştır.

İstiklal Savaşı'nda Emirdağlı şehit sayımız 173'tür. TBMM tarafından 300'e yakın gazimiz "Gazilik Madalyası" ile ödüllendirilmiştir. Bolvadin, Sandıklı, Emirdağ ve Sincanlı'da şehit edilen insan sayımız 572, esir sayısı 119, gasp edilen hayvan sayısı 36.594 el konulan iâşe 70.720 kile, angaryada çalıştırılanların sayısı ise 2696'dır. Ali İhsan Sabis Paşa'nın hatıraları ve Halide Edip Adıvar'ın Ateşten Gömlek kitabı, bu döneme ışık tutmaktadır. Başkomutan Atatürk süreçte Emirdağ'ı iki defa ziyaret etmiş, ikinci gelişinde 3 gün kalarak orduyu teftiş etmiştir. Birliklerden memnun kaldığını, büyük sıkıntılara rağmen, Türk ordusunun başarılı olacağını yazmıştır ki öyle de olmuştur. 26 Ağustos- 9 Eylül 1922'de Büyük Taarruz başlamış ve Yunanlılar İzmir'den denize dökülmüştür. Taarruz esnasında Yunan Generali Trikopis de Gömen köyü yakınlarında esir edilmiştir (Sarısaman, 2022: 137). Arşivden kendisi hakkında o

dönemler Emirdağ halkı arasında çok yaygın olan bir marşa ilk defa burada yer verilecektir;

Trikopis denilen alçak serseri

Değmedi attığı mermiden biri

Kuva-yı Milliye nizam askeri

Var haddini bildir, alçak Yunan'a

Bu aziz vatani verme düşmana

Atatürk der ki vezirim vezir

Vezirler içinde olmam rezil

Haymana çölünde toplanın hazır

Vurun evlatlarım der Kemal Paşa¹

Bu yıllardan sonra ülke genelinde Cumhuriyet ilan edilmiştir. İlçenin Aziziye olan adı 1932 yılında Emirdağ olarak değiştirilmiştir.

2. EMİRDAĞ İLÇESİNİN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ

Afyonkarahisar'a bağlı Emirdağ ilçesi; İç Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Sakarya ve Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu bölümünde yer almaktadır (Ünal, 2022: 255). Etrafı; doğuda Yunak , güneyde Bolvadin, batıda Afyonkarahisar'ın merkezi, kuzeyde Çifteler ve Sivrihisar ilçeleriyle çevrilidir (Akın,1985: 5). 30 ^10 doğu meridyeni ile 39 00 kuzey paralel daireleri arasında bulunur (Yardımcı, 1997: 19,20).

Eski kaynaklarda yüzölçümü 2714 km2 olarak yazılsa da sonraları ilçeden ayrılan köyler, bölge sınırlarını değiştirmiştir. 2014 yılında üretilen Türkiye Mülki İdare Bölgeleri Haritasına göre de Emirdağ, 2103 km2'dir. Bu veri itibari olduğundan, Emirdağ Kaymakamlığı resmi sayfasının 2213 km2 yüzölçümü esas alınmalıdır. Günümüzde ilçeye bağlı, Gömü ve Davulga Belediyeleri vardır.

İlçe alanının %33,2 'sini platolar, %25,6 'sını dağlık ve tepelik alanlar ve %41,2 'sini dalgalı düzlük ve vadi tabanları oluşturmaktadır. Önemli bir paya sahip olan düzlük ve vadi tabanları aynı zamanda yerleşme ve ekonomik faaliyetlerin yoğun olduğu alanlardır (Ünal, 2022:255).

¹ Milli Parklar 5. Bölge Müdürlüğü Başkomutan TMP Arşivi, 3/5/1982 tarihli, 040/487 sayılı belge. Kaynak kişiler: Arif Okutan, Nuri Keskin.

3. EMİRDAĞ İLÇESİNİN SOSYAL YAPISI

Emirdağ ilçesi, Osmanlı'nın iskân siyasetiyle birlikte; birçok boy, oymak, aşiret ve cemaatin yurdu olmuştur. Tamamı Oğuz boyu'ndan olan bu ilçede; Bayındır, Çepni, Döğer, Karabölük (Karaevli) Boyu, Yıva Boyu, Yüreğir Boyu, Kayı Boyu'ndan aşiret ve cemaatler yer almaktadır (Yaldızkaya, 1986: 28).

Bölgeye ilk olarak geniş çaplı Türkmen yerleşimi 1116'da Bizans ve Anadolu Selçuklu Devleti arasında yapılan Bolybotum (Bolvadin) Savaşı'yla olmuştur. 1522 yılında Osmanlı İmparatorlu'ğuna dahil olan Dulkadiroğulları Beyliği'nin topraklarındaki Türkmenler ve Halep Türkmenleri Anadolu'nun çeşitli yerlerine iskân edilmiştir. Emirdağ'ın merkez kasaba ve köylerine ilk iskân Morcalı Türkmenleri tarafından olmuştur. Bunu daha sonra; XVI. yüzyılda ilçeye iskan edilen Karabağ aşireti, Muslucalı Türkmen aşiret ve oymakları, Rakka ve çevresindeki Bozulus Türkmenleri takip eder. Bozulus Türkmenleri Dulkadiroğulları Beyliğini teşkil eden cemaatlerin çoğunluğu Avşar, Bayat, Beydilli, Boynuinceli, Bozulus, Cerid, Kaçarlı ve Köşekli boylarındandır (Yinanç, 1989: 101). XVII. ve XIX. Yüzyılda Boynuyoğunlu (Türkmen) Beydilli, Çavundur ve Yörük aşiretleri de bölgeye iskân yoluyla katılmışlardır. Özellikle Boynuyoğunlu aşireti farklı dönemlerde kısım kısım olarak bölgeye yerleştirilmiştir. Yine XIX. Yüzyıl içinde; 1520'lerden beri Çaykışla'da ikamet eden, ıstılahta çavuşluğunu yürüten Karakeçili yörüklerinin yanına farklı mezralardan gelen perakende yörük oymakları iskan edilmiştir. 1840'lardan sonra da Dinar taraflarından yöreye, Horzum aşiretine bağlı perakende obaları getirilmiştir.

Yapılan bu iskânlar, ilçenin demografik yapısını büyük ölçüde değiştirmiştir. Bununla birlikte gelen aşiret ve cemaatlerin kurduğu köyler, demografik olarak tek bir Oğuz boyuna mensup olmayıp; Karakeçili, Atçekenli, Sarıkeçili, Hamzahacılı, Hamzafakılı, Gökçeli, Hallaç, Bayat, Sağırlı, Horzumlu, Kubat- Kunduzlu ve Boynuyoğunlu obalarından oluşmuştur.

Konar-göçer bir kısmı; Bozok- Emirdağları arasında, bir kısmı da Antalya- Emirdağları arasında yaz- kış yer değiştirdiğinden, bu yaylak-kışlak meselesinin son bulması adına II.Mahmut 1842'de aşiretlerin başka yaylak ve kışlağa gitmelerini yasaklamıştır. Bu karar ile Emirdağ ve çevresinde yerleşik hayata geçme faaliyetleri daha da hızlanmıştır (Halaçoğlu,2014: 10).

Son olarak Balkan Savaşları sonucunda 1877-1950 yılları arası Rumeli'den muhtelif göçmenler gelmiştir. Bu göçmenlerin çoğunluğu, Bulgaristan'dan gelmiştir. İlçede

muhaçir olarak anılmaktadır. Ahmet Urfalı'nın belirttiğine göre “muhaçirler soy itibariyle Türk olup Oğuz dairesi içinde bulunan yörüklerdir (Urfalı, 2011: 125-126).”

Şükrü Türkmen, 2021 yılında bu konu hakkında “Aşiretlerin Anadolu’da İskanı, Emirdağ Örneği” adıyla, bir kitap çıkartmıştır. Yusuf Halaçoğlu’nun² ve Cevdet Türkay’ın³ eserlerinin temel alındığı bu kitapta; kaynaklar çerçevesinde Emirdağı’na hangi oymak, aşiret ve cemaatler yerleştirse, bunların hepsine yer verilmiş, birbirleriyle olan bağlantıları açıklanmıştır. Bu bağlantıların daha net görülebilmesi için, kitabın “içindekiler” bölümünden hareketle aşağıya bir tablo hazırlanmıştır.

Tablo 1. Köylere yapılan iskânların; aşiret, cemaat ve kimlik özelinde gösterilmesi (Türkmen Ş., 2021: İçindekiler)

Köyler	Aşiretler	Cemaatler	Aşiretleri n Kimliği
Aşağı Piribeyli Köyü	Cihanbeyli Aşireti	Cihanbeyli cemaatı	Konar-göçer Türkmen (Yörük)
Adayazı Köyü	Muslucalı (Muscalı) Aşireti	Firikli cemaatı	Türkmen
Ablak Köyü	Balkan Türkleri (Muhacirler)		
Ağılcık Köyü	Muslucalı (Muscalı) Aşireti	Ağılcık Cemaati	Türkmen
Alibeyce Köyü	Boynuyoğunlu Aşireti	Boynuyoğunlu Cemaati	Konar-göçer Türkmen (Yörük)
Aşağı Aliçomak Köyü	Bozulus (Tabanlı Türkmeni) Aşireti	Davulga (Tavulka) Cemaati; Alasakallı	Konar-Göçer

² Yusuf Halaçoğlu, Anadolu’da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2009.

³ Cevdet Türkay, Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre, Osmanlı İmparatorluğu’nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler, Tercüman Kaynak Eserler Yayınları, İstanbul 1976.

			Türkmen (Yörük)
Aşağı Kurudere Köyü	Morcalı Aşireti	Kurudere cemaati	Konar- göçer Türkmen (Yörük)
Avdan Köyü	Bozulus (Tabanlı Türkmeni) Aşireti	Bademli (Bademlü) Cemaati; Çıraklılar	Konar- göçer Türkmen (Yörük)
Aydınyaka Köyü	Balkan Türkleri (Muhacirler)		
Bademli Köyü	Bozulus (Tabanlı Türkmeni) Aşireti Cerit Türkmen Aşireti	Bademli (Bademlü) Cemaati; Çıraklı, Göğceli, Duraklı, Hocuklu	Türkmen ve Konar- göçer Türkmen (Yörük)
Bağlıca Köyü	Boynuyoğunlu Aşireti	Boynuyoğunlu Cemaati	Konar- Göçer Türkmen (Yörük)
Balcam Köyü	Morcalı Aşireti (?)		Konar- Göçer Türkmen (Yörük)
Başkonak Köyü	Morcalı Aşireti	Kolanşam cemaati	Konar- göçer Türkmen (Yörük)
Beyköy	Boynuyoğunlu Aşireti	Beğ Cemaati	Konar- göçer Türkmen (Yörük)

Beyören Köyü	Balkan Türkleri (Muhacirler)		
Burunarkaç Köyü	Boynuyoğunlu Aşireti	Boynuyoğunlu Cemaati	Konar- Göçer Türkmen (Yörük)
Büyüktuğluk Köyü	Cihanbeyli Aşireti	Cihanbeyli Cemaati	Konar- göçer Türkmen (Yörük)
Camili Köyü	Balkan Türkleri (Muhacirler)		Bulgar Göçmeni
Çatalı Köyü	Karakeçili Yörük Aşireti (?)		Konar- göçer Türkmen (Yörük)
Çaykışla Köyü	Danişmendli Aşireti	Çaykışla Cemaati	Konar- göçer Türkmen (Yörük)
Çiftlik Köyü	Pörnik (Pörnek Türkmeni) Aşireti	Pörnik (Pörnek, Dedeli) Aşireti	Konar- göçer Türkmen (Yörük)
Dağılgan Köyü	Muslucalı (Muscalı) Aşireti	Dağılgan (Dağlağan) Cemaatı	Türkmen
Dağınık Köyü	Balkan Türkleri (Muhacirler)		Bulgar Göçmeni
Daydalı Köyü	Bozulus (Tabanlı Türkmeni) Aşireti	Davulga (Tavulka) Cemaati; Domurlu	Konar- göçer Türkmen (Yörük)

Demircili Köyü	Morcalı Aşireti	Timurcili (Timurcular-Demircülü-Hamurkuyu) Cemaati	Konar-Göçer Türkmen (Yörük)
Dereköy Köyü	Morcalı Aşireti	Dere Cemaati	Konar-göçer Türkmen (Yörük)
Eski Akören Köyü	Balkan Türkleri (Muhacirler)		Bulgaristan Göçmeni
Ekizce Köyü	Muslucalı (Muscalı) Aşireti	İkizce (Ekizce) Cemaati	Türkmen
Elhan Köyü	Muslucalı (Muscalı) Aşireti	İlhan (Elhan, İlhanlı) Cemaati	Türkmen
Emirinköy	Morcalı Aşireti	Yüreğil Cemaati	Konar-göçer Türkmen (Yörük)
Eşrefli Köyü	Bozulus (Tabanlı Türkmeni) Aşireti	Davulga (Tavulka) Cemaati; Sofulu	Konar-göçer Türkmen (Yörük)
Gediköy Köyü	Boynuyoğunlu Aşireti	Gedik Obası Cemaati	Konar-göçer Türkmen (Yörük)
Gelincik Köyü	Bozulus (Tabanlı Türkmeni) Aşireti	Bademli (Bademli) Cemaati; Çıraklı, Göğceli	Konar-göçer Türkmen (Yörük)
Gözeli Köyü	Boynuyoğunlu Aşireti	Boynuyoğunlu Cemaati	Konar-göçer

			Türkmen (Yörük)
Güneysaray Köyü	Morcalı Aşireti	Güneysaray (Günsaray) Cemaati	Konar- Göçer Türkmen (Yörük)
Güveçci Köyü	Karakeçili Yörük Aşireti (?)		Konar- göçer Türkmen (Yörük)
Güney Köyü	Cihanbeyli Aşireti	Cihanbeyli Cemaati	Konar- göçer Türkmen (Yörük)
Hamzahacılı Köyü	Hamzahacılı Aşireti	Hamzahacılı Cemaati	Konar- göçer Türkmen (Yörük)
Karaağaç Köyü	Muscalı (Muslucalı) Aşireti		Türkmen
Karacalar köyü	Muscalı (Muslucalı) Aşireti		Türkmen
Karayatak köyü	Balkan Türkleri (Muhacirler)		Bulgarista n Göçmeni
Kırkpınar köyü	Boynuyoğunlu Aşireti	Boynuyoğunlu Cemaati	Konar- göçer Türkmen (Yörük)
Kılıçlar Köyü	Balkan Türkleri (Muhacirler)		Bulgarista n Göçmeni
Kılıçlı Kavlaklı Köyü	Boynuyoğunlu Aşireti	Kılıçlı Cemaatı Kulaklı (Kavlaklı) Cemaatı	Konar- göçer

			Türkmen (Yörük)
Kuruca Köyü	Balkan Türkleri (Muhacirler)		Romanya göçmeni
Leylekli Köyü	Cihanbeyli Aşireti	Cihanbeyli cemaati	Konar- göçer Türkmen (Yörük)
Örenköy	Cihanbeyli Aşireti	Cihanbeyli Cemaati	Konar- göçer Türkmen (Yörük)
Özkan Köyü	Cihanbeyli Aşireti	Cihanbeyli Cemaati	Konar- Göçer Türkmen (Yörük)
Salihler köyü	Balkan Türkleri (Muhacirler)		Bulgarista n göçmeni
Sığracık Köyü	Boynuyoğunlu Aşireti	Safracık (Sığracık) Cemaati	Konar- göçer Türkmen (Yörük)
Soğukkuyu Köyü	Muslucalı (Muscalı) Aşireti	Soğukkuyu Cemaati	Türkmen
Suvermez köyü	Muslucalı (Muscalı) Aşireti	Suvermez Cemaati	Türkmen
Tabaklar köyü	Muslucalı (Muscalı) Aşireti	Dabağlar Cemaati	Türkmen
Tepeköy	Boynuyoğunlu Aşireti	Kuyruklu Cemaati	Konar- göçer Türkmen (Yörük)

Tez Köyü	Morcalı Aşireti	Tîz (Tez) Cemaati	Konar- göçer Türkmen (Yörük)
Topdere Köyü	Balkan Türkleri (Muhacirler)		
Toklucak Köyü	Balkan Türkleri (Muhacirler)		
Türkmen Köyü	Karakeçili Yörük Aşireti		Konar- göçer Türkmen (Yörük)
Türkmen akören Köyü	Muslucalı (Muscalı) Aşireti	Avşalı- Evşili Cemaati	Türkmen
Ümraniye Köyü	Balkan Türkleri (Muhacirler)		Bulgarista n Göçmeni
Veysel Köyü	Pörnik (Pörnek Türkmeni) Aşireti	Pörnik (Pörnek, Dedeli) Cemaati	Konar- göçer Türkmen (Yörük)
Yarıkkaya köyü	Balkan Türkleri (Muhacirler)		Bulgarista n Göçmeni
Yarımca köyü	Balkan Türkleri (Muhacirler)		Bulgarista n Göçmeni
Yavuz köyü	Muslucalı (Muscalı) Aşireti	Horan (Havran- Damlarcılı) Cemaati	Türkmen
Yenikapı köyü	Pörnik (Pörnek Türkmeni) Aşireti	Pörnik (Pörnek- Dedeli) Cemaati	Konar- Göçer Türkmen (Yörük)
Yeniköy	Bozulus (Tabanlı Türkmeni) Aşireti	Davulga (Tavulka) Cemaati; Alasakallı	Konar- Göçer

			Türkmen (Yörük)
Yukarı Kurudere köyü	Morcalı Aşireti	Kurudere Cemaati	Konar- Göçer Türkmen (Yörük)
Yusufağa Köyü	Balkan Türkleri (Muhacirler)		Dobruca'd an gelen Balkan Türkleri Selanik Göçmeni
Yüreğil Köyü	Morcalı Aşireti	Yüreğil Cemaati	Konar- göçer Türkmen (Yörük)
Davulga Belediyesi	Bozulus (Tabanlı Türkmen) Aşireti; Karakuyu, İncik Mahallesi Balkan Türkleri (Muhacirler); Hisar Mahallesi	Davulga (Tavulka) Cemaati	Konar- Göçer Türkmen (Yörük) Bulgar Göçmeni
Görmü Belediyesi	Muslucalı (Muscalı) Aşireti Gökçeyaka Mahallesi:Boynuyoğu nlu Aşireti	Gökçeyaka Mahallesi: Boynuyoğunlu Cemaati	Türkmen ve Konar- Göçer Türkmen (Yörük)

Not: Köy isimleri Emirdağ Belediye sayfasında, 31 Mart 2019'da açıklanan mahalli idarelere göre yazılmıştır.

İlçeye yönelen bu zorunlu göç dalgası 1950'ye kadar devam etmiştir. Türkiye'nin; 1961 ve 1968 yılları arasında; Almanya, Belçika, Avusturya, Hollanda, Fransa, İsveç ve

Avustralya ile işgücü anlaşması imzalamasıyla, bu sefer de yurt dışına doğru büyük bir göç dalgası yaşanmıştır (Unat, Keleş, & Eni, 1975: 8). Emirdağ ilçesi, bu dönemlerde yurtdışına çok fazla göç vermiştir. 1980 yıllarından günümüze kadar ise yurtdışına, evlilik nedeni göçler halen devam etmektedir (Yaman, 2012: 137).

İlçenin günümüzdeki sosyal yapısı, sistem kuramıyla açıklanabilir. Emirdağ'ını bir sistem olarak düşündüğümüzde içinde yaşayan farklı grupları alt sistemler veya alt kültürler olarak görebiliriz. Alt sistemler hem kendi aralarında ortak faktör taşımakta, hemde sistemle bir bütün oluşturmaktadır. Buna göre Emirdağ ilçesinin sosyal yapısındaki alt sistemler, **Tablo-1**'de görüldüğü üzere ağırlıklı olarak; Muhacir, Karabağ, Yörük ve Türkmen grupları olarak sınıflandırılabilir. Bu, kültürel anlamda bir sınıflandırmadır. Adı geçen alt sistemler, hem kendi aralarında ortak bir kültürde buluşmakta, hem diğer alt sistemlerle ilişki içerisinde bulunmakta, hemde bir sistemin bütüncül kültürünün içinde yer almaktadırlar.

4. EMİRDAĞ İLÇESİNİN ŞAİR, YAZAR VE ARAŞTIRMACILARI

Bilindiği üzere, şiir söyleyen ve yazan kimselere şair denilmektedir. Geçmiş şairler ve edebiyatçılar tarafından, terim hakkında bir hayli tanım yapılmıştır. Bizce şair dile dökülemeyen bireysel ve toplumsal sorunları, duyguları ve düşünceleri şiirlerinde yansıtan kişidir. Kısaca hislere tercüman olandır. Emirdağ ilçesinde birçok şair bulunmaktadır. Yörenin en eski şairi Derviş Efendi'dir. Kendisinin Nur dergisinde yazıları bulunmaktadır. Yeni şairlerin, şiir konuları genellikle; memleket, gurbet ve aşktır. Yöreden Avrupa'ya olan göçler nedeniyle, özellikle memleket ve gurbet konusu şiir ve hikayelerin yanında çoğu halk edebiyatı ürününde de kendini gösterir. İlçedeki bazı şairler memlekete olan özlemini dile getirirken Emirdağ'ın yemeğinden, geleneğine birçok folklor unsurunu da şiirlerinde yansıtır.

İlçenin folklorunu yansıtmayan daha çok bireysel ve toplumsal konuları ele alan şairler de bulunmaktadır. Edebî bakımdan oldukça değerli şiirler yazan bu şairlerden birisi Abdil Göktekin'dir. Kendisinin "Bendeki Sen", "Bizim Eller", "İlhamın Sırrı" adlı üç kitabı bulunmaktadır. Toplumcu gerçekçi şiirleriyle tanınan Adnan Durmaz ise ilçenin bir diğer şairidir. Kendisinin "Bilirsin Aşk da Serseri", "Fısıltılarla Olsa da Söyle", "Yarın Yeniden", "Ben Gidersem Ay Sendeler" ve "Ateş Çiçeği- Bir Destan Denemesi" adında beş kitabı vardır. Şiirlerinde serbest ölçüyle, aşk, memleket, millî ve dinî konuları ele alan Emirdağlı şair Ahmet Köken'in kitabı bulunmasa da kendisinin 150'nin üzerinde şiiri bulunmaktadır. Yüreğil köyü doğumlu olan şair Ali Rıza Gökburun'un "Gönülün Sesi"

ve “Kapalı Kutunun İçi” adlı iki şiir kitabı vardır. Kitaplarında bulunan şiirlerinde, şair, genel itibariyle ilahî aşkı ve peygamberleri konu alır. Yine ilçenin şairlerinden biri olan Erdal Erçin’in iki mansiyon ödülü bulunmaktadır. Hem şair hem de yazar kimliğine sahip olan Erçin’in; “Sokaktan”, “Akkara (Şiir)”, “Yüreğimin Sancısı (Şiir)”, “Gene Leyla (Şiir)”, “Her Vakit Hüzün (Şiir)”, “Zül Devri (Şiir), Mendil (Şiir), “Şöyle Mizah Edeyim”, “Bence Şiir Yazma Sen”, “Değirmeler” ve “Eski Hikâye (Şiir) olmak üzere toplam da on bir kitabı vardır. Emirdağ ilçesine bağlı Gömü Belediyesi doğumlu olan Gömülü Çoban (Faik Eryıldız), ilçenin bir diğer şairlerindendir. Şiirlerini “Gömülü Çoban” mahlasıyla yazarak Pınar, Gerçek ve Yeniden Milli Mücadele dergilerinde yayınlamıştır. Söz konusu şairin 40’ın üzerinde şiiri bulunmaktadır. Eserlerinde derin bir tasavvufi etki görülen Emirdağlı Hacı Osman Kubat, şiirlerinde ve nesirlerinde Ehl-i Beyt ve On iki İmam'a dair sistemli ve detaylı bilgilere yer verir. Kendisinin; “Hakk’a Şehadet Kербela”, “Sevgi Ehl-i Beyt” adlı iki kitabı bulunmaktadır. Emirdağ Yeniköy doğumlu bir şair olan Hülya Ekşi ise, şiirlerinde memleket sevgisinin yanında, felaketlerde yaşanan acı olaylara tepki gösteren ve görücü usulünü, kadına şiddeti eleştiren şiirleriyle tanınmaktadır. Kendisinin “Türküler Ağıda Döndü”, “Türkiye’ın Türkülerde”, “Köprü” adlı üç şiir kitabı vardır. Bir diğer şair Kazım Poyraz, Güveççi köyü doğumludur. Kendisinin “Bağrımdaki Kor”, “Hüzün ve Gurbet” adlı iki adet şiir kitabı bulunmaktadır. Osmangazi Fen Edebiyat Fakültesi öğrencileri tarafından hakkında bitirme tezi hazırlanan Kenan Demirel ilçenin bir diğer şairidir. Kendisinin eseri bulunmasa da Polemik isimli dergide kendi iç dünyasını yansıttığı birçok şiiri bulunmaktadır. Yeniköy doğumlu Ömer Çiftçi’nin de (Ömer Hayyam) halkın günlük yaşamını ele aldığı şiirleri vardır. Bu şiirlerini dergilerde yayımlayan şairin basılmış bir eseri bulunmamaktadır. Kırkpınar köyü doğumlu olan Şerife Gündoğdu’nun sadece “Vuslat” adlı bir şiir kitabı vardır. Şiirlerinde genellikle dinî duygulara yer veren şairin ayrıca gazelleri de bulunmaktadır. Son olarak şiir ve hikaye yazarı Tahir Taşçı da ilçenin şairlerindendir. Kendisi hakkında çok fazla bilgi bulunamamıştır. Söz konusu şairin, şiirlerinden bazıları Eskişehir Şairler Derneği’nin Şiir Antolojisi ’nde yer almaktadır. İlçenin en genç halk şairlerinden Mehmet Aydemir’de yazdığı şiirlerle adından söz ettirmiştir. Şiirlerinde aşka, sevdaya, gurbete, vatana, memlekete, ölüme ve acıya yer veren şairin bazıları ödüllü birçok şiiri bulunmaktadır. Bu şiirlerini “Aşkın Ateşi” ve “Mehmet Aydemir’in Şiirleri” adlı kitaplarında toplamıştır.

Bütün bu şairlerin yanında ilçede Emirdağ doğumlu olarak, yazar ve araştırmacı kimliğiyle edebiyat ve bilim dünyasında kendine yer edinen kişilerde vardır.

Yazar,kuvvetli anlatımıyla edebi ürünleri, nesir halinde yazıya geçiren kişidir. Emirdağ'lı yazar ve araştırmacılar ilçenin folkloruna, kültürüne her alanda değinmişlerdir. Buna örnek olarak tiyatro yazarı Ali Yürük'ü gösterebiliriz. Kendisi; Çatallı köy ve Türkmen düğünü adlı tiyatrolarıyla Emirdağ'ın düğünlerine, atasözü ve deyimlerine ışık tutar. Yine Burhanettin Çil öykülerinde, ilçenin gelenek ve göreneklerine, adetlerine dolaylı yoldan yer verir. Diğer taraftan ilçenin folklorunu yansıtmayan tarih, roman, öykü, araştırma, çocuk edebiyatı gibi alanlar üzerinde önemli eserler veren Emirdağlı yazar ve araştırmacılar da bulunmaktadır. Muammer Kocabaş, Ayşe Yamaç, Mesut Doğan, Fahri Yürük, Osman Şahbaz, Tayyar (Alper) Aksoy, Hafız İbrahim Köken, Halil Erenoğlu, Yılmaz Yeşildağ, Mehmet Ali Taşçı bu yazar ve araştırmacılarıdır.

Konumuz itibariyle burada sadece ilçede bulunan; şiir, yazı ve araştırmalarıyla ilçe folklorunu yansıtan şair, yazar ve araştırmacılar tanıtılacaktır. İlçenin folkloru hakkında yapılan araştırmalarda, söz konusu kişilerin eserleri önemli bir başvuru kaynağı olacaktır.

4.1. AHMET URFALI

Yayınlanan kitaplarında verilen bilgilere göre Ahmet Urfalı 1 Nisan 1955 tarihinde Afyonkarahisar'ın Emirdağ ilçesinde doğdu. İlk, orta ve lise tahsilini memleketinde yaptı. 1977 yılında Balıkesir Necati Bey Enstitüsü'nün Türkçe Bölümü'nden mezun oldu. A. Ü. Açıköğretim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden "Lisans Tamamlama Diploması" aldı. Çeşitli yerlerde öğretmen ve idareci olarak çalıştı. Kütahya/ Tavşanlı Anadolu Öğretmen Lisesi müdürü olarak görev yaptı. Şiir yazmaya genç yaşlarda başlayan Urfalı, ağırlıklı olarak memleket, vatan, millet, sevgi, tabiat üzerine yazdı. Şiirlerini ve hikayelerini çeşitli dergi ve gazetelerde yayınladı. Şiirlerinde çocuk, vatan, millet ve evrensel değerleri sıkça vurgulamaktadır.

Yaşadığı yerler, Ahmet Urfalı'yı yerel tarihe ve sosyolojik araştırmalara yöneltti. Yaşadığı yerlerin tarih ve folkloru ile sosyolojik ve psikolojik değerlerini araştırdı. Bununla ilgili makaleler ve kitaplar yazdı. Pek çok sivil toplum örgütünde, kurucu, yönetici ve başkan olarak görev aldı. Şiirlerinde ve eserlerinde ilçe folkloru hakkında önemli bilgilere yer verdi.

Eserleri : Karakeçili Efsaneleri; Tavşanlı'da Eğitim, Gül ve Taş, ve Gözyaşı, Vilayetlerin Sultanlığından Sultanlığa Osmanlı (Araştırma), Kuruluş Toprağı Domâniç (Araştırma), Efsane Kent Tavşanlı (Araştırma), Bir Zamanlar Tavşanlı (Araştırma),

Tavşanlı Mevlevihanesi (Araştırma), Milli Mücadele’de Emirdağ, Şanlı Direniş Kutlu Zafer Bozkır Rüzgarı, Emirdağ Yazıları (Gürkan, 2011: 12) (Sarı, 2019 : 472-473).

4.2. ALİ YÜRÜK

Ünlü tiyatrocu Ali Yürük, 1940’ta Afyonkarahisar’ın Emirdağ ilçesinde doğdu. Babası Sandık Emmini Veli Efendi’dir. İlkokulu ve ortaokulu Emirdağ’da, liseyi Eskişehir ve İstanbul’da okudu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü’nü bitirdi. Bu yıllarda İstanbul Şehir Tiyatrolarında çalıştı. TRT’ye denetçi olarak girdi ve burada denetleme kurulu üyesi olarak görev yaptı. Çeşitli memuriyetlerde bulundu. 2005’te TRT’den emekli oldu. Türkmen Düğünü adlı tiyatrosu; düğün adetlerine mahalli konuşma ağzıyla yer veren ilk tiyatro oldu. Bu eseri ülke çapında tanındı ve birçok tiyatro kulübünce oynandı. 1990 yılında televizyonda dizi olarak gösterime girdi. İlçe hakkında yazdığı Çatallıköy tiyatrosunun, 1968’de filmi çekildi. 1974’te Türkoloji Profesörü Anna Masala tarafından İtalyanca’ya çevrildi. Emirdağ’ın konuşma diline yer verdiği bu eserleri aynı zamanda ilçenin folkloruna da büyük katkı sağladı. Tiyatronun yanı sıra, inceleme ve hatıra yazılarını da kitaplaştırdı.

Eserleri: Çatallıköy (Oyun), Türkmen Düğünü (Oyun), Türkiye’de Tiyatro Kavgası, Türkiye Neden Böyle, Batı Masası (Sarı, 2019: 503-504).

4.3. FİKRET AKIN

1952’de Afyonkarahisar’ın Emirdağ ilçesinde doğdu ve eğitiminin büyük kısmını Emirdağ’da tamamladı. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü’nden mezun oldu. Yurdun değişik yerlerinde öğretmenlik yaptı. Uzun yıllar Eskişehir Fen Lisesi Felsefe Öğretmeni olarak çalıştı. 2003 yılında emekli oldu. Şiirleriyle katıldığı birçok yarışmada ödül kazanan şâir, Türk Şairleri Yüksek Sanat ödülüyle birlikte toplam 31 adet ödül aldı.

Şekilden çok anlama ve öze önem verdi. Şiirlerinde baharı, sevgiyi, sıla özlemini güzellikleri, ilçenin gelenek göreneklerini ve tarihini dile getirdi. Ayrıca İLESAM’a üye olan şair 9 kitap bastırdı. Aziziye Dergisi’nde ilçe folkloruyla ilgili birçok araştırma yazısı yayınladı. Emirdağ’dan Esintiler adlı kitabında ilçenin kültürüne yer verdi.

Eserleri: Ülkemde Bahar, Yaşanmış Baharların Coşkusuyla, Bahar Sevinciyle, Bahara Türkülerim, Hüzünlü Bahar , Efsunlu Bahar, Baharla Gelen, Emirdağ’da Bahar, Emirdağ’dan Esintiler (Gürkan, 2011: 84-89).

- **Emirdağ’a Özlem**

Gaba ardıçların, baygın çamların

Serince gölgesi Emirdağ'dadır
Guytuluk yapılan toprak damların
Dinmeyen çilesi Emirdağ'dadır

Suyu Yedikapı'dan Çaydere'nin
Çoğu Bozulus'tur bizim yörenin
Oğuzlardan gelen kutlu törenin
Ezeli bestesi Emirdağ'dadır

Bahara dönüşen kara kışların
Sonunda başlayan yeşil düşlerin
Adaçal üstünde uçan kuşların
Bitmeyen neşesi Emirdağ'dadır

İstiklal harbinden yadigar kalmış
Kurduğu çeteyle düşmana dalmış
Tahir Efe diye yurda nam salmış
Efeler efesi Emirdağ'dadır

Burması bizdedir dağlıç koyunun
Yayla sevdasıdır Oğuz soyunun
Çifte topakevli Türkmen Beyi'nin
Huzur veren sesi Emirdağ'dadır

Badeöliktir hergün seyre çıkılan
Gedeliktir, bizde başa kakılan
Helkeli kızlara türkü yakılan
Gacerli çeşmesi Emirdağ'dadır (Yürük, 1999:33)

4.4. FİKRET FİÇİCİ

1948 yılında Emirdağ ilçesinin Salihler köyünde doğdu. Eğitim hayatını bitirip, çeşitli görevlerde bulunduktan sonra Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Emirdağ Meslek Yüksekokulu Müdürü ve Öğretim Görevlisi olarak hizmet verdi. Yazın hayatına 1999 yılında Eskişehir yerel basınında köşe yazarlığı yaparak başladı. 2015 yılına kadar

muhtelif gazeteler ve Emirdağ dergilerinde yazıları yayınlandı. Emirdağ Şehitleri adlı kitabında ilçede şehit olmuş kişilerin hayatlarına yer verdi. Son olarak 2024 yılında Salihler kitabı'nı çıkardı. Emirdağ'ın muhacir köylerinden biri olan Salihler'in gelenek göreneklerine ve masal, mâni, türkü gibi halk edebiyatı ürünlerine yer verdi. İlçede bulunan muhacirlerin folklorunu yansıtması bakımından “Salihler köyü” kitabı önemlidir.

Eserleri: Emirdağ Şehitleri, Salihler Köyü (KK.46).

4.5. MESUT KOCABAŞ (HAKİKİ KABAKÇI)

1971 yılında Kırklareli Demirköy'de dünyaya gelen Mesut Kocabaş, aslen Emirdağlı'dır. İlk şiiri 2009 yılında söylediği ‘Elhan Köyü Destanı’dır. Bu şiiri köyü için yazmıştır. Şair, Elhan köyünde kabakçılar olarak anıldığından dolayı “Kabakçı” mahlasını almıştır. Kendisi sanatını etkileyen hususlardan birini şöyle dile getirir: “Sonradan gurbetçi olan birisi olarak, gurbetçinin yaşadığı duyguları ve gurbetçiye olan bakış açısını bildiğim için gurbetçi ve gurbetçi olmayanlar arasındaki gizli çatışma beni etkileyen bir olaydı”. Bu etkilenmeden dolayı, söz konusu şair, şiirlerinde tema olarak gurbet, memleket, gurbetçi ve gurbetçi olmayanlar arasındaki çatışma, toplumsal olayları yerme gibi konuları işlemektedir. Mesut Kocabaş, bu durumları mizahî bir üslupla şiirlerine yansıtır(Turan vd. 2010: 254).

Diğer taraftan Kocabaş'ın şiirlerinde en çok memleket, gurbet, sosyal temalar dikkat çeker; ancak Kocabaş'ın en önemli özelliği işlediği konu ne olursa olsun belli veya belirsiz bir hicvin şiirlerinde hissedilmesidir. Mesut Kocabaş, günümüzde yazdığı şiirleri yazılı ortamda ve sosyal medya da yayınlamaktadır. Şiirlerinde ilçenin folklor unsurları dolaylı olarak yansıtılmaktadır (Turan vd. 2010: 260-261).

Eserleri: Zıkkımın Kökü (Taşlamalar), Kabak Tadı (Şiirler- Taşlamalar), Gâvurcuya Mektup

• Emirdağlı'yım Ben Deme

Çıkmadıysan bir kez Emir Baba'ya
Endeksli değilsen yedinci aya
Ayak basmadıysan sen Belçika'ya
Emirdağlıyım ben deme o zaman

Ramazan'a ırık demediysen sen
Ham üzüme “koruk” demediysen sen
Yasak aşka “gırık” demediysen sen

Emirdağlıyım ben deme o zaman

Mangal yapmadıysan hiç Yellibel’de

Lol lol lo yapışık değilse dilde

Oynuyorken kaşık kırmazsan elde

Emirdağlıyım ben deme o zaman

“Koyundur” demeysen yoğurt satarken

“Lık” demiyorsa arabaşı yutarken

“Şart olsun” demeysen yalan atarken

Emirdağlıyım ben deme o zaman (...) (Kabakçı, 2014:31-32)

4.6. METİN AKIN

Eğitimci, şair. Afyonkarahisar’ın Emirdağ ilçesinde doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Emirdağ’da yaptı. Afyon Kocatepe Üniversitesi’nde uzun yıllar Türk Dili Okutmanı olarak görevde bulundu ve buradan emekli oldu.

Ağırlıklı olarak Emirdağ ilçesi üzerine araştırmalar yaptı. Dünden Bugüne Emirdağ adlı eserinde ilçeyi tarihinden türküsüne tanıtarak, Emirdağ’ın folkloruna büyük katkılar sağladı. Günümüzde ilçenin kültürü hakkındaki engin bilgisiyle araştırmacılara yol göstermeye devam etmektedir.

Eserleri: Dünden Bugüne Emirdağ (Sarı, 2019: 210)

4.8. MUHARREM KUBAT

Eğitimci, halk şairi; 1933 tarihinde Afyonkarahisar’ın Emirdağ ilçesine bağlı Karacalar köyünde doğdu. Çocukluğu annesinin doğup büyüdüğü bir dağ köyü olan Güveççi’de geçti. 1955 yılında Eskişehir Yunus Emre İlköğretim Okulu’ndan, 1961 yılında da Gazi Eğitim Enstitüsü Edebiyat Bölümü’nden mezun oldu. Sonraki yıllarda aynı enstitünün Pedagoji Bölümü’nü bitirdi. Denizli, Afyonkarahisar, Niğde ve Ankara’nın değişik köy ve kasaba merkezlerinde öğretmen ve idareci olarak otuz üç yıl çalışarak 1988 yılında emekli oldu.

Yalın bir dille şiirlerini yazan şair, sonraları Eskişehir Şairler Derneği’nin hocası olarak, hem şiir yazdı hemde yazdırdı. Hocalığı sadece dernekle sınırlı kalmadı. Mülkiyeti kendine ait olan ve “Kubat Kültürevi” olarak bilinen mekan, neredeyse 24 saat kültür adına hizmet verdi. Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi’ne “halk şairi” olarak kaydı yapıldı. Yurt içinde ve yurt dışında katıldığı yarışmalarda derecelere girdi ve birçok

ödöl kazandı. Şiirleri; mahalli ve ulusal gazetelerde, mesleki dergilerde ve antolojilerde yayımlandı. Bazı üniversitelerde hakkında mezuniyet tezleri yapıldı. Şairin sevenleri tarafından kendisi adına “Yunus Gönüllü Ozan Muharrem Kubat” adıyla iki ciltlik kitap çıkarıldı. Şükrü Türkmen de hakkında “Muharrem Kubat, Dediklerinden de Fazla” adlı bir kitap yazdı.

Eserleri: Yaşamın İçinden, Umut Dolu, İz Bırakanlar (Kubat, 2006: Özgeçmiş)

- **Emirdağı**

Başı karlı dağdan almış adını,
Kaymağı bol olur Emirdağı'nın
Yiğittir erkeği, merttir kadını,
Kaymağı bol olur Emirdağı'nın

Yaz gelince her şey kıra atılır
Bağ damında sere serpe yatılır
Ak kavunlar heybe ile satılır
Karpuzu bol olur Emirdağı'nın

Atlıyı yayayı almaz yolları
Sallanır, Salı da renk renk şalları
Adaçal'da açar badem dalları
Filizi bol olur Emirdağı'nın

Yaylalara grup grup çıkılır
Yayıklar yayılır, sütler dökülür
Çoban kaval çalar sürü dökülür
Koyağı bol olur Emirdağı'nın

Alayçıklar sıra sıra kurulur
Keklikler ötüşür, şahin vurulur
Demet demet sarı çiğdem derilir
Sümbülü bol olur Emirdağı'nın

Odunlar çatılır, ocaklar yanar

Kazanlar kurulur, bulgurlar kaynar
Siniler vurulur, gelinler oynar
Böreği bol olur Emirdağı'nın

Helkeyle yoğurdu alır eline
Yavaş yavaş düşer salı yoluna
Gelen gider herkes uğrar haline
Salısı sel olur Emirdağı'nın

Tandırılar yakılır, pazı dizilir
Hamurlar yoğrulur, şepit yazılır
Üzümler toplanır, bağlar bozulur
Pekmezi bal olur Emirdağı'nın

Eller kınalanır, yanar yakılır
Duvaklar vurulur, türkü okunur
Oyalar işlenir kilim dokunur
Tiftiği şal olur Emirdağı'nın

Gelir gelmez hemen baharı yazı
Türüm türüm tüter bayırı düzü
Melek örneğidir gelini kızı
Güzeli bol olur Emirdağı'nın

Kubat'ım, gezmişim her koyağında
Çocukluğum geçmiş karlı dağında
Ne yazsam az gelir yazma çağında
Yavşanı gül olur Emirdağı'nın (Yürük, 1999: 2)

4.9. ÖMER FARUK YALDIZKAYA

Ömer Faruk Yaldızkaya, yayınlanan eserlerinde verilen bilgilere göre 1958'de Emirdağ'da doğdu. Babası Sait Yaldızkaya'dır. İlk ve ortaöğrenimini Emirdağ'da tamamlayan Yaldızkaya, 1979 yılında Afyon Eğitim Enstitüsü'nden ve Gençlik ve Spor Akademisi'nden mezun oldu. Birçok şehrimizde öğretmen ve idareci olarak görev yaptı.

Yazmaya ve çalıp söylemeye lise yıllarında başlayan Yıldızkaya, ağırlıklı olarak folklor ve halk kültürü üzerine yaptığı araştırmalarını yurt dışı ve yurt içi uluslararası ve ulusal bilimsel toplantılarda sundu ve Erciyes, Türk Kültürü, Türk Folkloru, Halk Kültürü, Aziziye, Emirdağ, Milli İrade gibi çeşitli dergi ve gazetelerde yayınladı. Yıldızkaya 2002’de Azerbaycan/ Bak  Asya  niversitesi tarafından Fahri Doktora  nvanı ve Folklor Araştırmaları Kurumu’nca 2002 yılında ‘‘Türk Folkloruna Hizmet  d l ’’ verildi. Saz çalıp söyleyen ve şair olan  mer Faruk Yıldızkaya, uzun yıllar İzmir’de bir Gıda Grubu’nda yönetici olarak görev yaptı.

Akademisyen olmamakla beraber aşk ve disiplinle yaptığı Türk halk bilgisi araştırmaları ile konuyla ilgilenenlere kapı araladı ve kaynaklık etti. Bilhassa memleketi Emirdağ’la ilgili olarak yaptığı araştırmalarında Emirdağ’ın tarihini, folklorunu, inancını tanıtmış, derlediği ve değerlediği y renin ağıtlarını, m nilerini ve türkülerini ilim  lemine kazandırarak ilçe folkloruna büyük katkı sağlamıştır. Y re de Atatürk’e yakılan bir ağıt derleyip, notaya aldırımıştır. Ayrıca kendisine ait ‘‘Emirdağ’ım’’ adlı bir türküsü bestelenmiştir.

Eserleri: Gönülden Sesler (Emirdağlı Aşık Yoksul Dervış’in şiirleri), Her Yönüyle Emirdağ, Emirdağ Yöresi Türkmen Ağıtları, Emirdağ Türküleri, Emirdağ’da Lakaplar, Emirdağ Halk Kültürü Araştırmaları (Bildiriler).

- **Sılaya**

‘‘şair Ağabeyim Muharrem Kubat’a’’

Dedemin konduğu Seki Yaylaya,
Gidip Topakevi kurasım gelir,
Sürüyü saldığı yeşil ovaya,
Gidip sere serpe yatasım gelir.

Yaylalar içinde Darı Seki’si
Yel esdike gelir yarin kokusu,
Pınarın başında ‘‘Hasgız’’ hangisi?
Varıp da içinden seesim gelir.

Sevdalıyım toprağına taşına,
Baharına, yazına, karakışına,
Tereyağı kokan bulgur aşına,

Çömelip kaşığı salasıım gelir.

Yumurtalı pide, güvecin yeter,
Yarpuzlu tarhana burnumda tüter,
Senden ayrı düşmek ne aman beter.
Kuş olup üstünde uçasım gelir.

Sormayın nereli, Emirdağlıyım,
Türkmenim, Yörüğüm, Oğuz Boyluyum
Seyitlerden Sait Bey'in oğluyum,
Sılaya bir türkü yakasım gelir (Sarı, 2019: 487-488)

4.10. ÖZCAN TÜRKMEN

1 Nisan 1957 yılında Afyonkarahisar'a bağlı Emirdağ ilçesinde doğdu. Yunus Emre Öğretmen Okulunu (1975), Eskişehir Eğitim Enstitüsünü (1978), Selçuk Eğitim Enstitüsünü (1977) bitirdi. Anadolu Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde lisans tamamlama programını (1991) bitirdi. MEB'nin düzenlediği Eğitim Yönetimi, Toplam Kalite Yönetimi, Müfredat Laboratuvar Okulları Çalışmalarının Değerlendirilmesi kurslarına katıldı. Eskişehir, Emirdağ, Erzincan ve Gümüşhane'de okul müdürlüğü ile Türk dili ve edebiyatı öğretmenliği yaptı. Folklor araştırmacısı ve İLESAM üyesidir. Ayrıca Emirdağ'ın atasözü ve deyimleri hakkında büyük bir derleme yaparak ilçenin söz varlığını ortaya çıkarmıştır. Şükrü Türkmen'le birlikte Örnekleriyle Emirdağ Ağzı kitabı dilbilim hakkında yaptığı bir diğer çalışmadır.

Eserleri: Özden Söze , Doğa Tarih Kültür Mozayığı Emirdağ (Türkçe-İngilizce, ortak kitap, Emirdağ Ağzında Atasözleri ve Deyimler, Örnekleriyle Emirdağ Ağzı

4.11. RABİA BARIŞ (RABİA SULTAN)

Afyonkarahisar'ın Emirdağ ilçesinde doğmuştur. Rabia Barış'ın şiire olan ilgisi küçük yaşlarda başlar. Şairin eserleri bugüne kadar yetmişin üzerinde kitap ve şiir antolojisiinde yer almış, çeşitli edebiyat dergilerinde ve çok sayıda gazetede yayınlamıştır. Kendisinin on tane şiir kitabı bulunmasının yanı sıra basıma hazır yüzlerce kitabı mevcuttur. Kitabında yer alan şiirlerden bazıları bestelenmiştir. Bestelenmiş şiirlerinin içinde en çok beğeni alanlardan biri Azerin'in seslendirdiği “Çanakkale Geçilmez” adlı eseridir.

Barış, Türkiye genelinde çeşitli şiir yarışmalarından bugüne kadar toplam yetmiş adet dereceli ödül almıştır. Yerel bir gazete olan Yeni Gün’de Rabia Barış’ın Dilinden adlı haftalık köşesinde yazarlık yapmış olan şair, aynı zamanda bir e-gazete olan Es Gazete’de de şiir ve yazı köşesinde okuyucuyla buluşmuştur. Bir kültür ve sanat şehri olan Eskişehir’de Nazan Naz’la birlikte zaman zaman şiir ve musiki dinletisi yapmış olan şair, yapılan programları Rabia Barış & Nazan Naz Şiir ve Musiki Dinletisi Hatıra Kitabı olarak derlemiş ve okuyucuya sunmuştur.

2003, 2007, 2012 ve 2014 yıllarında, Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden dört lisans öğrencisi, Prof. Dr. Halil Buttanrı’nın danışmanlığında Rabia Barış’ın hayatı, sanatı ve eserleri konulu lisans bitirme tezi hazırlamışlardır. Ayrıca kendisi, İLESAM, MESAM, Türkiye Yazarlar Birliği, Eskişehir Sanat Derneği ve AFYAŞAD üyesidir. Şairin mahlası Rabia Sultan’dır. Şaire bu mahlas, Bekir Sıtkı Erdoğan tarafından verilmiştir.

Halk edebiyatı ve Divan Edebiyatı’nın bütün türlerinde şiir yazmaktadır. Ayrıca Emirdağ’dan Esintiler adlı henüz basılmayan bir kitabı daha vardır. Kendisiyle yaptığımız bir röportajda bu kitabın içeriğinden bahsetmiştir. Emirdağ’ın gelenek göreneklerine, ocaklarına, inançlarına yer verdiği kitabı basıldığında halk bilimine oldukça fayda sağlayacaktır.

Eserleri: Çile Çiçeği, Gurbet Akşamları, Gönülden Damlalar, Eskişehir Seveda Şehir, Çocukların Şiir Dünyası, Sevelim Dedi Yunus 3, Türk Dünyası Ülkem Kızlarına Güzellemler, Aşkın Adı Yunus Emre , Rabia Barış’ın Dilinden Yunus Emre’ye Şiirler, Afyonkarahisar Gönüller Şehri (Gürkan, 2011: 246-251).

4.12. ŞÜKRÜ TÜRKMEN

Emirdağ 1948 doğumlu, Konya Selçuk Eğitim Enstitüsü Matematik Bölümü’nü ve Devlet Lisan Okulu’nu bitirdi. Bolu İzzet Baysal Üniversitesi’nde Eğitim Yönetimi ve Teftişi Ana Bilim Dalı’nda lisans tamamladı. Çeşitli okullarda öğretmenlik ve yöneticilik yaptıktan sonra 1986 yılında Milli Eğitim Bakanlığı Bakanlık Müfettişi ve 1993 yılında da Bakanlık Başmüfettişi oldu. 20 Haziran 2013 tarihinde emekliye ayrıldı. Kendisinin Emirdağ’ın folkloruyla ilgili yazıları bulunmaktadır. Suvermez köyü adlı kitabının son sayfalarında derlediği türkülere yer verir. Belgelerde Emirdağ adlı kitabıyla ilçeye ilgili geçmiş arşivleri sunar. Ayrıca Aşiretlerin Emirdağ’a gelişlerini, son derece düzenli bir şekilde işler. Emirdağ tarihi konusunda araştırma yapanların başvuracağı önemli bir kaynaktır.

Eserleri: Okullarda Yönetim, Yönetim Rehberi, Uygulamada Öğretmen, Okullarda Yönetim Etkinlikleri, Özel Dershanelerde Yönetim ve Denetim, Çavuşlu Sülalesi, Suvermez Köyü, Belgelerde Emirdağ, Aşiretlerin Anadolu’da İskanı, Emirdağ Örneği, Yorgun Şelale (Şiir), (Şükrü Türkmen, 2018: 541).

5. EMİRDAĞ İLÇESİNDE Kİ OZANLAR VE AŞIKLIK GELENEĞİ

İlçedeki ozanlık geleneği tanıtılmadan önce, aşık ve ozan kavramlarını açıklamak yerinde olacaktır. Bilindiği üzere her iki kavramda günümüz yazılı kaynaklarında birbirinin yerine kullanılmaktadır. Saim Sakaoğlu’nun kaynaklardan derlediği terimlerde aşık, ozan ve şairlere; saz şairi, halk ozanı, sazlı ozan, halk şairi, hak şairi, hak aşığı, badeli âşık, meydan şairi, kalem şairi ve çöğür şairi gibi adlandırmalar yapılmaktadır (Sakaoğlu, 1986: 17). Bütün bunlar, sınıflandırma aşamasında kavram karmaşası yaşanmasına sebep olmaktadır. Erdem Özdemir, 2013 yılında yayınlanan makalesinde, bu karmaşanın giderilmesi için âşık ve ozan kavramlarının, işlev ve faaliyet sahası bakımından ayrı değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Başlarda sağaltıcılık (hekimlik), kamlık (din adamlığı), şairlik ve müzisyenlik gibi görevleri olan ozanın, günümüzde şiirlerini saz eşliğinde söyleyen müzisyen konumunda olduğu söylenebilir. Âşıklık ise ozanlığı kapsayan fakat belirli kurallara sahip bir gelenektir. Bu geleneğin; âşık fasıllarına katılma, askı indirme, lebdğmez, muamma çözme, atışma/deyişme, doğaçlama şiir düzüp saz eşliğinde okuma, gezgin olma, bir ustaya intisap etme gibi kuralları vardır.

Özdemir bu tanımlardan yola çıkarak uzun bir değerlendirmeden sonra ozan, aşık ve şair kavramlarının sınıflandırmasının neye göre yapılacağını maddeler halinde sıralamıştır;

“Saz çalmak âşık olabilmenin şartlarından biri olduğu gibi ozanlığın da önemli bir kıstasıdır. İkisinin arasındaki farkı ise âşıklığın geleneksel uygulamalarını yerine getirip getirmemek olarak ifade edebiliriz. Yakın geçmişte ve günümüzde bahsi geçen bu uygulamalar, saz çalma, doğaçlama şiir düzme, deyişmelere katılma, dudakdeğmez tarzında şiir düzme, âşık havalarının bir kısmını bilme, muamma çözme ve bu uygulamaların sergilendiği özellikle de âşık bayram ve şenlikleri gibi etkinliklerde bulunmadır.

Bu çerçeveden bakıldığında âşıklar, şiir yazma, saz çalma ve türkü söyleme özellikleriyle ozanlığın faaliyet sahasını da kuşatmaktadırlar. Ancak ozanlar âşıklık geleneğinin her uygulamasını yerine getirmediikleri için âşık sayılmamaktadırlar.

Ozan ismi, günümüzde artık sadece şair teriminin karşılığı olarak değil, özellikle bağlama çalarak türkü icra eden ve üreticilik vasfına sahip olan sanatkârlara verilen bir isim olarak kabul edilmektedir. Halkın genel algısı bu yöndedir. Bu üreticilik, müzik ve söz yazmayı kapsamaktadır. Ancak bu tanımla çerçevesini belirlediğimiz ozan karakterinin nitelik ve nicelik olarak şair gibi şiir yazması beklenmemekle birlikte, bu başarıyı gösteren ozanlar geçmişte olduğu gibi gelecekte de olacaktır.

Eserlerini saz veya herhangi bir çalgı çalmaksızın icra eden tüm şiir müellifleri şiirlerini, zaman içinde düşünerek mi yoksa anlık irticali olarak mı meydana getirdiği ve hangi ölçüyle yazdığı dikkate alınmaksızın şair olarak adlandırılmalıdır.

İşleve dayalı bu görev tanımı, bugüne kadar âşık olarak tanıdığımız ancak gelenek uygulamaları bakımından âşık olmayan sanatkârların isimlerinin başından âşık sıfatını kaldırmayı gerektirmiyorsa da, bundan sonraki nesiller için yapılacak isimlendirmede bu bilgiler göz önünde bulundurulabilir (Özdemir, 2013: 1-17).”

Burada âşık ve ozan terimleri kullanılırken, Erdem Özdemir’in makalesine göre bir sınıflandırma yapılacaktır.

5.1. HALİS ERENOĞLU

Emirdağ türküleriyle tanınan kültürel anlamda zengin bir ilçedir. Bu ilçenin türkülerinin ve ağıtlarının günümüze gelmesinde Halis Erenoğlu’nun büyük katkısı vardır. Kendisi derlemeci ve aynı zamanda ilçenin ozanıdır. Emirdağ türkülerinin ve ağıtların birçoğunu kuzularına çobanlık yapan Çuğulu Çolak Çoban, Balcamlı İbiş gibi farklı farklı çobanlardan öğrenir. Harmana Sererler, Al Fadimem, Altınımı Ben Boynuma Dizerim türkülerini Abdal Bekteş’ten, Abdal Irıza’dan ve Abdal Musa’dan alır. Gaydalama ve düz oyun havalarını Tabaklarlı Akkı’dan ve Tefçi Saniye’den; yayla türkülerinin bir kısmını Karacalarlı Kepazenin Nuri’den; Gıldolağın Ağıdı’nı Türkmen Köylü Kel Tahir’den; Bayram Bey’in Ağıdı’nı ve Balkan Savaşı’nda bacağını kaybederek İstanbul’da ölen kardeşi Hacı’ya yaktığı Ağıdı birebir Topak Kız’dan (Almalı’dan) alır. Kendi yaktığı türküler ise kavuşmadığı sevdasıdır. Bugün bilinen Emirdağ türkülerinden, “zalim poyraz”, “önüne kuşanmış yandımdan öğnük”, “alayımış ineğinin danası”, “incedir de benim yarım pek ince”, “kuyunun başına koyduğun hatıl”, “zamharı da akan sular donmasın”, “askere gidiyom kal Emirdağ’ı” adlı türküler ozanın kendisine aittir⁴. Hakkında Eskişehir Osmangazi Üniversitesi’nde bitirme tezi yazılmıştır.

⁴ https://tr.wikipedia.org/wiki/Halis_Ereno%C4%9Flu, Erişim Tarihi 25.07.2024.

Ozan olarak sınıflandırılan, Halis Erenoğlu türkülerini saz ile icra etmekteyken, diğer ozanlardan Nuri Seyrekbasan, Kepazenin Nuri (Nuri İn), Gardiyan Kamil türkülerini elini kulağına atıp yanık bir ezgiyle doğaçlama olarak söylemektedir. Aşağıda her birinin türkülerine ayrı olarak yer verilmiştir.

- **Önüne Kuşanmış Yandımdan Öynük**

Önüne kuşanmış yandımdan öynük
Yanıyor ciğerim yar göynük göynük
Ana bana bir izin ver böğünlük
Aşıyım dağları buluyum yari
(Neyleyim malı)

Gene bulanığı vardır havanın
Şahan sağ yanında döner yuvanın
Ardı kırk belikli güzel sevenin
Gündüzü arafa gecesi bayram
(O ne hal bayram)

Ferimez de deli gönül ferimez
Gız senin gocan da yolda yürümez
Gücücükten sevgi sevdim ayrıldım
Ben ölsem de gözüm yaşı gurumaz
(Anam gurumaz)

Söz: Halis Erenoğlu (Akın, 1985: 161)

- **Türkmen Kızı**

Türkmen kızı un eliyor
On parmağını kınalıyor (nakarat)

Türkmen kızı hamur yuğurur
Hamuru da koymuş kolçak kıvırır (nakarat)

Türkmen kızı süt pişirir
Sütün köpüğünü taşırır (nakarat)

Türkmen kızı yün tarıyor
Yünü de koymuş yâr arıyor (nakarat)

Türkmen kızı testi bükür
Testiyi de koymuş yâra bakar (nakarat)
Söz: Gardiyan Kâmil (Akın, 1985 160-161)

- **Karacalar Köyü Türküsü**

Karacalar derler derenin içi
Topak gelinlerin sallanır saçı
Ne sen bana doydun ne de ben sana
Yükledim ardıma gidiyom göçü

Pınarın başında kızlar kömeli
İçlerinden biri ördek simalı
Yârimin koynunda bir çift portakal
Kabuğunu soymadan yemeli

Bir güzel oturmuş taşın üstüne
Canını sevdiğim topacık gelin
Yatırma kötüyü döşün üstüne
İnmişte bahçeye gül dibi kazar

Adam sevdiğinden böyle mi bezer
Münafıklar bir araya toplanmış
Allah'ın yazdığı yazıyı bozar
Kara kahve idim, kaynadım coştum

Kırmızı bardaktan buzlu su içtim
Havasıdım sana hey nazlı yârim
Anayın lafını duydum vazgeçtim

Çiçekler içinde çiçek mendili
Çok aradım bulamadım dengimi
Beni korda bir kötüye varırsan
Soğuk sular söndüremez yangımı

Hani ya kötüye varmam diyordun
Varırsam koynuna girmem diyordun
Boyunu sevdiğim topacık gelin
El ayrılrsa ben ayrılmam diyordun
Söz: Nuri İn (Kepazenin Nuri)

- **Suvermez**

Suvermez diyorlar engin ovalı
Guyular gazdırdım maden govalı
Yok mu içinizde ağzı dualı
Dua edin ben yarimi alıyım

Emirdağ'ı değirmenin döndü mü?
Döne döne nöbet bize geldi mi?
Gıyı köyden dünür gelmiş yarime
Emirdağ'ın erkekleri öldü mü?

Gır atına goşdu yeşil araba
Küçüklükten beni godun merama
Bi dünür yolladım gavur anana
Gızım güççük deyi vermedi bana

Top top edip zülfünü darama
Beni goyup bir yar daha arama
Möhür gözlüm n'ettim enin anana
Melhem deyin duz bastırdı yarama

Evimizin önu gıral ağacı

Bulamadım bu sevdaya ilacı
Eğer yar olmaya gönlün yoğusa
Sen bana gardaş de ben sana bacı

Yörü dedim gözel yörüdemedim
Dağın garı gibi eridemedim
Onbeşimde bir yar sevdim başıma
Onu da kendime eş edemedim

Seyrekbasan derler öz adım Nuri
Gel otue yanıma Kezi'nin Hayrı
Sevdim sevdim alamadım ben seni
Gızım oğluma alıyım bayrı

Guyunun başına yarım dikilir
Mor belîği ensesine dökülür
Ah dedikçe ciğerlerim sökülür
Alamazsam ince belim bükülür (...)

Söz: Nuri Demir (Seyrekbasan) (Türkmen, 2001; 9).

5.2. OZAN BAYRAM HASÇELİK

Bayram Hasçelik, 1953 yılında Tez köyünde doğmuştur. İlkokulu Dereköy ve Tez köyünde tamamlamıştır. Dereköylü Kasım hocanın Cafer adlı birinin saz çalıp türkü söylemesinden etkilenecek cura alıp çalmaya başlamıştır. Cura, sazın küçüğüne verilen isimdir. Hayatı, 1990 yıllarına kadar Güzle yaylalarında geçen ozan yaylalarında kendi kendine saz çalmayı öğrenmiştir. Radyoların müzik sanatçısı aradığı dönemlerde Antalya ve İzmir Radyosu imtihanlarına katılmış ve başarıyla kazanmıştır. Annesinin isteği üzerine gidememiştir. 2006 yılında Afyon Kocatepe Üniversitesi'nde, Emirdağ'ın diğer ozanlarıyla birlikte kazalar arası ozanlar yarışmasına katılmış ve yarışmayı Emirdağ ozanları kazandığından, Bayram Hasçelik'te plaket almıştır. "Kuzu güttüğüm zamanlarda dağlar taşlar bana dert ortağı oluyordu" diyen ozan türkülerini doğaçlama olarak saz eşliğinde icra etmektedir. Henüz keşfedilmemiş olan ozanın elliye aşan türküsü bulunmaktadır. Türkülerinin konusu; memleketten, yayla sevdasından, aşk, hasretlik, toplumsal olaylar ve güncel konulardan oluşmaktadır. 6 Şubat depremiyle ve Coronavirüs

ile ilgili türküleri de vardır. Ayrıca ozanın babası da kendisi gibi bir ozandır. Dilsiz kaval çalıp türkü söyleyen biridir. Türkülerini hece ölçüsüyle icra eden ozanın, güzelleme ve taşlamaları da bulunmaktadır.

Bir gün komşusunun düğününe gittiğinde orada bulunan hacıların “ozanım diyon amma görmedik senin ozanlığını” dediklerinde eline bir saz alıp, aşık tarzı bir taşlama söylemiştir;

- Erkenden camiye kopar
Herkes sanar Hakk’a tapar
Tarlayla babaya bakar
Hacılara güvenim yok

Çeşmede toplu suçular
Konuşur orda bacılar
Yürümeyi bilmedik hacılar
Kız alıyo hacılara güvenim yok

Kimi sakat kimi topal
Kiminde kürek gibi sakal
Yetim hakkını Yunus’tan al
Hacılara güvenim yok (.)

Gurbetçilere istinaden söylediği bir diğer türküsü;

- Vatan hasretiyle sılaya gelir
Hısım akrabayla hasret giderir
Sayılı günleri çabuk bitirir
Çabuk gelin diye çağırır gurbet

Zor oluyor ayrılığın acısı
Eksilmiyor karboranın gıcısı
Vatandaşı vedalaşır emmi dayı bacısı
Anadan babadan ayırır gurbet

Bir gün önce bagajları sarılır
Kapanır evleri kepenk çekilir

Uğurlanır ardından su dökülür
Yolu avrupaya götürür gurbet

Böyle böyle ne olacak halimiz
Geldik gidiyoruz belli yolumuz
Ozan bayram emirdağda yalnız
Söker yüreğini götürür gurbet (.)

Coronavirüsle ilgili bir türküsü;

- Eşe dosta selam verilmez oldu
Baba evladına sarılmaz oldu
Kapandık evlere çıkılmaz oldu
Gatıksız cezamı aldık dostlarım

Ezan okunuyor varamıyorsun
Hocayla namazı kılamıyorsun
Hısım akrabayı göremiyorsun
Hakettik cezayı bulduk dostlarım

Cenaze kefene sarılmaz oldu
Camide selası verilmez oldu
Salına kimseler giremez oldu
Kepçeyle cenaze gömdük dostlarım

Bakın halimize yürek acısı
Gurbette çırpınır gardaş bacısı
Dünyaya yağıyor ölüm gıcısı
Hakka boynumuzu büktük dostlarım

Ozan bayram derki ne hale geldik
Fakir gözetmedik hep para saydık
En sonunda Kabe'dende kovulduk
Hak Teala cezamı verdi dostlarım
Hakettiğimiz cezayı bulduk dostlarım (.)

Ozanın gençliğinde bir arkadaşıyla doğaçlama olarak karşılıklı söylediği türküleri de bulunmaktadır;

- Evinizin önü badem ağacı
Gel bi sarılalım gız Dursun bacı
Ben derdime bulamadım bi çare
Sendeymiş meğerisem ilacı
- Bizim evimizin ardı killik, çalı bitmiyo
Gönül düştü kapınızdan gitmiyo
Zalım babam çalışmaya gitmiyo
Varıp okuyacağım gücüm yetmiyo
- Götürmüş koyununu yayla düzüne
Kendisi oturmuş dağın guzuna
Aşık oldum ben teyzemin gızına
Göremezsem yüreğime kar dolar

Katmer şölenindeki söylediği açılış mânisi;

- Bilemezsin gelmişinen geçmişî
Yorumlayamazsın bütün olmuşu
Karacalar köyünün Yoksul Derviş'i
Katmer şölenine sefa geldiniz

Bir taşlaması;

- Biraz bahsedeyim Tez'de olanı
Bantlar almaz desem ölüp galanı
Benden dostlarıma Tanrı selamı
Can cesette geziyor duydun mu?

Sen duydun mu duydun mu?

Dost duydun mu duydun mu?

Beş taneydi Tez'de muhtar adayı

İrahamlılar bağlamışlar alayı

Ayşa bacım yazdan geymiş karayı

Abbas ağa tahttan düştüydü duydun mu?

Sen duydun mu duydun mu?

Dost duydun mu duydun mu?

Köye geldi Kirazlı'nın pınarı

Başa bela olmuş tavuk kıranı

Hareket partisinin baş lideri

Köyümüze Türkes geldi diydi duydun mu?

Sen duydun mu duydun mu?

Dost duydun mu duydun mu?

Bayram Ali memur oldu mayışını aldı

Mithat mühendis oldu mahzeni yaptı

Muammer hoca köylerde nutuklar verdi

Tez köyünü payitaht ettiler duydun mu?

Sen duydun mu duydun mu

Dost duydun mu duydun mu

Ozan Bayram Tez köyünün ozanı

Hacı melek veresede kayıp etmiş kazanı

Bitti sanman küreklinin bazarı

Topal Baran'ın dambaşından yuvağı çalmışlar duydun mu?

Sen duydun mu duydun mu?

Dost duydun mu duydun mu?

Doksan yıllarında yayladan merkeze taşınan ozan kekik kaynatıp, doğal olan şeylerle beslendiğinden ve bunlardan ikram ettiğinden dolayı komşularından “çay yapmasını bilmiyorlar, yanına gofret koymuyorlar” gibi gelen eleştiriler üzerine şöyle bir türkü icra etmiştir;

- Bilemedim Emirdağ'ı huyunu

Kireçlidir içemedim suyunu
Uzaktan seyrettim şu Tez köyünü
Ormanlar içinde bir an görünür

Meyve aldım ardıcının dalından
Yayan giderdim Güzle yolundan
Gül kopardım söğüdünün dalından
Kar boran içinde viran görünür

Aşamadım alıncağın ardını
Bülbül sormaz oldu gülün derdini
Karşıdan seyrettin Bayram yurdunu
Baykuş yurda konmuş ören görünür

Köyüyle ilgili bir türküsü;

- Tez köyü diyorlar tarihten kalmış
Buranın halkıda Yozgat'tan gelmiş
Battalgazi'dende ismini almış
Tarihin büyüktür senin Tez köyü

Tepeler üstünde abbaslı gölü
Şehitler yurdudur alınca beli
Ardıç ormanından buz gibi yeli
Aksürüler döğneğisin Tez köyü

Meşhur olur tavşan ile kekliği
Teke gelir erkeğinin mertliği
Yiğitler yatağı kurt bilekliği
Koç yiğitler döğneğisin Tez köyü

Yellibel'e varsan geçilmez kardan
Zibetliden içen olmaz mı hayran
Çekem çiçek açmış gör ozan bayram

Güzel yaylaların vardır Tez köyü (.) (KK.17)

5.3. OZAN FAKI EDEER

Fatma Ahsen Turan'ın ve Servet Yaşar'ın eserlerinde verdikleri bilgilere göre Fakı Edeer, 1954'te Afyonkarahisar'ın Emirdağ ilçesinde doğdu. Edeer, ilköğrenimini memleketinde Emirdağ İnkılâp İlkokulu'nda yaptı. 1966'da başladığı Emirdağ Lisesi orta kısmından üçüncü sınıfta iken ayrılmak zorunda kaldı. Bir süre Emirdağ Folklor Derneği'nde ses ve saz sanatçısı olarak çalıştı. Kalabalık bir aile içinde yetişti. Küçük yaşlardan itibaren aile büyüklerinden halk hikâyeleri, destanlar ve türküler dinledi. Bu anlatılar onun sanatkâr şair kimliğinin temelini oluşturdu. Daha sonraları kendisi derleme yapmaya başladı. Emirdağ yöresine ait derlediği türküler TRT repertuarına kazandırdı. Şiirlerini bölge gazetelerinde ve dergilerinde yayınlamaya kendini geliştirdi.

Ağırlıklı olarak vatan, millet, kahramanlık, sıra hasreti, Afyon ve Emirdağ folkloru, kültürü, gelenek ve görenekleri üzerine yazılan şiirlerini küçük yaşlarda saz çalarak söylemeye başladı. İlk şiirini ilkokulda iken anneler gününde annesi için yazdı.

Belçika'ya gitti ve Brüksel'e yerleşti. Özellikle sıra özlemine, vatan ve millet sevgisini dile getiren şiirleriyle beraber ilçe türkülerini de çalıp söylemektedir. Kendisi birçok yarışmaya katılmış ve ödüller almıştır. Derlemeleri ve şiirlerinin yanı sıra gazetelerde yazan, bilimsel toplantılara katılarak bildiriler sunan Edeer hakkında birçok yazı ve tezler yazıldı.

İrticalen türkü söyleyebilme yeteneğine sahip olan ozan, ayrıca nefesli, yaylı, vurmali enstrümanların da çoğunu çalabilmektedir. Ozan, Gurbetteki Emirdağ, İki Gönlün Yarası Bir, Emirdağ'ına Vardım Sabaha Karşı, Bir Bahar Akşamı, Dünden Bugüne Emirdağ, Obalardan Odalara ve Sırlı Yol adlı eserlerini Harman-1 adlı kitabında topladı. Son olarak Servet Yaşar 2018 yılında ozana özel "Emirdağlı Gurbetçi Bir Ozan Fakı Edeer" isimli bir kitap çıkardı. Kitabında Edeer'in hayatına ayrıntılı olarak yer veren Yaşar, ayrıca ozanın kendi sesinden söylediği türküler de CD ortamına almıştır. Son dönemlerde Edeer, yeni bir kitap hazırlığındadır.

Eserleri: Harman 2014 (Sarı, 2019: 269-270) (KK.40)

5.4. AŞIK MUSA KARATEPE

1958'de Bayat kazasının Sağırlı köyünde dünyaya gelmiştir. Doğduğu yıllarda Bayat, Emirdağ ilçesine bağlıdır. İlkokulu köyünde, ortaokulu ise Afyonkarahisar'da okur. 1982 yılında aldığı açık kasa kamyon ile yurt içinde nakliye işleriyle uğraşmaya başlar. Şiirlerinde "Musa, Ozan Musa, Âşık Musa, Garip Musa" mahlaslarını kullanır.

Bağlamayla ortaokul yıllarında tanışır. Yaşadığı yerde bağlama çalmayı bilen olmadığı gibi müzikle uğraşmak da pek hoş karşılanmaz. Bu yüzden Karatepe, bağlama çalmayı kendi kendine öğrenmiştir ve nota bilmemektedir.

Neşet Ertaş'ın sazı ve sözünden oldukça etkilenmiştir. Ayrıca etkilendiği âşıklar arasında Mahzuni Baba, Gülabi, Daimi, Hacı Taşan, Muharrem Ertaş, Çekiç Ali, Veysel Baba, Ali İzzet Özkan, Zekeriya Bozdağ ve Ahmet Gazi Ayhan da vardır. Derviş Yoksul ile tanıştıktan sonra, onun ehli-beyt sevgisine hayran kalan âşık, onun alçak gönüllülüğünden ve hoşgörüsünden de etkilenir. Daha sonra Derviş Yoksul'un yanına çırak olarak girer. Onun sayesinde yol, erkân öğrenir.

Garip Musa, badeli bir âşık değildir. Âşık bu çerçevede şunları söyler: "Birçok halk ozanlarının meclisinde bulundum, onlarla birlikte televizyon programlarına katıldım. Karşılıklı şiirler ve değişler, türküler okuduk. Hatta atışmalarda da bulunduk. Bu konuda birçok ozanlarla bir araya geldim. Ancak bazı ozanların karşılıklı atışmaları, tartışmaları beni etkilemedi. Zaten ozanlık geleneğinde, atışmalarda birbirlerini küçük düşürmek, bir insan mahcup etmek iyi değildir. Gerçek ozan ve âşık Ehlibeyt'ten ilhamını alan kişidir. Ehlibeyt'ten ilhamını almayanları ben şahsen ozan saymıyorum" demektedir.

Karatepe, sade bir Türkçe ile dörtlükler halinde 11'li hece ölçüsüyle şiirler yazar. Eserlerinde dinî temalar ön plandadır. Bu durumun ve âşığın şiir yazmaya başlamasının sebepleri Musa Karatepe'nin "Allah ve resulünü çok seviyorum Ehli beyte karşı büyük bir sevgim vardır. Hak âşığı Yunus Emre'yi çok seviyor ve takdir ediyorum. Yine 12 imamlarımızdan ve pirimiz Hacı Bektaşî Veli'den örnekler aldım. Acizane bu Hak ve halk dostlarından ilham aldım. Kerbela'ya karşı yapılan zulümleri hoş görmüyorum. İşte bu açıdan şiir yazmaya başladım" şeklindeki ifadelerinde yer almaktadır. Âşık, şiirlerinde ayrıca sevgi, hoşgörü, kardeşlik, birlik, beraberlik temalarına yer verir (Gülegül, 2011: 325-338).

5.5. OZAN ALİ BİLGE

Ali Bilge, 4 Nisan 1966 tarihinde Afyonkarahisar'ın Emirdağ ilçesinin Tez köyünde dünyaya gelmiştir. Hâlen Tez Köy'de ikâmet etmekte olan Ali Bilge, tarımcılıkla meşguldür. 11-12 yaşlarında saz çalmaya başlayan ozan, usta malı türküler yanı sıra kendi yazdığı şiirleri de besteleyerek söyler. Onun âşık kimliğinin oluşmasında içinde bulunduğu tasavvufî çevrenin büyük etkisi olur. Özellikle Afyon Emirdağ Karacalar köyünde bulunan Hak Halîli dergâhı, âşığı bu gelenek içerisinde besleyen temel kaynaklardan biridir. Afyonkarahisar beş bin yıllık geçmişe sahip bir kültür şehri

olmasının yanında bilhassa Osmanlı Döneminde Mevlevilik, Bektaşilik, Halvetilik, Kadirilik gibi tarikatların faal olduğu önemli bir yerleşim merkezidir. Bu kültürel ortam birçok yazarın, şairin ve hayatın yetişmesine vesile olacak bir yapıyı da meydana getirir. Bu tasavvufi çevrede ozan Bilge, usta malı ve kendi yazdığı şiirleri öncelikle bu kültür çevresi içinde cemlerde icra eder.

Bilge, Emirdağ Karacalar köyünde mûkim Âşık Yoksul Derviş'i kendisine üstat olarak gördüğünü ifade eder. Şiirlerinde ehlibeyt, on iki imam, Hz Ali, Hz. Hüseyin, Pir Abdülkadir Geylani ve gönülden bağlı olduğu Afyon Emirdağ Karacalar köyünde bulunan Kadiri tarikatı Hüseyini kolunun merkezi olan Hak Halîli dergâhını sevgisi gözlenmektedir. Dinî konulu şiirlerinin yanı sıra yurt ve Atatürk sevgisi, doğa, toprak ve köyünü anlattığı şiirleri de bulunmaktadır. Antalya Elmalı Tekke köyünde cem törenlerine ve Afyonkarahisar, Şuhut'ta Hamza Dede törenlerine katılan ozan, şiirlerini buralarda icra etmiştir.

Ozanın, sazımdan Dökülenler adlı bir şiir kitabı bulunmaktadır. Sazın Sözü'nün Sultanları Yaşayan Halk Şairleri kitabında ve Üç Güzelin Âşıkları isimli çalışmada da bazı şiirleri yer almaktadır. Kaynaklarda âşık olarak anılan Ali Bilge'nin, aşık tarzı şiirleri olsa da edebiyatımıza göre aşıklık geleneğinin genel geçer kurallarına uymadığından, ozan olarak isimlendirilmesi daha doğru olacaktır (Turan, 2010: 9-17).

5.6. ÂŞIK YAŞAR ÖZBEL

Ahmet Urfalı'nın bir yazısında "Gezginci Destancılığın son temsilcisi olarak gösterilen âşık 1951 yılında Aşağıkurudere köyünde doğmuştur. Kendisi, Emirdağ pazarlarında boynunda bir teyp ile gezip destanlarını halka tanıtmıştır. Öyle ki sahada yapılan araştırma da bütün köylerde ve kaynak kişilerce tanındığı gözlemlenmiştir. Saz ve kaval çalabilme yeteneğine sahip olan âşık, Emirdağ halkının manzum söz söyleme alışkanlığından ve ağıt yakma geleneğinden de yararlanarak destanlarını söylemeye başlamıştır. Kendini sadece destanlarla sınırlandırmayan Özbek'in, halk edebiyatı nazım şekillerinden olan koşma ve güzellmeleri de bulunmaktadır. Destanlarına; "Çatalı'da Odun Dağında Vurulan Sülü'nün Destanı", "Emirdağ Kolanşam Köyünde Vurulan Talihsiz Adnan'ın Destanı", "Afyon Köroğlubeli'nde Trafik Kazasında Hayatını Kaybeden H.Mevlüt Çubukçu'nun Destanı", "Dereköy'ün Eski Mahallesi'nde Oturan Osman Bulduk'un Destanı", örnek olarak verilebilir. Yaşar Özbek'in bu tarz da, kırk civarında destanı bulunmaktadır. Bu önemli ve edebiyat dünyası bakımından oldukça

değerli olan âşık, 2016 yılında vefat etmiştir⁵. Kendisi hakkında Ömer Faruk Yaldızkaya'nın, Türkeli Gazetesi'nde bir yazısı bulunmaktadır. Aşağıda oğlundan alınan bazı ağıt, türkü ve güzellemlerine ilk defa burada yer verilecektir.

- **Emirdağı Güzelleri**

Ocakta kave pişiri

Fincanı yere düşürü

Tarlada pancar deşiri

Emirdağı güzelleri

On dört yaşında kaçarlar

Tarlada ekin biçerler

Suyu testiden içerler

Emirdağı güzelleri

Bizim köyün güzelleri

Düğünde çok giyinirler

Çocuk gibi sevinirler

Erkek gibi döyüşürler

Emirdağı güzelleri

Suyu kuyudan çekerler

Kaçırır ordan bekarlar

Döşüne altın takarlar

Emirdağı güzelleri

Bizim köyün güzelleri

Çok güzeldir pekte nazlı

Yiğit gibidir mert sözlü

Keklik gibi ala gözlü

Emirdağı güzelleri

⁵ Ahmet Urfalı, “Son Destancı: Yaşar Özbel” <https://www.emirdag.com.tr/index.php/ahmet-urfal/6795-son-destanc-yasar-oezbel> Erişim Tarihi 10.07.2024.

Hiçte dengine düşmezler
Bildiklerinden şaşmazlar
Gönülsüz zaten kaçmazlar
Emirdağı güzelleri
Bizim köyün güzelleri

Gözleri gözüne bakar
Kalbine bir ateş yakar
Aşık Yaşar olsa bekar
Emirdağı güzelleri
Kurudere güzelleri

- **Karacalar'da Çeryandan Ölen İsmail'in Destanı**

İsmim İsmail soyadım Köksal
Ceryanın altından cenazemi al
Kimlere emanet ufak kuzular
Sinemi bu ceryan yaktı anneler

Cenazemi koymaya gelsin Sebiye
Başımda çırpınır annem Hediye
Sana derim sana gelin Yeter'im
Durumum sardı benim kötüye

Hediye'me baksın pederim Osman
Cenazeme gelin dostlarım küsme
Yaptırın kabrimi üstüme basman
Sinemi bu ceryan yaktı anneler

Karacalar derler açelin köyü
Belli olmuyor kardaş ceryanın huyu
Mesut'la Mustafa'm ufaktır boyu
Sinemi bu ceryan yaktı yavrular

Rıza patronumda telaşta kaldı
Yaşım yirmi sekiz gül benzim soldu
Ceryan çekiminden İsmail öldü
Canımı bu ceryan yaktı yavrular

Acımı çekiyor annem Hediye
Cenazeyi götür köye ko diye
İsmimi hısmım verdi ko diye
Ölümüm ceryandan oldu yavrular

Helallaşmak için eve gelmedim
Gözüm göre göre, şimdi ölmedim
Ceryanın çekimini hiç de bilmedim
Allaha emanet olsun yavrular

Mesudumu sevip yüzüne baktım
İnşaata tahtayı çakmağa çıktım
Ama hata yavrum, canımı yaktım
Öksüz kuzularım yandım ne çare

Yukardan aşağı cenazem düşer
Arkadaşlar gelmiş kabrimi eşer
Elinde bir kalem yazıyor Yaşar
Ceryanın kurbanı oldum yavrular

- **Ölümlü Dünya**

Dört kapılı yerde bahçeli bağlar
Kimlere kaldı ki bize de kalsın
İskendere mi Süleymana mı
Kimlere kaldı bu dünya bize de kalsın

Ebemi, dedemi yaşlı babamı
Yıktın benim güzel yuvamı

Sürdürün şimdi ölüm davamı
Kimlere kaldı ki oy oy bize de kalsın

Sanki değirmen, bir nöbedini bekler
Hakka yalvar oy oy olsun dilekler
Sağında solunda gider melekler
Kimlere kaldı bu dünya bize de kalsın

Hani adem, ebem havva anamız
Ölüm bir nimettir oy oy hepsi manamız
Ahirette bekliyor esas yuvamız
Kimlere kaldı bu dünya bize de kalsın

Kadir mevlam vermiş ne güzel ölüm
Namaz niyaz kardaş, o kendi yolum
Azrail bağrında konuşmaz dilin
Kimlere kaldı ki dünya bize de kalsın

Cenazen toprakta bak bir gün şişer
Amelin güzelse cennete düşer
O kadar çok yaşaman sen Aşık Yaşar
Kimlere kaldı bu dünya bize de kalsın

5.7. ÂŞIK YOKSUL DERVİŞ (ŞEMSETTİN KUBAT)

Yoksul Derviş, şiir yazmaya 11-12 yaşlarında başladı. “Şehitlerin Anısı” âşığının ilk şiirlerinden biridir. Âşık Mahzuni Şerifle birlikte; Aşık Maksut Feyyaz, Aşık Feymâni, Aşık Deryami gibi isimlerden büyük ölçü de etkilendi. İlk konserini 10 Kasım 1980’de Emirdağ’ında verdi. Âşık Mahsuni ve Ali Sağlam ile birlikte 1983’te Emirdağ’ında başka bir konser daha verdi. Böylece o şiirleri, deyişleri, nefesleri ile nevrüz kutlamalarının, semah ve aşure merasimlerinin, Bacı Sultan Günleri’nin beklenen dervîşi oldu. Ulusal ve uluslararası düzeyde düzenlenen konserlere, festivallere, şenliklere, anma günü etkinliklerine katıldı. Özellikle semah- tasavvuf konulu panel, sempozyum ve konferanslarda yer aldı ve adına bildiriler sunuldu. Türkiye çapında düzenlenen şölende ve atışma yarışmalarında ödüller aldı. Bir halk âşığı olan Yoksul Derviş, ağıt, destan,

nefes, deyiş, doğmaca, duvaz, güzelleme, ilahi, koçaklama, koşma, mersiye, methiye, övgü, taşlama, türkü vb. türlerde söylediği şiirleri çeşitli dergi ve gazetelerde yayınladı. Muamma, deyiş, nefes, düvaz, üçlü atışma, düz atışma, iğneli atışma ve en zor aşık tarzı şiirlerden biri olan lebdeğmez türünde kendini kanıtladı. Büyük bir kısmı şairin yaşadığı çevre, şehir ve köy üzerine yazılan şiirlerinde Allah, Hz. Muhammed, Hz. Ali, Ehl-i Beyt, Hak Halili, Aslı Bacı aşkı ve bağlılığı; Atatürk, Cumhuriyet, vatan ve millet sevgisi öne çıkar.

Hakkında birçok makale ve tezin bulunmasının yanı sıra Yoksul Derviş üzerine, onun hayatını, eserlerini, edebi şahsiyetini en geniş ve kapsamlı bir şekilde ortaya koyan iki ciltlik bir kitap yayınlandı. “Hak Aşığı ve Halk Ozanı Âşık Yoksul Derviş” adını alan bu eser Prof. Dr. Mehmet Sarı tarafından hazırlandı.

- Nasıl methediyim güzelliğini

Buna on sekiz bin alem yetişmez

Saymak yetmez güzelliğini

Kitaplar tükenir kalem yetişmez (KK.115)

Eserleri: Kerbelâ Şehitleri (1967), Gönülden Sesler- Şiirler, (hzl. Ömer Faruk Yıldızkaya) (1986), Aşkın Dizileri (1989), Dost Eline Götür Beni “Tasavvufi Şiirler” (1989), Nefeslerin Özü- Deyişler (1993), Yunusca Şiirler (1996), Deyişlerin Dilinden Şiirler (1997), Güzelleme- Şiirler (1998), Duygularla Nefeslerle Evrensel Şiirlerimiz (1999), Atatürk ve Cumhuriyet Şiirleri (2002), Sevgi Yolunda (2004), Destanlarım (2004), Anadolu’dan Bir Ses (2007) (Sarı, Afyonkarahisar Sanat ve Müzik Ansiklopedisi (Afyonkarahisar Edebiyatı), 2019, s. 355-358)

5.8. OZAN KASIM MAZIBAŞ

1977’de Emirdağ’ın Çatallı köyünde doğmuştur. Kasım Mazıbaş ilçe halkı arasında “Ozan Kasım” olarak tanınmaktadır. İlkokulu köyünde bitirdikten sonra çobanlık mesleğine başlamıştır. Şiirlerini doğaçlamadan ziyade yazarak kaydetmiştir. Erken yaşlarda saz çalmayı öğrenmiş ve bu konuda kendini ilerletmiştir. Kendisine Âşık Veysel’i örnek alarak, onun sazı ve deyişlerinden etkilenmiştir. Şiirlerini sazla icra ederek, özgün notalarla birlikte, sosyal medya aracılığıyla ilçe halkıyla paylaşmıştır. Şiirlerinin konusu genellikle; aşk, memleket, halkın sorunları, eleştirilen yönler, ülke gündemi ve felaketler olmuştur. Ozanın şehitlere, Koronavirüse, depremlere ve diğer konulara yönelik toplamda 40’ın üzerinde şiiri bulunmaktadır.

- Şehit

Düğünle törenle gönderdik seni
Vatan koru diye yolladık seni
Hayin pusu gurdu vurdular seni
Şehit oldun kardaş düştün toprağa

Bayrağa sarılı geldin evine
Domuz düşman mermi soktu tenine
İki bebeğile kaldı Emine
Şehit oldun kardaş düştün toprağa

Çifteler meydanı halk ile doldu
Gözümüzden akan yaşlar sel oldu
Tek bir şehadetle mezara kondu
Şehit oldun kardaş düştün toprağa

Garip Kasım der ki sözlerim bitmez
Hiç duymadınız mı şehitler ölmez
Birkaç çakal için vatan bölünmez
Şehit oldun kardaş düştün toprağa

- **Altın**

Benim toprağım altın arama
Bırak altın dağın altında galsın
Yeşil yaylalara sakın dokunma
Bırak altın dağın altında galsın

Özgür kalsın dağda kır atlarımız
Gezeriz doğayı zevki sefamız
Bizleri bırakma yurtsuz yuvasız
Bırak altın dağın altında galsın

Keklikler tünemez ötmez koyakta
Dikenine kurban dursun ayakta

Fakirin yemeği kalsın tabakta
Bırak altın dağın altında galsın

Açmayacak gayrı gongolı gülü
Sevemeyiz menekşeyi gülü
Güzel Emirdağ'ım sivrulur külü
Bırak altın dağın altında galsın

Ozan Kasım sever körpe kuzuyu
Zehirin ile karıştırma suyumu
İstemiyoz senden yapma yolumu
Bırak altın dağın altında galsın

- **Evin mi Annem**

Dünyaya getirdin büyüttün beni
Dert ile çileyle avuttun beni
Bu zalım ellerde bıraktın beni
Şimdi bura senin evin mi annem

Yazar annem adın mezartaşında
Garip babam komşun yanı başında
Hayalin unuttum olmaz düşümde
Şimdi bura senin evin mi annem

Üzerinde bitmiş renk renk çiçekler
Akşam olur öter türlü böcekler
Arife gününde hep gelecekler
Şimdi bura senin evin mi annem

Koydular mezara duvarı toprak
Anam yakışmadı genç yaşta ölmek
Ne çaresiz bir şey toprağa vermek
Şimdi bura senin evin mi annem

İşte Garip Kasım feryadı coşkun
Sanki büyük nehir suları taşkın
Henüz gençti yaşın buradan göçtün
Şimdi bura senin evin mi annem (KK.72)

5.9. DOST KÂMİL (OZAN KÂMİL SAYIN)

Dost Kâmil, Kul Kâmil mahlaslarını kullanan şair, yazar Kamil Sayın, 1955 tarihinde Afyonkarahisar'ın Emirdağ ilçesinde dünyaya gelmiştir. Henüz üç yaşındayken babası Musa Kazım Bey'in görevi nedeniyle Ankara'ya yerleşmiştir. İlk, orta ve lise eğitimini Ankara'da tamamlamıştır. 1978 yılında askerliğini tamamladıktan sonra ailesi ile birlikte Belçika'nın Brüksel şehrine yerleşmiş ve hâlen Brüksel'de ikamet etmektedir.

Babasının yakın dostları Âşık Veysel Şatıroğlu ve Âşık Mahzuni Şerif'le küçüklüğünde yakın irtibatta bulunan ozan, 11'li yaşlarında bu değerli âşıklardan etkilenecek şiir yazmaya başlar. 1972-1973 yılında Sümer Bankın Yerli Malı haftası nedeniyle yapılan bir şiir yarışmasında liseler arası, Türkiye birinciliğini kazanmış ve zamanın Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından kutlanarak birincilik diplomasıyla ödüllendirilmiştir.

1988 yılında bir şiir yarışmasında Avrupa birinciliğini kazanmıştır. T.C. Kültür Bakanlığı tarafından halk şairi kimliğine layık görülmüştür. Hayatı ve şiirleri hakkında Ankara Gazi Üniversitesi ve Eskişehir Anadolu Üniversiteleri, Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde iki ayrı yüksek lisans tezi yazılmıştır. Kendisi pek çok sempozyuma katılarak başarılarından dolayı üç ayrı plaketle ödüllendirilmiştir. Prof. Fatma Ahsen Turan'ın 12 ciltlik kitabı "Sazın ve Sözü'n Sultanları Yaşayan Halk Şairleri Antolojisi'nde ve Prof. Dr. İrfan Ünver Nasrattınoğlu tarafından yazılmış olan "Afyonkarahisarlı Halk Ozanları" kitabında yer almıştır. Ahmet Yesevi Üniversitesi ve Kültür Bakanlığı tarafından çıkarılan TEİS Türk Edebiyatçıları İsimler Sözlüğü'nde kendisine bir madde de yer verilmiştir. Şiirleri birçok antoloji ve dergi de yer alan Sayın'ın Türkiye'de Âşık Edebiyatı dersinde de geleneğin Avrupa'daki temsilcilerinden biri olması sebebiyle ders konusu olarak işlenmektedir.

Afyonkarahisar İl Kültür Müdürlüğü tarafından Kültür Bakanlığına gönderilen bilgi ve belgelerle, Âşık Kamil Sayın, UNESCO'nun Yaşayan İnsan Hazinesi bünyesine girmeye aday gösterilmiştir. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'nun 2022 tarihli ve 839/37 sayılı kararı ile kurumun haberleşme üyesi seçilmiştir. Kanal Avrupa ve Skylive

televizyonları ile Gold Fm radyo programlarına defalarca katılmış, ATV kanalında düzenlenen “Dünyadaki Ünlü Emirdağlılar” programına konuk edilmiştir. 2019 yılı itibariyle SkyLive Tv’nin moderatörlüğünü üstlenmiştir.

Kamil Sayın, şiirlerini bazı mahalli ve yerel dergi ve gazetelerde yayımlamaya devam etmektedir. Kamil Sayın’ın tasavvufa merakı çocuk yaşlarında başlamıştır. Şiirlerini, Gönül Penceresi, Tasavvufta Gerçek, Gönül Bahçemdeki Yediverenler, Gönülden Gönüle, Gönül Bahçesinden ve Gönül Gülleri isimli şiir kitaplarında toplamış ve yayımlamıştır. Ayrıca “Gizli İlimler Hazinesi- Tasavvufi Bilgiler” isimli kitap derlemek suretiyle okuyucularının hizmetine sunmuştur.

Kamil Sayın’ın bütün şiirlerini kapsayan üç ciltlik yaklaşık 1500 sayfaya yakın olan, “Kamil Sayın Divan’ı” hazırlanarak yayınlanmıştır.

İlk kitapları Belçika Devlet Bakanı Sayın Robert Delathouwer’ın girişimleri ile satın alınarak Belçika’da ki kütüphanelere koyulmuştur. Gelirleri Kamil Sayın tarafından belediye okullarına hibe edilmiştir⁶.

- **Türkiye’ın**

Yurdum, ilim, ilçem, köyümle, yuvam,
Ne güzelsin ne yücesin Türkiye’ın.
Seni bize verdi bak Kemal Paşa’ın,
Ne güzelsin ne yücesin Türkiye’ın.

Toprağında biter ekmeğim, aşım,
Her şeyimsin anam, babam, kardeşim.
Daim seni övmek olacak işim,
Ne güzelsin ne yücesin Türkiye’ın.

Kırmızı bayrağım, yeşil sancağım,
Na’şım toprak olsa vermeyeceğim.
Her an Türklüğümle öğüneceğim,
Ne güzelsin ne yücesin Türkiye’ın.

Adım Kamil Sayın, Türk oğlu Türk’üm,

⁶ Bilgiler ozanın kendisinden alınmıştır.

Türklüğümdür elde olan varlığım.

Milletimi baki kalsın erliğim,

Ne güzelsin ne yücesin Türkiye'm (Sarı, 2019: 436,437)

5.10. ŞUAYİB TAŞARCAN

1959 yılında Emirdağ'ına bağlı Kolanşam (Başkonak) köyünde dünyaya geldi. İlkokulu burada bitirdi. İngilizce ve Arapça dillerini bilen ozan 1990 yıllarında yurtdışına açıldı ve Güney Afrika, Suudi Arabistan, Suriye, Irak, İran, Rusya, İtalya, Cezayir ve Kanada bölgelerinde çalıştı. Bağlama, davul, trampet, güdüm çalmayı öğrendi. Kendisinin iki adet türkü kasedi bulunmaktadır. Bu kasetlerin biri İstanbul'da biri Ankara'dadır. İnternet platformlarından "Youtube" üzerinde türkülerini yer almaktadır. Ozanın mahlası yoktur. Konya Aşıklar Bayramına, Sucuaddin Veli Hazretleri törenlerine, Ozan Musa Festivaline ve Elmalı'da Abdal Musa Şenliklerine katıldı. Aşık Gülhâni'nin tavsiyesiyle halk ozanlığına başvuru yaparak tescillendi. Eskişehir Kılınçoğlu Sinemasında, Muhlis Akarsu, Aşık Mahsûniyle birlikte iki gün konser verdi. Sucuaddin Veli Hazretleri Töreni'nde, mansiyon ödülü aldı. 1987-1988 yıllarında yapılan, Abdal Musa Şenliklerinde başarılı halk ozanı seçildi. Kendisinin güzellemeleri ve birçok türküsü bulunmaktadır.

Şenliklerde yaptığı bir açılış konuşması;

- Şehirli değilim köylüyüm
Ulu gerçeğe candan bağlıyım
Sorarsanız Afyon Emirdağ'lıyım
Hoşgeldiniz hoşgeldiniz

Yunus söyler nefeslerim
Sevginizi kalpte beslerim
Türkiye'den dünyanın her yerinden gelen dostlarım
Hoşgeldiniz hoşgeldiniz (.)

Ozanın aşk hakkında yazdığı bir türkü;

- Seni sevdiğimi yazmak istedim
Kelimeler yetmiyor yetmiyor ki sevdiğim
Başım alıp burdan gitmek istedim (nakarat)
Dertlerimden öte yol gitmiyor gitmiyorki sevdiğim

Mutluluklar acılara gizlenmiş (nakarat)
Ağlamakta bile bazen mutluluk varmış
Gadehime içki değil hep çilem dolmuş (nakarat)
İçsem içsem bitmiyor bitmiyor ki sevdiğim

Gözlerinden yaşlar gelir neden ağlarsın
Kimselere demen bunu kendin anlarsın
O özlemle geçen yıllarını ararsın (nakarat)
Pişmanlık duygusu senden bitmiyor ki sevdiğim (.) (KK.118)

5.11. ÂŞIK MEHMET ALİ AKÇINAR

1950 yılında Emirdağ'ın Aşağıpiribeyli köyünde doğdu. Memuriyet hayatını polis olarak tamamlayan şair, bir süre ticarete atıldıktan sonra Avrupa'ya gitmiştir. Caferi mezhebine bağlı olduğunu söyleyen Mehmet Ali Akçınar, tasavvufi eğitim ve terbiye görmüştür. Akçınar, Berşem adlı şiirinde ifade ettiği gibi henüz on bir yaşındayken rüyasında bade içtikten sonra âşık tarzı şiirler yazmaya başlamıştır. Akçınar: “Şiir yazmak sonradan olan bir şey değil, genetikte olması lazım. Mesela benim anneannem şairdi, dedem de şairdi. Onların genetiğinden geçme bir şey bu. Herkes şiir yazabilir ama şair olamaz.” demektedir. Şair, genellikle şiirlerini 6+5, 11’li hece ölçüsü kalıbında; önceleri sadece aşk ve sevgi konularında yazmıştır. Daha sonraları toplumun aksaklıkları ve hiciv üzerine şiir yazmaya başlamıştır. Mehmet Ali Akçınar, taşlama türünde çok başarılı örnekler vermiştir. Özellikle taşlamalarında Abdürrahim Karakoç’un etkisi açık bir şekilde kendisini göstermektedir. Akçınar, şiirlerini ilk yazıldığı hâliyle bırakmakta ve hiçbir zaman değişiklik yapmamaktadır (Turan vd., 2010 : 169 - 173)”. Akçınar, yaşadığı çevrede, her ayın bir günü “Dolunay Işığı Geceleri” adında şiir gecesi etkinliklerine katılmaktadır. Aşağıda, Kanal 3 kanalında Mustafa Er tarafından türkü formunda okunmuş bir şiirine yer verilmiştir.

- **Nasıl da Özledim Emirdağ'ını**

Gurbette geçirdim gençlik çağını
Nasıl da özledim Emirdağ'ını
Bucak'ta yeşeren asma bağı
Varıp dallarında deresim geldi.

Topak evin farkı yoktur yuvadan

Sular taşınırdı maden kovadan
Kara kağıdı gıcırdarken ovadan
Adaçal üstünde durasım geldi.

Harmana sap saçıp düven sürmeyi
Damların üstüne bulgur sermeyi
Çıldır da doğan da film görmeyi
O eski günlere döne sim geldi.

Dedem anlatırdı cirit atmayı

Düğünlerde toyda güreş tutmayı
Gölcük Yelli belde koyun gütmeyi
Kuru ayazında donasım geldi.

Hasretim sokuda bulgur dövmeye
Giderdik sağdıçla damat övmeye
Çok küçük başladım yâri sevmeye
Sevda çekmeyeni yeresim geldi.

Nakış nakış kilimiyle halı sı
Kınalar karardık taslar dolusu
Badem gülü kokar ada çalısı
Kuş olup dalına konasım geldi.

Kolum yorulurdu kara sabandan
Düğün lerde oynar idik tabandan
Korkarım ki ölüm gider yabandan
Ölmeden sılama varasım geldi.

İlkbaharda yaylalara göçerdik
Kar suyundan ayran eder içerdik
Koyunun içinden kuzu seçerdik

Aleyçiye hasır seresim geldi.

Bağ damında sere serpe yatmayı
Sepetler dolusu üzüm satmayı
Meydan yıldız tepe volta atmayı
Keçili çayında yunasım geldi.

Edeler davulu göyğün çalardı
Deli gönlüm sevdalara dalardı
Çay deresi cıvıl cıvıl dolardı
Kilimine tokaç vurasım geldi.

İstemedim ayrılığı çekmeyi
Özledim elimle bostan ekmeyi
Arabaşı, mercimekli bükmeyi
Pişirip dostlara veresim geldi.

Dolgulu köfteyi yeyip yanardık
Yaylanın suyunu içer kanardık
Güvecin içine pide banardık
Yufka yınan cacık düresim geldi.

Kurulan pazarın Salı'ydı adı
Bir gün önce gelir yabancı yâdı
Ağzımda duruyor yoğurdun tadı
Toprağına yüzüm süresim geldi.

Yaylayı yazıyı yaya teperdik
Kuzu canlanınca saya yapardık
Bayram gelir küs elini öperdik
Hısım akrabayı göresim geldi.

Akçınar'ım, sevdasını gizledim

Sıla diye yüreğimi közledim
Emirdağ'ın tozunu da özledim
Kaderimden hesap sorasım geldi.

6. EMİRDAĞ İLÇESİNDEKİ ABDALLAR VE ABDAL GELENEĞİ

Abdal kavramının günümüze kadar gelen birçok tanımı bulunmaktadır. Arapça da “karşılık, başka bir şeye dönüşen” anlamında kullanılan bu kavram, ilerleyen zamanlarda anlam genişlemesine uğrayarak belirli bir zümreyi tanıtan, bir sözcük olmuştur. Böylece “Abdal” kavramına “kalender yaşayışlı derviş, zahit veli, göçebe gezgin, dünyadan kesilmiş” gibi anlamlar yüklenmiştir.

Toplumda ortaya çıkan bu zümrelere ilk olarak Orta Asya’da rastlanmaktadır. Osmanlı’nın kuruluşunda ve en önemlisi, İslamiyet’in Türkler arasında yayılmasında büyük bir payı olan bu zümrelerin adı, tarihe “Abdâlân-ı Rum” olarak geçmiştir. Abdâlân-ı Rum, Orta Asya’dan Anadolu’ya ayak bastıklarında burada İslamiyet’i yaymaya çalışarak, bu yolda teşkilatlanmışlar ve Osmanlı padişahlarıyla yakın ilişkiler kurarak harplere katılmışlardır.

Halk arasında oldukça sevilen bu zümre, ulu, evliya ve insan-ı kâmil kimseler olarak görülmüş, bundan dolayı kendilerine “Horasan Erenleri” de denilmiştir. Rum Abdalları olarak başka bir zümre gibi algılandılarda, asılları Türkmen’dir.

Hacı Bektâş-ı Velî’nin halifesi ve Bektaşî tarikatının kurucusu Abdal Musa ve onun çevresindeki ermişler de aynı zamanda, Osmanlı’nın kurulmasına yardım eden kişilerdendir. Bektaşîlik bilindiği üzere o dönem, içinde yeniçerilerin de bulunduğu önemli bir tarikattır. Bu tarikatın temel prensipleri ve âyinleri bulunmaktadır. Diğer taraftan Bektaşîlikle ilgisi bulunan Alevîlik bir kimliktir ve bu kimlik Alevîlere soyla taşınır. Dolayısıyla her Alevî, Bektaşî olsa da her Bektaşî, Alevî değildir. Alevîlik kültür ve inanç çizgisinde nesilden nesile taşınmaktadır. Daha önceden var olan Alevîlik, Abdal Musa’nın Bektaşîlik tarikatını kurmasıyla birlikte Alevî-Bektaşî bir kimliğe bürünmüştür. Abdallar, nesiller boyunca bu kimlikle günümüze gelmiştir.

Günümüzde Abdallar Türkiye’nin birçok yerinde; belirli mahalle, köy, il ve ilçelerde yaşamaktadır. Ağırlıklı olarak Adana, Afyonkarahisar, Amasya, Ankara, Antalya, Çorum, Denizli, Gaziantep, Isparta, Karaman, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Konya, Malatya, Mersin, Nevşehir, Sivas, Tokat ve Yozgat’ta bulunurlar (Bekki,2012:11). Abdallar bulundukları il,ilçe veya köylerde geçmişte olduğu gibi çok sevilen ve saygı duyulan kişiler olmuşlardır.

Diğer taraftan Abdallar halk arasında yaptıkları müzikle de tanınmaktadır. Müziğin abdallardaki yeri inanç temeline dayanır. İnançlarına göre Abdallar'ın yaptıkları semâhlar, nefesler ve gülbenkler, müzikle bağlantılıdır. Kalpleri Allah sevgisiyle dolu olan Abdallar'ın müzikleri bundan dolayı içli ve derindir. Erdem Özdemir, bir araştırmasında “Abdallar gönlünün yanıklığına müziği deva kıldığı için onunla yoldaştır.” der (Özdemir, 2008:26-31). Onların müzikle olan bu bağlantısı ve kendilerine has özgün kimlikleri, kültür ve gelenekleri, Abdallar'ın folklor (halkbilimi) içerisinde araştırılmasını gerekli kılmıştır. Bilindiği üzere folklor halkı bir bütün olarak incelediği gibi özgün kimliğe sahip belli zümrelerin gelenek ve göreneklerini de araştırmaktadır. Bundan dolayı araştırmamızın konusu olan Emirdağ folklorundan söz ederken ilçe içerisinde bulunan “Abdal Geleneği”ne de değinmek gerekir.

Emirdağ içerisindeki Abdallar, halk tarafından bazen “ede”, bazen “Teber”, bazen de “Abdal” olarak adlandırılmaktadır. Buradaki “ede” kelimesinin ilçe de “büyük ağabey, saygı duyulan bir kimse” anlamında olması, Abdallar'ın ilçede saygıdeğer bir konumda olduğunu gösterir. Diğer taraftan müzik konusunda oldukça yetenekli olmaları halk tarafından bilinen bir gerçektir. İlçede bulunan Abdallar bu yeteneklerini geçimlerini sağlamak üzere kullanarak, kendilerine müziği meslek edinmişlerdir. Abdallar; düğünlerde, asker uğurlamalarında, halk oyunlarında, törenlerde, ramazan ayı sahurlarında ve diğer çeşitli eğlencelerde çalgı çalarak hayatlarını idame ettirmektedir (Okumuş, 2005:6). Her çeşit çalgıyı, çalabilme konusundaki yetenekleri; kullandıkları enstrümanların çeşitliliğinde kendini gösterir. Kaynak kişimiz, Hasan Özdemir'den alınan bilgilere göre Abdallar; ekseriyetle klarnet, davul, bağlama, cümbüş, darbuka, keman ve org çalabilmektedir.

Emirdağ ilçesinde “Abdal düğünden, çocuk oyundan usanmaz” diye bir atasözü vardır. Bu atasözünden yola çıkarak, sosyal hayatın önemli bir parçası olan Abdallar'ın, halk deyiimiyle “düğün bitiren” kişiler olduğu söylenebilir. Geçmişte yapılan düğünlerin üç ila dört gün olduğu düşünüldüğünde düğün bitirmek, halkın eğlencesini, neşesini, düğüne olan ilgisini her daim koruyabilmek oldukça zordur. İlçe Abdalları'ndan biri olan Hasan Özdemir ile yaptığımız bir görüşmede alınan bilgilere göre; eski düğünlerin üç gün boyunca çalgılı olduğu ve bazen düğün eğlencelerinin sabaha kadar sürdüğü öğrenilmiştir. Zor bir iş olsa da bu işi aşkla yaptıklarından ve müziğe olan bağlılıklarından dolayı Abdallar'a zor gelmemektedir. Tam tersine çalgı çalmak ve müzikle ilgilenmek onların severek yaptığı bir meslektir.

Abdallar müziği bir meslek içinde icra ederken, bu mesleğin içinde ayrıca bazı kurallar oluşturmuşlardır. İlçede her köyün düğün ve eğlencelerine belirli Abdallar gitmektedir. Örneğin; bir köye bir Abdal gidiyorsa o köye başka bir Abdal çağırılabilir gitmemektedir. Her köyün Abdalı bellidir ve bu Abdal vefat etse dahi sadece onun yakınlarından biri o köyün yeni Abdalı olabilmektedir. Bu kurallar, Abdallar'ın kendi içinde bir meslek ahlakına sahip olduğunu gösterir.

Abdallar enstrüman çalmaya küçük yaşlarda başlamaktadırlar. Aralarında enstrüman çalmayı bilmeyen neredeyse yoktur. Bu kültürün içine doğanlar ve neredeyse bu kültürle hayatlarını idame ettirirler. Gittikleri yerlerde, Emirdağ ilçesine ait türkülerini makamlarına göre icra ederek; düğünlerde, törenlerde, eğlencelerde yaşatmaları ilçe folkloru açısından oldukça önemlidir. İlçenin türkülerini onlar ve ilçedeki ozanlar sayesinde geniş bir yayılıma sahip olmuştur.

Abdalların kendilerine has geleneklerinin olması yanında bir de kendilerine has tabirleri ve söyleyişleri bulunmaktadır. Emirdağ ilçesinin ozanı Fakı Edeer “Harman-1” adlı kitabında “Teberce” başlığı altında, onlara has kelimeleri anlamlarıyla birlikte vermiştir. Yine Ömer Faruk Yaldızkaya da “Her Yönüyle Emirdağ” adlı kitabında ilçede bulunan Abdallar'ın geleneğinden söz etmiştir. Son olarak bundan üç veya dört yıl önce Emirdağ Abdalları konusunda bir belgesel hazırlanmıştır. Bu belgesel “Youtube” platformunda “Ede; Bir Ayrılık, Bir Yoksulluk, Bir Ölüm” ismiyle yayınlanmıştır.

Emirdağ ilçesinden Avrupa'ya olan göçler, nesillerin Avrupa'da yaşamaya devam etmeleri, ilçede evlenecek genç neslin azalması, düğünlerin üç günden bir güne inmesi ve salonlarda yapılması gibi nedenlerden dolayı günümüzde Abdallar kendi mesleklerini icra edememektedirler. Aralarında bu mesleği icra etmek isteyen kişiler de kendilerine bu işi yapacak bir ortam bulamamaktadır. Bütün bunlardan ve son zamanlarda yaşanan Coronavirüs salgınından dolayı Abdallar işsiz kalarak, başka mesleklere yönelmiştir. Günümüzde Abdallar; esnafılık ve işçiliğin çeşitli alanlarında çalışmaktadır. Bu kişilerin başka işlerde çalışmaları onları müzikten uzaklaştırmamıştır. Asıl işlerinin yanında bir taraftan hobi olarak müziğe ilgi duymaya devam etmişlerdir. Günümüzde Abdallar'ın büyük çoğunluğu müziği meslek olarak icra etmeselerde, müzik çalınabilecek her ortamda bunu icra etmeye hazır bir konumdadır.

İKİNCİ BÖLÜM

EMİRDAĞ İLÇESİ HALK EDEBİYATINDA MANZUM, MENSUR VE SERBEST TÜRLERİN GENEL TASNİFİ

1. EMİRDAĞ İLÇESİ HALK EDEBİYATINDA MANZUM TÜRLERİN GENEL TASNİFİ

1.1. TÜRKÜLER

Konu hakkında son zamanlarda oldukça kapsamlı bir çalışmalar yapan Ali Yakıcı'ya göre türkü; duygu, düşünce, hayal ve birey ya da toplum olarak doğumdan ölüme kadar yaşanan, insan ve toplumda iz bırakan bütün olayları dile getiren, sevinçli ya da üzüntülü zamanlardaki coşku ve heyecanı yansıtan, kaynakları genellikle ozan, türkü yakıcı ve söyleyicisi kişilerden oluşan, hangi edebiyat şubesine ait ya da hangi biçim ve türde ortaya çıkmış olursa olsun halka mal edilerek anonimleşen, şölende, düğünde, toplantıda ve her türlü icra ortamında dillerden düşürülmeyen, icracısı, icra ortamı ve konusuna göre kendine has bir ezgiyle söylenen manzum ürünlere türkü denir (Yakıcı, 2013: 58). Bu tanımdan hareketle türkünün; yaratıcısı belli olmayan, içten gelen duyguları, ezgiyle birlikte lirik bir şekilde aktaran, insanların toplandığı her alanda söylenebilen bir halk edebiyatı türü olduğu söylenebilir.

Bu halk edebiyatı nazım türü, diğer Türk topluluklarında “mahnı”, “halkyın”, “türki”, “hak aydımı”, “nahşa” gibi isimlerle anılmaktadır (Albayrak, 2004: 505). Türkülerin icra edildiği ortam tanımdan da anlaşılacağı üzere; geçiş törenleri, nevruz, hıdırellez, köy seyirlik oyunları olabilmektedir. İlk olarak ne zaman ve nerede ortaya çıktığı belli olmayan türkülerin konusu, aşk, sevdâ, gurbet, eleştiri, arzu gibi duyguları kapsamaktadır. Bu duyguların yanında düğün, kına, sünnet gibi eğlencelerde de kendini gösterebilir. Şekil ve yapı itibarıyla oldukça fazla çeşitleri vardır.

Emirdağ'ı ilçesi hakkındaki araştırmamızda birçok türkü derlenmiştir. Bu türkülerin halktan izler taşıdığı ve halkın yaşamını dolaylı yoldan yansıttığı söylenebilir. Diğer bakımdan yörede sözlü kültür bütün canlılığıyla devam etmektedir. Halkın türkü söyleme, türkü üretme ve devam ettirme potansiyeli oldukça yüksektir. Örneğin; düğün merasimlerinde, yayla şenliklerinde, Hıdırellez günlerinde veya bir komşu toplantısında kadınlar doğaçlama şekilde türkü söyleyebilmektedir. Bir de “gaba hava” olarak adlandırılan ardı ardına dörtlüklerden oluşan ve konu bütünlüğü olmayan türküler vardır ki bunlar geçmişte çobanların dağlarda, yaylalarda hayvanları otlatırken doğaçlama söylediği türkülerdir. “Gaba hava”nın son temsilcisi olarak Suvermez köyü'nde yaşayan

Abdullah Özkurt gösterilmektedir. Yine “koşalaşma” adı verdikleri karşılıklı söylenen atma türkülerde bulunmaktadır. Bunu genellikle TRT sanatçısı Emirdağlı Hamza Altıntaş yapmaktadır.

Yörede ayrıca ozanlık ve Abdallık geleneği devam etmektedir. Ozanlar, kendileriyle yapılan bir röportajda; Güneydoğu aşıklarından farklı olduklarını, köy odalarının yaygın olmaması nedeniyle bir araya gelemediklerini, atışma yapacak ortamın oluşmadığını belirtmişlerdir. Yöre de ozan olarak tanınan bu kişiler; saz çalıp, doğaçlama olarak türkü üretmekte ve bu türkülerde halkın sorunlarına, yaşamına ve özellikle kültürüne yer vermektedirler. Havaslık, gurbet, memleket sevgisi ilçe türkülerinde, sıklıkla işlenen konulardandır. Öte yandan Abdallar’ın da halk arasında önemli bir yeri vardır. Öyle ki halk, Abdallara; bir büyüğe veya abiye söylenen “ede” sıfatını yakıştırmıştır. Düzenli olarak gittikleri belirli köylerde düğün başlatıp düğün bitiren, güvenilir olan bu kişiler; kendileriyle yapılan bir röportajda her düğünde mutlaka Emirdağ türkülerine yer verdiklerini belirtmişlerdir. Buradan yola çıkarak Emirdağ türkülerinin unutulmayıp yaşatılmasında Teberlerin önemli bir rolü olduğunu söyleyebiliriz.

İlçede birçok türkünün olması; halkın, ozanların ve abdalların türkü üretmeye, yaşatmaya olan yatkınlığından kaynaklanmaktadır. Bu türküler oldukça fazladır. Emirdağ türkülerini hakkında özellikle yörenin araştırmacıları ve başka araştırmacılarca, çeşitli bildiri, tez, makale ve kitaplar yayınlanmıştır.

Ali Yakıcı, “Halk Şiirinde Türkü” adlı eserinde türküler; vezinleri, yapıları, ezgileri, konuları bakımından tasnif etmiştir. Burada bu tasniflerden sadece konu ve yapıyla ilgili olanları ele alınacaktır. Aşağıda derlediğimiz türküler konularına göre sınıflandırılacaktır. Bu konu başlıkları altında bulunan türküler ise iç içe bir şekilde yapısına göre tasnif edilecektir.

Söz konusu türküler; aşk/sevda konulu türküler, gurbet/ayrılık/hasret konulu türküler, arzu/istek türküler, yergi/alay/eleştiri türküler, çoban türküler (gaba hava), düğün türküler, karşılıklı türküler (koşalaşma) olarak birbirinden ayrılmıştır. Bu konu başlıkları altında ise yapıları düzenli ve düzensiz türküler olmak üzere yapısı bakımından sınıflandırılmıştır. Yine yapıları düzenli olan türküler; bentleri iki mısradan oluşan bağımsız türküler ve mânî dörtlüklerinden kurulu türküler olmak üzere alt başlıklara yerleştirilmiştir.

1.1.1. Aşk/Sevda Konulu Türküler

1.1.1.1. Yapıları Düzenli Olan Türküler

1.1.1.1.1. Mâni Dörtlüklerinden Kurulu Türküler

-1-

İralasam demir beşik içinde
Yâri gördüm gözellerin göçünde
Şo görünen göğ ardıcın içinde
Al yeşil sayalı⁷ yâr ister gönül

Yârimin elinde bi çama⁸ nohut
Yârim ben ölüyom bi Yâsîn okut
Eğer cenazeme yetişemezsen
Mezarın başında dolan bi vakıta
(Oğun bi vakıt)

Yârime yedirdim balınan yemiş
Dudağı kehribar dişleri gümüş
Boyunu sevdiğim dalgalı yarım
Emmimim oğluna varırım demiş
(KK.124)

1.1.1.2. Yapıları Düzensiz Olan Türküler

-2-

Evlerinin önü bir kuru yokuş
Gız gurban oluyum o nasıl bakış
Görgüllü kilime döktüğün nakış

⁷ Eskiden emirdağlılar allı yeşilli çuha saya giyerlermiş. (KK.124)

⁸ Çama: Demet, tutam.

Döktüğün nakışa kurban oluyum

Eşe kapınıza çoban duruyum

Depenin üstünde evleri vardır

Naylon fistanının kolları vardır

Benim yârim nerden çıksa bellidir

Macır şalvarından şalvarı vardır (KK.108)

-3-

Alimenin samanlıktır sarayı

Daha da beş liraya almıyo bozuk parayı

Amanın imanım Alime

Beşi birlik dakarım gerdanına

Alime de çalgı da çalar naz eder

Herkes sevdiğine gaş oynatır göz eder

Amanın imanım alime

Sallanda gel uğründe gel yanıma

Vallah billah gurbanım canına (KK.32)

1.1.2. Gurbet/Ayrılık/ Hasret Konulu Türküler

1.1.2.1. Yapıları Düzenli Olan Türküler

1.1.2.1.1. Bentleri İki Mısradan Oluşan Bağlantısız Türküler

-4-

Yüce dağ başında ben bir çınarım

Allı Senem ben derdine yanarım da

(Senin yanarım)

Beş yorganım var da yüzü gadife

Gız anayın adı tilki Fadime de
(Tilki Fadime)
Ak gelinde şahbaz sağar goyunu
Yetti gahpe felek bana oyunu da
(Yetti oyunu)
Düğünlerde biciler bici
Senem yârim Çatallı ‘da birinci de
(Gelin birinci)
Gara al düzünde güder goyunu
Gorkuyom Senem’e eder oyunu da
(Eder oyunu)
Eğer seni anan bana vermezse
Göremesin o güzelim boyunu da
(Yârim boyunu) (KK.6)

1.1.2.1.2. Mâni Dörtlüklerinden Kurulu Türküler

-5-

Hey candan sevdiğim ben gider oldum
Konuş gayli yâren ile eş ile
Sen bene bir acı haber duyurdun
Döverim bağrımı gara daş ile (KK.120)

-6-

Aşağı yürüme yukarı yürü
Eridi kalmadı dağların karı
Aşağı gidenler gelmiyor geri
Yürü gelin yürü yukarı yürü (KK.39)

Gel gitme dağlara el alır seni
Yağmur niye yağdıysa sel vurdu beni
Nerde senin anan kim sorar seni
Anam geldi sardı benim yaremi

Garlı yağdı yaylaların düzüne
Sürmeleri çekti gelin gözüne
Anan gelir gurbetteki gızına
Geldi sardı anam benim yaramı

Bayramlar gelince kime gidelim
Nerde senin anan nasıl edelim
Bitmeyen dertleri ben kime diyeyim
Anam geldi sardı benim yaramı

Ak kağıda gara yazı yazdılar
Mezarımı gurbet ele kazdılar
Baş taşımı şehit diye yazdılar
Götürün köyüme benim ölümü

Sen elin köyünü vatan mı duttun
Bacıyı gardaşı neden unuttun
Elin köyü vatan olmaz yurt olmaz
Dünyayı dolansan ana bulunmaz

Gar mı yağdı bizim köyün bağına

Taş düşsün bu gurbetin dağına

Bende giderim Emirdağ'ına

Bir dağında da bulamam seni

Bizim evimizde yola yakındır

Gelen bazarçıdan soramam seni

Salı günü Emirdağ bazarı

Gitsem de bazara bulamam seni

Derin olur ana baba acısı

Yoktur içinizde yanık bacası

Erken gider bu dağların acısı

Anam geldi sardı benim yaramı (KK.26)

-8-

Anadan mezara gız senin başın

Aldım elime gurbetin daşı

Durmadan akarda gözümün yaşı

Bir gün olsun gözyaşlarım gurumaz

Zılanın dikenini sana gül olur

Gördüğün odalar tozlu yol olur

Gidenler gurbete yanar kül olur

Ben yandım kül oldum haberin var mı?

Ben elin köyünde garip gezerim

Ver kalemi ben derdimi yazarım
Gurbette olanların derin gazdılar mezarını
Anadan babadan uzak olunca

Simsiyah saçlarım gar beyaz oldu
Elin köyünde sarardı soldu
Anam yok bacım yok kimsem yok benim
Kaderim deyipte sende ağlama

Madem yeter gurbet elde ölüysem
Şehit yazın mezarımın taşına
Sende bizim köye geldiğin zaman
Gelir misin mezarımın başına
Yazarımın ağdımı mezar daşıma (KK.26)

-9-

Gurbetin dağları dikenli daşlı
Ben bayram etmiyom bacı gardaşlı
Doğmuşum anamdan gözlerim yaşlı
Saçlarım ağardı kimsem yok benim

Yolun kenarına dikenler dikme
Gelir şimdiye deyi beni bekletme
Sana derim ben sana zalım gardaş
Beni elin köyüne goyupta gitme

Çaylar bardaklara dolduğu zaman

Çağırıyom sende gelme o zaman
Ettim ekmeği de gelip yemedin
Elin köyünde bacım var demedin

Vardım evime de yoktur bir ana
Gurbetin suyunu iç gana gana
Aşalım dağları bulalım yolu
Ben miyim Allah'ın kadersiz kulu (KK.26) (KK.99) (KK.35)

-10-

Evlerinin sağ böğründe fırın var
Yıkılası şu avluda yarım var
Ben nazlı yarimi alacağdım
Ne kötü zalım anası var (KK.99) (KK.94)

-11-

Kalaysız kap cizilir mi sergene
Kötüyünen girilir mi yorgana
Yemin ettim alacağım kız seni
Düğün edeceğim bu yıl harmana da
(Yarım harmana)

Evinize varamadım gazelden de
Başım alıp çıkamadım güzelden
Dünür saldım kötü anan vermemiş
Bir haber sal Gıydalıyla özelden de
(Yarım özelden) (KK.100)

-12-

O yar hasta olmuş diyorlar nazar
Bilmiyom (1)sıtma bilmiyom nazar
Yarimin anası ilvanlı gezer
İlvanlı garının gızına yandım

Bizim gunduğumuz seki yayladır
Gız anan başını bozuk bağladır
Sana diyom sana topacık yarım
Zalım baban ikimizi ağladır (KK.100)

-13-

Almış helkeleri gidiyo suya
Aman zalım babam ben varmam ona
Kuyunun başında söylenir sözler
Baba sende yok mu utanır gözler

Almış helkelerini gidiyo suya
Aman zalım babam ben varmam ona
Zorunan kötüye veriyo babam
Alsalar ölürüm ben varmam ona

Askere gideni ölür mü sandın
Çekilen bayrağı düğün mü sandın
Baba ne dedinde aldın kuzumu
Hangi kitaplarda anam gördün yolumu
Kırat gelin almışta anam yol mu dayanır

Nazlı yar uykudan uyur uyanır
Benim döndümde gelin olmuş gidiyo
Aman Allah aman can mı dayanır

Döndüm çayır çimen olsun meskenin
Dünya düşman olsa nadir aslenin
Döndüm çayır çimen olsun meskenin
Dünya düşman olsa nadir aslenin (KK.85)

-14-

Bahçesine girdim anam ekmiş sarmaşık (nakarat)
Saçları düzgünde zülûf dolaşık
Gınaman dostlarım beni gınaman (nakarat)
Böyle bir güzel elinde yıldızım düşük

Malum mahsum yar gapıdan bakarsın (nakarat)
Hançer vurur ciğerimi yakarsın
Beni sever kötü gahir çekersin (nakarat)
Ölürüm ayrılmam yar diye diye (KK.95)

“Karaağaç’ta bir oğlan bir kızı seviyor, alamıyor. Oğlan tarafı zengin kız tarafı da fakir olunca dengi değil diye almıyorlar. Oğlan ağlayıp, yanıyor, kül oluyor. Birbirlerine türkü söylüyolar;

-15-

Karşıdan geliyo yârim yelelek
Dar sokaktan karşıma çıktı gülelek
Sana diyom sana hey nazlı yârim
Zalım anan ayırıyo gülelek

Yârimin karışanı çoğumuş

Nazlı yârim kaderimiz yoğumuş

Zalım anana da öldü dediler

Ölmemişze zalım anan sağımış” (KK.108)

Yukarıda ki türkünün bir başka haline Çaykışla köyünde de rastlanmıştır.

-16-

Karşıdan geliyo o yâr gülerek

Dese kalpden hoş geldin gülerek

Ben de sevdiğimi alacağdım

Zalım babam ayırıyo gülerek (KK.26)

1.1.2.2. Yapıları Düzensiz Olan Türküler

-17-

Tez köyü diyorlar benim düneğim

Dert üstüne dert bağladı yüreğim

Kadir mevlam senden budur dileğim

Bir kötüye eş eyleme yaremi de

Kömür gözlümü (nakarat)

Vardığım doktor Emirdağlısın dedi

Kuru sevdalara bağlısın dedi (de Bağlısın dedi)

İkinci de dediğini söyleyim sana

Bir güzel yoluna delisin dedi (de delisin dedi) (KK.94)

-18-

Çeşmenin başına gel allı gelin

Saldığım selamı al allı gelin

Gocan ile geincemen yoğusa
Bana bir haber sal allı gelin, Edalı gelin..

Yeşil ovalarda guzu güderin
Garaymış yazım ile gaderim
Ben bu gader ile nire gideyin
Ellerin goynunda ağılar gezerim
Ellerin goynunda yanar gezerim (KK.81) (KK.70) (KK.83)(KK.60)

-19-

Dipsizde diyiler bi kör kuyu
Kurusun kalmasın dipsizin suyu
Böğün beni yaktın dayımın oğlu
Önümüzden gelen Kurban Bayramı
Gımıra vermişler güççük meramı (nakarat)

Asma bağlarından yedim üzümü
Çitliğin yoluna diktim gözümü
Babadan hocadan aldım sözünü
Anası Feride vermez Dudu kızını (KK.95)

-20-

Karanfilim ekiliyim anakda
Benim yarım şu karşıki konakta
Öpüverdim güller açtı yanakta
Bir görseydim kuş tozaklı duvakta
Diller döktüm eller açtım sunakta

Bir top topaç çayım çermik biberim
Bugün misafirim yarın giderim
Öldün mü kaldın mı yüzün görmedim
Sensiz gurbet elde nasıl ederim? (KK.95)

-21-

Binnaz senin baban atın oynatır
Sağ eliyle bıyığını kıvratır
Yanındaki arkadaşına anlatır
Ben Hurşit Ağa'ya dargınım deyi
Merdenin kızına vurgunum deyi

Tarlasında ekini dalga döğerken
Ahırında atı pemin geverken
Yedi köyden güzelleri severken
Çiğilli de kızlar koyun sağarken
O güzel günlerim aklıma düştü
Feridemin özlemi dağları aştı (KK.95)

1.1.3. Arzu/İstek Türküleri

1.1.3.1. Yapıları Düzenli Olan Türküler

1.1.3.1.1. Mâni Dörtlüklerinden Kurulu Türküler

-22-

Çayın gıyısı da çağılıymış
Yarım mektup yazmış kahırlıymış
Sana diyom sana kız allı gelin
Bu da geldi geçti cahilliyimiş

Emir dağlarının yolu aralık

Yar senin yoluna oldum sarılık

Beni gor da başkasına varırsan

Yar Allah aşkına etme karılık (KK.100)

1.1.3.1.2. Yapıları Düzensiz Olan Türküler

-23-

Yarin elinde çiğdem gülüyüm (nakarat)

Gül dutan eline gurban oluyum (nakarat)

(Yarim oluyum)

Bana da diyolar yalandan havas (nakarat)

Yarim yalanısam kendim ölüyüm (nakarat)

Zabah akşam gel geçerim buradan (nakarat)

Ne güzel yaratmış seni yaradan (nakarat)

(Yarim yaradan)

Bende seni yaradanın guluyum (nakarat)

(Gurban oluyum)

Domur domur olmuş terin akıyor (nakarat)

Gül dudaklar pembe olmuş kokuyo (nakarat)

(Yarim kokuyo)

Yarin elinde boncuktan cüzdan (nakarat)

Eğil bi öpeyim o hale gözden,

O datlı yüzden (nakarat) (KK.95)

1.1.4. Yergi/Alay/Eleştiri Türküleri

1.1.4.1. Yapıları Düzenli Olan Türküler

1.1.4.1.1. Mâni Dörtlüklerinden Kurulu Türküler

-24-

İbibikler ötdü çıktık bahara
Sallanı sallanı yarım girdi ahıra
Nişanlandım diye kasılıyorsun
Her yanı benziyor Abdal Gafara

Ağlı sayasının içinde teli
Eski güzelliğin nic'oldu hani
Benim yarım bahçenin açmamış gülü
Cemli pencerenin kapanmış tülü (KK.95)

-25-

Uzun kuyuların suyu bulanık
Kız senin boynuna kimler dolanık
Vardım baktım nazlı yar uyumuş
Anası uyuyo kızı uyanık (KK.95)

1.1.4.2. Yapıları Düzensiz Olan Türküler

-26-

Bacım saya giyer siğın kıсарak
Kapıdan gelirdi dik dik basarak
Geldim baktım bacım evde yoğumuş
Harman savuruyor bize küserek

Tüvel bacı! Sapıyana (sübyana) Öksüzlere buyurma
Abdulla'yı Şenel'inden ayırma
Birisini koyup ötekini kayırma!

Kahır götürmezdi anamın kızı

Bazarın narına benziyor yüzü

Anasız kalana öter mi turna

Safiya ebesi öfkelenip yumuş buyurma

Güllü bebesi de pek kibarıdı

Öksüz kuzulara kahır duyurma (KK.95)

1.1.5. Çoban (Gaba Hava) Türküleri

1.1.5.1. Yapıları Düzenli Olan Türküler

1.1.5.1.1. Bentleri İki Mısradan Oluşan Bağlantısız Türküler

-27-

Emirdağ'ı derler dağın eteği (nakarat)

Pınarbaşı derler suyun batağı da

(suyun batağı)

Eğer gocan benden uçun döverse

Çıkar dam başına gelin yatağı da

(gelin yatağı) (KK.22)

-28-

Evlerinin önünde sarı buğdayım

Bazı gurbetteyim bazı burdayım

Çiçekli harıma (avlu) vermiş döşünü

Çok aramış bulamamış eşini

İkimizde bir usülde bir boyda

Heç dostum yokmuş bu koca köyde (KK.86)

-29-

Emirdağ'ı goyağında kar yatar

Leleli sümbüllü gül sende biter

Allı gelin evlerimiz nerde olur

Kötü salar yüreğime dert olur

Gedenin çalımını düzgün olur

Gedeye kız verenin hali perişan olur (KK.67)

-30-

Sarı buğday harmanda kalkmıyor

Gönlüm düşmüş nazlı yardan gitmiyor (KK.97)

-31-

Yağmur yağar akar geder garına

Geçiyö günlerim ah u zarına

Ah poyrazım her yaylanın başısın

Bana olgun olgun selam taşırsın

Evlerinin önü Türkler durağı

Ne markı dayanır ne de hurağı

Bazen yağmur yağar bazen sepeler

Bize düşmanımış dağlar tepeler (KK.12)

-31-

Emirdağı var mı sana zararım

Ben bir yar yitirdim onu ararım

Bin koyun güderim boğazı çanlı

Çanını satarım alırım seni

Çeşmenin başına gelmesin eller

Bugün meraklıyım açılman güller

(Açmasın güller) (KK.41)

-32-

Havanın yüzünde gara bulutsun

Söyleyin yarime beni unutsun

Derenin kenarı yosun mu bağlar

Gözel kötüynen gönül mü yuğalar⁹

Pencereden iki gözel el eder

Biri değil biri beni del' eder

Başındaki dülbendi ben tokudum tokudum

Sevdanın mektebinde yedi sene okudum

Gaşları garadır benzer kömüre

Bu sevginin zararı var ömüre

⁹ Eyler.

Pencerede açılmadık gülüdüm
Ataşına hiç yanmasam noludum

Deliğinde gergef olur tel olur
Sevdiğine varamayan del' olur

Yeri yarım yeri (yürü) galma yolundan
Severler gözeli gorkma ölümden

Yabanda yarimin köyleri yaban
Sevdiğim askere vermeyi babam

Evimizin alt yanı susadır
Yarım gömlek giyer golu gısadır

Derenin kenarı yosun mu bağlar
Gözel kötüyünen gönül mü eğler de
(Gönül mü eğler)

Dumanlı dumanlı oy bizim eller
Otursam ağlasam delisin derler (KK.43)

-33-

Gapımızın önü çıkırlı kuyu
Çıkırıktan uzundur Cemal'in boyu

Yayla yollarından inip gelirken

Azraili gördüm yılanı yerken

Görünen dağların gara kütüğü

Yandım alamadım gaşı çatığı da

(Gaşı çatığı)

Bana da diyorlar ayrıl yarinden

Ayrılamam etme ekmeğimin gatiği da

(Yarım gatiği)

O yar benim ekmeğimin gatiği da

(Yarım gatiği) (KK.83) (KK.123)

-34-

Emir dağlarında yesirim yesir

Aman Ayşe gelin bendedir gusur

(Bendedir gusur)

Zalım anan seni bana verirse

Nemize yetmiyo el gadar hasır

(El gadar hasır)

Aydın dağlarına ateşi saçtım

Güzeller içinde Ayşe'yi seçtimde

(Ayşanı seçtim)

Ayşa gelin has bahçanın kirezi

Gene doğdu ülgerine terezi¹⁰

Evinize çorak attım bilekten

Bir selamın geldi candan yürekten

(Canı yürekten)

Ağşam silahımı aldım direkten

Kiminen yatıyon görmeye geldimde

(Sormaya geldim)

İndim ovalara sererler hasır

Kötü kocaninan aranız nasıl

(Aranız nasıl?)

Şu yüngsek tepenin yeşilli pürü

Yarım gelmeyinci açmıyon gülü de

(Açmıyon gülü)

Bahçaların dadı gelmez bibersiz

Yarım sevdi sevmiş benden habarsız

Attın kekliğini kızın yaylaya

Amanet edelim kadir mevlaya da

¹⁰ “Ülgerine terezi doğmak” tabiri Anadolu’daki Ülger doğmasın adlı türküyle ilişkilendirilebilir. Bu türkü de “ülger terazi ayırdı bizi” sözüyle ülger terazinin yani Ülker yıldızının doğmasının ayrılık getirdiği düşüncesi vardır.

(Kadir Mevlâ'ya)

Atımı goyalım goca köylüye

Köylü düşman olsa ne yapar bize

(Yar ikimize)

Tarlanıza vardım ayağım yalın

Varamam sevdiğim babam çok zalım

(da babam çok zalım)

Evinize vara gele usandım

Ayağıma tiken battı gül sandım

(Gonca gül sandım) (nakarat)

Çalılar gövermiş varsın göversin

Söyleyin huysuza durmasın gelsin

(Durmasın gelsin)

Kötüye varmasın ansızın ölsün

Kötü adama yoldaş olsa yol olmaz

(Aman yol olmaz)

Ta güççükten ben saçını sığadım

Böyüdüpte almağıdı muradım

(Benim muradım)

Alnında altını gulabı telden
Doğrulup yüzüne bakamam elden
(de bakamam elden)

Entereyi çalmış al(1)mış düğüne
Tereyağı dökmüş balın üstüne

Eğer yarım burdan geçeceğin bileydin
Bir tuzak kurardım yolun üstüne
(de yolun üstüne)

Suvalı evlerin tozu mu olur
Dumanlı yaylanın yazı mı gelir
(de yazı mı gelir)

Sevdiğine varamayan kızların
Vardığı gocada gözü mü olur
(da gözümü olur)

Derelerde dolmuş gonca gülünen
Bir selamın getir esen yelinende
(gaba yelinen) (KK.61) (KK.62)

-35-

Kalaysız kap dizilir mi sergene
Kötülerle girilir mi yorgana

Acıcık evimde çokçana emeğim
Dayan diyom dayanmıyo yüreğim

Yorgun yorgun oturdum
Hayalimi soğuk suya batırdım
Ben bu dünyamı nasıl bitirdim (KK.98)

-36-

Oğlan gara yağız bilmem huyunu
Altın tas duva sur boyunu

Tuz vermişte suya döker davarı
Oğlan ne meraklı çalar gavalı

Koyun meler kuzu meler eşkine
Kör müydün niye vardın şaşkına

Şöfor acep kimdir yolu şaşırdı
Arabasını şarampole düşürdü

Acente de motor çeker kırmızı
Her yiğit alamaz istediği gızı

Ben güzel arasam neler bulurum
Sana yar demesem deli olurum

Coşkun sular gibi çağlayamadım

Gitti gız gurbet ele eyleyemedim

Ellerden ar ettim ağlayamadım

Sırrımı ellere söyleyemedim

Yolum düştü üç gurnalı çeşmiye

Ben geçiyem o kız yanımdan geçmiye

Oğlan gara yağız teri kurumaz

Ölü gider güzelliği farımaz (kalmaz)

Bir yılda ekinler gövermez bitmez

Bir güzel kız sevdim babası vermez

Suya gidiyoken uğradım size

Allah son gürlüğü verecek bize (KK.26)

-37-

Ta yaylanın yükseğinde evleri

Kadir Mevlâ'm bu sevdadan kes beni

Götür yarin kapısına as beni

Uzat ellerini göreyim gaylı

Evlerinin önü bir daşlı bayır

Ataşlar düşsünde yan cayır cayır

Niye niye ettin giydin alları

Yakıniken ırak ettin yolları

Kadir mevlam bu sevdadan kes beni

Uzat ellerini gel bayramlaşalım

Direkten direğe çekilen ceyran

Yar aklıma düştü yarıyor sinem

Yar aklıma düştüğü zaman

Uçta deli gönöl bul diyor hemen

Pınarın daşına yatmasın eller

Bugün eşkarlıyım açmasın güller

Ah ne diyom ne geliyor elimden

Bu ayrılık üstün oldu ölümden

Dağlar seni delik delik delerim

Taşını alır toprağını elerim

Sen bir goyun olsan bende bir guzu

Sen döndükçe bende sana melerim

Gaşları gara da benzer kömüre

Yarden ayrılması zarar ömüre

Geldin geçtin buraları yol ettin
Sevdin amma bir kötüye ml ettin

Altın yüzük takar mısın koluna
Gelesiye canım kurban yoluna

ekilmiş duruyor damının daşı
İerime düştü yarın ataşı

Peşkir bağsı da sine sırma
Allahı seversen karşımda durma (KK.30)

1.1.5.2. Yapıları Düzensiz Olan Türküler

-38-

Goyuna takarlar kınalı yedek
Kabul ol dedim de olmadı dilek
şu gevr terzinin diktiği yelek
Soyun yarım soyun dar mı geliyor
Sevip ayrılması zor mu geliyor (KK.127)

Kaynak kişi “düğünlerde geline definen türkü yakardık” demektedir. Aşağıdaki mânileri ara vermeden türkü formunda ardı ardına okumuştur.

-39-

Neyin bulanığı vardır ha ovanın
şahin dört yanında döner yuvanın
Karnı tok geçimli gelin sevenin
Gündüzü maraba gecesi bayram (Nakarat)

Gelene gelene ne vereceğim
Yayladan geliyom gl vereceğim

Beni görüp yönünü öte dönderme
Nasıl olsa goynuna ben gireceğim (Nakarat)

Yörü beri yörü gaderi kötü
Ayva çiçek açmış dağların otu (Nakarat)

Emiroğlu goyağında gar yatar
Kötüler kendini yü(ng)sekte atar
Laleli sümbüllü gül sende biter (Nakarat)

Motor soğur susarda, dökülür yele
Varamaz uzağa kavuştur bele (nakarat)
Sebep olup beni yârden ayıran
Kimi kalbur olsun kimisi sele (nakarat)

Çalmadan kirpite yanar diyolar
Gız senin derdine veram diyolar
Uğramış ciğere yaran diyolar
Ölür diyolar (nakarat)

Yü(ng)sekte olur sevdiğimin evleri
Ötüşür bülbülü söyler dilleri (nakarat)
On beşimde açtıydım gülleri
Kötünün elinde soldu nineyim (nakarat)

Şıldır muldur bir su indir dereye
Hasiretlik girdi bizim araya (nakarat)
Mendil salla ben varıyım oraya
Melhemi sarılı go, guy yaraya (nakarat)

Dolmalı da bizim evler dolmalı
Ne deyim sevdiğim gader olmalı
Kısmet gelmeli (nakarat)

Üç gül aldım Aziziye'den bazardan
Mallar senin esirgesin nazardan
Guru nazardan (nakarat)

Engin ovalara sererler hasır
Kötü kocaninan aranız nasıl (nakarat)

Bi tik keşiği var geymez, götürü
Kötüye varanlar yatmaz oturu (nakarat)
Şu yüngsek tepenin yeşilli dürü
Yârim gelmeyince açmıyon gülü (nakarat)

Gide gide bir söğüde dayandım
Mor söğüdün acısına boyandım (nakarat)
Üç senelik yârim deyi gövendim
Göwendığım dağlar elime geldi (nakarat)

Gelene gelene ne verecem
Beni görüp yönünü öte dönderme
Nasıl olsa goynuna ben girecem

Çıkart yarım ceketini asıyım
Bende senden umudumu kesiyim
Gırda yatmış aba düşmüş döşüne
Laylon içliğinin düğmesi oliyım

Giderken giderken yolun sağından
Bir çift güzel gördüm Emirdağ'ından
Gidiyodum eylediler yolumdan
Yârim saya giyer sabah gününden
Gorkuyodum ayrılıktan ölümünden

İkisi de birden geldi başıma (KK.61)

-40-

Oğlan oğlan değil

Mezarın üstünde eşşek çeviri

Peşkirini sağa sola heviri

Ardıçı yakanlar kara dumandır

İkimizi ayıran gevur anandır

Aramızda bir küçücük tepe var

Yarın kulağında altın küpe var (KK.102)

-41-

Kaynak kişi “düğünlerde geline definen türkü yakardık” demektedir. Aşağıdaki mânileri ara vermeden türkü formunda ardı ardına okumuştur.

Neyin bulanığı vardır ha ovanın

Şahin dört yanında döner yuvanın

Karnı tok geçimli gelin sevenin

Gündüzü maraba gecesi bayram (Nakarat)

Gelene gelene ne vereceğim

Yayladan geliyom gül vereceğim

Beni görüp yönünü öte dönderme

Nasıl olsa goynuna ben gireceğim (Nakarat)

Yörü beri yörü gaderi kötü

Ayva çiçek açmış dağların otu (Nakarat)

Emiroğlu goyağında gar yatar
Kötüler kendini yü(ng)sekten atar
Laleli sümbüllü gül sende biter (Nakarat)

Motor soğur susarda, dökülür yele
Varamaz uzağa kavuştur bele (nakarat)
Sebep olup beni yârden ayıran
Kimi kalbur olsun kimisi sele (nakarat)

Çalmadan kirpite yanar diyolar
Gız senin derdine veram diyolar
Uğramış ciğere yaran diyolar
Ölür diyolar (nakarat)

Yü(ng)sekte olur sevdiğimin evleri
Ötüşür bülbülü söyler dilleri (nakarat)
On beşimde açtıydım gülleri
Kötünün elinde soldu nineyim (nakarat)

Şıldır muldur bir su indir dereye
Hasiretlik girdi bizim araya (nakarat)
Mendil salla ben varıyım oraya
Melhemi sarılı go, guy yaraya (nakarat)

Dolmalı da bizim evler dolmalı

Ne deyim sevdiğim gader olmalı

Kısmet gelmeli (nakarat)

Üç gül aldım Aziziye'den bazardan

Mallar senin esirgesin nazardan

Guru nazardan (nakarat)

Engin ovalara sererler hasır

Kötü kocanınan aranız nasıl (nakarat)

Bi tik keşiği var geymez, götürü

Kötüye varanlar yatmaz oturu (nakarat)

Şu yüngsek tepenin yeşilli düğü

Yârim gelmeyince açmıyon güğü (nakarat)

Gide gide bir söğüde dayandım

Mor söğüdün acısına boyandım (nakarat)

Üç senelik yârim deyi gövendim

Göwendığım dağlar elime geldi (nakarat)

Gelene gelene ne verecem

Beni görüp yönünü öte dönderme

Nasıl olsa goynuna ben girecem

Çıkart yarım ceketini asıyım

Bende senden umudumu kesiyim

Gırda yatmış aba düşmüş döşüne
Laylon içliğinin düğmesi oliyim

Giderken giderken yolun sağından
Bir çift güzel gördüm Emirdağ'ından
Gidiyodum eylediler yolumdan
Yârim saya giyer sabah gününden
Gorkuyodum ayrılıktan ölümünden
İkisi de birden geldi başıma (KK.61)

-42-

Emirdağını aştım geldim yol deyi
Dikenleri kokuladım gül deyi
Bir güzeli bir kötüye vermişler
Dünya da yaşama çabuk öl deyi (KK.27) (KK.49) (KK.32)

-43-

Al oğlan buda sana
İçtiğim su da sana
Oğlan darılma bana
Her yanım gurban sana (KK.32) (KK.10)

1.1.6. Düğün Türküleri

1.1.6.1. Kına türküleri

1.1.6.1.1. Yapıları Düzensiz Olan Türküler

-44-

Yaz gelince çayır çimen otlanır
Gelin giden her çileye katlanır
Davulcular çalar kınacılar toplanır

Gelde kınamı yak kadın anam
Gözlerim yaşına bak kadın anam

Eline yakınmış gelin kınası
Başında yazması Bursa oyası
Gelin mi gidiyon gönlümün süsü
Elinde kurumadı ipin boyası
Gelde kınamı yak kadın anam
Gözlerin yaşına bak kadın anam

Atımı bağladılar binek taşına
Elim yetmez kayışına başına
Sevenlerim beklemesin boşuna
Yürek mi dayanır gözüm yaşına
Gelde kınamı yak kadın anam
Gözlerimin yaşına bak kadın anam

Kınamı kardılar hamur ettiler
Elime yaktılar çamur ettiler
Bilinmez ellere gelin ettiler
Dilimi bağlayıp ketum dediler
Gelde kınamı yak kadın anam
Gözlerimin yaşına bak kadın anam (KK.95)

-45-

Güneşim gınan kutlu olsun
Orda dirliğin datlı olsun

Biner atın eyisine
Geder yolun gıyısına
Çağırın gızın dayısına
Gız dayısız gelin molur
Olsa bile atamı biner (KK.45)

-46-

Şu depenin öte yüzü
Arpa sandım burçağımış
Kız anadan ayrılması
Yalan sandım gerçeğimiş

Atladı çıktı eşiği
Sufrada galdı gaşığı
Böyük kız evin yakışığı
Gızım yârenin kutlu olsun
Yârenim ağzın tatlı olsun

Gider yolun gıyısına
Biner atın eyisine
Çığırın gızın dayısına
Gız dayısız gelin olmaz
Olsa bile ata binmez

Gider yolun goncasına
Biner atın incesine
Çığırın gızın amcasına

Gız emmisiz gelin olmaz

Olsa bile ata binmez (KK.39)

-47-

Benim kızım iki değil üçüdü

Melike kızım hepisinden başıdı

Eliminen yaktıydım kınanı

Bugün ağlatıyolar deli ananı...

Suyamı gidiyon hanı ya eşin

Uykudan mı kalktın bozulmuş kaşın

Doğuştan mı çektin o kara kaşın

Beri gel yürü gel fıstanını sürü gel...(KK.108)

-48-

Alçacak şamın yaprağı

Dibinden aldım toprağı

Kız ananın dert ortağı

Kız anam kınan kutlu olsun

Orda dirliğin tatlı olsun

Çattılar ocak daşını

Vurdular düğün aşını

Kız anam kınan gutlu olsun

Vardığın evler datlı olsun

Vurdular soğan gıcısını

Çığırın gızın bacısını

Gız bacısız gelin gitmez

Gelin olsa ata binmez

Biner atın eyisine

Gider yolun goyusuna

Çağırın gızın dayısına

Gız dayısız gelin olmaz

Gelin olsa ata binmez

Kız anam kınan gutlu olsun
Vardığın evler datlı olsun (...) (KK.108)

-49-

Anamın bitli yorganı
Uykusu datlı yorganı
Ellerin cici yorganı
Uykusu acı yorganı

Atladı geçdi eşiği
Sufrada galdı gaşığı
Benim kızım Ayşe¹¹
Gözellerin yakışığı

Haydi gızım haydi
Git güle güle
Bizden olanlara
Hep selam söyle (...) (KK.124)

-50-

Atladı çıktı eşiği
Sufrada galdı gaşığı
Kız evin guru yakışığı
Kızım kınan kutlu olsun
Vardığın yerde ağzın datlı olsun

Baba emmim yok muyudu
Bir kız size çok muyudu
Kör olası emmilerim
Heç oğlunuz yok muydu

Geder yolun gıyısına
Biner atın eyisine

¹¹ Gelin olacak kızın ismine göre değişmektedir.

Çığırın gızın dayısına
Gız dayısız ata binmez
Binse bile gelin olmaz

Biner atın incesine
Gider yolun goncasına
Çığırın gızın amcasına
Gız amcasız ata binmez
Binse bile gelin olmaz (...) (KK.22)

-51-

Hopladı hopladı indi eşiği
Sofrada sofrada galdı gaşığı
Böyük evin böyük evin yakışığı
Gız anam gız bacım gınan kutlu olsun
Vardığın vardığın evler datlı olsun

Biner atın iyisine
Gider yolun goyusuna
Çığırın çağırın gızın dayısına
Gız dayısız gelin olmaz
Gelin olsa da ata binmez

Gız anam gız bacım gınan gutlu olsun
Çığırın çağırın gızın bey babasını
Gız anam gız bacım çağırın gızın bey babasını
Gız babasız gelin olmaz
Gelin olsa da ata binmez (...) (KK.49)

-52-

Gelin ağlatılırken hüznü türküler söylenir;
Hanaylar yaptırdım yüceden yüce
İçinde kalmadım üç gün üç gece
Kurbanlar keseyim vardığım gece
Konma bülbül konma dal bulamazsın

Anandan babandan başka yar bulamazsın... (KK.82)

-53-

Kına yakılırken türkü söylenir;
Evlerim evlerim yüksek evlerim
İnerim pinerim gönül eylerim
Koyun seni gülsüm güttüm
Getirdimde dam başına yatırdım
Ablam sağdı ben bakırı getirdim
Dayler dayler viran dayler
Gönlüm ayler güzel dayler
Yaş peştamal serdim taşa
Taş yarıldı baştan başa
Seni seven Ahmet¹² paşa (KK.42)

1.1.6.2. Gelin Alma/Karşılama/Kutlama Türküleri

1.1.6.2.1. Yapıları Düzensiz Olan Türküler

-54-

Hoş geldin gelinim
Oğluma eş geldin
Ocağıma aş geldin
Gapanımın ağzını açma
Lafımı ele saçma (KK.24)

1.1.6.3. Güvey Türküleri

1.1.6.3.1. Yapıları Düzensiz Olan Türküler

-55-

Damat övülürken şu mâniler söylenir;
Gınası garılı tasta
Oğlan evi pek havasta
Kız evleri gara gara yasta
Sağdıçım gınan kutlu olsun

¹² Burada damadın adı neyse o isim söylenir.

Ömür boyu ağzın datlı olsun

Kaynanası hamama da varsa
İki ayağı birden kaysa
Hamam tası sana bana kalsa
Sağdııcım kınan kutlu olsun
Bunca dirliğin datlı olsun

Kaynanası kümesede varsa
Kurt tavuklar gözünü oysa
Yumurtası sana bana kalsa
Sağdııcım kınan kutlu olsun
Bunca dirliğin datlı olsun (KK.33)

-56-

Kınası karılır tasta
Oğlan evi pek havasta
Kız evleri kara kara yasta
Sağdııcım kınan kutlu olsun

-57-

Kaynanan hamama varsın
Hamam tası iki ayağı birden kaysın
Hamam tası sana bana kalsın
Heyyyyy (...) (KK.31)

-58-

Kaynanam kümese girsin
Çil tavuklar gözünü oysun
Yumurtası sana bana kalsın
Heyyy (...) (KK.26)

-59-

Anamın bitli yorganı
Uykusu datlı yorganı
Ellerin cici yorganı
Uykusu acı yorganı

Sağdıçım kınan kutlu olsun
Orda dirliğin mutlu olsun

Tuz kabını tuzsuz koyan
Kız evini kızsız koyan
Anasını kızsız koyan
Sağdıçım kınan kutlu olsun
Orda dirliğin mutlu olsun (...) (KK.32)

1.1.7. Karşılıklı Türküler (Koşalaşma)

1.1.7.1. Yapıları Düzenli Olan Türküler

1.1.7.1.1. Mâni Dörtlüklerinden Kurulu Türküler

-60-

Yaylalar içinde gökkuyu yayla
Altını çıkarda Erbiyi bağla
Sana diyom sana ey nazlı yarım
Böylemi geçecek bu yalan dünya

Karşılama:

Yayladan gelirken yorulur muyum?
Ben goyun güdene vurulur muyum?
Benim sevdiceğim boyun bükerken
Varıpta kötüye sarılır mıyım? (KK.95)

-61-

Yayladan inerken yüzün aşşağı
Belinde bağlıydı inek kuşağı
Yüzü kara Döne sen niye kaçtın
Ellere bakamadı Türkmen uşağı

Yüzü kara döne sen niye geldin
Anamın karnına derdi sen saldın
Ezel altınıydın şimdi pul oldun
Seyitlerin evinde fazla ne buldun?

Döne:

Yüzü kara demen Allah aşkına
Bülbül yuva yapmış bağın köşküne
Ağam eve koymaz döndüm şaşkına
Böylede vurulmazki gözden düşküne (KK.95)

-62-

Fazlı (Kör Kamil'in) Sevgilisine
Tarladan geliyor yarimin sesi
Erbinin altından görünür fesi
Amanın komşular çiftlikli cafarda
Hamitin nesi?

Havva (Hamitin kızı)
Bağların porcüde üzümdür üzüm
Cihan güzel olsa sendedir gözüm
Kağıdın çıkarda asker olsan
Ayda gelmez isen yılda bir izin (KK.95)

1.2. AĞITLAR

Ağıtlar, genel olarak sevilen bir aile bireyinin, akrabasının, kişinin veya bir tanıdığın ölümü üzerine duyulan acıyı ifade eden, ezgili ve manzum metinlerdir. Bu metinler halk tarafından sadece ölüm üzerine üretilebildiği gibi yas tutulan her durumda da kendini gösterebilmektedir. Örneğin; Hunlar Ordos'un kuzeyindeki topraklarını Çinliler'e

kaptırdığında büyük çölün kuzeyine çekilmek zorunda kalmış ve bunun üzerine bir ağıt yakmışlardır;

“Yen-çı dağını kaybettik

Kadınlarımızın güzelliğini elimizden aldılar

Sı-lan-şan yaylalarını kaybettik

Hayvanlarımızı çoğaltacak vesâiti elimizden aldılar (Atsız, 1943:35)”

Bu ağıt aynı zamanda Türklere ait en eski ağıt örneğidir. Ağıtların tanımını literatürde genellikle ölümle bağlantılı olarak yapılmıştır. Fakat ağıt örneklerinin çoğalmasıyla ağıtların sadece ölüm sonucunda söylenmediği anlaşılmıştır. Mehmet Aça konu hakkında ağıtların yalnız ölüm karşısında değil; savaş, yangın, sel, deprem gibi doğal afetler üzerine de söylendiğini ayrıca kaza ve hastalıklara, askere ya da gurbete gidenlere, gelin olan kızlara yönelikte ağıt yakılabildiğini belirtir. Bütün bunlardan yola çıkarak bir tanım yaptığımızda ağıtlar; toplumu ya da fertleri derinden sarsan, acı veren, üzüntü getiren ve onların feveran etmesine yol açacak her durum da ve bazen de gereklilikten dolayı ısmarlama söylenen, ezgili ve şiirsel söyleyişler olarak tanımlayabiliriz.

Diğer taraftan kavram açısından bakıldığında ağıt kelimesi yerine; Uygurlar “mersiye koşukları”, Kırgızlar “cır”, Azerbaycan Türkleri “bayatı”, Kırım Türkleri “taqmaq”, Kerkük Türkleri “sazlamağ”, Türkmenler “ağı,tavş,tavşa” gibi terimleri kullanmışlardır (Kaya,2004: 263-264).

Ağıtlar Eski Türk toplumlarından günümüze kadar gelen önemli bir sözlü kültür ürünüdür. Genel itibariyle ölüm merasimlerinin ardından söylenen ağıtlar bu yönüyle geleneğin devam eden bir parçası konumundadır. Bundan dolayı ağıtlar “ağıt yakma geleneği”, “ağıt söyleme geleneği” gibi bir gelenek çerçevesinde araştırılır. Bu geleneğin icracısı, eski dönemlerde “sığıtçı, yoğçı” olarak adlandırılmaktadır. Günümüzde ağıtçı olarak bilinen bu kişiler ölünün uzak-yakın geçmişini ölüyü de katarak anlatır.

Emirdağ ilçesinde yakılan ağıtlar da ölünün doğumundan ölüm şekline kadar ölü hakkında hemen hemen her şeyden bahsedilir. Ağıtçı; ölen kişinin yakınlarından biri olabileceği gibi yörede yaşayan âşıklar veya bu işi daha iyi yapabilen özel bir kişi de ağıt yakabilmektedir. Örneğin; Emirdağ âşıklarından, Âşık Yaşar Özbel destan biçiminde ağıt yakabilen önemli bir şahsiyettir. Kendisinin bir ağıdı “Emirdağ İlçesinde ki Ozanlar ve Âşıklık Geleneği” başlığı altında verilmiştir. Diğer taraftan ağıtlar farklı bağlamlar; ölü evi, mezarlık, ölüm veya kaza yeri, hastane ya da uğurlama sırasındaki ortam olabilmektedir. Uğurlama sırasında yakılan ağıtlar; kına ağıtları, asker ağıtları veya bir

gurbet, ayrılık ağıtları olarak kendini gösterir. Ağıtların genellikle belli bir ezgisi bulunur. Bu ezgi yörenin geçmiş ezgilerinin nesilden nesile aktarımıyla oluşur.

Biçim olarak ağıtlarda bir düzensizlik vardır. Nazım ölçüsü ve uyak kuralına bağlı kalmayan metinlerdir. Ağıtçının dile getirdiği ağıtta, “ahenkli nesir” ya da “düz nesir” şeklinde söylenmiş cümlelerle ünlemler, acıyı belirten “ah”, “of”, “aman”, “uy” gibi sesler, ölüye ya da ölünün orada bulunan ve bulunmayan yakınlarına seslenmeler ile ölçüleri birbirini tutmayan dizeler birbirine karışmıştır.

Nazım düzeninde kararlılık olmayan ağıt biçimleri, bugün Anadolu’da en çok kullanılan biçimlerdir. Diğer taraftan belli bir nazım düzeni olan ağıtlar da bulunmaktadır (Artun,2015: 74-77). Düzenli nazımla söylenmiş ağıtlar; uyak şeması “aaba, ccde...” olan sekiz heceli, dörder dizeli bentlerden oluşan ağıtlardır. Bu nazım biçimiyle söylenen ağıtlar “Avşar Ağıtları” diye de adlandırılır. “Aaab, ccde...” uyak şemasına sahip metinlerde bulunmaktadır. Yine on bir heceli, beşinci dizede “abcb” öteki dizelerde “dddb...” şeklindeki bir kafiye şemasına sahip ağıtlar ve “aaba, ccbe...” uyak düzeni ve yedi heceli bentlerden oluşan ağıtların örneklerine de rastlanmaktadır (Artun, 2015: 77).

Emirdağ ilçesinde yapılan araştırma da ilçe de ağıt yakma geleneğinin hala devam ettiği görülmektedir. İlçedeki kaynak kişilerden alınan bilgilere göre “ağıtsız giden ölü garip gider, genellikle kimsesiz ya da sevilmeyen kişilerin ağıdı yakılmaz.” Diğer taraftan İslamiyet’te ölü arkasından feryat, figan etmenin, saç baş yolmanın ölüye azap vereceği inancı hakimdir: İslamiyet’in bu düsturu ağıtlarda ve ağıtçılarda bir azalma meydana getirmiştir. Azalmaya rağmen ağıt yakma geleneği eski nesilden olan insanlarda devam etmektedir. Emirdağ ilçesindeki ağıtlar da dize sonlarında kullanılan “gurbannar olurum, kurbanlar olurum...” ifadeleri sadece ilçeye özgüdür. Üstünkörü bakıldığında diğer il ve ilçe ağıtlarında bu ifadenin kullanılmadığı görülmektedir. Bu da ilçe ağıtlarını diğer yörelerden ayıran karakteristik bir unsurdur. Yörede ağıtlar genellikle; bir evden gelin çıkarıldığında ya da ölüm dolayısıyla yakılmaktadır. Bazen kişi kendi ölümünü düşünerek kendine de ağıt yakabilmekte ve yaşarken kendi ağıtının nasıl yakılacağını merak edip başkasına da ağıt yaktırabilmektedir. İlçedeki ağıtlar kaynak kişilerin söylediğine göre elli iki dörtlüğe kadar uzayabilmektedir.

Emirdağ ilçesinin ağıtlarına yönelik en kapsamlı araştırma Ömer Faruk Yıldızkaya tarafından yapılmıştır. Yıldızkaya ilçenin ağıtlarını “Emirdağ Yöresi Türkmen Ağıtları” adlı kitabında konularına göre tasnif etmiştir. Diğer taraftan Metin Akın’ın, “Dünden Bugüne Emirdağ”, İsmail Altıntaş’ın “Tarihsel Yolculuğunda Tüvel Kadın ve Emirdağlı

Göçüler” , Seydi Çalışkan, “Afyon’u Son Vatan Bilenler”, Doğan Kaya’nın, Emirdağ ilçesinin ağıtlarının yapısıyla ilgili IV. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu’nda bir bildirisi bulunmaktadır. Fikret Akın, Eskişehir’de düzenlenen VIII. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri’nde “Emirdağ’da Ağıt Yakma Geleneği ve Ağıt Çarpma” isimli bir bildiri sunmuştur.

Burada Yıldızkaya’nın tasnifinden yola çıkarak ağıtlar sınıflandırılacaktır. Ayrı olarak yaşayanlara yakılan ağıtlar, intihar sonucu ölenler için yakılan ağıtlar ve Kerbelâ mersiyeleri de sınıflandırmaya dahil edilecektir. Yaşayanlara yakılan ağıtlar başlığı altında bir kişinin kendine yaktığı ve yine yaşarken ölümü üzerine nasıl ağıt yakılacağını merak eden bir kadına yakılan, ağıda yer verilmiştir.

Emirdağ ilçesinden ve yazılı kaynaklardan toplam da 46 adet ağıt derlenmiştir. Bu ağıtların 2’si savaşta ölenler için, 19’u kendi eceliyle ölenler için, 8’i düşmanları tarafından öldürülenler için, 5’i kaza sonucu ölenler için, 4’ü askerlik görevlerini yaparken ölenler için, 1’i intihar sonucu ölenler için, 1’i gurbette ölenler için, 2’si yaşayanlara yakılan ağıtlardır. Kerbela ve kına ağıtları ise toplam da 4 adettir.

1.2.1. Savaşta Ölenler İçin Yakılan Ağıtlar

-1-

Hafta da bir dernek gelirden bir de bazar

Babamın oğluna ettiler nazar

Bir mektup gelmişse postada gezer

Gurbannar olurum özümdü yürek yorluma

Babamın oğlu da uzun böllüme

El yanmasın ben yanarım derdine

Bende ölsem galsaydın ardıma

Eller attı sen ne yaptın babam oğlu yurduna

Bursa depesini cephe mi duttun

Ellerin köyünde gaygısız yattın

Şu gelin anamı emanet attın

Hu günü böğünde babam oğlu (KK.34)

“Fatma Köksal’dan Çanakkale ‘de Şehit Olan Oğlu İzzet Türkmen’e Ağıt”

-2-

İstemem İzzet’i oralı olsun

Alaman gızından bir gelin alsın

Burda bir kızı var oğlu ulusun

Ben ölürüm bey gardaşım derdinden

Tel çekerde aradırım ordunda

İzzet atar biner elinde dizgin

Onlular gelince olmuş bir bozgun

Altı yeğin atlı perçemi düzgün

Ben ölürüm bey gardaşım derdinden

Tel çekerde aradırım ordundan

İzzet atar günleri oynar deyneği bağlar

İçliği yahası köyneği

Merdennedir kır atının oynağı

Varın bakın merden eve geldi mi

Kır atının eyerini aldı mı

Nisan yağmurunun süzdüğü gibi

Yakup’un Yusuf’u gezdiği gibi

Babamın oğlunu gezdireceğim

Alayına mektup yazdıracağım

Hücum demiş Alamanın gıralı

Böyle harp olmamış dünya duralı
Anam olmuş sabi gönlünden yaralı
Anamın oğlunu yudular mı ola
Yumadan mezara godular mı ola

Hücum demiş Alamanın zabiti
Ağamın sırtında beylik gapıtı
Sediyeden eskerlerin tapıtı
Anamın oğlunu yudular mı ola
Yumadan mezara godular mı ola

Talim eder karşıdaki kışla da
Elin yumuş önündeki çeşme de
Benimde ümüdüm bir görüşme de
Kurbannar olurum elma gardaşım
Akrenin geliken galma gardaşım (KK.124)

1.2.2. Kendi Eceliyle Ölenler İçin Yakılan Ağıtlar

“Bir komşu yaylaya göçmüş orda kocası ölmüş. Onun yaktığı ağıt”

-3-

Aleyçik dutardın başı gubalı
Bazardan gelirdi çifte heybeli
Çekme davarını eller yerler balı
Kurbanlar oliyim çoban eşime
Kağrı koşup düşeceğim peşine (KK.90)

-4-

Kekliğin kafesi düzdedir düzde

Ananın yazısı kızdadır kızda
Gelirim anamda gene gelirim
Ören evlerine yüzüm sürürüm
Belki anam garip gitti bilirim

Zabah deyi kalktım gece yarısı
Yol deyi yürüdüm orman kıyısı
Ana dedikleri ciğer yarısı
Gelirim anamda gene gelirim
Ören evlerine yüzüm sürürüm (KK.108)

-5-

Deperim deperim depem delinmez
Cıgarım bakarım yelim görünmez
uzun mu olur şu çiftliğin kavağı
Bilemedim geciginen sabahı

Kar yağdı da havasını hoş buldum
Baktıydım ben bazanı boş buldum
Dereler yüksekte atlayamadım
Çamaşırlarını Veysi'mde toplayamadım

Yolların üstünden acı yalanı
Ananda varmazsam salmaz selamı
Biniyim gedyim güllü yurtlara
Ben derdimi dökemedim otlara
Derdim mi varmış kim katlana

Hangi derdimi de söylerim sana (KK.12)

Halamın kızına yaktığım ağıt.”

-6-

Çarşılar çarşılar uzun çarşılar

Can Munise ölmüşte duydunuz mu komşular

Şimdi gelin bacıların seni karşılar

Gurbannar olurum ben halamın gızı

Garayımış valla senin yazı (KK.99)

-7-

Emirdağ'ının yolunda bir duman kalktı

Kimseyi değil o beni yaktı

Ağzının içinde dişi gözelim

Gözünün üstünde gaşı gözelim

Ilmış suyunda gazılmış mezar

Gurbannar olurum gencecik guzum

Yeyin ateş gibi yanıyo özüm (...) (KK.61)

“Eşimin ağıdı var.”

-8-

Yurt mu duttun sen dağların başını

Adam gor gider mi kendi eşini

Ezrail de bırakmamış peşini

Guzuya gel gara gözlüm guzuya

Ben gayıl deyilim böyle yazıya

Elimi uzattım iğde daline

Kökü çürüğümüş geldi elime

Mevlâm vurdu ganadıma goluma
Guzuya gel gara gözlüm guzuya
Ben gayıl deyilim böyle yazıya

Gün doğdu da akşam olmak bilmedi
Seneler doldu da çilem dolmadı
Ömür boyu benim yüzüm gülmedi
Guzuya gel gara gözlüm guzuya
Ben gayıl deyilim böyle yazıya (KK.76)
“Eşime yaktıydım..”

-9-

Yaz gelirkene ben bir yiğit yitirdim gara bıyıklı
Yorulдум da yol üstüne oturdum
Pehlivan gibi yiğidimi yitirdim
Ben elçimi elin evine verdim geldim
Ciğirim yandı yedi ayın içinde
Eşimi kaybettim hasta oldum
Dökülür yapraklar guzum güz gelirkene
Heç sorma ciğirim yanıyo
Gelirim mezarın başına yolurum saçımı
Düverim bağrımı heç gıymatı yok
Eline tiken batsa çıkattırmıyodun
Nasıl yatıyon çoban çukurtunun altında
Sobayı yakmadan duşa girmezdin
Nasıl yatıyon bu buz gibi toprağın içinde
Fidan boylu manken yapılısı

Yörüüşü elden başkaydı onun
Ben onu Averen'den seçtim de geldim
Boyuma ölçtüm de geldim (KK.10)

-10-

Sağdan geldin oğlum sen sola geçtin
Yaralı galbimin gapağını açtın
Bülbül yuva yapmış köşkün üstüne
Ağlatman gonşular Tahsin'i Allah aşkına (...) (KK.112)
“Zehra Köksal'dan Gülsen Köksal'a Edilen Ağıt”

-11-

Ağlamada emmim oğlu ağlama
Ağlayıp da ona kahir eyleme
Sen derdini hiçkimseye söyleme
Derdine derman da olurum abim
Tolanır yanına gelirim abim

Yeğın olur yüksek dağın gıcısı
Gelini götürdü gardaş acısı
Gelmedi bu gelinin bacısı
Gurbannar olurum kibar geline

Ne bakıyon sibelimde gözüme
Bakışında pekte deydi özüme
Gurbannar olurum kibar geline
Eremedi baharına yazına

Odasında karyolası gurulu
Elbisesi dolabında drl
Gurbannar olurum kibar geline
Dolanır da gene gelir evine
Kapıdan gelene gülerdi yüzü
Gelinin bize tatlıydı sözü
Gurbannar olurum kibar geline
Anam diye ağlar biricik gızı

Boyu gzelidi dönüp bakmaya
Huyu gzelidi geçim yapmaya
Gurbannar olurum kaygılı gelin
Büyüğe gçğe saygılı gelin

Aman yengem sana olurum gurban
Derdi çok ektinde galmadı derman
Gelinler içinde deste yengeme
Ben öldü diyemem hasta yengeme

Kar mı yağdın Emirdağ'ın dağına
Ateş düştü ciğerimin bağına
Ne vasiyet etmiş Gürkan oğluna
Gurbannar olurum uslu geline
Gelinler içinde süslü geline

Boş mu galdın eviynen odası

Gelini karşılar böğün babası

Eksiğini görsün ablan anası

Gurbannar olurum uslu geline

Gelinler içinde süslü geline

Zabahınan tan yerleri ışımış

Gelin hastaydı morgta üşümüş

Gurbannar olurum kibar geline

Gelininde ne emekleri boşumuş

Felek gırdı ganadımı golumu

Göğnümünen istemiyom ölümü

Gurbannar olurum kibar geline

Oda Hacı Emmimin güççük geline (KK.124)

“Teyzemin torununa doktor vardı o kalp krizinden öldü”

-12-

Bilemedim bu yiğidin derdi ne

Oğlu olsa otururdu yurduna

Gurbannar olurum senin boyuna

Misafir mi oldun Hamza dayına

Ne emmisi varda ne de dayısı

Gene getti Kenanların eyisi

Ağla bölem ağlamanın sırası

Sonra çıkar bu yiğidin yarası

Boş mu kaldı Kenanın odası
Kenanı karşılar Doktor babası
Eğsiğini görsün Ayşen Ebesi
Gurbannar olurum bölemin guzuna
Eremedi baharına yazına

Ne söylemiş gelin doktor beyine
Ağşamınan gene gelir evine
Gurbannar olurum doktor beyime
Gurbannar olurum bölem guzuna
Eremedi baharına yazına (KK.124)
“Annemden Babama Ağıt”

-13-

Gitme eşim gitme Adaçalı’na
Ben gayıl değilim böyle ölüme
Gurbanlar olurum sarı beyime
Dolanırda gene gelir evime

Ormanın içine uzanmış yatmış
Onu gezenlerde elinden tutmuş
Sarı beyim arkasını unutmuş
Gurbanlar olurum sarı beyime
Akşamınan gene gelir evine

Adaçalı sana neydi zararım
Yitirdim eşimi bende ararım

Gelenden geçenden onu sorarım

Gurbanlar olurum sarı beyime

Dolanırda gene gelir evine

Hemi hacıydı, hemide hoca

Emirdağı derler yüceden yüce

Ahmed'e düğünü kurduğum gece

Ben sarı beyimi getireceğim

Getirip evime yatıracağım

Aradı da sarı beyim aradı

Ahmedini evermekti murâdı

Hani nerde torunların sünneti

Gurbanlar olurum sarı beyime

Akşamınan gene gelir evine

Torunları otururdu dizine

Meryemi'nin inanmazdı gözüne

Eremedi baharına, yazına

Gurbanlar olurum sarı beyime

Akşamınan gene gelir evime

Kapımın önüde bahçeyidi, bağıdı

Ardımı verince karlı dağıdı

Sabahınan kalktıydı sağıdı

Bilmiyem komşular buna ne oldu

Masada daktilo, elinde kalem
Büyüğe, küçüğe verirdi selam
Hemi emmioğlu, hemi de bölem
Gurbanlar olurum kâtip beyime
Dolanırda gene gelir evine

Elbisesi dolabında asılı
Evrakları masasında yazılı
Gurbanlar olurum kibar eşime
Buda geldi benim garip başıma

Eşim otururda kılar namazı
Namazı kılarda eder niyazı
Babam diye ağlar biricik kızı
Gurbanlar olurum sarı beyime
Akşamınan gene gelir evine

Garmı yağdı Adaçal'ın dağına
Ateş düştü ciğerimin bağına
Dayanamaz gelir Doğan oğluna
Gurbanlar olurum sarı beyime
Akşamınan gene gelir evine (KK.124)
“Annemin Ebeme Ağıldı”

-14-

Hemi inek sağar anamda, hemide koyun

Felek etti bize bu sene oyun
Sana diyom sana anamın kızı
Mustafa anamı karşılar bugün

Anamı sorarsan Hatun kılıklı
Ardında saçları burma belikli
Gurbanlar olurum abıla (abla) anam
Yayladan gelirdi çifte tuluklu

Beserektir benim anam beserek
Gelir şimdi usul usul basarak
Benim anam bacım pek nazlıydı
Bişey desem geri döner küserek

Anam iş tutarda ayağı yalın
Anamı sorarsan bir topak gelin
Gurbanlar olurum abıla anam
Bizemi verildi ecelsiz ölüm

Helkelerin alır anamda girer koyuna
Gurbanlar olurum topak boyuna
Bende kırıldımdaya Ömer dayıma
Gurbanlar olurum abıla anam

Pek çok olur yüksek dağın gıcısı
Aman ne zorumuş ana acısı

Gurbanlar olurum abıla anam

Yoğumuş anamın heç öz bacısı (KK.124)

“Annemden Gülşen yengeme ağıt”

-15-

Bayram günü gelin gelir ulaşır

Büyüklerin bayramını dolaşır

Küstüyse bize bugün barışır

Gurbanlar olurum kibar geline

Bayram günü gelin gelir evine

Baklava ederdi herkesten güzel

Geline vallaha uğradı nazar

Gelinler içinde pek uslu gezer

Gurbanlar olurum kibar geline

Bayram günü gelin gelir evine

Parmağında yüzük, kolu bilezik

Gelin kibarıdı, hemide nazik

Gurbanlar olurum kibar geline

Bayram günü gelir gelin evine (KK.124)

-16-

Birleşdiler badılcanı yediler

Birlendiler ketenleri yudular

Kötü Hava’ya da dünür gittiler

Kurbannar olurum gözel bacıma

Dayanamam duz basarım acıma

Toprağa garişti bacımın adı

Yavrusun(u) görmekti tek muradı

Yük yığdında şimdi neye yaradı

Kurbannar olurum gözel bacıma

Dayanamam duz basarım acıma (KK.100)

“Mustafa Köse’nin Hamide Özdemir’den derlediği ağıt”

-17-

Emsal abam eyi baktın eşine

Gurbanlar olurum gözün yaşına

Haydi eniştem de git güle güle

Bizim ölenlere de selamım söyle

Vallahi ederim ben sana sözüm

Ağlayı ağlayı kalmadı özüm

Vermedi Allah’ım bizlere izin

Olur mu amanın böyle olur mu

Üç gelinin üçü de eşsiz kalır mı(KK.95)

-18-

Babam Halil ağa kardeşim hoca

Oğlum olmayınca neyleyim koca

Gönül kapandı da kalmadı peçe

Geceler karanlık tıtmıyor pece

Gurban olurum Yeşil Abdullam

Maşlahın altında üşür Abdullam

Mezara vardım da kara taşı var
Her duvar dibinde gözüm yaşı var
Bu Allah'ın bazı yanlış işi var
Boynu bükük kalanların acı kışı var

Dolandım da vardım kuyu başına
Hayran oldum üstündeki taşına
Hoca oğluma da Gürbüz eşime
Kurbanlar olurum ben gülüşüne

Benim kuzum çiçeklerin arısı
Düşman olmuş gevurların sarısı
Habarı duydun mu hoca dayısı
Kuzun şehit oldu gece yarısı

Dersaniye vardım Kur'an okurum
Yeni gelin gibi kilim dokurum
Kuzum öleli de garip çakırım
Eller kına yakar bende bakarım

Pilav pişirdiydim sede yağınan
Dağılgan'a götürdüydim buğunan
Ben kuzumu yetiştirdim çağınan
Yeşillendi gönlüm karlı dağınan

Duvarın dibinde garip karıyım

Hemi kıza hemi oğlana zarıyım
Ben onmadık bir Allah'ın kuluyum
Hakk'dan geldiyse kurban oluyum

Söğüt dalı gibi yere eğildim
Ne gelirse Hak'dan ona gayıldım
Senin gibi beş oğlanlı değildim
Boynu bükük kalanlara sayıldım

Omuşoğlu der ki senin neyin var?
Altıpat örtülü büyük evim var
Koltuğu musafı hoca beyim var
Bıyığı terlemiş şehit oğlum var(KK.95)

-19-

Sürünü sürünü sağdım koyunu
Geriden geriye sevdim yarin boyunu
Ben bilirim senin gurgun soyunu
Bana da ettiler hortlak oyunu
Ay mı geçti yıl mı geçti bilmedim
Gadın anam ben dünyama doymadım

Ataşım yanıyor tütmüyor pecem
Derindir başımda okuyan hocam
Geride kalıyor kadersiz kocam
Heç ölümden korkar mıyım emmiler
Hacı Tahir Kamil benim amcam

Kibleyedir hastanenin deliği
Çifte akar çeşmeler oluğu
Kestirdim de geldim sarı beliği
Ağa bebem bekler giymiş yeleği (KK.95)

-20-

Almış küreği de Akın ark atar
Atma Akın gardaşım pantolun batar
Küçük yaştan beri el iş tutar
Akın'ım aman tekinim aman
Emmiye dayıya yakınım aman

Akın ameledir eli kovalı
Askere gitmedi ardı dualı
Acep bizim gibi olan var mı ola
Gelini duvaklı kalan var mı ola
Akın'ım aman tekinim aman
Emmiye dayıya yakınım aman

Koçak'ın oğlanda Emir'in hacı
Kimse de olmasın ölmüşe bacı
Alamanya çıkarmış kanser ilacı
Neyleyim gardaşım ölenden keyli
Akın'ın soluğu sönenden keyli

Hurşit Ağa yaylalarda yazı da

Şahin omuzunda gözü tazı da

Hatırı sayılır koca kazada

Elininen ettin al topal ağa

Kekliği dağlara sal topal ağa

Oğlu ata biner idi kızı deveye

Yüklerdi göçünü dağdan ovaya

Aç kalan koşardı Hurşit ağaya

Elininen ettin al topal ağa

Kekliği dağlara sal topal ağa

Küçük kızı beş ker altın takardı

Dar gününde kırk fakire bakardı

Boz mayayı süsler başa çekerdi

Hoca Nuri gece gündüz içerdi

Elininen ettin al topal ağa

Kekliği dağlara sal topal ağa

Hurşit ağa Suvermez'in gülüydü

Hayır işler onun tozlu yoluydu

Topal ağa Hurşit'in dölüydü

Elininen ettin al topal ağa

Kekliği dağlara sal topal ağa

Tarlayı ölçenler çekerler urgan

Alın mezarına götürün yorgan

Akın'ım ölümün ne aman
Akın'ım aman tekinim aman
Emmiye dayıya yakınım aman

Dolandım da vardım Vaysal köyüne
Bulgur salamadım acı suyuna
Gurbanlar olurum suna boyuna
Akın'ım aman tekinim aman

Emmiye dayıya yakınım aman (KK.95)

“Ömer Faruk Köse'nin Fadime Sakarya'dan derlediği ağıt”

-21-

Karlar yağmış Almanya'nın dağına
Ateş attın Emir oğlum ciğerimin bağına
Kalk gidelim vatanına eline
Lacivert buluzunu duvara astım
Terli atletini bağrıma bastım
Kurbanlar olurum sen niye küstün
Yandım Emir oğlum ben sana yandım
Gevur ellerinde ağlayıp kaldım

Ben oğlumu hastaneye götürdüm
Eliminen ölüsünü getirdim
Sarı çiçeğim seni erken yitirdim(KK.95)

1.2.3. Düşmanları Tarafından Öldürülenler İçin Yakılan Ağıtlar

-22-

Çavuşunan evi karşı karşıya

Kaymakam beyinen gider çarşıya
İreisinen oynar pokeri
Lafını eylesem çıkar şekerı
Ben arkayım sok demiş bıçağı
Hırsız Ak Ali

Eskişehir'den çıktım başım selamet
Emirdağ'ına geldim koptu kıyamet
Çavuşlar eşime çok etti zahmet
Sana der garezi neydi meramlı Ahmet

Kazım'ın balkonda gazete okur
Güzide'm görse kilimler dokur
Kabristanlıkta bülbüller şakır
Bir daha Bayram'ı görsem emrine şükür (KK.69)
“Benim Bayram dedemin ağıdı çokmuş..”

-23-

Bayram bir gül idi Kazım budağı
Soldu mu ola Gül eşimin dudağı
Bucağın yüzüne bir dam yaptırmış
Gamış deri boyrağıynan örttürmüş
Gayınlarım eski kapı daktırmış (KK.69)
“Neslihan abanın ağıtı var. Biz küçükken söyledı;

-24-

Koç babam oğlu
Düşmanın geliyo kaç babam oğlu

Deyzemin oğlu da deyzemin oğlu

Hemi akıllı da hemi de deli

Bir ölen oldu mu o bulur beni

Koç babam oğlu

Düşmanın geliyo kaç babam oğlu (...) (KK.76)

“Vahide Köksal’ın Arife Köksal’a Yaktığı Ağıt”

-25-

Ankara diyorlar, bura aralı

Gelin bıçak yemiş ağır yaralı

Ameliyat eden doktor nereli

Kurbanlar olurum allı geline

El gelin olurda senin beyine

Aradı da allı gelin aradı

Cafer’ini evermeydi muradı

Hani nerde Adem’inin sünnedi

Kurbanlar olurum allı geline

El gelin olurda senin beyine

Adem’ini oturdurdu dizine

Cafer’inin inanmazdı gözüne

Çeyiz yapıyodu büyük kızına

Kurbanlar olurum allı geline

El gelin olurda senin beyine

Gelinin yaylası bir yüksek yayla
Gerdanda benleri var dane dane
Eğer allı gelin geri gelirsen
Gezmeye gelirim gene evine

Al yeşil çiçekli yaylamızın eteği
Ununu elemiş galmış kepeği
Gelinin saçları Bursa ipeği

Kurbanlar olurum allı geline
El gelin olurda senin beyine

Ankara diyorlar buraya uzak
Şu allı geline kurmuşlar tuzak

Kurbanlar olurum allı geline
Haydi anam, oğlu yitiği gezek

Gelin evin tutmuş bir yeşil düze
Karıymış gitmişte güle nergi(z)e
Getiririm gelini bu sene

Kurbanlar olurum allı geline
El gelin olurda senin beyine (KK.35)

“Topak Kızın Ağıdı”

Anamın oğlu da çınar ağacı

Beş çobanı vardı üçü deveci

Duymuşta gülüyo şu deli hacı

Hacı gelmeyince cerci vurulmaz

Gurbannar olurum cerci beyime

Av atına biner doğan kuş gibi

Cemalettin ile bir gardaş gibi

Gelip geçti hayal gibi düş gibi

Gurbannar olurum yaralı beyim

Bozüyük buraya aralı beyim

Avarende kırkıırdı yapağı

Sürüden kıymetli tombul köpeği

Cıga dayı boş mu buldun sokağı

Cerci beyime güzel gelinlerin harcı beyime (KK.100)

“Bu ağıttaki Topak Kız, Cerci Bey’in eşidir. Cerci bey Topak Kız’ın kardeşi tarafından vurulur. Bu durumda Topak Kız iki ateş arasında kalır. Ölen eşi katil kardeşi kime varacağını bilemez. Durum vahimdir. Aile içinden çıkılamaz bir hal alır. Böylece ağıt figan kopar konakta.”

-27-

“Elmalının Ağıdı”

Ayağına giyer parlak ilastik

Yaylısının içi al yeşil yastık

Mahşere mi kaldı şu bizim küslük

Kurbannar olurum Cerci dayıma

Güzel gelinlerin harcı dayıma

Sabahınan kalktım poyraz havası
Gaterlenmiş çaldan gelir devesi
Bu dünyadan hiç kalmamış hevesi

Kurbannar olurum Cerci dayıma
Güzel gelinlerin harcı dayıma

Topak ev tutardı halat urganlı
Karyola da yatar bala yorganlı
Hocaya giderdi eli kurbanlı

Kurbannar olurum Cerci dayıma
Güzel gelinlerin harcı dayıma

Kumaştan içlikte kadife yelek
Beylere düşmemiş boyalı konak
Dayım sağlığına dilerim dilek

Kurbannar olurum Cerci dayıma
Güzel gelinlerin harcı dayıma (KK.100) (KK.95)

-28-

İlyı ılıyı geliyom yolda
Böğründe ıssızdır emminin oda
Köyneksiz mi demiş sofunun gede
Gurbanlar olurum Veli gardaşım

El sözüne uyan deli gardaşım

Averen de dalga döğer söğüdü

Üç gün evvel verdiğim öğüdü

Senem korkmaz gayrı piçler büyüdü

Gurbanlar olurum Veli gardaşım

El sözüne uyan deli gardaşım

Ali ırza da goygun vurur deyneği

Köle mahallesi gardaşımın oymağı

İrcacımı¹³ saldın gahpe kaymağı

Gurbanlar olurum Veli gardaşım

El sözüne uyan deli gardaşım (KK.95)

“Ağıt Köse Mehmetler’in kızı Hatice tarafından yakılmış;”

-29-

Başımı yületir oğlan olurum

Gider gurbet ellere ağalarımı bulurum

Boyuna soyuna kurban olurum

Engürüye gider beyi bulurum

Babam oğlu hayıfını alırım

Kır atına bindim dizim kırılısın

Çiftliğine vardım gözüm kör olsun

Onlar öldü desem dilim çürüsün

¹³ Ricacı.

Engürüye gider beyi bulurum

Babam oğlu hayıfını alırım

Odaya girdim de ağam pek hasta

Ecel şerbetini koymuşlar tasta

Ali ağam ölmüşte gerisi yasta

Engürüye gider beyi bulurum

Babam oğlu hayıfını alırım

Atının başında altı okka başlık

Dile babam oğlu serinde gençlik

Sofranın başında olur mu puştluk

Engürüye gider beyi bulurum

Babam oğlu hayıfını alırım(KK.95)

1.2.4. Kaza Sonucu Ölenlere Yakılan Ağıtlar

-30-

“Yirmi yaşında su da boğulan birine yakılan ağıt”

Kaşının üstünde gözü varıdı

Ağzının içinde sözü varıdı

Gözünün üstünde kaşı gözeli

Ağzının içinde sözü gözeli

Gider okulunda seni gezerim

Yok derlerse melûl mahsun dönerim

Guzum sana ölesiye yanarım

Bakıyon mu şu feleğin işine
Kipriğin kaldırmış değer gaşına
Bakıyon mu şu feleğin işine
Daha yeni deydi yirmi yaşına

Eller valizini aldı yörüdü
Babayın gözünü duman bürüdü
Şu azgın denizin zoru neydi
Guzum seni aldı dibe indirdi (KK.120)

-31-

Yıkılsın dökülsün Karaağaç yolu
Dümende kopmuşta Cengiz'in kolu
Taksiye yapışmış saçının teli
Şühedâ Cengiz'in tomurcuk gülü
Gülünü burnuna tuttu da gitti
Ahmet oğlunu kime emanet etti
Tütmüyo da şu babamın ocağı
Şühedâ görmedi ana kucağı
Anamın kırılmış iki bacağı
Ağırımış şu Cengiz'in yarası
Çok uzadı Şengül gelinin Aras'ı
Bende gayri her işimi bitirdim
İki öğretmen bir talebe yitirdim
Şüheda'nın fistanını getirdim
Fistanı burnuma tuttum ağladım
Sarı gardaşıma neler söyledim

Sarı gardaşımın söndü ışığı

Annem salladıydı öğsüz beşiğı

Biricik bacısı oldu aşığı

İki gardaşıta bulamadım tadını

Eda kızımın oğluna koydum adını (KK.69)

“Ağılcık köyüne burdan gelin gitmiş biri. Kocası şaka yapıyoken gelin düşmüş beli kırılmış, onun ağıdı vardı...”

-32-

Yol üstünde Horanlı’nın gıyusu

Hınç acı geliyo Mıstık dayısı da

(Mıstık dayısı)

Hiçbir şey bilmez alır elin ayısı

(Eller ayısı)

Karşıdan geliyo Elif bacısı

Ciğere sallamış cahil acısı

(Cahil acısı)

Çaykışladaki bacısını öğsemiş

Doktor acı vurmuş bacağına ağsamış

(Eller ağsamış)

Beş yurganı vardır beşi de katlı

İçinde yatmamış gittiğin atlı

(Ey çallı atlı)

Kıyamet kopup da geldiği zaman

Alırım hakkımı da komam arada

(Komam arada)

Çaykışlayına bastı, kanı yarası

Mağarasına gara duman durası

(Eller durası)

Eyi mi oldu goç yiğidin yarası da

(Anam yarası)

Yarasına melhem bulunmamış

Yarasını saran olmamış da

(Saran olmamış)

Bu yakada mezarlığın öfkesi

Geçtim ula bu feleğin öfkesi de

(Anam öfkesi)

Yörü beri yörü kaderi kötü

Ayva çiçek açmış dağların otu da

(Dağların otu)

Belenir de bizim dağlar laleli

Al yeşil geymedim gelin öleli de

(Gelin öleli)

Döndü gelin kimselere söylememiş sözünü

Tor tor doldu, onun içi gizili de

(İçi gizili) (KK.61)

-33-

Hemi yorgan serdim hemide döşşek

Düşürdü herifi şu gevur eşşek

Bidene yanıma gelmiyo uşak

Şaştım kadir Mevlâm nere gideyim

Ta ardına bağladım bir büyük urgan

Yorulдум özümde kalmadı derman

Aman ay Allah'ım bir güç kuvvet ver

Yoksa bana bir iman

Şaştım kadir Mevlâ'm nere gideyim (KK.101)

“Zehra Köksal'dan Süleyman Köksal'a Edilen Ağıt”

-34-

Ankara'dan getirmişler salını (Sualini)

Heç sormuyunuz şu emmimin halını

Pek çabuk yitirmiş hakim oğlunu

Gurbannar olurum emmim oğluna

Akşamınan gene gelir evine

Hemi hakimidi hemide savcı

Bize mi yetiyo Mevla'mın gücü

Garip garip ağlar şu iki bacı

Gurbannar olurum emmim oğluna

Akşamınan gene gelir evine

Boş mu galdın eviynen odası

İki büklüm olmuş goca babası

Misafir mi aldı garip anası

Gurbannar olurum emmim oğluna

Zorlanırda gene gelir evine

Çalı burcunu açar bağçe gülünü

Pek çabuk yitirdik emmim oğlunu

Kime emanet etti de Meral gelini

Gurbannar olurum emmim oğluna

Akşamınan gene gelir evine

Gelmiş yatmış emmim oğlu köyüne

Gelin ne söylemiş hakim beyine

Dayanamaz gelir Kağan oğluna

Gurbannar olurum memnun mu oluna

Akşamınan gene gelir evine

Gara haber yakın eder uzağı

Kanun kekili Kâbe tozağı

Ankara yoluna gürmuşlar da tuzağı

Gurbannar olurum emmim oğluna

Akşamınan gene gelir evine (KK.124)

1.2.5. Askerlik Görevlerini Yaparken Ölenler İçin Yakılan Ağıtlar

“Arzılı dağı’na düşen uçak sonucu ölenlere yakılan ağıt..”

-35-

Bilememiş tiyyarenin fendini

Arzılı dağdan atmış kendini

Yokmuyumuş onbaşısı çavuşu

Ben bu tiyyareden almam mayışı

Havada dönerken yağın mı bitti

Katil arzılı dağa ecel mi yetti

Lastiktendir tiyyarenin odası

Arzılı dağına getmiş nadası

Onbaşının gözündedir gözlüğü
Yanmış çizmeleri kalmış tozluğu
şubat ayı gelir ekilir arpa
Onbaşının çocukları çok körpe (KK.55)

“Durna deyzenin oğluna yaktığı bir ağıtı vardı. Oğlunu askerden bir haftalık geldiğinde öldürdülerdi. ”

-36-

Düneğin salı da böğünde dernek
Kalk gidelim gara Gadir bazara
Ben neye yararım aman emmiler
İkimizi bir kaldırın mezara

Sana diyom sana ay Hafız Hoca
Değiştik mi bugün altını tunca
Gara gözlü Gadir’imi kaldırdım
Ne gündüzüm gündüz ne gecem gece (KK.101)

“Durna deyzenin oğluna yaktığı bir ağıtı vardı. Oğlunu askerden bir haftalık geldiğinde öldürdülerdi. ”

-37-

Düneğin salı da böğünde dernek
Kalk gidelim gara Gadir bazara
Ben neye yararım aman emmiler
İkimizi bir kaldırın mezara

Sana diyom sana ay Hafız Hoca

Değiştik mi bugün altını tunca

Gara gözlü Gadir’imi kaldırdım

Ne gündüzüm gündüz ne gecem gece (KK.101)

“Anamın kendi yaktığı ağıtı var. Benim anamın bubası, anam doğmadan ölmüş. Anam dünyaya geldiğinde iki aylıkken yani belekten dedesi almış götürmüş anasını.. Anama Hatçalı derlerdi. ”

“Gülsüm Çalışkan’ın Dümbelekoğlu Osman’ın Şehit Olmasına Yaktığı Ağıt”

Osman güney cephesinde askerdir. Büyük Taarruz öncesi Çukurova çevresindeki askerler ile birlikte trenle Çay’a hareket ederler. Çay’a yaklaştıkları zaman arkadaşlarına “Bak bizim memlekete geldik. Şu tepenin arkasındaki benim köyüm. Eşim ve arkadaşlarım orada” diye söyler. Yanındaki askerlerden biri “ ben olsam bir dakika durmam. Trenden atlar eşim ve çocuklarımın yanına giderim” der. Osman itiraz eder; “Bizi vatanı kurtarmak için getirdiler buraya.” Ancak komşu köyden başka bir arkadaş “Haydi birlikte atlayalım” diye onu zorlar ve trenin kapısından dışarıya iter. Kafası oradaki taşa çarparak şehit olur. Eşi Ayşe’nin kocasının şehit olması üzerine aşağıdaki ağıdı yakar;

-38-

Osman Efem gelir inişten

Osman’ım Osman’ım ünlü Osman’ım

Osman olduğuma bende pişmanım

Meğer arkadaşımış düşmanım

Osman’ın bindiği yıldızlı eğer

Her gelen kurşun Osman’a değer

Osman’ım vurulmuş boynunu eğer

Osman’ım Osman’ım ünlü Osman’ım

Bölüğün içinde şanlı Osman’ım

Yâr hasreti ile kaçır uykusu

Aniden açılınca vagon kapısı

Vurunca taşa serilmiş naaşın

Al kanlar içinde kalan Osman'ım

Gurbet ellerde kalan Osman'ım (Çalışkan,2018:242)

1.2.6. İntihar Sonucu Ölenlere Yakılan Ağıtlar

“Oğlum öldü bir senelik evli gelinim öldü. Beşikte çocukları kırklı kaldı. Oğlanda salı günü oruçlu ramazanın 17'sinde zehir içti. Dünya ayağa kalktı hala unutamadım.”

-39-

Sattım(1)dı davarımı malımı

Bir sen oldun aldımıdı gelini

Gelin de gandırmış benim oğlumu

Bir eli ırbıkta¹⁴ bir eli havlu

Böylemiymiş benim oğlanla gelinin gavli

Yatmış garyola da golları bağlı

Gara goyun erken gelir guşluğa

Guzun körpe dayanamaz açlığa

Ben ne deyim iki dene gençlere

Nerden aldın Arif oğlum böyle akılı

Yüzüne dökülmüş gara kekili

Dala düşeydin çifte dutardım beliki (KK.34)

1.2.7. Gurbette Ölenler İçin Yakılan Ağıtlar

-40-

Aman gurbetin yolları da urgandan uzun uzun

¹⁴ İrbik: İrbik

Ben seni beklerim de babam oğlu yazınan güzün
Eyle gelin eyle de göçüyün de başını eyle
Babamın uğruna Allah aşkına da çok selam söyle
Aman köşe de yatıyor da bir garip hasta hasta
Kurban olurum babamda onunda kulağı seste
Bir mektup yazdım komşularda vallahi
Kurban olurum da varmamış posta
Aman gurbetin yolları da urgandan uzun uzun
Ben seni beklerim de babam oğlu yazınan güzün
Gahpe felekde değirmenin döndü mü döndü mü
Döne döne devre bak bize geldi mi
Sabahtan kalktım da gün gördüye yayıldı
Babam oğlu Allah aşkına senin öldüğünde tüm aleme duyuldu
Getme gardaş getme de yollar çamırdır çamırdır
Çiğ düşerde sarı kekil ıslanır aman ıslanır
Ne derim ağlarımda bende bu feleğin işine
Ağı kattı da kurban olurum ekmeğime aşım
Bende şu dağları delik delik delerim
Galbur olurda vallahi gardaşımın toprağını elerim
Babam oğlu da ölmüş deyi ölesiye kadar yanarım (KK.63)

1.2.8. Kına Ağıtları

-41-

Taksi geldi düdüğünü çalıyor
Bu ayrılık bellerimi gırıyor
Eğildim de baktıydım yüzüne
Boynunu burmuşta buruk duruyo

Veremem de ben guzumu veremem
Guzum güççük ben guzuma gıyamam

Hırka gazağını dakmış askıya
Gınayı yakarlar guzum yatsıya
Alıcılar gelmiş bakın gapıya
Veremem de ben guzumu veremem
Guzum güççük ben guzuma gıyamam

Hem ağlarım hem işleri görürüm
Zordur ellerin kapıları bilirim
Dayanamam kuzularımı sorurum
Veremem de ben guzumu veremem
Guzum güççük ben guzuma gıyamam

Neleğinen böyüttüydüm ben sizi
Dalımda beşikte, elimde çapa
Vallaha guzum da sürmedik safa
Veremem de ben guzumu veremem
Guzum güççük ben guzuma gıyamam (KK.108)

1.2.9. Yaşayanlara Yakılan Ağıtlar

-42-

Yüce dağ başında tüter bir tütün
Ciğerlerim yandı kül oldu bütün
Anadan öğsüzüm babadan yetim
Ne deyim ağlayım kötü çileme

Evimizin önü ufacık daşlı

Heç bayram etmedim bacı gardaşlı

Anamdan doğalı gözlerim yaşlı

Ne deyim ağlayım kötü çileme (KK.76)

“Dağılgan köyündeki kız kardeşi, Döne’nin evine gelir. Otururlarken ölüm gündeme gelmiştir. Ana derki Yüksel oğlum ben ölürsem bana ağıt eden olur mu? Ben ederim ana der oğlu Yüksel. Ne dersin derken ağıt başlar.”

-43-

Camızımı siz gütmeden getirin

Tellioğlundan tabutunu götürün

İhtiyardır incitmeden yatırın

Döngel anam döngel bayram edelim

Anam ölmüş bacım geri gidelim

Köyünen aramız Sefer’in tarla

Sen gel Döne bacım anamı belle

Sana diyom sana anamın kızı

Bugünden sonra Kemal’ı kolla

Dön gel anam bayram edelim

Anam ölmüş bacım geri gidelim

Sefer’in tarlaya bostan ekerler

Salaco giderken arkasından bakarlar

Sen gitmeden odalarını yıkarlar

Dön gel anam döngel bayram edelim

Anam ölmüş bacım geri gidelim

Ağladı da Yüksel oğlun ağladı

Dördüncü karıya belin(i) bağladı

Diyar-ı gurbette gönül eğledi

Dön gel anam dön gel bayram edelim

Anam ölmüş bacım geri gidelim (KK.95)

1.2.10. Kerbelâ Mersiyeleri

Mersiyeler, dinî ve tasavvufî halk edebiyatı nazım türlerindendir. Genellikle Hz Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilişini konu alan, ağlamayı ve ağlatmayı amaç edinmiş eserlerin genel adına "mersiye" denilmektedir. İlçede bulunan Alevîler de mersiye söyleme geleneği oldukça yaygındır (Artun, 2015b: 155).

"İmam Hasan efendimizin Kerbela'ya daha gitmeden evvel karısı zehirleyip öldürttü ya o zaman oğlunun koluna bir bazu-bend hazırlamış. Orada varınca tabi Kerbela'da savaş başlıyor. İmam Hüseyin efendimizin oğlu şehit edildikten sonra "amca bana izin ver meydana ben çıkayım, savaş anında ben savaşıyım" diyor. Amcası da "olmaz ben sana izin veremem" diye yalvarıyor. O zaman kolunda yazılı bazu-bendi çıkarıyor. Babamın vasiyeti var diyor. O zaman amcası İmam Hüseyin efendimizin de kolunda bazu-bend varmış. Bazu-bendde; "ya kardeşim oğlun Kasım'a kızın Leyla'yı ver" yazıyor. O zaman İmam Hüseyin efendimiz kızı Leyla'ya soruyor. Leyla şöyle cevap veriyor; "Elimin kınası kandan olursa, Gözümün sürmesi kandan olursa, Ali Ekber'in gömülenden de duvağımı dikerseniz öyle kabul ederim. Ondan sonra Kasım'a izin veriyor. Böyle olandan sonra duvaklıyorlar. Çadıra daha girip gerdek olmadan önce aynı savaş başlıyor. Gelinin eli eline değmeden savaş meydanına çıkıyor. Duvak gelinin başında kalıyor. Kasım şehit oluyor onun ağdını söyleyeceğim; Kerbela'da İmam Hüseyin Efendimiz ile Hazreti Kasım'ın Ağıdı"

-44-

Kasım amcasından izin istedin

İzin vermem sana ben yavrum dedi

Gardeşimin vasiyeti var dedi

Aman şah-ı merdan yetiş ya alim

Kasım'a amcası babası söylemiş idi

Goluna bazu-bend bağlamışdı

Bazu-bendde şöyle söylemişidi

Yetiş Allah ya Muhammed ya Ali

Kerbela çölüne varınca bir gün

Bazu-bendin oku sen olma mahsun

Amcayın yolunda terk eyle canı

Yetiş Allah ya Muhammed ya Ali

Kasım amcasından izin istedi

İzin vermem sana ben yavrum dedi

Ümmü Leyla gızım sana yâr dedi

Yetiş Allah ya Muhammed ya Ali

Muradıma maksuduma eremem

Matemimiz vardır amcam damat olamam

Ali Ekber'in intikamın alamam

Yetiş Allah ya Muhammed ya Ali

Elimin gınası gandan yakılsın

Gözümün sürmesi gandan çekilsin

Ali Ekber'in gömleğinden duvak dikilsin

Yetiş Allah ya Muhammed ya Ali

Leyla'yı Kasım'a duvakladılar
Çadırın içine gerdek goydular
Beş dakika aşk pazarı dediler
Medet Allah ya Muhammed ya Ali

Kasım baktı Leyla'nın gül yüzüne
Bir ateş düştü de yandın özüne
Yaşlar akar Leyla'nın gül yüzüne
Yetiş Allah ya Muhammed ya Ali

Fatimatü'l- Zehra benim anamdır
Aliyyel Murtaza benim babamdır
Şefaatkar Muhammed benim dedemdir
Yetiş Allah ya Muhammed ya Ali

Leyla'nın başında galdı duvağı
Cenab-ı Kasım'ın yandı yüreği
Abbas'ın elinde İslam sancağı
Yetiş Allah ya Muhammed ya Alim

O Leyla der ya Muhammed gel dedem
Biz bunaldık bir içim su ver dedem
Kerbela'da susuz kaldık biz ne edek
Yetiş Allah ya Muhammed ya Alim

Şah Hüseyin malum, mahsun gezerdi

Gezeriken bir çadır içine girdi

Çocuğun ağzına baktım daş gördü

Yetiş Allah ya Muhammed ya Alim

Şehruban anaya dedikine ey yar

Çocuklar ağzında niçin daş dutar

Nedeyim Hüseynim susuzluk yakar

Yetiş Allah ya Muhammed ya Ali

Baktım sıddı Zeynep bir beşik sallar

Nenni guzum nenni nenni der ağlar

Çocuğun ağzına baktım daş yalar

Aman Allah buna can mı dayanır

Ümmü Gülsüm ile Rukiye Bacım

Ağlaman demiye yetmiyo gücüm

On gündür susuzum hemide acım

Medet Allah ya Muhammed ya Ali

Sakine'n amcasına su amcam dedi

Amcası Abbas'tan kaba bindi

Fırat kenarında golunu verdi

Gurbanlar olurum golsuz Abbas'ım

Yezid geldi çadırların önüne

Kasım veda etti taze geline
Kasım düştü Kerbela'nın çölüne
Yetiş Allah ya Muhammed ya Ali

Akşam günü olur dağdan aşuyo
Düştü şah Hüseyinim attan düşüyo
Sakine'mde babam deyi goşuyo
Uyan ya Muhammed gel neler oldu
Çadırda duvaklı gelinin galdı

Bindirdiler develerin üstüne
İhanet ettiler hakkın dostuna
Oturdular Ehl-i beytin postuna
Uyan ya Muhammed gel neler oldu
Senin kızlarını melunlar dövdü

Fıratın nehride vermeyi suyu
Bunu böyle eden Yezid'in soyu
Al gana belendi ol civan boyu
Uyan ya Muhammed gel neler oldu

Keşişin evine vardı da durdu
Keşiş olanları gözünen gördü
Yedi oğlunu birden o gurban verdi
İmam Hüseyin'in başıdır deyi

Bacılar devede cılbak Şam'a esir gediyo

Bu dert bizi ezim ezim eziyo

Şehitlerde al ganlarda yüzüyo

Uyan ya Muhammed gör neler oldu

Toz belirdi gördüm beş tane atlı

Atlar hızlı gelir gayet heybetli

Baktım şah-ı merdan hazreti ali

Ya Hüseynim dedi sürdü düldülü

Dedesi bağrını döver daş ile

Ağlar inler Ahmet gözüyaşı ile

Saçını başını yolar düldül, dişiyile

Uyan ya Muhammed gel neler oldu

Sarıldı cesede gardeşi Hasan

Dedi gardeş kimdir golunu kesen

İlahi kimise hınzıra dönsün

Yarın Muhammed'e yüzü galmasın

Ali'm der ki yavrum kim etti gücü

Bu elini kesen kimin gılcı

Cesetler içinde saklı deveci

Uyan ya Muhammed gör neler oldu

Senin kızlarını melunlar dövdü

Aşk-ı muhabbetten niye kaçarsın
Ecel şerbetini bir gün içerik
Bu fani dünyadan bizde göçerik
Yetiş Allah ya Muhammed ya Ali

Kerbela var iken artık gülmeyin
Şahı şehit etti ol nalet melun
Kerbela'da yatan İmam Hüseyin
Şu bizim gülmemiz mahşere galdı

Mahşerde gurulur bir ulu divan
Askerim küçükte ekberim civan
Durmaz feryat eder Şehruban anam
Şu bizim gülmemiz mahşere kaldı

Bize yardım eyleye Hüseynim nolur
O zaman komutu Zeynebim alır
Toy Kasım Leyla'yı alıpta gelir
O zaman güleriz ulu divanda (KK.123)

-45-

Allı durnam Kerbela'ya uçarsan
Pervaz edipte kanadını açarsan
Zehir olsun ha bu Fırat içersen
Durnam güzel şaha bir niyâz eyle

Durnam orda kabul olur dilekler

Parça parça olmuş civan ali ekber
Matemin dutuyor cümle melekler
Civan ali ekbere bir niyaz eyle

Kurbanlık sırası Kasım'a geldi
Aslan gibi ordunun içine girdi
Binlerce ok şah Kasım'ın sinesini deldi
Durnam şah kasım'a bir niyâz eyle

Ali Ekber'im okur seher ezeni (ezanı)
Abbas'ım orduya veri düzeni
Dünya da görmedim böyle gezeni
Durnam şah kasım'a bir niyâz eyle

Yezid geldi çadırların önüne
Kasım veda etti taze geline
Kasım düştü Kerbela'nın çölüne
Şah Gazi Kasım'a bir niyâz eyle

Bin dört yüz senedir yaram ganiyo
Ehl-i beytin haymagâhı yanıyo
On dört mahsun çölde galmış dönüyo
Durnam masumlara bir niyaz eyle

Al gana belendi Kerbela düzü
Cenabı Zeyneb'in yanıyo özü

Orada gılandı halka namazı

Durnam bacılara bir niyaz eyle (KK.123)

-46-

Çekildi develer Şam'ın yoluna

Al yeşil sancağını aldın eline

Gandan gına yaktı Fatma geline

Bir garar gılacak çöl bulunmadı

Zülfikar çekecek dal bulunmadı

Hür gazi devesini acele sürer

Hüseynim peşinden eyledi garar

Yandı ciğerlerim Allah u ekber

Medet Allah ya Muhammed ya Ali

Vermediler Şah'a Fırat suyunu

Gomadılar Ehl-i beytin soyunu

Küffeliler etti şaha oyunu

Yaralarım senden İmam Hüseynim

Bir gün gelir biz alırsız öcümüz

Esir götürdüler Zeynep bacımız

Gıyamete sürer bizim acımız

Yaralarım senden İmam Hüseynim (KK.123)

1.3. MÂNİLER

Mâni; bilinen biçimiyle yedi heceli ve dört dizeden oluşan, ezgili söylenen, “aaxa” biçiminde kafiyelenen,anonim halk şiirinin en yaygın nazım şekillerinden biridir (M. Öcal Oğuz, 244). Bu nazım şekli çok geniş bir coğrafya içerisinde kullanılmakta ve

değişik isimlerle karşımıza çıkmaktadır. Türk toplulukları arasında mânî yerine ; “bayatı”, “hoayat”, “aytıpa”, “cinig”, “mane”, “koşuk” gibi isimlendirmeler yapılmıştır (Gözyayın, 1989:3). Mâniler halk ruhunu yansıtan, gelenek ve görenekleri sezdirenen, kimi zaman öğüt veren, kimi zaman alkış ve kargışlara ışık tutan bir özellik taşımaktadır. Mâninin belirli bir icracısı yoktur doğaçlama becerisi yüksek olan herkes, mânî icra edebilir. Diğer taraftan genellikle mâniler; şenlikler, evlenme törenleri, sünnet törenleri, hıdırellez, nevrüz, bolluk bereket törenleri ve köy seyirlik oyunları gibi ortamlarda söylenilmektedir. Yapı itibarıyla manzum olan mâniler; kafiye, aliterasyon, seci gibi ses sanatları ve edebî sanatların kullanılmasıyla şiirsel bir yapıya bürünür. Dizelerine göre; düz mânî, kesik mânî, yedekli mânî vd. olarak çeşitlenir.

Mânileri konularına göre en geniş biçimde Doğan Kaya sınıflandırmıştır (Kaya, 2004: 36). Onur Güller ise bu sınıflandırmadan hareketle, “Eskişehir Mânileri” adlı yüksek lisans tezinde yeni bir sınıflandırma düzeni oluşturmuştur (Güller, 2024: 37). Araştırmamızda Emirdağ ilçesinden derlediğimiz mâniler, bu sınıflandırmalara göre tasnif edilecektir. Konu bakımından ilçede; hayatın geçiş dönemleriyle ilgili mâniler, sevdâ mânileri, iş mânileri, dert ile ilgili mâniler, dilek-istek mânileri, alkış-kargış mânileri, övgü ve yüceltme ile ilgili mâniler, yergi ve sitem ile ilgili mâniler, öğüt ile ilgili mâniler, ayrılık ve hasret ile ilgili mâniler, mektup ile ilgili mâniler, pişmanlık ve şikâyet ile ilgili mâniler, diğer mâniler, karşılıklı mâniler olmak üzere toplam da 16 adet farklı konu türlerinde söylenmiş mânî bulunmaktadır.

Emirdağ’ı ilçesinde bulunan mâniler, türkü olarak anılmaktadır. Türkü olarak anılmasının nedeni bu mânilerin bir tef eşliğinde, türkü formuyla söylenmesinden kaynaklanır. Hatta türkü adı altında yayınlanan mâniler çok fazladır. Derleme sırasında “mânîye türkü ismini mi verirsiniz?” sorusu üzerine “mânî basittir ve anlamı yoktur, türkünün ise anlamı, bir mesajı vardır” yanıtı alınmıştır. Örneğin türkü başlığı altında bahsettiğimiz “gaba hava” ardı ardına sıralanmış, mânilere benzerler. Yine ilerleyen bölümlerde açıklayacağımız “mânî çekme adeti”nde, mâniler ezgisiz olarak sadece vurgu yapılarak okunur. Halk arasında geçen atışma ve kakınçlarda söylenen mânilerde de , aynı durum söz konusudur. İlçede ezgiyle söylenen bütün mânilere türkü, ezgisiz vurguyla söylenen mânilere, deyişleme ve mânî denilmektedir. Özcan Türkmen’in “Emirdağ”, Ömer Faruk Yıldızkaya’nın, “Her Yönüyle Emirdağ” , Ahmet Urfalı “Emirdağ Yazıları” ve Fikret Akın’ın “Emirdağ’dan Esintiler” adlı kitaplarında ilçeye ait mânilere yer verilmiştir.

1.3.1. Hayatın Geçiş Dönemleriyle İlgili Mâniler

1.3.1.1. Askerlik ile İlgili Mâniler

-1-

Başına çekinmiş karalı(n) herbi
Yenice kuruldu Kore'nin harbi
On beşinde seferberlik açıldı
Salmasam sevdiğim var mıdır celbi (KK.41)

-2-

Averen'e ekim bal kabağını
Tencereye koydum gül tabağını
Nazlı yârim ben gidiyom askere
Öptürme kötüye gül yanağını (KK.95)

-3-

Beyaz şapka başında
Galem oynar gaşında
Sana varırım amma
Askerlik var başında (KK.95) (Yaldızkaya, 1986: 62)

-4-

Mendilimde gül oya
Gülmedim doya doya
Asker yolu bekliyorum
Gününü saya saya (KK.95)

1.3.1.2. Evlilik ile İlgili Mâniler

1.3.1.2.1. Bekârlık ile İlgili Mâniler

-5-

Camili'nin camisi
Uzundur minaresi
Ver anne sevdiğime
Sevindir ikimizi (KK.84)

-6-

Ninem hamur yoğurur
Gelin oğlan doğurur
Bizim evin kızları
Saçlarını savurur (KK.100)

-7-

Kolumdaki saati
Nacar diyolar Nacar
Beni sana sevdiğim
Kaçar diyorlar kaçar (KK.104)

1.3.1.2.2. Kına-Düğün ile İlgili Mâniler

-8-

Yârim de dokuyo dirsekli kilim
Yâre yana yana büküldü belim
Dünür saldım gevur anan vermezse
Gözüğün önüne alırım bir gelin (KK.38)

-9-

Minareyi delik delik delerim
Emirdağı'nı kalburunan elerim
Dünür saldım zalım anan vermezse
Goyun olur gapınızda melerim (KK.45)

-10-

Süpürgenin telleri
Emirdağ güzelleri
Kıza dünür gelmişler
Bolvadin'in kelleri (KK.69)

1.3.1.2.3. Gelin-Kaynana ile İlgili Mâniler

-11-

Bu kuyu derin kuyu
Suları serin kuyu
Helkesine doldurur
Gelin çektiği suyu (KK.100)

-12-

Bisikleti aynalı
Şu oğlana varmalı
Oğlan çok güzel amma
Anası olmamalı (KK.46)

-13-

Dolmalı evlere çıkmış enik yallığı¹⁵
Baktım pencereye mendil sallıyı
Senin gevur anan nazlı yârim
Seni bana vermeyi (KK.91)

-14-

Dam başında yatıyo
Yorgan göbek atıyo
Öte git guru gelin
Kemiklerin batıyo (KK.116)

-15-

Bayırın düzündü evleri vardır
Ağlı saya geymiş golları dardır
Sana deyim sana zalım gaynana
Darılma gızına cahillik vardır (KK.128)

-16-

Sabahınan eser yel serin serin
Ağlatman güzeli dengine verin
Gönlü varmıymış bir daha sorun
Gönülsüz kötüye vermen gelini (KK.67)

-17-

Pencereye goduğum bir çamahdır¹⁶
Görüp göreceğin yâr işte budur
Senin gevur anan almam der imiş
Vur yârim burnuna alayım dedir (KK.91)
“Bir kadın kendisine kötülük yapan geline karşı şöyle diyor;

¹⁵ Yallık: Hayvanlara pişirilerek verilen her çeşit sebze, yem, kemik unu.

¹⁶ Çamah: ucu topuzlu kalın sopa.

-18-

Sığracık'ın çayırı
Çıkamadım bayırı
Sığracık'ta bir gelin var
Canı candan ayırı" (KK.108)

1.3.2. Sevda Mânileri

-19-

Destiyi doldurdun mu
Gelirken yoruldun mu
Ben sana abi derken
Sen bana vuruldun mu (KK.95)

-20-

Ağ sayam sallanıyo
Gıyısı dallanıyo
Şu gelen kimin yâri
Eşkince sallanıyo (KK.95)

-21-

Al alma soyulur mu
Gözele doyulur mu
Gözel seven oğlanın
Golları yorulur mu (KK.95)

“Fikret Fıçıçı'nın Hülya Tunal Söker'den derlediği mâniler”

-22-

Salihlerdir köyümüz
Zemzem akar suyumuz
Sevip sevip ayrılmak
Yoktur öyle huyumuz (KK.46)

-23-

Salihler yollarında
Pembe şekerler ekerim
Ben bu köyün kahrını
Yârim için çekerim (KK.46)

-24-

Salihlere giderken
Sağ tarafta yulaflar
Gizli konuştuk yârim
Nerden çıktı bu laflar (KK.46)

-25-

Dağdan kestim kereste
Guş besledim gafeste
Dediler yârin hasta
Yetiştim son nefeste (KK.32)

-26-

Bisikletin aynası
Yana bakıyor yana
Aret senin sevdiğin
Bana bakıyor bana (KK.46)

-27-

Camilidir köyümüz
Zemzem akar suyumuz
Sevip sevip ayrılmak
Yoktur öyle huyumuz (KK.104)

-28-

Çekmeceyi çekerim
Ne darıldın şekerim
Şu dünyanın kahrını
Senin için çekerim (KK.104)

-29-

Bayırlar arkasında
Ezanlar okunuyor
Yâre bir şey deseler
Bana da dokunuyor (KK.104)

-30-

Köprüden geçemiyom
Düş gördüm seçemiyom

Sen benden geçtiysen
Ben senden geçemiyom (KK.32)

-31-

Dağdan kestim kereste
Üç dörtledim gafeste
Dediler yârin hasta
Yetiştım son nefeste (KK.32)

-32-

Garanfıl suyu niyner¹⁷
Gözel kız boyu niyner
Gözel seven uşaklar
Gece uykuyu niyner (KK.32)

-33-

Köprüden geçemiyom
Düş gördüm seçemiyom
Sen benden geçtin emme
Ben senden geçemiyom (KK.32)

-34-

Yeşili kuşanmış alın üstüne
Tereyağı dökmüş balın üstüne
Eğer yarım geçtini bilseydim
Gül yağı dökerdim yolun üstüne (KK.45)

-35-

Sarı buğday gibi savrulamadım
Engin harmanıdım kavrulamadım
Yâr çorap örerken yanına vardım
Tatlı dillerinden ayrılamadım
“Bunu anam kilim dokurken söyleridi.” (KK.97)

-36-

Kara tren gelmez mi
Düdüğünü çalmaz mı

¹⁷ Ne yapar.

Benim sevgili yârim
Acaba bana bakmaz mı (KK.58)

-37-

Yüce dağ başına vurdum goyunu
Mor menekşe gibi eydi boynunu
Uyuduydum uyandıran olmamış
Cennet köşkü sandım yârin koynunu (KK.127)

-38-

Mektebin başında baykuşlar öter
Bağa bir dert oldun ölümden beter
Eller beni zatirüye veriyor
Benim bir gülüm var o bana yeter

El kadar kağıda yazsam bir destan
Bu da yâr yoluna delirmiş derler (KK.41)

-39-

Kadife yorganın ucuna bastım
Soyunup yatmaya varıdı kastım
Kehribar dudaklı gül yüzlü dostum
Senin sokağında kalacak postum (KK.55)

-40-

Ağ sayam allanıyo
Gıyısı dallanıyo
Şu gelen kimin yari
Eşkince sallanıyo (KK.100)

-41-

Palamutun pelidi
Alayçığın¹⁸ kilidi
Al yazmamı savuran
Keskin esen yelidi (KK.100)

-42-

¹⁸ Topak evin

Hasbahçenin çiçeği
Sen gönlümün gerçeği
Uzat sevgi elini
Gönlümün sevdiceği (KK.100)

-43-

Harmanı ser kıyıdan
Gel kıyıdan kıyıdan
Al kalaylı bakraçı
Doldur suyu kuyudan (KK.100)

-44-

Sağanak var bulutta
Asılı kaldım dutta
Sevdiğim gelir diye
Viran gönlüm umutta (KK.100)

-45-

Elin olsun el yarım
Dolan dolan gel yarım
Eli ellere bırak
Senin olsun yol yarım (KK.100)

-46-

Gül açar coşa coşa
Yar gelir koşa koşa
Yar adını yazdırdım
Göğe suya, dağa taşa (KK.100)

-47-

Karşıda kavun yerler
Şöyle varsam ne derler
Otursam yanlarına
Şu şuna vurgun derler (KK.100)

-48-

Bal sıyırdım tabaktan
Suyu içtim kabaktan
Ne hayırlı günümüş

Yari gördüm uzaktan (KK.100)

-49-

Gül ekim hardal oldu

Hardallar dal dal oldu

Hadi yarim gidelim

Düşmanlar gol gol oldu (KK.100)

-50-

Şu yokuş düze gider

Bir yol var bize gider

Gel yanıma sevdiğim

Muhabbet öze gider (KK.100)

-51-

Yük üstünde siniler

İnil inil iniler

Uzakta yârim var

Kulakları çiniler (KK.105)

-52-

Fasulyeyi kuruttum

Bişirmeyi unuttum

Gel sevgilim buluşalım

Ben annemi uyuttum (KK.105)

-53-

Emirdağ bağlarında üzüm var

Eğlen güzel eğlen bir çift sözüm var

Utandım da diyemedim yüzüne

Benim se4de ta güççükten gözüm var (KK.12)

-54-

Yayladan gelirken yorulur muyum

Ben goyun güdene vurulur muyum

Üç senelik kömür gözlüm durukan

Gider kötüye sarılır mıyım (KK.98)

-55-

Önüne guşanmış acem guşağı

Bana düşman oldu Umut uşağı
Ben sağ olurda Dudu'yu alırsam
Kurbanlık keserim erkek keçiyi (KK.102)

-56-

Evimizin önü kepir
Atlar geçer güpür güpür
Kurban olam al Fadime'm
Gel de bizim evi süpür (KK.90)

-57-

İçliğı biyerde köyneğı bezden
Adamda yârimi ırarım gözden
Valla sevdiğim yaniyim özden (KK.128)

-58-

Burçak çiçek açar ekinler kelle
Haydi yârim evini belle
Eğer beniminden hakikatlıysen
Tazı Kalesi'nden bir mendil salla(KK.128)

-59-

Aşağıdan gelen bir gara yaylı
Yaylının içinde sevgilim bağlı
Dünür saldım gevur anan vermemiş
Gız doğur oğluma alayım baylı (KK.38)

-60-

Su gelir taşa değer
Kiprikler kaşa değer
Marak etme sevdiğim
Bir gün baş başa değer (KK.95)

-61-

Yayladan gelirken yorulur muyum
Ben koyun güdene vurulur muyum
Üç senelik kömür gözlüm durukan
Gider de kötüye sarılır mıyım (KK.98)

-62-

Karşıda yatıyo yılan ölüsü
Yârimin gözleri bir can oygusu
Eski yârim kötüyüdü ayrıldım
Yeni yârden ayrılammam doğrusu (KK.82)

1.3.5. İş Mânileri

-63-

Enteresi çim yeşil
Çayda gumlar oynaşır
Gündüz işnen uğraşır
Gece bana dolaşır (KK.95)

-64-

Çal dağın gerisine
Kuruldum berisine
Çoban uykuya yatmış
Kurt girmiş sürüsüne (KK.100)

1.3.6. Dert ile İlgili Mâniler

-65-

Su gelir merdin merdin
Su değil benim derdim
Sular mürekkep olsa
Yazılmaz benim dedim (KK.95)

-66-

Mor goyun guzusuna
Gan gaynar bazısına
Ne deyim de yanıyım
Alnımın yazısına (KK.32)

-67-

Yüce dağdan indim geldim yol deyin
Kelteğini¹⁹ kokladım gül deyin
Benlen arkadaşlar alay geçiyo
Sevdiğini alamadı o deyin (KK.41)

¹⁹ Keltek: Yağlı, kirli baş; fes, şapka.

-68-

Esince seher yeli
Savrulur zülfün teli
Yüreğe düşen ateş
Korlanır deli deli (KK.100)

-69-

Bir yel olsam pencereden eserim
Ah ne deyim kaderime küserim
Duydum gevurda zalım baban evermiş
Altı ay evvel umudumu keserim (KK.128)

-70-

Herbe de dağların güllerin herbe
Ulumuş ama onmamış derde
Sana deyim sana divâne yârim
Dokturlar bile bulamamış çare (KK.128)

-71-

Ardıç pınarının gırma gayası
Topuğunu döver ağılı sayası
Şu göl durnanın gönül mayası
Ötüşün ötüşün suya geldiler (KK.128)

-72-

Gel hele gel felek ilacı yârim
Havalar bulandı gün acı yârim
Zembeli'nin üstüne hep bi sevgi sevdim
Oda bu günlerin yamacı yârim (KK.45)

-73-

Bir bir topladım avluyun taşını
Kime emanet ettin eşini
Sana deyim sana muhannet yârim
Dutamadım gözlerimin yaşını (KK.128)

1.3.7. Dilek- İstek Mânileri

-74-

Bağın kara üzümü

Güle serdim üzümü
Dil söyler kalem yazar
Kesme gülüm sözümü (KK.100)

-75-

Çamları benek benek
Altında sarı inek
Al bakraçı hatçe kız
Kaklığa²⁰ suya gidek (KK.100)

-76-

Sular akmazda durulmazmış
Gönül gezmeyince yorulmazmış
Gel bir sarılalım gençlik varken
Gocayınca suya girilmezmiş (KK.66)

-77-

Eşmeden gel eşmeden
Gel derdimideşmeden
Eğildim bir su aldım
Ali Bey'in çeşmeden (KK.100)

-78-

Nereye ekerler bal kabağını
Pencereye goymuş kül tabağını
Sana diyim sana hey nazlı yârim
Kötüye öptürme gül yanağını (KK.91)

-79-

Havalısın deli göynüm havalı
Kuyular yaptırdım maden kovalı
Yok mu içinizde ağzı dualı
Dua edin ben yârime varayım (KK.98)

-80-

Gedin bulutlar gedin
Yârime selam edin

²⁰ Su alınan bir yer. Yüreğil'de bulunur.

Yarım yolma yoluyu
Üstüne kölgen²¹ edin (KK.31)

-81-

Şu dağlar kireç olsa
Derdime ilaç olsa
İstemem dünya malını
Sevdiğim güleç olsa (KK.98)

-82-

Mânici başı mısın
Cevahir taşı mısın
Sana bir şey versem
Cebinde taşır mısın (KK.37)

-83-

Karacalar mahallesi
Heçte bulunmaz böylesi
Dallar yeşil güller çiçek
Gelin sizinle sohbet açıp,
çay içek. (KK.28)

-84-

Adaçalı deyiler çalı bitmemi
Gönül düşmüş kapınızdan gitmemi
Armağan etmeye gücün yetmemi
Gönül gırgınlığı var ara yirde (KK.128)

-85-

Sabahtan kalktım da ezan sesi var
Ezan sesi değil pancar yası var
Varın bakın benim hanıma
Yanında kimin nesi var (KK.98)

1.3.8. Alkış-Kargış Mânileri

-86-

Başındaki yazmanın

²¹ Gölge

Solsun dalları solsun
Yâr üstüme yâr sevmiş
İki gözü kör olsun (KK.95)

-87-

Portekelin dilimi
Kim ağlatmış gülümü
Gülümü ağlatanlar
Bulamasın ölümü (KK.98)

-88-

Kara kara kazanlar
Kara yazı yazanlar
Cennet yüzü görmesin
Aramızı bozanlar (KK.97)

1.3.9. Övgü ve Yüceltme ile İlgili Mâniler

-89-

Su gelir bulanarak
Bahçeyi dolanarak
Buna can mı dayanır
Yâr geldi sallanarak (KK.95)

-90-

Girdim dere akmıyor
Yar yüzüme bakmıyor
Dokuz daldan gül aldım
Yarım gibi kokmuyor (KK.42)

-91-

Emirdağ'ı goyağında gar yatar
Altı mor sümbüllü üstü buz tutar
Elin kötülerine boyun eğmeden
Yârimin karşıdan geçtiği yeter (KK.39)

-92-

Bizim bahçe otlanmış
Kazlar yayılsın diye

Yârim kekil²² bırakmış
Kızlar bayılsın diye (KK.105)

-93-

Yeleş kayfirengi
Nerden aldın bu rengi
Emirdağı'nda yoktur
Benim yarimin dengi (KK.100) (KK.95)
Teberler, düğünde oyun havası çalarken kadınlar “hey hey” diye kesip o ara mâni söylerler.

-94-

Çifteler çiftlik gibi
Süzülür iplik gibi
Şu Emirdağ'ın kızları
Gün görmemiş melek gibi (KK.58)

1.3.10. Yergi ve Sitem ile İlgili Mâniler

-95-

Guru gına yaş gına
Verem oldum aşkına
Allah kısmet etmesin
Senin gibi şaşkına (KK.95)

-96-

Bin dereye dereye
Dere kaymaz mı sandın
Sen caymışın sevdiğim
Beni caymaz mı sandın (KK.42)

-97-

Mor goyun meler gelir
Dağları deler gelir
Hakikatli yâr olsa
Uykuyu böler gelir (KK.32)

-98-

²² Kekil: sakal

Emirdağı goyağında gar yatar
Gözeller kendini yü(ng)sekte atar
Mağrurlanma gız elliğim var diye
Gız senin goynunda kötüler yatar (KK.31) (KK.32)

-99-

Su gelir pişman pişman
Cahillik başa düşman
El puştu değil misin
Dilin dost kalbin düşman (KK.95)

-100-

Mendil serdim sicime
Bakın benim cicime
Bir yâr sevdim eller aldı
Oda gider gücüme (KK.105)

-101-

Kuzu boku şalvarı
Gel konuşak halları
Kötülere verdiler
Açılmadık gülleri (KK.91)

-102-

Yaylaya gel kömür gözlüm yaylaya
Emanet eyledim seni Mevlâ'ya
Üç ay oldu hiç gapıya çıkmıyon
Sanki gevur gızı olmuş Evliya (KK.45)

-103-

Mâniciyim ellerde
Su çalka(la)nır göllerde
Gönlüm gövercin olmuş
Eğlenmiyo çöllerde (KK.37)

-104-

Yârim içlik giymiş yandımdan²³ yaka

²³ Yandım: Kumaş türü.

Kapıdan geçiyo yâr baka baka
Yâr benden istiyor eskiki şaka
Eskiki şakalarım kalmadı yârim (KK.35)

-105-

Kara efeydim çayladım coştum
Kırmızı testiden buzlu su içtim
Havasıdım²⁴ nazlı yârim ben sana
Alay lafını duydum vazgeçtim (KK.95)

-106-

Aşamam dağları kar olmayınca
Gönül eyleyecek yâr olmayınca
Bir yiğit ne kadar vefakar olsa
Yapamaz elinde var olmayınca (KK.95)

-107-

Cennet bahçesine giremeyenler
Giripte gülünü deremeyenler
Her gün kötüynen vakıt geçirir
Gözel sevmesini bilemeyenler (KK.33)

-108-

Yayladan geliyom yorulur muyum
Ben koyun güdene vurulur muyum
Kaç senelik benim yârim durukan
Gider de ellere yâr olur muyum (KK.45)

-109-

Al eline kalemi
Yaz başına geleni
Sana güzel dediysek
Yak mı dedik alemi (KK.91)

1.3.11.Öğüt ile İlgili Mâniler

-110-

Şu Emirdağ'ının yazı m'olur

²⁴ Havas olmak: Sevdalanmak, aşık olmak.

Sıvalı evlerin tozu m'olur
Bir kötü de bir iyi yavansa
Vardığı gocada gözüm'olur (KK.39)

-111-

Gül kuyalar kavanize kutuya
Kör müyüdün niye vardın kötüye
Kötülerin daldas olsa dal olmaz
Güzellerin sevgisine doyulmaz (KK.41)

-112-

Güneşi yakamazsın
Ayı ısıtamazsın
Geçsin yalan dünyayı
Sonunu bulamazsın (KK.100)

-113-

Gayalar yahşı olur
Gızlar yalançı olur
Sevecesen gelin sev
Her sözü gerçek olur (KK.31)

1.3.12. Ayrılık ve Hasret ile İlgili Mâniler

-114-

Al sayamı düzlerim
Yar yolunu gözlerim
Dur dedi zalım anam
Kar etmedi sözlerim (KK.100)

-115-

Enteresi aktandır
Ne gelirse haktandır
Benzine sarı derler
Belki ayrılıktandır (KK.100) (KK.95) (Yaldızkaya, 1986: 63)

-116-

Suya gederin suya
Elmayı soya soya
Bileydim ayrılık var

Severdim doya doya (KK.32)

-117-

Gözlerim kara gözlerim

Yarin yolunu gözlerim

Yar bana varmam demiş

Gurbet elde yar gözlerim (KK.100)

-118-

Aylar ağlattı beni

Kara bağlattı beni

Diken gülü korudu

Hasret dağlattı beni (KK.100)

-119-

Meraklısın deli göynüm meraklı

Yâden ayrılanın olur mu aklı

Kehribar dudaklı kiraz yanaklı

Şöyle bir güzel arar gezerim (KK.55)

-120-

Şu dağlar laleymiş

Kaderim böyleymiş

Sevipte ayrılmak

Gayet zorumuş (KK.98)

-121-

Adaçal düzüne ektiğim ekin

Kağıdım çıkıyo günlerim yakın

Verdiğim aynayı beline sokun

Belki gurbet elde (i)lazım olur (KK.98)

-122-

Uçak kalkmış Fransa'dan vızılar

İçinde kaldı körpe kuzular

Neymiş Allah'ım böyle yazılar (KK.98)

-123-

Çantanın içinde çeşitli galem

Vardı mı sevdiğim saldığim selam

Bacın goyup gideli
Yeniden açıldı benim yaram (KK.91)

-124-

Caminin önünde yaslan direğe
Ah dedikçe gan oturdu yüreğe
Ben ne yaptıydım şu kahpe feleğe
Beni attı ayrı ayrı (y)ırağa (KK.128)

-125-

Çıbığın başının ardı boş değil
Ben koyun güderim göğnüm hoş değil
Aman yarım bizim işler iş değil
Ya sen buraya gel ya ben oraya (KK.67)

1.3.13. Mektup ile İlgili Mâniler

-126-

Altın şakşağım şakşak
Küstüyüsek barışak
Aramız uzak düştü
Mektubunan gonaşak (KK.95) (KK.100)

-127-

Salihlere giderken
Sol tarafta hastane
Yârden gelen mektubu
Eylendirme postane (KK.46)

-128-

Kuyuyu derin kazdım
Dibine halıyı yazdım
Bu aşk mektubunu
Hem ağladım hem yazdım (KK.106) (KK.63) (KK.86)

1.3.14. Pişmanlık ve Şikâyet ile İlgili Mâniler

-129-

Köprüden geçerkene
Kötü salmadı beni
Git hey gevurun gızı da

Nasıl eyledin beni (KK.32)

-130-

Gede gede ben bu yoldan usandım

Ayağıma diken battı gül sandım

Elin yârini kendime yâr sandım

Elin yâri yar mı olur adama (KK.128)

-131-

Armut aldım yer misin

Daha var mı der misin

Ne kadar eyilik etsem

El oğlu değil misin (KK.12)

-132-

Evimizin önünden geli geçersin

Mis kokulu ciğaralar içersin

Ne alır kaçarsın ne vazgeçersin

Şaştım zalım oğlu senin elinden (KK.26)

1.3.15. Diğer Mâniler

-133-

Çelenden²⁵ çektim pireni

Gelir direni direni

Benim de torunum

Guzu güdeni (KK.12)

-134-

Küllüğün başına çıkar

Elini cebine sokar

Hovardaya çokca bakar

Mehmet dayısı var (KK.12)

-135-

Gayaların yılanı

Gel dolanı dolanı

Beş döşşekten yer ettim

²⁵ Çelen: ev saçağı.

Yat bileni bileni (KK.31)

-136-

Seki yaylanın düzü

Eteği çayır özü

Pınarlı yeşil orman

Yine çağırır bizi (KK.100)

1.3.16. Karşılıklı Mâniler

“Hıdırellezde genç kızlar ip atlar, ağaçta sallanırlar sıra gelir türkü söylemeye, karşılıklı atışmaya...”

-137-

Kız:

Dereden akana ırmak diyolar

Bir kuru kütüğe yarmak diyolar

Ben nasıl yârime varacağdım

Gevur emmilerim vermek diyolar (KK.45)

-138-

Oğlan:

Ey gül ağacı bir gül alayım

Gülün eyisine yâre sarayım

Nazlı yârim gelin olmuş gediyor

Getme yarım getme gurban olayım(KK.45)

-139-

Kız:

Yağmur muyum sicim sicim yağacak

Deli miyim şu berduşa varacak (KK.45)

-140-

Oğlan:

Gökteki yıldızlar yerdeki buzlar

Elli bine çıktı sirkeli kızlar

Oturmuş köşeye dünürcü gözler

Esbap yumasını bilmeyen kızlar

Çorap örmesini bilmeyen kızlar

“Önceden bulgur döverlerdi. Ağustos’ta falan bulgur kaynatırsın. Bi yerin oğlu varsa genç ne kadar varsa toplanırdı. Mahallenin de muhakkak kızları olurdu. İki kız iki oğlan geçerdı zoku döverlerdi. Öyle atışırıldı (KK.97) (KK.45).”

-141-

Kız:

Kayada yatan oğlan
Köyneği keten oğlan
Gece gelme gündüz gel
Horozdan korkan oğlan (KK.97)

-142-

Oynadık oynadık yere oturduk
On kile bulguru ne tez bitirdik
Şu taze kızların uykusu gelmiş
Löküs ile evlerine götürdük (KK.95)

-143-

Atmaca kuşu da çırpdı kanadı
Vurunca odunu burnu kanadı
Sana diyon sana gevurun kızı
Senin inadında camız inadı (KK.95)

“Karşılıklı iki kadının atışması...”

-144-

Ağ buludun gara buluda akışı
Dayazanın ana gibi yanışı
Ceylan ölüp şu kötünün galışı”

-145-

Nettiler de Hava bacım nettiler
Topal gızı Halitler’e sattılar
Kırkı olmadan tel helvası çektiler”(KK.69)

“Bulgur çekerken biz mâni derdik...”

-146-

Köyün ortasından gediyo yolum

Sallaya sallaya ağırdı golum
Senden eyisine varırdım amma
Gönül seni sevdi gevurun tohum (KK.6)

“Aşıklar derlerdi koşalaşmayı. Ben sana iki beyit söylüyosam sen bana üç beyit söylüyon o gün gene söyledi şurda...”

-147-

Gevurlar kendiri
Görmedin mi çandır
Hüsnü emmimin karısı
Çok kurutmuş pendiri” (KK.91)

“ Şöhret olsaydı sen giderken hemen arkandan bir mâni yakıştırdı

-148-

Sarı buğdayın özüyüm
Kel Kemal’in kızıyım
Yazık Hatçe yazık, şanına yazık
Şevkete koyduğun iğdeden azık” (KK.121)

“Muhtar seçimlerinde atışmalar olur, mâniler söylenirdi.”

-149-

Aktar Celal agam
Tarlanı aktar
Seni goldan atan
Bacaksız muhtar (KK.98)

“Bizim buralarda eskiden kırık kulağın kız vardı. Çirkin olsa da zengindi. Dibinde de amcasının fakir ama güzel kızı var. Çirkin olanın ismi Dünya, güzel olanın adı Vesile’ydi. Bir gün bir atışma sırasında çirkin olan kız, güzel olan amcasının kızına şunu diyor;

-150-

Evimizin önü ağalı beyli
Yarın beni alır bir Emirdağlı

Seni kim neynesin
Cıttığın deli (KK.35)

Suvermez’de yapılan araştırma da benzer bir mâniye rastlanmıştır.

-151-

Babam bir ev yaptırdı bahçeli bağlı
Aslımı sorarsan ağalı beyli
Seni kim alacak cıttığın gede
Yarın beni alır bir Emirdağlı (KK.95)

“Gerçekten Dünya sonraları Basri diye biriyle evleniyor. Basri’yi de Tez köyünden bir kız severmiş. Eskiden gelin geldiğinde, sabah namazında bir kere meydan çeşmesinden bir su getirir, kırk gün evden çıkmazdı. Öyle bir adet vardı. Bir gün Basri’yi seven kızla, Dünya çeşme başında karşılaşıyor. Basri’yi seven kız şöyle diyor;

-152-

Asiridir nazlı yârim asiri
Hamzahacılı malağını almış Basiri” (KK.35)

“Emine abla vardı. Bunun akrabası bir kızı seviyor. Kız da bizim şu aşağıda bataklık vardır. Adı zillik. Zil, bataklıkta yetişen bir otun ismidir. Hatta bundan maket yastığı yaparlar. O zile zillik derler. Akrabası Emine ablaya diyor, ben devenin kızını seviyom bana aracılık et. Oda şunu diyor;

-153-

Başına bağladığın berdinin²⁶ gülü
İnipte gittiğin zilliğin gülü
Sana diyom sana Hacer’in deli
Elalem içinde kercetme²⁷ beni (KK.35)

“Dereköy’e babamın annesini gelin almaya giderlermiş. Tez’in İnceli mahallesi var. İnceli mahallesinde Yeter adında bir kadın herkese bir türkü yakarmış. Benim ebem gelin olduğu zaman işte damat evine inecek yola çıkmış. Ebem Yusuf Bey’in kızı, Hacıoğlu’nun

²⁶ Berdi: Hasır yapılan ot, zambak gibi çiçek açar ama zambağın yabanisidir.

²⁷ Kerc: Dalga geçme, eğlenme benimle demek.

gelini, uzun boylu yapılı bir kadın olarak düşünmüşler. Kısa boylu olduğunu görünce hakirlemiş Yeter adındaki kadın şöyle demiş;

-154-

Ayağına giymiş nalını

Gelir salını salını

Bu muydu Yusuf Bey'in kızı da

Hacelioğlu'nun ünlü gelini

Ebem de şöyle yanıt vermiş;

-155-

Senin adın Yeter

Lafın âlemi tutar

Şu kirli mitilde²⁸

Hanginiz yatar (KK.35)

“Bi kız bir tane oğlana asılıyormuş. Adam almamış. Bunun üzerine kız...”

-156-

Kapı ardında elek olsa

Görümcem melek olsa

Kasa beni almazsa

Yardımcım felek olsa

-157-

Deve gelir yimişten

Maşallahı gümüştan

Tuzak kurdum beni alsın diye

Almadı Bilal oğlu eniştem

-158-

Oğlan:

Elmayı yüke koydum

Ağzımı tike koydum

Almadım seni cicim

²⁸ Mitil: yorgan.

Belini b ke koydum

-159-

Kız:

Kara sako giymesin

Fırçayla silmesin

Almadın beni kasa

Elin kız eline değmesin

“Adamın lakabı kasa tura daha sonra bu adam hiç evlenemiyor.” (KK.95)

-160-

Dağılğan diyolar çamur batağı

Suvermez diyolar güzel yatağı

Nazlı yârim gene baban d verse

Dam başına ser pireli yatağı (KK.95)

“Muhtar seçiminde kadınlar muhtarlara yönelik atışmalar yaparlar;

-161-

Evinin dibine bir hela kazdır

Yazmayı bilmiyon dervişe yazdır

Ağzından burnundan salvar saçılır

Demirci d d ğe bir dudak düzdür (KK.95)

-162-

Derviş ağa telefonu s kt r r

Odanın dibine bayrak diktirir

Yorulmamış deli yüzlü k r Faik

Mahkemeye gide gele bıktırır (KK.95)

-163-

Ayıp olmadı mı bu sana ayıp

Bu yıl sığırların hepisi seyip²⁹

 reyler içinde ikisi gayıp

Birisi Gılıbız birisi Vayit (KK.95)

²⁹ Seyip: Tuluğu vurmuş, ekin olmamış demek. (KK.95)

“Gözeli”de Tepenin Yaşar ile babası bir gün kavga eder ve birbirlerine küserler. Babası oğlunu evden kovduğunu söyler;

Oğul:

-164-

Alançat³⁰ derlerde goyağı otlu
Herkesin evladı kendine datlı
Bi garık pırasaynan bi garık soğan
Var mı senin gibi evladını evden govan

Babası:

-165-

Alikel'den yetişir turpunan kelem
Var mı senin gibi atasına garşı gelen (...)
(KK.74)

“Muhtar seçimi vardı. O zaman mâni söylenirdi ;

-166-

Keçe Musa gıvrak sürer moturu
Bizim mıhtar has gayfede oturu
Teyzesinin kötü Bekir'i
Gelip gelip okkalıyı dövüyo” (KK.32)

“Şahende diye bir kadın vardı herkese türkü yakıştıırırdı.”

-167-

Tarife de gomşumun gızı
Etilerin içinde yaşlıdır gözü
Bazen dizi ağrıyo bazen de beli
Şekerden datlıdır onun da dili

-168-

Ayten'de köyümüzün hocası
Sağlık ocağında kaldı eşyasının yarısı

³⁰ Alançat: Gözeli'de bir yer ismi.

Gözde de kızlarının irisi
N'ola oğlan olaydı birisi" (KK.24)

“Bizim aileye dediydim kaynım hastaydı;

-169-

Kaynım hasta da gocam da salak
Üç oğlum var üçü de solak
Dokuz oğlan everdi Helanlı³¹ çolak
Sende doğru geçime gaygı çekiyon" (KK.68)

“İki oğlumun biri askere gitti. Biri gelmeden diğerinde asker kağıdı çıkınca onlara söylediydim;

-170-

Uzağımış Erzincan'ın arası
Bende oldum iki asker anası
Harçlık goysun emmisiyle halası
Nasıl everir onları babası" (KK.14)

“Anam söylerdi..

-171-

Damımızın ardı daşlık değil mi
Yaşadığımız gençlik değil mi
Al bohçanı dolan damın ardına
Bu gençliğin sonu heçlik değil mi”(KK.93)

-172-

Ağ saya giymişte allanıyosun
Ben gözelim diye sallanıyosun
Anan seni kötü Rüşe veriyo
Vallaha sevgilim aldanıyosun (KK.9)

³¹ Elhan köyüne halk ağzında Helan denilmektedir.

“Bir gün Horan’ı sel basmış. Köprü yıkılmış, yörükler dereyi atlayarak geçmek zorunda kalmışlar

-173-

Güzle deresine yağan bereket
Horan köprüsüne oldu hareket
Sana diyom sana gevur hükümet
Bu yıl yörüklerle eyledin zahmet (KK.9)

“Muhtar seçimlerinde, köy kavgalarında atışılırdı eskiden;

-174-

Köpekler yattı da Abdil yatmadı
Saydığın raylar size atmadı
Sizin (ı)rayınız kabul olmadı
Tahsin size muhtarlığı vermedi (KK.112)

-175-

Cörreğin ayağında çorabı yoktur
Zalim Tahsin’in öfkesi çoktur
Söyleyin cörreğe çorabın(ı) geysin
Abdil’e söyleyin (ı)rayını saysın (KK.119)

-176-

İp daktı da civelekli oynattı
Başlık kesenlere calba³² gaynattı
Aman Hüsnü abam ar demedin mi
Caminin ardında gız vermedin mi(KK.112)

-177-

Safiye’yi dersin evvelden oynak
Nezahat’ın elinde meşeden deynek
Sana diyom sana boçuklu Servet
Yine biz yedik balınan kaymak (KK.112)

-178-

Bostanoğlu yıkılmışta yatıyo

³² Calba: Yenilebilen bir ot türü. Bazen kaynatılır, bazen dürüm arasına sarılıp yenilir.

Saydığınız ıraylar bize atıyo
Nezahat bu yanda çalım satıyo (KK.112)

-179-

Horan'ın³³ suyu carladı coştı
Nezahat gediği cip gibi açtı
Horan'a gelince tedbiri şaştı" (KK.112)

“Ta dedelerden gelme söylenen bir köy kavgası..

-180-

Göle varısın
Gavga gurusun
Çanak gözlü Gır Gadir
Vurun gırılın" (KK.112)

-181-

Ne aman dolaşık Horan'ın yolu
Gadife golcaklı yârimin golu
Gızım kim geldi geçti buradan
Yabancı değil dayımın oğlu (KK.119)

“Sevdiği adama yakıyo bu türküyü...”

-182-

İnce çaylar gibi akar giderim
Özüm aka doğru bakar giderim
Nasibimde gurbet elden çıkarsa
Yeşil köyümüzü yakar giderim (KK.119)

-183-

Topla yârim ağılınızın daşını
Çok ağlama sil gözüyün yaşını
Anan seni bi kötüye veriyo
Yoluk yoluk yolma başını (KK.119)

³³ Yavuz köyünün eski ismi

-184-

Yoğurt çaldım çanağa
Beyler çıkar konağa
Gelen geçer güler
Aysel'in kel ineğe (KK.91)

-185-

Al mendil bürünürsün
Karşıda görünürsün
Aklının zoruna
Daha çok sürünürsün (KK.91)

-186-

Kantarların sepettendir pecesi³⁴
Hatça'yı gelin ettiler dernek gecesi(KK.91)

-187-

Yazık Hatça şanına yazık
Şevket'e koyduğun içdeden azık (KK.91)

-188-

Yağmurun yeli geldi
Derenin seli geldi
Söyleyin Gaffar oğluna
Çift geçim³⁵ölü geldi (KK.91)

-189-

Heç pancarı yok dedi
Amelesi çok dedi
Söyleyin zındığa
Gafar oğlu bok yedi (KK.91)

-190-

Sudan tuttum sazanı
Kalmadı köyün düzeni
Hocamızı sorarsan

³⁴ Pece: baca

³⁵ Keçi.

Çifte okur ezanı (KK.91)

-191-

Ağaç üstünde hasgeş

Bülbül sedalı gardeş

Aradan yâdlar çıksın

Barışın bacı gardeş (KK.91)

-192-

Ak koyun meler gelir

Dağları deler gelir

Anasız kuzuların

Başına neler gelir (KK.91)

1.4. NİNNİLER

Ninniler genellikle annelerin çocuklarını uyutmak için söylediği, şiirsel bir yapıya sahip, ezgiyle icra edilen sözlü kültür ürünlerinden biridir. Bugüne değin diğer türlerde de olduğu gibi ninni hakkında da birçok tanım yapılmıştır. Neredeyse bütün türlerin tanımları ilk olarak Divânü Lügâti-t Türk'te yer almıştır. Kaşgarlı Mahmut ninninin kelime anlamını tanıtırken “balu balu” ifadesini kullanmıştır ve “balu balu” için; “Kadınlar beşikte çocuğu uyutmak için böyle söylerler” demiştir (Mahmud, 1999:232).

Diğer taraftan Amil Çelebioğlu, Ali Berat Alptekin, Şükrü Elçin, Cem Dilçin gibi araştırmacılar da konu hakkında çeşitli tanımlar vermiştir. Bunlar içerisinde en geniş tanımı Nilgün Çıblak Coşkun yapmıştır. Coşkun'a göre ninniler; “ağlayan çocukları susturup sakinleştirmek, rahatlatmak, böylelikle onların kolay uykuya geçmelerine yardımcı olmak, kimi zaman da uyandırılmalarını sağlamak amacıyla genellikle anneler, annenin olmadığı zamanlar da ailenin diğer hanımları tarafından çocuk beşikte ya da kucaktayken söylenen; içerik bakımından hem çocukla ilgili muhabbeti, iyi dilekleri, çeşitli mesajları hem de söyleyen kişinin duygu ve düşüncelerini, hayallerini, beklentilerini, sevincini ve acısını yansıtan; kendine özgü belirli bir şekli olmamakla birlikte çoğunlukla dörtlüklerden, bazen de beyit ya da bentlerden oluşan; dize sonunda ya da kimi zaman başındaki birtakım klişe sözlerle ritmi yakalayan ezgili manzumelerdir (C.Coşkun,2013,503).

Ninniler sadece Anadolu'da değil diğer Türk topluluklarında da görülen bir türdür. Bu topluluklar da ninni yerine geçen “laylay”, “elle”, “nenne”, “beşik cırı”, “leyle”, “ayya”, “nina”, “önlö” gibi kelimeler kullanılmaktadır.

Ninniler genel itibariyle dörtlüklerden meydana gelir ve söylenişinde sade bir dil kullanılır. Bu dörtlüklerin başında ve sonunda “nenni nenni”, “hu hu”, “eee” gibi tekrar eden ifadeler bulunur. Anonim ve liriktir. Yani söyleyicisi belli değildir ve duygulu bir anlatım tarzı vardır. İcracısı genellikle kadınlardır (Yılmazoğlu:2020: 5-7). Ninniler de daha çok yedili ve sekizli hece kalıplarının kullanıldığı görülür. Uyak düzenleri “aaba”, “aabb”, “aaaa”, “aabbcc”, “ababab”, “aaab” şeklinde kendini gösterebilir.

Emirdağ ilçesinde yaptığımız araştırmada toplam 25 adet ninni bulunmuştur. Bu ninniler aşağıda Amil Çelebioğlu ve Doğan Kaya’nın konularına göre tasnifinden faydalanılarak sınıflandırılmıştır (Çelebioğlu, 1995:20). Sınıflandırmaya göre ilçeden; 6 adet dilek ve temenni ninnisi, 3 adet sevgi ve ilgi ninnisi, 3 adet efsane ve ağıt ninnisi, 2 adet vaat ninnisi, 1 adet dinî içerikli ninni, 2 adet övgü ve yergi ninnisi, 2 adet şikayet üzerine ninni, 2 adet ayrılık ve gurbet ninnisi derlenmiştir.

1.4.1. Dilek ve Temenni Ninnileri

-1-

Ninni yavrum gözbebeğim
Sensin benim söz bebeğim
Ben yalnızım sen sabisin
Yüreğimi çöz bebeğim
Ninni yavrum ninni ninni
Ninni kuzum ninni ninni (KK.100)

-2-

Uyu yavrum uyu yavrum
Uyu uyu büyü yavrum
Güzellerin soyu yavrum
Nenni nenni nenni nenni
Uyu yavrum nenni nenni (KK.100)

-3-

E bebeğim eee e bebeğim ee
Babası gitmiş askere
Alıp gelecek tezkere
Oğlum yarın böyüyecek
Bana para getirecek
Asker olacak ben kına yakacam

“Ninni arasında söylerdik böyle...” (KK.27)

-4-

Nenni yavrum nenni guzum

Nenni nenni

Beşiğimin içi şamdan

Bey babası gelir damdan

Uyusunda benim guzum büyüsün

Nenni nenni nenni nenni

Nenni guzum uuuy.. (KK.105)

-5-

Nenniler çaldımda uyusun deyi

Adını söyledim büyüsün deyi

Nenniler söylerim uyusun deyi

Yüzünü örterim büyüsün deyi (KK.12)

-6-

Beşiğinin altı çukur

Ben ırların tıkır tıkır

Benim kuzum mektepte okur

Okusun kızımda dokturlar çıksın

Hakimler çıksın

Eee eee eee... (KK.90)

1.4.2. Sevgi ve İlgi Ninnileri

-7-

Beşiğine al bağladım

Dolunaydan arı yavrum

Keliğine³⁶ gül bağladım

Ninni yavrum ninni ninni

Ninni kuzum ninni ninni (KK.100)

-8-

Dandini dandini danası var

Bir gözalcik anası var

³⁶ Ayakkabı.

Yumar başını gırkar saçını
Goca goca kenesi var (KK.37)

-9-

Toprağınan çocuğumu
İnce elekle elerim
Ben guzumu
Gül beşiğe belerim de
Anam belerim
Eee eee eee.. (KK.39)

1.4.3. Efsane ve Ağıt Ninnileri

-10-

Aktaş diye belediğim
Guzum diye melediğim
Dağı taşıelediğim
Ninni yavrum ninni ninni (KK.100)

“Fatma anamızın İmam Hüseyin efendimize söylediği ninni vardı. Bunu Fatma anamız şehit olmadan peygamberimizin daha kızı çocuğu doğmadan şehitlerim gazilerim diye edermiş. Çünkü onlar biliyormuş.

-11-

Yük dibine gelin ettim nenni nenni
Ağıdınan sabah ettim nenni nenni
Ah Hasan'ım Hüseyin'im
Şehitlerim gazilerim nenni nenni
Yastığı hurma kurusu nenni nenni
Yorganı geyik derisi nenni nenni
O dur canların iyisi nenni nenni
Ah Hasan'ım Hüseyin'im
Şehitlerim gazilerim nenni nenni” (KK.123)

-12-

Bebek beni del(i) eyledi
Her kapıya kul eyledi
Yaktı yaktı kül eyledi

Nenni nenni nenni (KK.39)

1.4.4. Vaat Ninnileri

-13-

Nenni derim uyudurum guzumu

Alma³⁷ veri büyüdürüm guzumu

Nenni nenni nenniler olsun

Al bu da oğlum senin olsun (KK.98) (KK.76)

-14-

Nen çekerde men guzumu(n) elerim

Sağa güçük al gum da belerim

Uyusun guzum da böyüsün derim

Yüngsek çıkayda suyu ürüsün derim

Nenni nen nen... (KK.31)

1.4.5.. Dini İçerikli Ninniler

-15-

Allah'ım güllere sar beni

Meleklerle yatır beni

Annemin yorganında

Mışıl mışıl uyut beni

Nenn nenn nenn nenn... (KK.56)

1.4.6. Övgü ve Yergi Ninnileri

-16-

Dandini dandini dastanadan

Develer gelir kesteneden

Böyle güzel oğlan mı olur

Böyle güzel anneden (KK.80)

-17-

Afyon'un kaymağısınız

Emirdağı'nın yoğurdu

Guzum sizi kimler doğurdu

Balınan mı yoğurdu

³⁷ Elma.

Nen nen nen... (KK.10)

1.4.7. Şikâyet Üzerine Ninniler

-18-

Aradım dağları seyitler gibi
Meledim yaralı geyikler gibi
Ne samanlık kaldı ne duvar dibi
Ninni benim yavrum ninni
Ninni gül yavrum ninni (KK.100)

-19-

Nenni nenni nenni guzuma
Ben ne deyim alnımdaki yazıma
Gurbannar olurum güçük guzuma
Nenniler ederim bende guzuma (KK.6)

1.4.8. Ayrılık ve Gurbet Ninnileri

-20-

Gelmez baban uzaklardan
Kurtar beni tuzaklardan
Medet ummam sazaklardan
Ninni yavrum ninni ninni
Ninni kuzum ninni ninni (KK.100)

-21-

Yüreğime sardım seni
Dur ağlatma yavrum beni
Yad ellere vermem seni
Nenni nenni nenni nenni
Uyu yavrum nenni nenni (KK.100)

1.4.9. Diğer Ninniler

-22-

Dandini dandini dastana
Danalar girmiş bostana
Kov bostancı danayı
Yemesin lahanayı (KK.100)

-23-

Dandini dandini dastana
Geçiler girmiş bostana
Çıkarın kızlar çekinizi
Oğlum yola saçınızı (KK.74)

-24-

Hastane hastane
Geçiler girmiş bostane
Goman kızlar geçinizi
Oğlum yolar saçınızı (KK.49)

-25-

Bebeğin beşiği çamdan
Fırladı düştü damdan
Bey babası gelir şamdan
Nenni nenni nenni (KK.39)

1.5. BİLMECELER

Bilmecenin en kapsamlı tanımı Şükrü Elçin tarafından yapılmıştır. Tanım şöyledir; “Bilmeceler, tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı hâdiseleri; insan, hayvan ve bitki gibi canlıları; eşyayı, akıl, zeka veya güzellik nev’inden mücerred kavramlarla dinî konu ve motifleri vb. kapalı bir şekilde yakın-uzak münasebetler ve çağrışımlarla düşünce, muhakeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir (Elçin, 1989: 607).”

Bu tariftten başka bilmecenin geçmişten günümüze yapılan çoğu tanımında, onun mecazî oluşundan bahsedilir. Açıkcası bilmece; edebî sanatlarla kurulan sorulardır. Her zaman için bir muhataba sorulur. Muhatap veya dinleyici, bilmecenin neyi çağrıştırdığını düşünerek cevap verir. Bu çağrışımlar, cevaptan ne kadar uzak olursa, bilmece o kadar zorlaşmaktadır. Anonim halk edebiyatı ürünlerinden olan bilmece, sadece ülkemizde değil, diğer Türk topluluklarında da kendini gösterir. Bilmeceye; Altaylar “tabıskak”, Azeriler “tapbaca”, Başkurtlar “tabışmak”, Doğu Türkistanlılar “tabzuğ”, Hakaslar “topçan nımah”, Karaçaylar “yumak,zomak” Karaylar “tapmaca” ve Yakutlar “Taabırın” adını verirler (TDOTDET, 2003:222)

Hemen hemen bütün Türk topluluklarında bilmecenin özellikleri birbirine benzer niteliktedir. Örneğin Türk bilmecelerinin en eski örneklerinin verildiği, Kuman-Kıpçak

Türklerine ait olan “Codex Cumânicus” adlı eserde bulunan bilmeceler, günümüz Türkçesine çevrildiğinde, bu bilmecelerin şu an Anadolu’da söylenen bilmecelerden farkı olmadığı görülecektir. Adı geçen eserde “yâzda yavli hayiş yatar” diye bir bilmece bulunur. Anlamı “yer altında yağlı kayış yatar” demektir. Yüzyıllar öncesinden var olan bu bilmecenin günümüz derlemelerinde hala, varlığını koruduğu tespit edilmiştir. Bu da bilmecelerin yayılım alanının çok geniş ve toplumların zihinlerinde kalıcı olduğunu gösterir.

Bilmeceler hem mensur hem de manzum bir yapıda karşımıza çıkabilmektedir. Şiirsel bir üslup taşımalarının yanında alışılmamış bağdaştırmalar, metafor, cinas, mecaz vb. unsurların bir arada kullanılmasıyla oluşmaktadır. Bilmecelerdeki bu şiirsel üslup, onun dış dünyayı ve tabiatı olduğu şekilde değil, halk hayalinin ve zevkinin algıladığı biçimde yansıtmasını sağlar. Bundan dolayı bilmecede cevabı istenen unsurun gerçek görünümü yansıtılmaz. Gerçek görünümünden ziyade cevabı anımsatacak bir imge dünyası oluşturulur. Bu imge dünyasıyla bilmecenin cevabı gizlenmeye çalışılır.

Örneğin; Emirdağ ilçesinden derlenen “Ağdır benizi/ götürür denizi” adlı bilmece de cevap, farklı bir hayalle gizlenmiştir. Beniz, deniz, ağ (ak) kelimeleri tek başlarına bilmecenin cevabı olan “ayran”ı çağrıştırmamaktadır. Fakat bir imgeleme yapıldığından dolayı ağ bir benizden, denizin götürülmesinden bahsedilmiştir. Bu imgeleme de ayranın rengi ve köpüklü yapısı çağrıştırılmıştır.

Diğer taraftan bilmecenin şiirsel üslubu, kullanılan metafordan da gelebilmektedir. Metafor “Aralarında uzak-yakın ilgi (benzerlik, işlev ilgisi yakınlığı) bulunan iki şey arasında bir benzetme yoluyla ilişki kurarak, birinin adını ötekine aktarma eğilimi sonucunda oluşan dil olayıdır (Akdeniz, 1972:13).” İlçeye özgü bilmecelerden biri olan “dam başında gebe karı” bilmecesinin cevabı “yuvak”tır. Bu yuvak; eskide evlerin çatısında bulunan bir tümsekliktir. Bir gebe kadının karnının tümsekliği söz konusu bilmecede metafor olarak kullanılmaktadır. Burada “gebe kadının karnı” ve “yuvak” arasında yakın bir ilgi kurulmuştur.

Bilmecelerde imgeleme ve metaforun yanında, parçadan bütünü bulmasına yönelik metonimi, benzetme, zıt kavramlar, söylenilen bilmeceyi estetik kılan kişileştirme, eşsesli olan ve farklı anlamlara gelen kelimelerin kullanılmasıyla oluşan cinas gibi edebî sanatlar da kullanılmaktadır. Tüm bu

sanatlar bilmeceyi şiir formuna sokmasa da onu şiirsel yapmaktadır. Yine bilmecenin ahenk unsurlarında kullanılan yinelemeler, uyak ve rediflerin uyumu, ses tekrarlarından oluşan aliterasyon, bilmecenin estetik yapısını oluşturan önemli unsurlardandır. Bu unsurlar hemen her bilmecede kendini göstermektedir.

Emirdağ ilçesinden toplamda 72 adet bilmece derlenmiştir. Bunların çoğu manzum bilmecelerden oluşmaktadır. Ölçü olarak 9’u beşli hece ölçüsünden, 11’i yedili hece ölçüsünden, 12’si dördü hece ölçüsünden, 4’ü sekizli hece ölçüsünden, 1’i altılı hece ölçüsünden oluşmaktadır. Toplam bilmecenin 37’si ölçülü geriye kalan 35 adetinde ise ölçü bulunmamaktadır. Aşağıdaki bilmeceler Hatice İçel’in “Türk Bilmecelerinin Şiirsel Yapısı” adlı kitabındaki tasnife göre sınıflandırılacaktır.

1.5.1. Tabiat ve Tabiat Olaylarıyla İlgili Bilmeceler

1.5.1.1. Gökyüzüyle İlgili Bilmeceler

-1-

Benim gökte bir kızım var
Kah sana bakar kah bana bakar

Cevap: Ay (KK.100)

-2-

Değirmen tepe
Alt yanı küpe

Cevap: gökyüzü- yıldız (KK.35)

-3-

Dam üstünde yarım ekmek

Cevap: ay dede (KK.13)

-4-

Yük üstünde yarım kömbe (ay)

Cevap: ay (KK.63)

-5-

Gümüş ağırşak³⁸

Altın süpürge

Cevap: Aydede- Güneş (KK.35)

³⁸ “Yünleri eğirmek için kullanılan iğler vardır. İğleri böyle elden çevirdiğin zaman hızlı dönmesi için arkasında bir ağırlık bulunur. Meşeden yapılma bir ağırlık, bunun adına ağırşak denir.” (KK.35)

1.5.1.2. Meteorolojik Olaylarla İlgili Bilmece

-6-

Burda vurdum kılıcı

Halep'ten çıktı bir ucu

Cevap: şimşek (KK.17) (KK.123)

-7-

Çuk çukurda mısın

Ak yumurta mısın

Kızlar çiğdeme gitti

Sen daha burda mısın?

Cevap: kar³⁹ (KK.42)

1.5.2. Bitkiler ve Onların Ürünleriyle İlgili Bilmece

1.5.2.1. Meyvelerle İlgili Bilmece

-8-

Çarşıdan aldım bir tane eve geldim bin tane

Cevap: nar (KK.42) (KK.46) (KK.100)

-9-

Arabadan atladı

Pantolonu patladı

Cevap: karpuz (KK.100)

-10-

Altı oduncu

Ortası uncu

Üstü kadifeci

Cevap: İğde (KK.100)

-11-

Rafa attım maymun suratlı bir kuru kafa

Cevap: ceviz (KK.125)

-12-

Dışı derin içi gatık

³⁹ “Biz kardelene çiğdem deriz. (KK.42) Kardelen kar kalkmadan açan bir çiçektir. Bilmece de “Sen daha burda mısın” ifadesi ile kar çağrıştırılmaktadır.

Cevap: iğde (KK.98)

-13-

Vay benim al yastığım

İçine un bastığım

Cevap: iğde (KK.13) (KK.46)

-14-

Kırmızı yastık

İçine un bastık

Cevap: iğde (KK.46)

-15-

Neydim neydim

Samır kürklü beydim

Felek beni taşıladı

Kızgın külde haşladı

Cevap: kestane (KK.90)

1.5.2.2. Sebzelerle İlgili Bilmeceler

-16-

Yer altında kara tava

Cevap: siyap turp (KK.98)

-17-

Yere kömdüm bi kirli çıkı

Cevap: kara turp (KK.125)

-18-

Ufacık tepe, cingıllı küpe

Cevap: yeşil nohut (KK.41)

-19-

Dam başını teke bağladım

Boynuzunu köke bağladım

Cevap: kabak⁴⁰ (KK.39) (KK.17)

-20-

Kat kat katmer değil

⁴⁰ “Eskiden kabak getirirdik tarladan bostan ekerdik. Kabakları damın üstüne koyardık. ” (KK.39)

Kırmızı emme nar değil

Cevap: soğan (KK.38)

1.5.2.3. Çeşitli Bitkilerle İlgili Bilmece

-21-

Gök keçi göğe bakar

Kıçından ayran akar

Cevap: çizilmiş haşhaş⁴¹ (KK.35)

-22-

Bin bin biridir

İğnesi yeşildir

Bunu bilemeyen

Otuz iki köy delisidir

Cevap: çam ağacının iğnesi

1.5.3. Yiyecekler ve İçeceklerle İlgili Bilmece

1.5.3.1. Yiyeceklerle İlgili Bilmece

-23-

Bir küçücük filfil taşı

İçinde beyler aş

Cevap: yumurta (KK.100)

-24-

Dış kitli içi bitli

Cevap: çekirdek (KK.13)

-25-

Bilmece bildirmece

Dil üstünde kaydırmaca

Cevap: arabaşı (KK.42) (KK.12), (KK.100)

1.5.3.2. İçeceklerle İlgili Bilmece

-26-

Dağdan gelir taştan gelir

Gürleyerek baştan gelir

Cevap: Su (KK.100)

⁴¹ “Haşhaştan sakız elde ederken ayran gibi bir sıvı akar.” (KK.35)

-27-

Ağdır benizi götürür denizi

Cevap: ayran (KK.42) (KK.11)

1.5.4. Hayvanlar ve Onların Ürünleriyle İlgili Bilmeceler

1.5.4.1. Uçar Hayvanlarla İlgili Bilmeceler

-28-

Elde durmaz, dalda durur

Cevap: kuş (KK.50) (KK.72)

1.5.4.2. Böcek ve Haşerelerle İlgili Bilmeceler

-29-

Uzaktan baktım hiç yok

Yanına vardım birçok

Cevap: karınca (KK.40)

1.5.4.3. Çeşitli Hayvanlarla İlgili Bilmeceler

-30-

Dağdan gelir seke seke

kara üzüm döke döke

Cevap: keçi (KK.10)

-31-

Yer altında yağlı gayış

Cevap: yılan (KK.39) (KK.98) (KK.35), (KK.72)

-32-

Yer altında kirli çıkı

Cevap: yılan (KK.63)

1.5.5. İnsanlar ve Onların Organlarıyla İlgili Bilmeceler

1.5.5.1. İnsanlarla İlgili Bilmeceler

-33-

Ber beyaz güvercin

Çıktığı evi öldürür

Geldiği evi güldürür

Cevap: Gelin

1.5.5.2. İnsan Organlarıyla İlgili Bilmeceler

-34-

Biz biz idik biz idik

32 kız idik

Ezildik büzüldük

Bir duvara dizildik

Cevap: diş (KK.40)

-35-

Yedi delikli tokmak

bunu bilemeyen ahmak

Cevap: kafa (KK.29)

-36-

Altı mermer üstü mermer

Ortasında bir gelin oynar

Cevap: Dil (KK.63)

1.5.6. Eşyalarla İlgili Bilmeceler

1.5.6.1. Kıyafetlerle İlgili Bilmeceler

-37-

Alladım pulladım

ana(y)ın önüne yolladım

Cevap: peşkir (KK.60)

1.5.6.2. Süs Eşyalarıyla İlgili Bilmeceler

-38-

Sayıları değişir ama adı hep aynıdır

Cevap: Saat (KK.100)

-39-

Çın çınlı hamam

Kubbesi tamam

Bir gelin aldım

Babası imam

Cevap: saat (KK.29)

-40-

Çin çopur yüzlü

Gök boncuk gözlü

Cevap: nazar boncuğu (KK.17)

-41-

Etten kantar altın tartar

Cevap: küpe (KK.90)

1.5.6.3. Ev ve Evin Bölümleriyle İlgili Bilmeceleler

-42-

Bir duvarım var

Gece yıkarım

Gündüz yaparım

Cevap: Yüklük (Yaldızkaya, Her Yönüyle Emirdağ, 1986: 63-64)

-43-

Dam üstünde goca garı oturu

Cevap: otluk (KK.98) (KK.35)

-44-

Bir oğlum var iki kıcı var

Cevap: yuvak⁴² (KK.39) (KK.98) (KK.123)

-45-

Dam başında gebe garı

Cevap: otluk⁴³ (KK.63) (KK.90) (KK.12), (KK.123)

-46-

Tat tadı götürü

Tak onu götürü

Kimi yaprak götürü

Kimi toprak götürü

Cevap: Kara örtü evler⁴⁴ (KK.98)

1.5.6.4. Mutfak Eşyalarıyla İlgili Bilmeceleler

-47-

Helemez hülemez

⁴² “Yuvak vardı delikli yuvak çekerdik. Yağmur yağarkene akmasın diye. “ (KK.39) (KK.98) “ Evveli dam başına yuvaklanıyordu. Daştan yuvağıdı.”(KK.123)

⁴³ “Tarlada otlar biçilirdi evveli damın üstüne yığılırdı. Keçiler oya oya yerdı.” (KK.123)

⁴⁴ “ Önceden evler kara örtüydü, şimdi çanaklı oldu. Mesela tak dedikleri direk, direkten sonra dibek geliyo, dibekten sonra kiriş, ağaç yaprak toprak yani eski bina demek.” (KK. 98)

Ocak başına gelemez

Cevap: yağ tuluğu⁴⁵ (KK.60)

1.5.6.5. Çeşitli Eşyalarla ilgili Bilmeceler

-48-

Alaca minder

Kulpunu dönder

Cevap: İğ

-49-

Nar nar narladı

Nar kapıya parladı

Ayşe Kadın gelmeyince

Fatma kadın inmedi

Cevap: Kilit- anahtar (KK.100)

-50-

Kırmızı cübbesi var

Simsiyah takkası var

Pekte uzundur boyu

Kalabalıktır soyu

Cevap: kibrit (KK.17)

-51-

Het dedim hüt dedim

Get şoraya yat dedim

Cevap: süpürge (KK.60) (KK.98)

-52-

Ben giderim o gider

Cittim gibi iz eder

Cevap: baston (KK.63) (KK.100)

-53-

Nar nar narladı

Nar kapıya fırladı

⁴⁵ "Evveli tuluklarınan yağ alırdık. Yağ tuluğunu çömçeyle ocak başına getirirdik yoksa erirdi." (KK.60)

Aynı gelin gelmeyince

Nar kapıdan inmedi

Cevap: kilit (KK.17)

-54-

Uzun kuyu

cumbur suyu

Cevap: tüfek (KK.17) (KK.95)

1.5.7. Mekânlarla İlgili Bilmeceler

-55-

Ayakları su içer

Üstünden gelen geçer

Cevap: Köprü

-56-

Penceresi yok odası var

Parseli yok adası var

Cevap: Mezar (KK.100)

-57-

Yol üstünde kitli sandık

Cevap: mezar (KK.98)

-58-

Altı taş üstü taş

İçinde binbir baş

Cevap: hamam (KK.106)

1.5.8. Ulaşım Araçlarıyla İlgili Bilmeceler

-59-

Dumanı tüter

İsterse gider

Balık değildir

Denizde yüzer

Cevap: gemi (KK.40)

-60-

Sıra sıra odalar

birbirini kovalar

Cevap: tren (KK.76)

-61-

Dağdan gelir daştan gelir

İçi büzüklü enişten gelir

Cevap: Gıcırdaklı kağnı (KK.90)

-62-

Dağdan gelir dak gibi

Buynuzu budak gibi

Eğilir su içer

Böğürür oğlak gibi

Cevap: Gıcırdaklı kağnı (KK.90) (KK.100)

-63-

Dağdan gelir dak gibi

Kolları var budak gibi

Böğürür oğlak gibi

Cevap: gıcırdaklı kağnı (KK.63) (KK.100)

1.5.9. İletişim Araçlarıyla İlgili Bilmeceleler

-64-

Ağacı oymuşlar

içine dünya koymuşlar

Cevap: radyo (KK.40)

1.5.10. Çeşitli Bilmeceleler

-65-

Fil kadar büyük tüy kadar hafif

Cevap: Gölge (KK.100)

-66-

Mart martladı

Yedi dağı atladı

A(ğ)şam gelen kim(i)di

Yedi dağın kilidi

Cevap: uyku (KK.29)

-67-

Ben giderim o gider

Sakalı tin tin eder

Cevap: gölge (KK.17) (KK.100)

-68-

Dağda takırdı

Evde güpürtü

Suda süleyman

Ovada çiftçi

Cevap: balta- ıstar⁴⁶- sülük- köstebek (KK.17)

-69-

Ben varmadan varagodu

Cevap: ses (KK.13)

-70-

Dağdan gelir takla makla

Aman abla beni sakla

Cevap: odun (KK.63)

-71-

Ben giderim o gider

Sakalı tin tin eder

Cevap: gölge (KK.42) (KK.46) (KK.17)

-72-

Abdest alır namaz kılmaz

Cemaatten geri kalmaz

Cevap: ölü (KK.12)

1.6. İLAHİLER

İlahiler; dinî ve tasavvufî halk edebiyatının nazım türlerinden biridir. Arapça kökenli olan “ilahî” kelimesinin anlamı “Tanrıyla ilgili olan, Tanrı’ya özgü ve Tanrısal” olarak açıklanır. Tür olarak bakıldığında ilahîler; “Allah sevgisini ve onun çevresindeki her türlü dinî konuyu, ele alır. İlahîlerin belli bir ezgisi ve makamı vardır. Aruz ölçüsüyle, hece ölçüsüyle söylenen ve yazıya aktarılan ilahîler de bulunmaktadır. Hece ölçüsüyle yazılan veya söylenen ilahîlerde 7,8,11,14 veya 16’lı hece ölçüsü kullanılır. Edebiyatımızda genellikle dörtlük veya beyit nazım birimleriyle görülür (Artun, 2015: 139).

⁴⁶ Istar: kilim dokurken kullanılan bir alet.

Günümüzde ilahîler yaygın olarak bilinen bir türdür. Mevlüt törenlerinden, kına gecelerindeki gelin ağılatma havalarına kadar geniş bir sözlü kültür alanında halk tarafından, hala ilahî söyleme geleneğinin yaşatıldığı bilinmektedir. Konu olarak dinî ve ilahî duygu ve düşünceleri içeren ilahîler; Tanrı'nın birliğini, ululuğunu ve kudretini anlatan ya da telkin eden manzumelerdir (Güzel 1999: 527). Emirdağ ilçesinde özellikle mevlit törenlerinde ilahîler söylenmektedir. Yine ilçede mevlit ile yapılan düğünlerde, sünnet törenlerinde veya asker uğurlamalarında ilahîlere yer verilmektedir. Genellikle ilahînin bağlamı dinin konuşulduğu, dini ilgilendiren her ortam olabilmektedir. Bundan dolayı mevlit yapıldığında ardından bir ilahî gelebilmektedir. Günümüzde özellikle dinî bayramlarda gerçekleşen konserlerde de ilahîler söylenebilmektedir. Yine Hac vazifesini yerine getiren kişilerce de bilinen bazı ilahîler bulunur.

Özetle din ile ilgili, ülkemizin dini olan İslamiyetle ilgili olan durumlar, törenler veya ortamlarda ilahîler kendini gösterir. Bu ilahîlerin; dinî konuları, gerekleri, adap ve erkânları öğretme gibi işlevleri de vardır. Özellikle Emirdağ ilçesinde; namaz kılmanın önemi, Allah sevgisinin yanında peygamber sevgisi, Kabe'nin güzelliği, ölümü hatırlatan ilahîler bulunmaktadır. Bu ilahîler ibret veren aynı zamanda dini sevdiren bir özelliğe sahiptir. İlahîler hakkında folklor alanında çok fazla çalışma yapılmamıştır. Emirdağ ilçesindeki kaynak kişiler bu ilahîleri büyüklerinden öğrenmiştir.

İlçeden toplam da 7 adet ilahî derlenmiştir. Bu ilahîlerin “Annem beni kaldır gezdir/Kabirime güller çizdir/ Aramızda ömür azdır/ Go aylesin annem bana/Nice yanmam kuzum sana” olarak başlayan ilahî ilçenin Toklucak köyünden alınmıştır. Toklucak bir muhacir köyüdür. Muhacirler arasında ilahîler oldukça yaygındır. Bu ilahîyi kaynak kişinin annesi, ölen kızı için mezar başında söylemiştir. Kaynak kişi kardeşine ithafen söylenen bu ilahîyi aktarmıştır. İlçedeki muhacirlerin, ilçe de yaşayan Türkmen, Yörük, Karabağ gruplarından farklı olarak ağıt yakma geleneğinin olmadığı bilinmektedir. Fakat yukarıdaki ilahî bir bakıma ağıta benzemektedir. Buradan anlaşılmaktadır ki muhacirlerin söylediği bazı ilahîler “ağıt yakma geleneği” içerisine girmese de bu amaçla söylenmektedir. Ölen kişilerin ardından söylenen ilahîler, Türkmenler'in “ağıt yakma geleneği” gibi muhacirlere has bir gelenek olabilir. Folklorun konusuna giren bu geleneğin açıklanabilmesi için daha fazla örneğe ihtiyaç vardır.

-1-

Annem beni kaldır gezdir

Kabirime güller çizdir

Aramızda ömür azdır

Go aylesin annem bana
Nice yanımam kuzum sana

Çıktım baktım yollar tozar
İki kişi mezar kazar
Annem deli olmuş gezer
Go aylesin annem bana
Nice yanımam kuzum sana

Altım toprak üstüm toprak
Beyaz tene kara toprak
Kefenimden tinim yıprak
Go aylesin annem bana
Nice yanımam kuzum sana⁴⁷ (KK.42)

-2-

Sabah namazının eri
Dolduru gabiri nuru
Cehenneme salmaz seni
Terk eyleme gıl namazı
Gafil olma gıl namazı

Öğlen namazının unu
Dosdoğru cennettir yolu
Cehenneme salmaz seni
Terk eyleme gıl namazı
Gafil olma gıl namazı

İkindin sünnetini goma
Ne edeyim, neyleyim deme
Ölsen bile canlan yine

⁴⁷ Kaynak kişi bu nazımdan; annesinin, ablasının mezarında söylediği bir ilahi diye bahsetmektedir. Konu itibariyle ağıta benzer olsa da muhacirler de ağıt yakma geleneğinin olmaması, düşündürücüdür. Bundan dolayı, kaynak kişinin belirttiğine göre ilahi başlığı altında yazılmıştır.

Terk eyleme gıl namazı

Gafil olma gıl namazı

Ağşam namazının beşi

Cennettedir onun köşkü

Cehenneme salmaz seni

Terk eyleme gıl namazı

Gafil olma gıl namazı

Yatsıyı gılar yatarsın

Boyunca nura batarsın

Doğru cennete gidersin

Terk eyleme gıl namazı

Gafil olma gıl namazı

Vay ümmeti vay ümmeti

Ümmetisen et hizmeti

Yapma Hakk'a yaramazı

Allah sevmez beynamazı (KK.22)

-3-

Elimi uzattım hurma dalına

Döküldü yaprağı geldi elime

Bende vardım Peygamber'in evine

Kapının önünde zem zem akıyo

Hacılar da hep oraya çıkıyo

Gelin Medine'ye selam salalım

Mağara diyolar da dağın depesi

Medinede peygamberin hepsi

Yeşilimiş Medine'nin kapısı

Burcu burcu gelir onun kokusu

Pek zorumuş kabirliğin sorgusu

Gelin Medine'ye selam salalım

Hacıya varıncık buldum izini
Duman sandım Medine'nin tozunu
Ölmeden bir dahi görsem yüzünü...
(KK.38)

-4-

Altımızda yarım halı
Üstümüzde hurma dalı
Yetiş ya Hz. Ali
Ya ben kime yalvarayım

Altımızda kara toprak
Üstümüzde yeşil yaprak
Kefin gitti galdık çıblak
Ya ben kime yalvarayım

Ezanlar okundu niçin duymadın
Duydun sende niye namaz kılmadın
Allah deyip Hak yoluna durmadın
Derse Allah, kime yalvarayım (KK.38)

-5-

Sundum sundum su içmeğe
Ganatlandım uçmaya
Cennet gapısın açmaya
Cennette bahar bir gûyu
İçinde zemzem suyu
Onun içinde bir sır
Allah Allah demişler
Hak yoluna durmuşlar
Gara gara yanmışlar
Cennetin ırmakları (nakarat)
Akar Allah Allah deyûn (nakarat)
Cennette huri kızları (nakarat)

Gezer Allah Allah deyûn
Çıkmış İslam bülbülleri (nakarat)
Öter Allah Allah deyun (nakarat)
İdris Nebi hulle biçer
Subhânallah Allah deyun (nakarat) (KK.31)

-6-

Medine yoluna vardım
Can Muhammed'i aradım (nakarat)
Onu görmedim uğradım
Medine'nin yollarında (nakarat)
Güller açmış gamzesinde (nakarat)
Medine bakar mekkeye
Gönül onun (z)evdasında (nakarat)
Medine'nin üstü gara
Açtın yüreğime yara
Bulunmaz derdime çare
Şefaât ya Rabbim Allah
Bulunmaz derdime çare
Şefaât ya Resulâllah
Şu türbenin gapısına
Nâil oldum yapısına (nakarat)
Allah'ım bizi gavuştur
Cennetin kokusuna (nakarat)
Medine'ye varamadım
Gül kokusun alamadım
Yare söyle doyamadım
Şo hacere, bin Allah hû hû
Gönül verdim koksun deyi
El verdim dutsun deyi
Gıldığım namazlarım
Duttuğum oruçlarım
Çektiğim derslerim
Ettiğin mübareklerim

Peygamberle önüm b(a)rabar
Adem atamızla b(a)rabar
Bütün geçmiş peygamberlerimizle barabar
Melaikelerimizle barabar
Allah'ım dergahında gabul eyle
Allah'ım hatalarımız gusurlarımız olursa affeyle
Allah'ım bilmediğimiz varsa yardım et bize
Allah'ım gönülünde sıkma
Allah'ım ateşinde yakma
Allah'ım bizi darda bırakma
Allah'ım uyuduğun uykuya daldım
Erenlerden geri galdım
Şefaât yarabbim Allah (KK.31)

-7-

Altımızda çiğil toprak
Üstümüzde yeşil yaprak
Gitti kefin galdım çıblak
Vay ben kime yalvarayım
Nur Mevlâma yalvarayım

Altımızdan çiğil batar
Üstümüze otlar biter
Yılan ç(a)yan mekan dutar
Vay ben kime yalvarayım
Nur Mevlâma yalvarayım

Gapısı yok açsan baksan
P(i)rdesi yok seyre çıksan
P(e)rçeği⁴⁸ yok otlar yaksan
Vay ben kime yalvarayım
Nur mevlama yalvarayım (KK.31)

⁴⁸ Pürçek: Saçak.

2. EMİRDAĞ İLÇESİ HALK EDEBİYATINDA MENSUR TÜRLERİN GENEL TASNİFİ

2.1. DESTANLAR

Reichl'e göre destan: "Bir millet veya toplumun hayatında derin iz bırakmış olaylardan kaynaklanıp; çoğunlukla manzum, bazen de manzum-mensur karışık, birden fazla olayın aktarımına izin veren genişlikte; usta bir anlatıcı tarafından veyahut ustalardan öğrendiğini aktaran bir çırak tarafından, bir dinleyici kitlesi önünde, bir müzik aleti eşliğinde ya da bir melodiyle anlatılan; sözlü olarak anlatılanlardan bazıları yazıya geçirilmiş; bir milleti veya toplumu sonuçları bakımından ilgilendiren bir kahramanlık konusuna sahip; dinlendiği veya okunduğunda millî değerleri şahsî değerlerden üstün tutmayı benimseten sözlü veya yazılı edebî yaratmadır (Reichl 2002: 18)."

Kavram olarak Farsça kökenli olan destanın aslı "dâsitan"dır. Türkçe'ye destan olarak geçmiştir. Orta Asya Türk boyları arasında büyük ve hacimli destanlara "epos" adı verilmektedir. Aynı zamanda "epos" destanın Batı dillerindeki karşılığıdır (Ekici,2002:28-29).

Destanın oluşması için öncelikle bir milleti, derinden etkileyen bir olaylar zinciri yaşanmalıdır. Bu olaylar halka, ozanlar yoluyla epizotlar halinde anlatılır. Epizot; bi anlatıdaki ana olaydan ayrı olarak başlı başına bütünlük gösteren olaylardır. Yani destan kendi içinde bütünlük gösteren parça hikayelerden oluşmaktadır. Ancak bu hikayeler toplandığında bir destan oluşturulabilir. Geçmişteki destanlar günümüze bu hikayelerin toplanarak, birleştirilmesiyle gelmiştir. Normalde sözlü olan destanlar yazılı ortama bu şekilde aktarılmıştır.

Destan; bir toplumu veya bir milleti ilgilendiren her olayı konu alabilmektedir. Daha çok yaratılışı, toplum vicdanında iz bırakan savaşları, bir kişi veya bir milletin kahramanlıkları ve doğal afetleri, konu alırlar. Bu bakımdan destanların millî şuuru harekete geçirme ve dayanışmayı sağlama gibi işlevleri bulunur. Ayrıca destanlar hangi millete aitse o milletin kimliğini yansıtır. Bundan dolayı da ayrı bir öneme sahiptir.

Türk destanları da Türk'ün kimliğini yansıtır. Çeşitli dönemlerde ortaya çıkan Türk destanları dönemleri bakımından İslamiyet öncesi, İslamî dönem ve İslamiyet sonrası olarak üçe ayrılmıştır.

Emirdağ ilçesinde yapılan araştırma da günümüzde destan niteliği taşıyan yeni bir anlatı bulunamamıştır. Bunun nedeni destanların ortaya çıktığı bağlamla günümüzdeki bağlamın tamamen farklı olmasıdır. Bundan dolayı araştırmacılar derleme yaparken yeni bir destan bulma ümidi taşımazlar. Var olan eski destanların izlerini, varyantlarını ararlar.

Yukarıda da bahsedildiği gibi Türk destanları dönemleri bakımından üçe ayrılmıştır. Bunlardan İslamî Dönem Türk Destanları içerisinde yer alan, destanlaşmış bir halk hikayesi olan Battalgazi Destanı'nın (Battalname) izlerine Emirdağ ilçesinde rastlanmıştır. Bu destanın ilçeden derlenmiş dokuz varyantından Ahmet Urfalı sayesinde haberdar olmaktadır. Hasan Köksal'ın “Eskişehir ve Afyon Yöresinden Derlenmiş Battal Gazi Anlatmasının Değerlendirilmesi” adlı konferansından, notlar alan Ahmet Urfalı, bir yazısında bize şu bilgileri vermektedir;

“1924 yılında Halid Turhan tarafından Emirdağ'da Battal Gazi üzerine bir alan çalışması yapılmış, mezuniyet tezi olarak Dar'ül-fünûn Edebiyat Fakültesine sunulmuştur. Tez'de dokuz hikâye bulunmaktadır. Varyantlar; Eyinhan (Elhan) , Akviran (Türkmen Akören), Karacalar, Türkmen, Akin (Balcam), Çaykışla, Bademli köylülerinden derlenmiştir. Söz konusu hikâyeler, Doç. Dr. Hasan Köksal tarafından karşılaştırmalı olarak incelenmiştir (Urfalı, Battalgazi Destanlarının Amoryum ve Emirdağ Anlatımları, 2020).”

Bunun dışında İslamiyet Sonrası Türk Destanları'ndan olan Dede Korkut Destanı'nın içerisinde bulunan, Bey Böyreğ Anlatması'nın Emirdağ ilçesinde varyantları bulunmuştur. Bu varyantların varlığını, Ali Duymaz'ın “Kılca Kopuzdan Kılca Kaleme” adlı kitabından öğrenmekteyiz. Duymaz söz konusu anlatıdan “henüz yayınlanmamış , fakat en sağlam ve tam metin” diye bahsetmektedir. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi'nde 7 (yedi) nolu kaset ve dosyada yer alan iki metinden, birisi; Abdil Seven tarafından; 1989 yılında Emirdağ'ın Gözeli Köyü'nde bulunan, Sinan Özdemir'den, derlenmiştir (Duymaz, 2020: 448). Duymaz; bu Emirdağ varyantını; “oğlu olmayan padişah”, “doğum”, “ad koyma”, “aşk”, “çatışma ve gurbete çıkma”, başlıkları altında inceleyerek, Dede Korkut Destanı araştırmalarına önemli bir katkı sağlamıştır (Duymaz, 2020:447-450).

2.2. MEMORATLAR

Memoratlara ilk tanımı, Carl Wilhelm von Sydow tarafından yapılmıştır. Sydow, insanların kendilerine ait, saf kişisel deneyimlerini, bu yeniden üretimlerini “memorat” olarak adlandırır. Granberg ise memoratların sadece kişisel yaşantıya değil, anlatıcıya doğrudan anlatılmış olmaları kaydıyla, başkalarının yaşantılarına da dayanabileceğini iddia eder (Degh & Vazsonyi, 1974: 131-133). Linda Dégh ve Andrew Vazsonyi bu karışıklığa son noktayı koyarak; tecrübeyi bizzat yaşayan kişi belli olduğu sürece kimden aktarıldığının önemli olmadığını belirtir. Yani bir memoratı yaşayan kişiden, birçok kişi bunu dinleyebilir ve bunu başkalarına anlatabilir. Böylece bir tek memorat birçok kişiye yayılabilir. Önemli olan memoratın kimden alındığı değil, onu yaşayan, deneyimleyen kişinin belli olup olmamasıdır.

Bundan dolayı memorat; günümüzde tabiatüstü, ferdî bir tecrübeyi, yaşayan veya ondan dinlemiş birisi tarafından anlatılan, şahsa bağlı hikaye olarak tanımlanmaktadır (Kuideland, 1991:19).

Memoratların; folkloru ilgilendiren diğer sözlü nesirlerle bazı benzer ve farklı noktaları vardır. Bu benzer ve farklı yönler yakın tarihlerde ortaya çıkan memoratın, halkbilimindeki konumunu göstereceğinden önemlidir. Özkul Çobanoğlu, memoratlarla diğer türleri karşılaştırarak memoratı belli bir çizgiye oturtmaya çalışmıştır. Çobanoğlu'na göre memoratlar, mitlerden farklıdır. Çünkü mitler kainatın başlangıç zamanlarına dair konuları işlerken, memoratlar günümüzü veya iki kuşaklık bir süre içinde yaşanmış ve deneyimlenmiş olağanüstü olayları konu edinir. Bu olağanüstü olayların, konu edilmesi bakımından masalla benzerlik gösteren memoratlar, gerçekçi olma bağlamında birbirinden ayrılır. Memoratlarda olayın gerçek olduğu vurgulanırken, masalların uydurma olduğu bilinir. Yine memoratlarda yer alan motif ve kahramanlar; destan, halk hikayesi ve fıkralarda görülebilir. Bu sözlü nesir türlerinden, memoratlar, şekil ve muhteva yönünden ayrılır. Memoratların sözlü kültür nesir türleri içinde motif ve kahraman özelliklerinin ötesinde, yapı ve işlev olarak benzeştiği hatta pek çok bakımdan örtüştüğü tek tür efsanelerdir.

Emirdağ ilçesinden derlenen memoratların yine ilçeden derlenen efsanelerle örtüştüğü görülmektedir. Örneğin Hızır (a.s.) ile ilgili hem efsane hem de memorat bulunmaktadır. Yine türbelerle ilgili efsane ve memoratlar ağırlıklı olarak kendini göstermektedir. Bu iki tür deyaşanan olayın gerçekliğine inandırma kaygısı bulunur (Çobanoğlu, 2003:25).

Diğer taraftan memorat ve efsaneyi birbirinden ayıran nokta; efsaneyi nakleden kişi bu efsanenin kendi başından geçtiğini ya da olayı yaşayan kişiden dinlediğini söylemez. Eğer söyleyebiliyorsa bu anlatı memorattır (Çobanoğlu, 2003: 26). Özetle efsane ve memoratı birbirinden ayıran en önemli ölçüt, memoratın “şahsiliği”dir. Efsaneler genellenebilir olağanüstü olaylardan oluşur. Bu olağanüstü olay bir kişinin başından geçse dahi o kişiyi, efsane icracısı tanımaz. Efsaneyi aktaran kişinin amacı olağanüstü bir olayı anlatmaktır. Yani efsanede olağanüstü olayı yaşayan kişi değil, olayın kendisi ön plana çıkarılır. Memoratlar geçmişte her ne kadar efsanenin bir alt türü olarak ele alınsa da günümüzde bu durum değişmiştir. Artık memoratlar başlı başına bir tür olarak değerlendirilmektedir.

Özkul Çobanoğlu, memoratlardan farklı örnekler vererek, memoratların oluşum süreci ve çeşitleriyle ilgili tespitlerde bulunmuştur. İlk olarak insanların tabiatüstü varlıklarla iletişimini, psikologların tanımından yola çıkarak açıklamıştır. Psikologlar “tabiatüstü tecrübelerdeki görme, dokunma hissine ve ses duymaya dayalı olarak meydana gelen

algılamaların, diğer şahsi faktörlerin yanı sıra geleneksel inançlar sistemi ve sosyal davranış değerlerinin bir araya gelmesiyle oluştuğunu ileri sürmektedirler (Kuideland, 1991:19).”

Örneğin Emirdağ ilçesinden derlenen, memaratların bazılarında, olayı yaşayan kişilerin yakınlarından öğrenilen bilgilere göre ağaç kesen kişiler aniden ölmektedir. Hatta ağaca sadece balta vurulması sonucunda ağacın uluduğu, baltayla vuran adamın, kalp krizi geçirip öldüğü yakınları tarafından anlatılmıştır. Psikologların söylediğine göre bu duyumlar, algılamalar, olağanüstü haller, geleneksel inanç sistemlerinden gelmektedir. Eski Türkler’in Şamânizme bağlı inanç sistemlerinde ağaçlar oldukça önemlidir. Bu inanca göre, ağaçların bir ruhu olduğuna inanılır. Ağaçların yere uzanan kökleri ve aynı zamanda gökyüzüne ulaşan dalları; yeraltı dünyasını, üzerinde yaşanılan yeri ve gökyüzünü birbirine bağlar. Bu üç ayrı dünyayı birbirine bağlayan ve onları bir arada tutan ağaç, kutsal bir ruh olarak görülür. Bu ruha Eski Türkler büyük bir saygı gösterirler. Bu hem ata kültürüyle hem de ağaç kültürüyle ilişkilidir. Ağaca yani bu kutsal ruha zarar verilmesi halinde, zarar veren kişiye türlü musibetler gelmektedir. Kutsal ruh, kendisine zarar veren insanı cezalandırır. İşte bu inanç sisteminin günümüzdeki izleri kendini memoralarda göstermektedir.

Memaratların oluşum süreçlerini özetleyecek olursak, memaratlar; inanç sisteminden, uyku ve uyanıklık arası bir rüya halinden, bir olayın tekrar yorumlanmasından ve bu olaya farklı yorumlar getirilmesinden, çocukları eğitmek için uydurulan “öcü” gibi hayali yaratıkların, çocukların zihninde yer ediniş, olağan bir durumu olağanüstü algılamasından dolayı, ortaya çıkabilmektedir (Çobanoğlu,2003: 35-40).

Yapısal özellikleri açısından memaratlar tıpkı efsaneler gibi sabit bir şekle sahip değildirler. Çobanoğlu’na göre efsane ve memoralarda şekil veya belirli bir form aramak yanlıştır. Çünkü efsane ve memaratlar anlatıldıkları bağlama göre şekillenmektedir. Bir başka ifadeyle memaratlar; anlatılarak icra edildikleri bağlamda yer alan; anlatan ve dinleyenin kavrama yoluyla kurduğu ilişki, konuşma biçiminin yanı sıra kişisel ve geleneksel özelliklerinden kaynaklanan pek çok unsurdan etkilenerek bir form kazanırlar (Çobanoğlu, 2003:42).

Memaratların icra edildiği bağlam genellikle olayı yaşayan kişinin yer farketmeksizin bunu çevresine anlatmasıyla gerçekleşir. Diğer taraftan anlatıcı yaşadığı olağanüstü bir durumu bazı sosyo- kültürel sebeplerden gizleyebilmektedir. Kendisine inanılmayacağı korkusu, deli olarak görümesi, toplum tarafından “cinli” addedilmesi gibi sebeplerle olağanüstü deneyimler saklanabilmektedir. Her şeye rağmen bu deneyimleri aktaran, sır olarak saklamayan kişiler çevreleriyle bunu paylaşmaktadır. Sadece çevreleriyle değil yeni tanışılan kişilerle de bu durum

paylaşılabilmektedir. Sohbet esnasına aktarılan memoratlar, yeri gelen her ortamda anlatılabilmektedir. Örneğin; Emirdağ ilçesinin Tabaklar köyündeki bir kaynak kişi Hızır ile ilgili bir memorat anlatmıştır. Kaynak kişi bu memoratı, bir hastane ortamında aynı ilçenin bir başka köyünden olan hemşerisinden dinlemiştir. Birbirlerini tanımayan bu iki kişi; aktarıcı ve dinleyici konumlarında sohbet etmişler ve aktarıcının yaşadığı bu olağanüstü deneyim sohbet esnasında dile gelmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere memoratların icra edildiği özel bir bağlam yoktur. Sohbetin olduğu her ortam, memoratın icra edilmesi için yeterlidir.

Memoratların; durumsal ve sosyal işlevi, kurumsal ve kültürel işlevi olmak üzere iki işlevi bulunmaktadır. Durumsal ve sosyal işlevi bakımından memoratlar; dinleyenlere bir hayat dersi olabilmektedir. Sosyal değerlerin yok sayılması, sosyal yapı içindeki kurallara uyulmaması gibi durumlardan dolayı yaşanan ibret verici ve olağanüstü bir olayı, dinleyicilerin sosyal değerlere ve sosyal kurallara daha da önem vermesini sağlamaktadır. Kurumsal ve kültürel işlevi bakımından memoratlara baktığımızda, kültürel faaliyetlerin, çeşitli inanış ve ritüellerin bu anlatılarda yaşatıldığı görülmektedir. Açıkçası inanışlar, geçmişten gelen kültürler, tablar, sakınmalar memoratlarla birlikte dinleyiciye aktarılmaktadır. Örneğin; Emirdağ ilçesinde “tarhana düşmeme” gibi bir inanış vardır. Bu inanış memoratlarla açıklanmaktadır. Gözeli köyünde yaşayan bir kaynak kişinin söylediğine göre; “eğer bir ailenin üyesi tarhana yaptığında, o ailenin başına bir felaket geliyorsa, tarhana o aileye düşmüyor, demektir.” Tarhana düşmeyen aileler bu köyde ve Ağıcık köyünde herkes tarafından bilinmektedir. Bu aileler tarhananın kendilerine düşmediğini, çeşitli olağanüstü olaylar sonucunda anlarlar. Tarhana yapmamakla birlikte, neden yapmadıklarını memoratlarla birlikte açıklarlar. Görüldüğü üzere memoratlar bu gibi belirli inanışları, kültürel unsurları gelecek nesillere aktarmaktadır.

Emirdağ ilçesinden toplamda 16 adet memorat derlenmiştir. Bu memoratların büyük çoğunluğu yatır, evliya ve şehitlerle ilgilidir. Yine Hızır ile ilgili, ölümlerle ilgili, tam tanımlanamayan olağanüstü bir güçle ilgili memoratlar da bulunmaktadır. İlçede genellikle inanışlara bağlı memoratlar oluşmakta veya geçmiş nesillerin yaşadığı olağanüstü deneyimler, inanışların nedenine bağlı olarak açıklanmaktadır.

Burada Özkul Çobanoğlu’nun kitabındaki tasnifinden yola çıkarak memoratlar sınıflandırılacaktır. Buna göre memoratlardan; yatır, evliyalar ve şehitlerle kurulan iletişim biçimleri 10 tane, tam tanımlanamayan olağanüstü güçlerle kurulan iletişim biçimleri 4 tane, hızır ile kurulan iletişim biçimleri 1 tane, ölümler ile kurulan iletişim biçimleri 1 tane, cinlerle kurulan iletişim biçimleri 1 tane olmak üzere toplamda 17 tane memorat bulunmaktadır.

2.2.1. Yatır, Evliyalar ve Şehitlerle Kurulan İletişim Biçimleri

-1-

Ekizce’de bir yatır var. Yatırın hemen beş altı metre ötesinde de bir ev var. O evde yaşayan kadına Akça bacı diyorlar. O kadın gençken kocası askere gitmiş. Türbeden her gün gelip o kadına sergenle para bırakıyorlarmış. Her gün kalkıyor, bakıyor orda para var. Ertesi gün kalkıyor, gidiyor bakıyor gene para var . Böyle böyle devam ediyor. Kadın bu olayı birilerine anlatınca artık yatırdan para gelmiyor(KK.20).

-2-

Benim kaynanamın, anasının bacısı varmış. Daha bu köyde yaşar. Kız on bir yaşlarındaymış. Gömüde bir türbe var. O türbe, onu alır, götürürmüş geceleyin. Nereye götürüyor bilmem. Erişmiş, ermiş bir kimseymiş türbede yatan, kaynanam anlatırdı. Essah⁴⁹ bu.O kıza, türbe her gittiğinde bir etek altın verirmiş. Bir etek dolusu altın verirmiş. Kız bu altınları eve getiriyor. Altının üç tanesini etekten alıyor, sandığa koyuyor. Eliyle koyduğu için o altınlar kaybolmuyor. Kalan altını da eteğiyle alıyor, beygirin kıl torbasına koyuyor. Direğe takıp, saklıyor. O üç altını sandıkta görüyorlar. Kıza eziyet ediyorlar. “Bu altınları nereden buldun”diyorlar. Kız demiyor. Sonra söylemek zorunda kalıyor. “O altınları bir eteğin içinde sakallı bir dede verdi. O eteği de at torbasına koydum.” diyor. At torbasına bakıyorlar. Tezekten başka bir şey bulamıyorlar. Türbe bir daha vermemiş (KK.108).

-3-

Gömüde yaşayanların hıdırelleze çıktığı bir türbe var. Kocamın amcası, öyle erkenden hava yağdı mı diye bakmaya gitmiş, türbeye. Akşama doğru hava yağıyor. Amcası türbenin önünde dikiliyor. Sakallı bir dede gelmiş, gitme sana altın, para vereceğim demiş. Korkusundan koşa koşa eve gelmiş (KK.108).

-4-

Kaynanamın babası köyün zenginiymiş. Kapılarında bir çoban varmış. Çoban azığı koyarmış, öküz gütmeye gidermiş. O çobana benim kaynanamın anası ekmek koyarmış. Çoban ekmeği yemez, eve geri getirmiş. Her gün yolun kıyısına, Allah tarafından ısıcacak somun ekmek koyuluyormuş. Çoban da onu yermiş. Bir gün neden yemiyon, beğenmiyon mu diye eziyet etmişler. Çoban da anlatmış. Şuraya her gün ekmek koyuyorlar, onu yiyorum, diye. Böyle anlatınca bir daha ekmek koymuyorlar (KK.108).

-5-

⁴⁹ Gerçek, yaşanmış bir olaya “essah” deniliyor.

Burada Garip dede türbesi var. Biz oraya gittik. Dua ettik. Bir tane yaşlı bayan geldi. “Allah kabul etsin oğlum” dedi. “Allah razı olsun” dedik. Türbeyi gösterip, “ben bu evin geliniydim” dedi. Kadın Alibeyce’den gelin gelmiş. Burası o zaman türbe değilmiş, evmiş. Eskiden yer yatağı sererlermiş. Yer yatağının altında sürekli para bulurmuş. Bir gün, üç gün, beş gün derken kendi kendine sinirlenmiş. İçinden geleli bir ay oldu kaynanamgil beni parayı alacak mı diye deniyor, tartıyor demiş. Bütün paraları toplamış, kaynanasına götürmüş. “Ayıp değil mi anne, her gün beni denemek olur mu? Şu paranızı alın” demiş. Oda kızım bu ne? Nerden çıktı? Demiş. Kadın da “Anne gırgır mı geçiyonuz benle bu para döşşegin altından hergün çıkıyor. Neden her gün bizi deniyon” demiş. Kaynana da yok kızım senin yanlıştın var, biz koymadık onu diyor. Sonra hocalara falan soruyolar diyorlar ki orada yatır var. Evden çıkıyorlar. Oraya öyle türbe yapılıyor (KK.58).

-6-

Halamın başından geçen bir olay var. Çocukluğunda bu, merada oyun oynarken şehit mezarından bir asker burma bıyıklı, fesli mesli biri gelmiş. Gel kızım bakam bura demiş. Halamı sevmiş, birde ufak bir para vermiş. Bunu harcama yalnız bu senin bereketin olacak demiş. Daha sonra şehit, mezarlığa doğru giderek kaybolmuş. Bu olay gerçekten yaşanmış. Halamda çocuk aklıyla gidip o parayı harcamış. Şehit ondan sonra iki kere daha görünmüş halama... (KK.36).

-7-

Bizim aslımız bu Tez köyünden gelmedir. Dedem ve kardeşleri, Tez köyünde bir gün yağmur duasına çıkmış. Bunların birisinin ismi İbrahim, birisinin ismi Halil, birisinin ismi Hüseyin olarak üç kardeşler. Hüseyin Efendi medrese de öğretim görevlisiymiş. Hatta bugün daha Tez’de, bazı sorulara mecazi olarak “buna Hüseyin Efendi dahi cevap veremez” derler. Üç dört kez yağmur duasına çıkıyorlar. Bu kardeşlerin, bir de meczup kardeşleri var. Aynı anadan değil, ismi Nebi. Yağmur duasına hiç katılmıyor. Hüseyin dedem “Nebi ağam neden yağmur duasına gelmiyor, sor bakalım bir kendisine.” diyor. Yanına çağırıyor. “Nebi ağa sen niye duaya gelmiyon” diyor. Oda “ben sizin gibi yezidlerinden duaya gitmem” diyor. “Ağa ne istiyon sen” diyorlar. Nebi “sen bana iki tane delikanlı çoban vereceksin, üç tane erkek vereceksin, bende Alınca dedesine çıkacağım. Duayı edeceğim. Alınca dedesinden gayraklığa yani tepeden köye inerken, yağmur yağarsa yağar. Yağmazsa zaten ben oraya ölürüm” diyor. Kabul ediyor, veriyor. Amcam anlatıyor, hepsini dağların taşların başına tike tike kuşbaşı yapmış, her tarafa dağıtmış. Duayı da etmiş. Çobanlara “haydin gidiyoruz” demiş. Gayraklık dediği yere geldiğinde “gök

delindi sanarsın” derdi amcam. Bu meczup adam zamanında Hamzahacılı’ya da gelmiş. Bu köyde kim ki hayvanına özellikle öküzüne, atına, koşu hayvanına bakmazsa adamı “Bu hayvanın hakkını ne edecen? Bundan ekmek yiyorsun. Bunun niye yemini samanını eksik veriyosun?” diye dövermiş (KK.35).

-8-

Burada Kadir ağa diye birisi vardı. Kürt Kadir derlerdi. Aşağı Piribeyli’den gelmedir. Çok gülerdi. Bir gün sorduk “Kadir Ağa sen niye gülersin böyle” dedik. “Ben Yukarı Piribeyli de Hüseyin efendinin öğrencisiydim. Akşehir tarafına gittik. Onun üç koyunu üç kuzusu vardı. Onları güdüyordum. Akşehir’de bana şuraya kuzuları sokma dedi. Kuzular Nasrettin Hoca’nın türbesine girdi. Oradaki otları yedi. Bende köşe de uyumuşum. Uyandıktan sonra hep gülmeye başladım. (KK.35).

-9-

O Sultan ebe’nin türbesinin üstü örtülüydü, önceden. Dibindeki Hamza Fakı’nın olduğu yer açıktı. Onu ağanın biri “ben örttürecem” diyor. Kendini övmek için örttürüyor. Kabul olmuyor, türbenin üstü yanıyor. Başka bir ağa çıkıyor. Milletin içinde “ben örttürecem” diyor. Kendini övmek için yaptırıyor diye onu da kabul etmiyor. Üstünden attığı ağaçlar karşıdaki yamaca üç ağaç oluyor. Gevurlar o köye geliyor. Oraya geldiklerinde gevur askeri ağacı kesiyor. Öyle yapınca dibine ölüyor. Şimdi bile o ağaçların dibine varacak olsan üstüne taşlar tuvalanı⁵⁰. En son biri kimseye bir şey demeden kendi çalışıyor. O türbeyi örtüyor. Türbe onu kabul ediyor (KK.111).

-10-

Şemsi yengem anlatırdı. Birgün sabah namazına gidiyor. Yol üstünde bir ağa görüyor. Bu ağa gelmiş Hamzahacılı’daki türbeye taş atmış. “Al taşın başını yesin” demiş. “Niye taşladın” demişler. Adam türbenin kenarından bir taş almış. İçini oyup tavuklar su içsin diye yalak yapacakmış. Sabaha kadar yatır uyutmamış. “Taşımı getir, taşımı getir” demiş. Ondan “al taşın başını yesin dedim “diyor (KK.35).

⁵⁰ Tuvalanmak: Yuvarlanmak.

2.2.2. Hızır ile Kurulan İletişim Biçimleri

-11-

Pamuk diye bir kadın varmış. Davulga, Daydalı taraflarında yaşarmış. Çok zenginlermiş. Mallarının mülklerinin hesabı yokmuş. Bir gün Hızır (a.s.) gelmiş. Bir köpek Hızır'ı (a.s.) kirman gibi dönderiyormuş. Zengin olan kadın bakarmış, köpeğin adamı kovaladığına gülermiş. Fakir bir kadın daha varmış. O, Hızır aleyhisselam'ın yanına varmış. “Amca köpek seni perişan etti. Bir su getiriyim de iç” demiş. Hızır da “tamam getir”, demiş. Kadın içeriye suya giriyor. Adam kapıdan kayboluyor. Allah allah diyor bu adam nereye gitti. Sonradan o fakir kadın çok zengin oluyor. O zengin kadın da güldüğü ve yardım etmediği için zenginliği elden gidiyor. Biçer yanıyor. Araba devriliyor, kocası ölüyor. Başına gelmeyen kalmıyor. Aradan zaman geçiyor. Babası bu zengin kadına tarla veriyor. Oda yanıyor. Kadın yolsuz oluyor, ne evi kalıyor ne yurdu kalıyor. “İşte kapına geleni boş çevirmicin, az vericin çok vericin. Ne demişler her geleni hızır bil, hızırın yanında hazır bil (KK.34).

2.2.3. Ölüler ile Kurulan İletişim Biçimleri

-12-

Benim Afyon'un köylüğü İmralı'dan ebem varmış. Dedem savaşa gidiyor. Yedi sene savaşa kalıyor. Oradan hiç haber gelmiyor. Evveli nikah atmak varmış. Dört tane çocuk karnında kalsa, küçüğü yedi yaşında olacak. Ebem böyle nasıl ağlarmış, delirirmiş. Mektup yok, bir şey yok. Dedeme öldü deniliyor. Köyde Bacı Sultan'a⁵¹ ayak yalın koşup, gidiyor. Güneysaray'dan -arada neredeyse yirmi kilometreden fazla var- Karacalar'a gidiyor. Ağlıyor. Dedemin adı Yusuf'muş. “Yusuf'u gözüme gösterenin, dört çocuğum yoluna kurban olsun” diyor. Bacı Sultan hanım ağzına vuruyor. “Sus” diyor. Ağzından çıkmış bulunuyor. Ayna gibi oluveriyor. Dedem öte yandan karşısına geliyor. “Ben değilim vardır beni dediren, dört guzu yu gurban vermez guduran” diyor. Neyse gidiyor eve, bir haftanın içinde dört çocuğun dördü de ölüyor. Birden ağzının acısıyla yangısıyla özden demiş. Çocukları ölünce yatıyor yatakta, hastalanıyor. Köyün bayırından inerek, dedem geliyor. İş işten geçiyor. Bir bakıyor herkesin kapısında çoluk çocuk, onun kapıdan sinek dahi uçmuyor. Varsa baksa ki ebem yatıp duruyor yatakta. Aradan zaman geçiyor. Bacı sultan köyden birisine “hadi gidin Yusuf'a selam söylen.

⁵¹ Bacı Sultan'ın Karacalar'da türbesi vardır. Gerçek ismi Zehra Şahbaz'dır. Halk arasında ulvi bir kişiliğe sahip olarak bilinir.

Bahçesine iki tane fidan dikildi.” diyor. Ondan sonra bir amcam oluyor, bir de babam oluyor. İki tane yeni fidan dikeyor. Çocuklar 6-7 yaşlarına gelince ebem ölüyor (KK.123).

2.2.4. Tam Tanımlanamayan Olağanüstü Güçlerle Kurulan İletişim Biçimleri

-13-

Ebemin başına gelmiş bu olay. Şu Emirdağı’nın yaylası vardır. İsmine Gökkuyu derler. Bir gün yayla da koyunlarını Güzle’ye çıkartmışlar. Ebem o zaman genç kızmış. Topakev de, yani çadırda kalıyolarmış. Topak evde kuytuluk diye bir yer vardır. Orada ateş yakılır, yemek yapılır. Duman çadırın ortasından çıkar, içeride olmaz. Ebem, o kuytuluğa yemeği koymuş. Ormanın içinden biri inip, gelmiş. Her tarafı kıllı biri gelmiş. Korkudan bir şey de diyememiş. Hazırladığı yemeği yemiş, koymuş gitmiş. Böyle anlatmıştı, bize ne kadar doğru bilemem ama ebem hiç yalan söylemezdi (KK.35).

-14-

Yüreğil’de biz muhtardık. Köyün girişinde bir yer var. Başçavuş geldi bir gün orada bir çocuk sesi duyduk, çocuk ağlıyor, dedi. Ürpermişler. Benim gelinin dedesi delikanlıyken, o taraftan geçermiş. Sokak lambası falan da yok. Zifiri karanlıkta köyün girişinde kabirlikte, bir kadını çocuğuna nenni söylerken görmüş. Böyle iki ağaca salıncak kurmuş, nenni söylüyormuş. Orada ya şehit ya da bir Allah’ın kulu yatıyor. Hatta başkaları o kadını geyik sağarken görmüşler (KK.76).

-15-

Benim babamın dedesi varmış. İsmi Deli Mazı’yymış. O zaman soyadı kullanılmıyor. Bu adam avcıymış. Bu anlattığım 1850 civarı falandır. Dağ kenarlarına ekin ekerlermiş. Buralarda da geyik yaşarmış. Adamların tarlasına zarar verirmiş. Çevredekiler Deli Mazı’ya “sen avcısın eşkiyalar bile senden korkuyor, şu geyikler ekine zarar veriyor, tüfekte vursan da bizi kurtarsan.” demişler. Bir gün üç tane geyik gelmiş, tarlaya. Bizim büyük dede pusuda beklemiş. İkisini vurmuş, biri kaçmış. Aradan yıllar geçmiş. Dede ölüm döşegine düşünce “geyikler geliyor, geyikleri üstümden çekin” diye bağırmış. Ne olursa olsun günah. Ölüm döşeginde o günahı ona görünmüş (KK.72).

Kemerkaya tarafına giderken orada bir mağara var. Yedikapı mağaraları derler. Zamanında oraya bir hoca eşliğinde giriyorlar. Hoca okuyarak giriyor. Yanındakilere “ben konuşun diyene kadar konuşmayın” diyor. O mağara çok uzun ucu bucağı yok. Omağara Emirdağı’nın içine doğru gidiyor. Define için giriyolar. Hoca okuyor. Bunlar sessizce giriyor. Önlerine bir kadın çıkıyor. Kadın soyunmaya başlıyor. Kadın soyununca hoca bir şey demeden okumaya devam

ediyor. En sonunda iç çamaşırıyla kalıyor. O kadın aslında tılsım, bunları baştan çıkarmak için ortaya çıkıyor. Oradaki biri “yeter gaylı ya, etme” diyor. Der demez, bunları çarpıyor. Komple mağaranın kapısına atıyor. Komalık oluyorlar. Birtanesi ölüyor. Bir iki tanesi de ağır yaralı kalıyor (KK.75).

-16-

Pıh muhtar, Cemel’in damın ardında bir palamut ağacı kesmiş. Ağacı devirmiş. Ulum ulum, ulumuş o ağaç. Kesende ölmüş. Tez köyünde de birisi bir ağaç kesmiş yaklaşık sekiz yıl oluyor. Adam kestiği gün kalp krizi geçirip, ölüyor. Balcam köyünde de bir gevur askeri, türbenin karşısındaki ağacı kesmiş, oraya yıkılıvermiş (KK.32).

2.2.5. Cinler ile Kurulan İletişim Biçimleri

-17-

Babamgil söylerdi. Ovaya giderken yolda düğün dernek kurulu olurmuş. O şeytan derdi. Görünürmüş sana, davul çalar düğün ederlermiş (KK.30).

2.3. EFSANELER

Kavram olarak bakıldığında Türk toplulukları tarafından “esatir”, “epsana”, “anız-engime”, “rivayat”, “ekiyet”, “kuuçın”, “tööğü çugaa”, “aytım” gibi terimlerle karşılanan efsane hakkında literatürde birçok tanım bulunmaktadır. Bu tanımların; söz konusu efsanenin yapısı, konusu, icrası ve işlevi bakımından en geniş tanımını Metin Türktaş yapmıştır. Türktaş “Denizli Efsaneleri” adlı çalışmasında efsaneden şöyle bahseder; “Efsane başlıca niteliği inanırlığı olan; kendine has bir anlatıcısı ve anlatma zamanı olmayan, üslup kaygısı gütmeyerek üslubunu ve malzemesini gelenekten alan; çoğu zaman doğaüstü, kişi, kavram ve olaylara yer veren; her zaman olmasada genellikle olayın geçtiği yer ve zamanı belli olan; millî değerleri sahip ama aynı zamanda bazı evrensel değerleri de bünyesinde barındıran; işlev bakımından, öğüt verme ve örnek gösterme yöntemiyle toplumsal inanç, kural ve davranışları devam ettirmeye çalışan; dünya, yüzey şekilleri, insan, diğer canlılar vb. kavramların kökeni ve işlevi hakkında açıklayıcı bilgi vermeye çalışan; insanların, evreni, doğayı anlama gayretinin bir sonucu olarak ortaya çıkan ve insanın akıl erdiremediği hadiseleri açıklayarak onlarda zihinsel rahatlama sağlayan; genellikle kısa ve nesir şeklinde olan anonim halk anlatı türüdür (Türktaş,2012:29).

Efsane; mitolojik, dinî, tarihî ve hayalî köklerden doğarak nesilden nesile aktarılmış ve günümüze kadar gelmiştir (Türkmen,2017:17). Bundan dolayı aktarıcısı ve bağlamı belli olmayan bir türdür. Didaktik bir içeriğe sahiptir. Efsanenin sonucunda bir mesaj verilir. Bu mesajda iyi ve doğru olan şeyler dolaylı yoldan gösterilirken, kötü ve yanlış olan durumların

getireceği sonuçlar doğrudan gösterilir. Böylece toplumsal düzenin sağlanması, toplumun iyi ve doğru işlere yönelmesi amaçlanır. Halk edebiyatında bütün türler birbiriyle ilişkilidir. Efsane, memoralara daha yakın bir türdür. Geçmişte birlikte ele alınan bu türlerden memoralar, olağanüstü olayı yaşayan kişinin bilinmesi bakımından efsaneden ayrılır. Efsanelerin sabit bir şekli bulunmaz. Yapısı itibariyle de nesirdir (Çobanoğlu, 2015: 47-48).

Efsanelerin tasnifi konusunda; Pertev Naili Boratav, Mehmet Naci Önal, Bilge Seyidoğlu gibi isimler çeşitli tasnifler yapmışlardır. Son tasnif Boratav'a aittir. 2015 yılında daha önceki eksikliklerini gidererek, tüm efsane sınıflandırmalarında kullanılabilecek bir sınıflandırma yapmıştır. Fakat yine de efsanelerin konuları yöreden yöreye değişebilmekle beraber başlıklar konusunda derlenen bütün efsaneleri karşıladığı söylenemez. Bundan dolayı araştırmacılar efsaneyi sınıflandırmak üzere geçmiş tasniflerden faydalanarak yeni tasnifler üretmektedir. Önemli olan tasnif başlıklarının efsaneyi tam olarak karşılamasıdır.

Burada tarafımızca yöreden elde edilen efsanelere uygun bir tasnif yapılacaktır. Bu tasnife göre Emirdağ ilçesindeki efsaneler; dinî efsaneler, olağanüstü güç, varlık ve olaylarla ilgili efsaneler, tabiat ile ilgili efsaneler, yer adlarıyla ilgili efsaneler olmak üzere dörde ayrılmıştır. Dinî efsaneler altında; türbe ve evliyalarla ilgili efsanelere ve Hızır ile ilgili efsanelere yer verilmiştir. Olağanüstü güç, varlık ve olaylarla ilgili efsaneler altında; şeytan ile ilgili efsaneler ve yılan ve evran ile ilgili efsanelere yer verilmiştir. Tabiat ile ilgili efsanelerde; ağaçlarla ilgili efsanelere ve mağara, kuyu ve inlerle ilgili efsanelere yer verilmiştir. Son olarak yer adlarıyla ilgili efsaneler içinde; yerleşim yerleriyle ilgili efsanelere ve belirli yerlerle ilgili efsanelere yer verilmiştir.

İlçeden toplamda 23 adet efsane derlenmiştir. Bu efsanelerin 13'ü dinî efsaneler, 2'si olağanüstü güç, varlık ve olaylarla ilgili efsaneler, 5'i tabiat ile ilgili efsaneler, 3'ü ise yer adlarıyla ilgili efsaneler sınıfında yer almaktadır.

2.3.1. Dinî Efsaneler

2.3.1.1. Türbe ve Evliyalarla İlgili Efsaneler

-1-

Ekizce'de bir yatır var. Orayı ne kadar örerlerse örsünler, hep yıkılırmış. Üstünü hiçbir zaman kapatamazlarmış. Hala da açık durur (KK.83).

-2-

Burada bir tane türbe var. İçinde yatan Karabağlı'dan ermiş bir adammış. Bu adam akşam gidermiş. Sabah hoca ezan vereceği sıra eve gelirmiş. Üç beş kere böyle devam etmiş. Bunu evlendirmişler. Evlenince de gelinin yanına hiç yatmamış. Geceleri elinde yularla

gezermiş. Kaynanası bir gün geline sormuş “napıyorsunuz” kızım diye. Oda kocasından için “eli elime değmedi, yanıma yatmıyor. Her gün bir yere gidiyor, sabah geliyor” demiş. Bir gün giderken bizi de çağır demişler. Gelin çağırıyor. Oğlu önde, babası kardeşleri arkasında Pınarbaşı var, Hamzahacılı’nın sağ ellerinin orada. Oraya gidince, adam gelmeyin beni öldürürler diye bağırıyor. Bunlar delirdiğini düşünüp ardından koşuyorlar. O ara yer yarılıyor, yerin arasına giriyor adam. Oraya türbesini yapıyorlar (KK.1).

-3-

Emir Baba’nın Hikayesi

Seyit Battalgazi, Emir babayı asker komutanı olarak kırk bin askerle Emirdağı’na gönderiyor. Emirdağı’nda Konstantini’nin en büyük kalesi Taryon var. Bu kale Asar köyünde -hisar- bulunuyor. Bütün Konstantini’nin variyeti, hazinesi, kapalı çarşısı, kilisesi hepsi oradaymış. Düşman tarafı daha çokmuş, geliyorlar, kaleyi vuruyorlar. Aralarında çarpışma oluyor. İstanbul’dan Konstantini bunun haberini alıyor. Emir babaya sekiz yüz kişilik kuvvet yolluyor. Tek koymayın diyorlar. Bu kuvvet Emir babayı yaralı alıyorlar. Şimdiki türbesinin bulunduğu yere, dağın tepesine çıkarıyorlar. Oraya çıkınca Emir baba “artık ben kendimden umudu kestim. Beni buraya defnedin” diyor. Emir babayı oraya defnedince, Aziziye de sokağın birinin adını Emir Afşin koyuyorlar. Emir babanın kendisi topçu komutanıymış. Nerede bir har bulsa, kıt bulsa; büyük Türk adına, türbenin içinden top atarmış. Benim amcam yemin ederdi, ucu alev gibi arkası yemyeşil, böyle sanki gök gürlencesine top atar. Bu top yanarak, nereye atıyorsa ta oraya kadar ok gibi gidermiş (115) (KK.8) (KK.6) (KK.23) (KK.93).

-4-

Tufan dede, Emir dede, Yorgun dede vardır. Bunlar hıdırellezde üçü ayrı yerlerde savaşta kalıyorlar. Bir arada olmadıkları için düşman galip geliyor. Üç ayrı tepe de ölüyorlar. Hıdırellez’de üçünün bir araya geldiği söylenir (KK.98) (KK.58).

-5-

Balcam Sultan Hikayesi (I)

Balcam sultan o dönemde büyük, ermiş bir kadındır. Nereden geldiğini, nere gittiğini nasıl zikir çektiğini bilmezlermiş. Padişah, burada ava çıkıyor. Askerleri ona şikayet ediyorlar. “Efendim bir kadın, geceleri bir yerlerden geliyor. Kimle gidiyor, kimle geliyor bilmiyoruz.” diyorlar. Padişah “çağırın bana onu” diyor. Çağırıyorlar. Padişah “sana birkaç soru soracağım onları yapamazsan seni öldüttüreceğim” diyor. Balcam sultan “neymiş” diyor. Oda “benim askerlerim aç, atlarım da aç, biz günlerce yol yürüdük, bu dağda aç susuz kaldık. Ne yapacağız?” diyor. Balcam sultan “efendim şurda içi saman dolu samanlığımız var, bütün atlarınıza bu

samandan verin. Şurada da arpa var arpayı da yem olarak içine karıştırın. Bana da iki üç kazan getirin” diyor. Elinin birini bir kazana, birini diğer kazana tutuyor. Kazanın birine bal akıyor, birine yağ akıyor, birisine et, çorba.. Padişahın askerleri ve kendisi doyuyor. Askerlerin beygirleri de doyuyor. Kazanlar hiç bitmiyor. Balcam sultanın ulvi bir kişilik olduğunu anlayan padişah bunun üzerine “sen Balcam değil Balcan sultansın buranın zaviyesini sana veriyorum” diyor. Senede bir kere de para gönderiyor. (KK.115) (KK.93) (KK.114)

-6-

Hamza Fakı Hikayesi (I)

Hamza Fakı, Dereköy’ün altında bir mağara var. Mağaraya yerleşiyor. Burada duruyormuş. Dereköy’ün alt yanında da bir Danışmend⁵² oturuyormuş. Komutan, askerlerine “bana bir av vurun da, getirin, yiyelim.” diyor. Askerler bunun üzerine ava çıkıyorlar. Bir keklik görüyorlar. Kekliği vuruyorlar, yaralıyorlar. Keklik kaçıp geliyor, Hamza Fakı’nın mağarasına giriyor. Askerler de ardından içeriye giriyorlar. Bakıyorlar ki içeri de ak sakallı, bir adam oturuyor. “Bizim kekliğimiz buraya girdi, onu alacağız.” diyorlar. Keklik korkarak ak sakallının arkasına sınıyor. Oda “niye veriyim” diyor. “Komutanımız istedi, alacağız götüreceğiz” diyor, askerler. Ak sakallı “ben sizin karnınızı doyururum, kekliği azat edin” diyor. Hayvan ona sığındığı için vermek istemiyor. Askerler gidiyor. Komutanına durumu bildiriyorlar. Komutanım, “biz keklik vurduk, yaraladık, keklik mağaraya girdi. Mağaradan almak isterken, içerde bir ak sakallı bir adam gördük. Oda bize bunları dedi” diyor. Komutan yanına üç beş asker alıyor, geliyor. Ak sakallının yanına oturuyor. “Bizim karnımızı nasıl doyuracaksın” diyor. Adamın ufacık torbası, bir de taş tavası varmış. “Bu nasıl bizim karnımızı doyuracak” diyor. Ak sakallı, taş tavada yemek yapıyor. “Yeyin yalnız yemeden önce besmele çekin, bismillah deyin” diyor. Besmele çekiyorlar. Karnıları doyuyor. Atlara da torbadan arpa atarmış. Ne kadar atarsa atsın o küçük torbada arpa hiç bitmezmiş. Askerin biri diyor ki “karnımız doydu. Bunun üstüne bir de bal olsa da yesek” diyor. “Ak sakallı “tutun tabağınızı beri” diyor. Asker şöyle tabağını tutunca, parmağını üstüne sıyrıyor. Tabak bal doluyor. Bütün parmaklarından bal akıyor. Balı da yedikten sonra komutan “sen ne mübarek, can bir insanmışsın” diyor. Esas Balcam’ın adı Balcan’dır. İsmi de buradan gelir (KK.8) (KK.70).

-7-

Hamza Fakı Hikayesi (II)

⁵² Alay, tabur demek.

Balcam köyünün oraya Horasan erenlerinden, biri geliyor. Oradaki bir mağaranın içinde konaklıyor. Sivrihisar tekfurunun askeri de oraya keklik avlamaya geliyorlar. Keklikler avlanmaktan kaçarken bu evliyanın yanına, mağaraya giriyor. Adam cübbesini bir açıyor, bütün keklikler içine giriyor. Askerler geliyor. “Keklikleri çıkart” diyor. “Cübbeyi bir açıyor” hiçbir şey yok. “Senin cübbenin içine girdiğini gördük” diyorlar. Fakat bulamıyorlar. Tekfura gidiyorlar, söylüyorlar. Tekfur şaşırıyor. “Allah allah” diyor. Adamı alıyorlar, getiriyorlar. Tekfur diyor ki adama “keklikleri bana gösterirsen seni ödüllendiririm, yoksa öldürürüm.” Adam da “keklikler yok” diyor. Sonradan Tekfur onun veli bir kimse olduğunu anlıyor. Horasan’dan gelen evliya “eğer müslüman olursan, keklikleri sana gösteririm” diyor. Tekfur kabul ediyor. Evliya, bir açıyor cübbesini keklikler uçuşuyor. Bu mucize inanamayan askerler ve komutanı müslüman oluyor (KK.40).

-8-

Hamza Fakı Hikayesi (III)

Balcam Sultan türbesinin kapısında Hamza Fakı yatar. Bu muhteremin Balcam’ın kardeşi olduğu söylenir. Bir gün köylü, Hamza Fakı’ya türbe yapmak ister. “Üstünü kapatalım” derler. Üstünü kapatmak için akşamlara kadar çalışırlar. Her sabah bakarlar ki taş taş üstünde kalmıyor. Ne hikmettir ki her gün böyle oluyor. Akşam yapıyorlar, sabah yıkılıyor. Köylü kararlı bir halde bugün bu işi bitirelim. Üstüne de kireçleri atalım örtelim artık demişler. Yıkılmasın diye üç tane de çam kiriş yapmışlar. Türbeyi bitirmişler. Sabah olmuş. Köylü toplanıp, yıkılmış mı yıkılmamış mı diye buraya, tekrar bakmaya gidiyorlar. Bir de ne görsünler. O kirişler yemyeşil bir çam ağacı olmuş. Üzerinden seneler, asırlar geçmiş o çam ağacını adamın birisi gidip kesiyor. Çam devrilmeden adam yanına devriliyor, ölüp gidiyor. Üç taneymiş çam, şimdi iki tanesi türbenin orada hala durur (KK.8).

-9-

Bir gün, Balcam köyündeki türbenin üstünü örtmeye çalışmışlar. Ne kadar örtmeye çalışırlarsa, çalışsınlar bir türlü kapanmıyormuş. En son türbenin üstüne gelecek şekilde, üç tane çam dikiyorlar. Tabi türbe onları da kabul etmiyor. Bu çamları üstünden, karşı yamaca, atıveriyor. Karşı yamaçta üç tane çam vardı. karşıya.. Eskiden türbelerin üstü ağaçla örtülürmüş. Üstü örtülsün istemeyen yatır ağaçları atmış üstünden karşıya. Hala türbenin karşısında iki çam durur. Aslında üç taneymiş, birini kesmişler. Kesen kişi de ölmüş. Bundan dolayı o ağaçlara kimse dokunamaz. Türbenin içindekinin, Hamza dede veya Sultan nene olduğu bilinmiyor. Binbir dondalar (KK.80) (KK.28) (KK.93).

-10-

Kezban Bacı Hikayesi

Kezban bacı dağ kuyusunda küçük bir kulübe de yaşayan bir kızmış. Kendisinin Kolanşam'da türbesi⁵³ vardır. Bu kız bazen evden çıkar, bir yerlere gider, gelmezmiş. Gittiği yerdeki kişiler “bizi kimseye söyleme” derlermiş. Bir gün yine evden çıkıp geç gelmiş. Kardeşleri şüphelenip “nerden geliyorsun bu saatte” diye sorunca Kezban bacı söylememiş. Kardeşleri bunu dövmüşler. Ertesi gün erenlerin yanına dağların tepesine yine gitmiş. Onlarla zikir çekiyormuş. Eve dönerken oradan eline bir gül alıp gelmiş. Bu sefer kardeşleri o “gül nereden geldi” diye sorunca Kezban bacı yine susmuş. Kardeşleri söylesin diye bunu, öldüresiye dövmüşler. Acıya dayanamamış, kardeşlerine her şeyi anlatmak üzere ağzını açmış. Ağzını açtığı anda erenler evliyalara bunu çarpıyorlar. Ondan sonra artık konuşamıyor, dili tutuluyor. Kezban bacıyı dövdükleri için, kardeşlerini gece olunca evliyalara korkutuyorlar. Küçük pencerelerden deve suretinde kafalarını uzatıyorlar. Eren evliyalara kardeşlerini alıp götürüyor. İşte o günden sonra kadının ağzı her zaman konuşamazmış. Eğer ona karşı bir kötülük düşünüyorsan, bu kadından evliya mı olur diyorsan, kadın istese de dili çözülmezmiş. Sadece iyi niyetli insanlara dili açılırmış (KK.76).

-11-

Emir Baba ve Carullah Hazretleri

Emir baba ve Carullah Hazretleri bilindiği üzere ermiş, insanlardır. Carullah ayakkabı tamircisi, Emir baba da tepe de durur, evliyadır. Bu iki ermiş insan, birbirlerine gönül kapılarının ne kadar açık olduğunu ispatlamak istiyorlar. Birbirlerini ziyaret ediyorlar. Carullah Efendi, Emir Baba'ya giderken mendilinde kor getiriyor. Tepenin zirvesine yukarı çıkartıyor, koru buharlaşmadan götürüyor. Bunun üzerine Emir baba'nın bir iade-yi ziyaret yapması gerekiyor. Oda Ağustos ayında, mendiline dağdan kar koyup getiriyor. Kar gidene kadar erimiyor. Emir baba karı mendiliyle beraber, Carullah'ın ocağının üstüne asıyor. Ayakkabı tamircisiymiş, Carullah efendi de. “Hemen bir şu işimi bitiriyim, şurada dur” diyor. Bir bayan geliyor. Bayanın ayakkabısının tamir olması gerekiyor. Carullah efendi kadının ayağından ölçü alıyor. Ölçü alırken kadının bileği görünüyor. O sırada bunlar birbirlerinin içindeki kalbi duygularını görebiliyor, anlayabiliyor. Kar “şıp” diye damlıyor. Carullah efendi, Emir baba hazretlerine; “Efendi, karın ocak söndürüyor, niyeti hakim kılalım. Dağda erenlik evliyalık yapmak, kolaydır” diyor (KK.93)⁵⁴ (KK.6) (KK.89) (KK.51) (KK.48).

⁵³ Başkonak köyü.

⁵⁴ Bunu büyüklerimiz anlatırdı. Hatta biz de birine bir şey ispat ettirmek istenirse ona “Kor getir kar götür” denilir. Bu söz Emir baba ile Carullah Efendi'nin hikayesinden gelir.

Âlim ile Deli

Mevlana Efendimizin üstünde bir alim her cuma vaaz verirmiş. Herkes onun vaazını dinlemek için ta uzaklardan gelirmiş. Bir gün kürsüye çıkmış “Salli ala Muhammed” demiş, vaazını unutmuş. Bir deli de kapıdan uzun uzun bakarmış. Âlim cemaate “yarın gelin de anlatıyım”, demiş. Yarın oluyo daha çok millet toplanıyor. Gene çıkıyor kürsüye “Salli ala Muhammed” diyor. Alimin gene aklında bir şey yok. Üçüncü gün geliyor. Alim bakıyor böyle olmayacak “kitaplarımı getirin” diyor. Alsın okusun diye kitaplarından getiriyorlar. Alim “yahu, ak ak yazmışlar, gara gara çizmişler” diyor. Kitaptan da bir şey okuyamıyor. Bizim hoca delirdi diyorlar, herkes çıkıp kaçıyor. Allah’ın hikmeti işte! Onun ilmini zayı etmeyecek ya!

O deli adam hemen kapı da bekliyormuş. Alim onun yakasından tutmuş, “benim ilmimi ya geri ver , ya da senin gibi bir adam et” diyor. Deli de “Bizim gibi olmak ister misin” diye soruyor. Alim, isterim diyor. Deli “gel öyleyse” diyor. Bu arada o adam deli değil, evliyaymış. Alimi manevi bir cepheye getirmek için aklını, fikrini, ilmini alıyor. Beraber Bağdat’ın; güzel, çayır çimen kıraat bir yerine gidiyorlar. Orada deli, birine şu kitapları getir diye, emrediyor. Birkaç kişi gidiyor, kitapları getiriyor. Kitaplar o kadar çok ki taşımaya bitmiyor. Alime şu boynundaki kitabı da ver bakalım diyor. Hepsini biryere topluyor. Gazı döküyor, kirpit çakıyor ve hepsini yakıyor. Alimin boynundaki kitabı deli ateşe atınca, ciğeri bir yanıyor. Deli bunu anlayıp, hemen elini korun içine sokuyor. Al kitabını diyor. Eli yanmadan korun içinden kitabı alınca, bu kerameti alim anlıyor. “Tamam, at” diyor. Deli, alimin elin bir pul metelik veriyor. “Haydi git bana hiç getir” diyor. Adam zamanın koskoca âlimi, “hiç olur mu ne hiçi” demiyor. Eline meteliği alıyor. Gidip Bağdat’ta mânifaturacıya, ayakkabıcıya her yere soruyor. “Hiç var mı hiç yok mu” diyor. Gittiği yerde “bizimle dalga mı geçiyorsun” diye bunu dövüyorlar. Böyle böyle çile çekerek, Hakk’a vasıl olacak, ona ulaşacak. Kırk sene mi, elli sene mi çekti onu bilemiyoruz. Âlim gidiyor, gidiyor, balık avlayan birilerine rastlıyor. “Hiç yok mu var mı” diye soruyor. Balıkçılar “Hiç yok olur mu? Beş on tane birden balık tuttuk, moralimizi bozuyosun” diye bir araba dayak çekiyorlar. Âlim “beş on tane birden” diye diye bir sokağa varıyor. Orada ağıt figan içinde, bir cenaze götürüyorlar. Cenaze ahalisinin önüne geçiyor. “Beş on tane birden, beş on tane birden” diyor. Bir araba da orada dayak yiyor. “Beş on tane olur mu? Allah rahmet etsin, biz birine dayanamıyoz” diyorlar. Alim bu seferde “Allah rahmet etsin, Allah rahmet etsin” diyerek dolaşıyor, yine bir sokağa giriyor. Sokakta bir köpek ölmüş. Bu da “Allah rahmet etsin, Allah rahmet etsin” diyor. Yine dövüyorlar. “Köpeğe Allah’tan rahmet mi dilenir? Tüh ne pis kokuyo de git” demişler. Alimin aklında fikir ilim kalmadı ya ne dersin onu söylüyor. “Tüh

ne pis kokuyo” deyip giderken yolda Bağdat Kralı dere kenarında yıkanmışlar. Karısıyla, kızıyla, cariyeleriyle gidiyorlar. Alim önlerine geçiyor “tüh ne pis kokuyo , ne pis kokuyo” diyor. Kral “bunu öldürün, bana hakaret ediyor” diyor. Sonra Kral, bunun deli olduğunu anlayıp, bırakıyor. “Daha yeni yıkandık, temizlendik. Öyle mi denilir. Peh emme de olmuş, denilir” diyor. Alim “peh emme de olmuş, peh emme de olmuş” diyerek yine geziyor. Bir sokakta iki kişi kafa kafaya yumruk yumruğa kavga edermiş, onlara denk geliyor. Varıp başlarına “peh emme de olmuş, emme de olmuş” diyor. Dönüyolar; “Len bu dövüştürüyo bizi bunu dövelim” diyorlar. Dövüyorlar. Deli olduğunu anlayıp “öyle denilmez, dövüşmeyin ağalar denir” diyorlar. Öte varıyor, bir sokakta iki köpek birden dövüşürken onlara; “ağalar beyler dövüşmen, ağalar beyler dövüşmen” diyor. Orada da dayak yiyor. Halk “köpek ağa, bey olur mu? Boş tutuşma dut tutuşma denilir” diyorlar. Bu lafı da alıyor. Gele gele, Bağdat’ın, sırmacılar caddesine geliyor. Burada “hoş dutuşma dut dutuşma” diyince bütün sokak üstüne hücum ediyor. Kalbur kasnak kafasına indiriyorlar. İçinden bir tanesi bu alimi tanıyor. Halka “durun! Kimi dövüyorsunuz, daha dünki vaazları kulağınızda” deyince halk alim olduğunu anlayıp, elinden kalburu kasnağı bırakıyor. Elini öpüp, özür diliyorlar. O adam diyor ki alime, “seni kim gönderdiyse git onu bul.”Geliyor bakıyor, o adamı buluyor. Elinde bir metelik “hiç yok” diyor. “Allah’tan başka her şey hiç” demek istiyor. Deli “beri gel diyor.” Alimin gözlerini sıvayıveriyor. Gözünden perdeyi kaldırıyor. Bir bakıyor ki dünya başka âlem başka... Niyazi Mısri’nin şu kıtaları ağızından dökülüyor;

Derman arardım derdime

Derdim bana derman imiş

Bürhan arardım aslıma

Aslım bana bürhan imiş

Sanırdım ki ben ayrımı

Dost gayrıdır ben gayrıyım

Benden görüp eşideni

Bildim ki ol canan imiş (KK.115)

2.3.1.2. Hızır ile İlgili Efsaneler

-13-

Bir adamın anası varmış. Kukum yatarmış, felçliymiş. Adam anasına salıngaç yapmış, onu mutlu etmiş. Anası da oğluna durmadan dua edermiş. “İnşallah Hızır aleyhisselam senin komşun olsun.”dermiş. Her gün işten gelirmiş, anasını temizler, yatırır, doyururmuş. Bir gün

Cenab-ı Allah bu duadan memnun oluyor. Hızır aleyhisselam’a “git o anasına bakan adamı bul” diyor. Hızır aleyhisselam, düşüyor peşine. Senelerce adamı arıyor. Herkese uğruyor. En son yolda bu adamı görüyor. Herkese söylediği gibi adama da “senle arkadaş olalım” diyor. Adam da “gel buyur, şöyle otur benim beş dakika işim var, hemen halleder gelirim” diyor. Gidip, anasını temizliyor, doyuruyor. Kadın yine “Hızır aleyhisselama konşu ol” diyor. Hızır duyuyor, kadının öyle dediğini. Adama soruyor. Adam da , “anam kaç senedir kukum yatıyor, bende hiç evlenmedim, ona bakıyorum. Bana sürekli Hızır aleyhisselama konşu ol diye dua ediyor” diyor. Hızır aleyhisselam onun aradığı adam olduğunu anlıyor. “Hızır benim, Cenab-ı Allah senden memnun oldu, beni gönderdi. Kaç senedir seni arıyordum işte şimdi buldum.” diyor (KK.34).

2.3.2. Olağanüstü Güç, Varlık ve Olaylarla İlgili Efsaneler

2.3.2.1. Şeytan ile İlgili Efsaneler

-14-

İki Bacı Hikayesi

İki bacı birbiriyle bacılık⁵⁵ olmuş; “sabahınan biz kuyuya bir kazan kuralım da çaput yumağa gidelim” demişler. Gece yarısı olmuş, bir ses gelmiş. Diğer kız “Haydi bacı sabah oldu gidelim de çamaşırımızı yuyalım” demiş. Aslında o kız bacısı değil şeytanmış. Gitmişler beraber çamaşırları yumuşlar, eve dönüyorlarmış. Şeytan, “bacı ben kime benziyom” demiş. Diğeri “bacıma benziyon” demiş. Azıcık daha gelmiş “bacı ben kime benziyom” demiş. Diğeri yine “bacıma benziyon” demiş. Tam eve gelmiş “ben kime benziyom” demiş. Diğeri de gülerek “eşşeğe benziyon” demiş. Şeytan buna çok sinirlenmiş. Onu tuzağa düşürmek için “haydi bacım seninle mezarlığa gidelim, bakalım hangimiz korkacak” demiş. Eline de bir kazık almış; “bunu da mezarlığa çakalım, gelelim” demiş. Diğer kız korkmadığını ispat etmek için odundan kazığı almış mezarın yanına oturup, çakmış. Kızın eteği de kazıkla birlikte oraya çakılmış. Karanlıkta görememiş, asılmış çıkmamış, asılmış çıkmamış. “Oyyy mezardakiler beni tuttular” diye korkmuş, çatlamış, oracıkta ölüvermiş. (KK.61) (KK.36)

2.3.2.2. Yılan ve Evran ile İlgili Efsaneler

-15-

Evran ile Köylüler

Bir gün Evran, Pınarbaşı göletinde meydana çıkar. Civar köy halkı telaşa düşer. Balık tutamazlar, avlanamazlar, kamış kesemezler. Toplanırlar ne yapalım diye birisi biz bu işin içinden çıkamayız, falanca uluya gidip danışalım, der. Makul karşılanır ve uluya giderler. Uluya

⁵⁵ Beraber olmuş.

durumu anlatırlar, ulu der ki: “Siz gidin ben bunun üzerine rüyaya yatayım bakalım ne görürüm üç gün sonra gelin”der. Köylüler giderler, üç gün sonra gelirler, merakla sorarlar. “Hocam gördünüz mü bir şeyler? “Ulu” evet gördüm. Allah’ın izniyle Evran kudurmuş buruk (hortum) bekliyor, o da Allah tarafından gecikmiş. Tabi ki aç, mala cana zarar veriyor, buruk geciktikçe, daha da verecek. Öldürülmesi lazım. Rüyada gördüğüme göre, iki torba kireç, iki koyunun postuna girecek kadar olsun. Koyunu yüzün, kafası dursun, kireci postun içine doldurun, iyice bağlayın. Etrafa koku saçacak şekilde kan sürün ve bekleyin.”

Köylüler gelirler. İki koyun keserler, içine kireç doldurup gölün kenarına bırakırlar. Geriye çekilip gizlice seyrederek. Evran epey sonra suyu yara yara gelir ve arka arkasına içi kireç dolu koyunları yutar. Bir müddet sonra kireç yanmaya başlar. Evran çırpınmaya başlar. Çırpıntısı gölü dalgalandırır. Acı acı bağıırışı göl ve çevresini inletir (Edeer, 2013:501).⁵⁶

2.3.3. Tabiat ile İlgili Efsaneler

2.3.3.1. Ağaçlarla İlgili Efsaneler

-16-

Dediklerine göre bizim orda Koyun deresinde bir tane kocaman ardıc ağacı var. Bunu budamaya mı, kesmeye mi ne kalkmışlar. Baltayı vurunca balta un olmuş. Şimdi hiç kimse korkusundan o ağacı budamaz, kesmeye cesaret edemez (KK.25).

-17-

Büyüklerimizden duyduğumuza göre Balcam sultan’ın üstünü örtmek istiyorlar. Her evden birer ağaç toplayalım, örtelim diyorlar. Birisi ağacı rızasız veriyor, isteyerek vermiyor. Rızasız verdiği için türbe üstündeki örtüyü atıyor. O attığı şimdi de karşısında bulunan iki çam oluyor. Şimdi kimse o çamlara el vurmaz (KK.8).

2.3.3.2. Mağara, Kuyu ve İlerle İlgili Efsaneler

-18-

Soğukkuyu köyünün tam merkezinde Aşağıkuyu dedikleri bir kuyu vardır. O kuyuyla depesidelikli dedikleri mağaradan yol var, derler. Orada onu çoğu bilir. İbili diye yaşlı bir amca vardı. Onun horozu bu kuyuya düşmüş. Depesidelikli mağarasının ordan çıkmış. İki kilometre gitmiş, derlerdi (KK.23).

-19-

⁵⁶ Fakı Edeer bu efsaneyi, Veli Duran’dan duymuştur.

Şu ileri de Yedikapı mağarası var. Mağaradan geçenler kayboluyor, derler. Biri define kazmaya gidiyor bu mağaraya. İçeride bir kadın görüyorlar. Kadın soyunuyo soyunuyo, biri konuşunca çarpıyor. Mağaraya girenlerden sadece bir kişi sağ kalmış (KK.7).

-20-

Küçüklüğümüzde Demir İn denilen bir yer vardı. Dolambaçlı ağaçların altında bir yer. Orada üç harfliler bulunuyormuş. Birileri bu ine girmiş, geçmiş zamanda. Çarpılmış, kalmışlar. Yine bu Demir İn'in içine bir kedi bırakmışlar. Kedi Tez'den çıkmış. İçinde Tez köyüne çıkan bir yol varmış (KK.93).

2.3.4. Yer Adlarıyla İlgili Efsaneler

2.3.4.1. Yerleşim Yerleriyle İlgili Efsaneler

-21-

Emirdağ'da Emir baba ve Sultandağı'nda Sultan ana, kardeşlermiş. Bunlar ayrı düşüyorlar. Emir baba Emirdağ'a Sultan ana da Sultandağı'na gidiyor. Sultandağı'na gitmek zorunda kaldığı için devamlı gözü yaşlı kalıyor. O yüzden Sultandağı'na çok yağmur yağdığı söylenir (KK.110).

-22-

Karacalar köyü önceleri şu yukarı köyde 12 hane olarak yaşarmış. Ormandan gökyüzü gözükmemiş. Çevrede hiç su yokmuş. Yalnız köyün içinde, bir tane kuyu varmış. Gelinin biri su doldurmak için kuyuya geliyor. Suya gelince, onu canavar⁵⁷ yiyor. Canavar yiyince diyorlar ki, “burada olmayacak biz aşağıya köy kuralım.” Şurda bir kuyu var “yirmiuyur” diyorlar. Onun sağ tarafına atmacalar, gökler, sarı kayalar yerleşiyor. Sol taraflarına da karahisarlılar yerleşiyor. Dedem bir kuyu kazdırıyor, “nurlar kuyusu” onun sağına soluna da polatlar, neşetler konuyor. Ondan sonra gelen kalıyor, köy böylece büyüüp gidiyor. (KK.51)

2.3.4.2. Belirli Yerlerle İlgili Efsaneler

-23-

Telli Bey

Burada Boynuyoğunlu'dan Kayışoğlu Beyliği'nin beş tane oğlu varmış, bir tane de güzeller güzeli bir kızları varmış. Sivrihisar tekfurları harman sonunda atlı, ciritli yarışlar, düzenlermiş. Bunları da o yarışa davet etmişler. Beyliğin beş oğlu gidip bakmışlar, onların atları çok iyiymiş, bizim atlar bunları geçemez diye düşünmüşler. O güzeller güzeli kızın ismi Telli'ymiş. Babası Telli'yi, erkek gibi yetiştirmiş. İyi ata biniyor, iyi cirit atıyor, iyi savaş oyunu

⁵⁷ Kurt.

yapıyor. Oğlan kardeşleri diyorlar “Telli atı verirse biz bunların atı geçeriz”, oyunu da kazanırız. Varyorlar Telli’ye, “atını bize ver de yarışmaya katılalım” diyorlar. Telli “hayır, ben kendim yarışcam” diyor. Kardeşleri “ama sen kızsın” diyorlar. Oda “o zaman saçlarımı keserim ben de size benzerim” diyor. Yarışı kazananlara; o zaman için biryandan biryana uzanan kocaman bir tarla veya hudut veriyorlarmış. Telli saçlarını kesiyor. Gidiyor, erkek gibi çarpışıyor oyunu kazanıyor. Böylece ödülü alıyor, babasına getiriyor. Emirdağ, Beyköy’de herkes bu hikayeyi bilir. Telli Bey çeşmesinin ismi de buradan gelir (KK.40) ⁵⁸.

2.4. HALK HİKAYELERİ

Edebiyatımızda destandan sonra ortaya çıkan halk hikayeleri konusunda literatürde pek çok tanım bulunmaktadır. Bu türle ilgili çeşitli aştırmalar yapan Şükrü Elçin halk hikayelerini; zaman seyri ve coğrafi mekân içinde efsane, masal, menkıbe, destan, vb. mahsullerle beslenerek, dinî, içtimaî, hadiselerin potasında iç bünyelerindeki bağlarını muhafaza ederek milletimizin roman ihtiyacını karşılayan eserler” olarak tanımlamıştır (Elçin, 1993: 444).

Gerçekten de geçmişte ozan ve kamların göçebe hayatın içerisinde halka aktardığı destanlar, yerleşik hayatın içerisinde halk hikayelerine dönüşmüştür. Pertev Naili boratav bu konuda halk hikayesinin destanın bıraktığı boşluğu doldurduğunu söylemektedir (Boratav, 1990:35-36).

Destandan halk hikayesine geçişin en güzel örneği Dede Korkut Hikayeleri’dir. Hikaye kavram olarak Dede Korkut’ta “boy” olarak geçmektedir. Diğer taraftan kavram 15. ve 18. Yüzyıllarda “hikâye”, Azerî sahasında “hekât”, günümüzde Doğu Anadolu bölgesinde “nağıl” gibi adlarla da anılmaktadır (Artun, 2011:137).

Halk hikayesi, ne kadar destandan kalan boşluğu doldursa da tam olarak destanın taşıdığı nitelikleri taşımamaktadır. Çünkü halk hikayesinde, destanda olduğu gibi tarihî bir olayın anlatılması şart değildir. Şahısların ve olayların anlatılmasında gerçekçiliğe önem verilmiştir. Yine halk hikayelerinde kahramanlıktan çok aşk maceralı konu olarak ağırlık kazanmıştır (Aça,2009:469-470). Bunun nedeni aslında göçebe yaşamdan yerleşik hayata geçilmesidir. Çünkü konar göçer hayat tarzı maceralar ve çeşitli serüvenlerle doluyken, yerleşik hayat daha durağan bir yapıya sahiptir. Destanların geçtiği mekan, bir yerden bir yere geçmeyi, maceraları ve kahramanlığı gerektirmektedir. Halk hikayelerinde ise bu durum çöz konusu olmadığı için duygular daha fazla ön plana çıkmıştır. Konu olarak kahramanlık ve daha çok aşkı konu alan halk hikayeleri şekil özelliği bakımından nazım-nesir karışık bir yapıdadır.

⁵⁸ Fakı Edeer, bu hikayeyi Beyköy’den bir terzinin anlattığını daha önce Telli Bey diye bir şey duyup araştırdıktan sonra bu bilgileri edindiğini belirtmiştir.

İcra bağlamında dönemin âşıkları tarafından belirli düzenle anlatılan halk hikayeleri günümüzde kendisine bir icra ortamı bulamamaktadır. Bunun en önemli nedeni; teknolojik gelişmeler ve çeşitli sebeplerden dolayı âşıklık geleneğinin gerektirdiği icraların yapılamamasıdır. Tıpkı destanlar gibi halk hikayeleri de günümüzde icra ortamlarını kaybetmiştir.

Bu sebeple folklor araştırmacıları; eskiden ortaya çıkmış halk hikayelerinin izleri ve varyantları üzerinde durmaktadır. Araştırmamız da aşk maceralarını konu alan iki adet halk hikayesi varyantı derlenmiştir. Arzu ve Kanber adlı bu hikaye, ilçe merkezinden iki ayrı kaynak kişiden alınmıştır. Kaynak kişiler teknolojinin olmadığı yani televizyon ve telefonun olmadığı zamanlarda insanların bu gibi hikayeleri birbirlerine anlattıklarını, bu şekilde vaki geçirdiklerini belirtmişlerdir. Ne yazık ki ilçeden derlenen Arzu ve Kanber isimli halk hikayesinin iki varyantı da oldukça eksiktir. Bu iki varyant nazım-nesir karışık bir özellik göstermektedir. Bunlardan birisinde nazım ağırlıktayken, diğesinde nesirle anlatım daha fazladır. Aşağıda her iki varyanta da yer verilecektir.

-1-

Arzu ile Kanber Hikayesi (I)

Bir Arzu ile Kanber'in masalı varmış. Kanber, Arzu'ya aşık olmuş. Kanber yoksul olduğundan Arzu'yu ona vermemişler. Kanber ve Arzu'yu ne kadar ayırmaya çalışsalar da ikisi de ben Arzu'dan ayrılamam, ben Kanber'den ayrılamam yanıtını verirlermiş. Ne derlerse desinler, bir gün Arzu'yu tutmuşlar, başka birine vermişler. Arzu gelin gider(i)miş. Kapının önüne çıkmış Kanber dinelmiş⁵⁹ bakar(ı)mış boynunu bükmüş. Arzu'yu evlendirmesinler diye Kamber şöyle demiş;

Hey gidenler gidenler
Şanlı da düğün edenler
Kaymağını da ben aldım
Ayranınan gidenler

Arzu, Kamber'in iftirasına sinirlenerek;

⁵⁹ Dinelmek: Ayağa kalkmak, ayakta durmak.

Nettin Kamber'im nettin
Altından adımı pul ettin
Hak Muhammed şefaatin olsun
Bana sen bunda garez ettin

Aradan zaman geçiyor. Arzu evlilik yüzüğüyle bir çeşmenin başına varıyor. Orada elini yıkarken yüzüğü kenara çıkarıyor. Yüzüğünü kaybediyor. Kamber'i görüyor ve onun aldığından şüpheleniyor. Şöyle soruyor;

Ben pınara vardıldım
Elimi de yüzümü yuduydum
Mermer de daşının(taşın) üstüne
Ben yüzüğümü koyduydum

Kamber cevap veriyor;

Ben pınara varmadım
Elimi de yüzümü yumadım
Mermer de daşının üstünde
Ben yüzüğünü görmedim

Arzu;

- “Aldım, kabul ettim eyvallah” diyor ve evine doğru yol alıyor.

Giderken Kamber evlenmesine engel olmak için yüzüğü kendinin aldığını, yine şöyle söylüyor;

Hey gedenler gedenler
Şanlı da düğün edenler
Kaymağını da ben aldım
Ayrılan gidenler⁶⁰ (KK.63)

-2-

Arzu ile Kamber Hikayesi (II)

Bir gün iki arkadaş ava gitmişler. Ava gidenden sonra odunların içinde ormanda böyle sarılı, poşet gibi bir şey görüyorlar.İki arkadaştan biri diğerine diyor ki “canısa senin malısa benim”. Avcılar ilerliyor, geliyolar, bakıyorlar. İçinden bebek çıkıyor. Bu bebeği “canısa benim”

⁶⁰ Kaynak kişi, bu hikayeyi annesinden duyduğunu, aslında çok uzun olduğunu fakat bu kadarını hatırladığını belirtmiştir.

diyen alıyor. Bebeği alan avcının, evde bir de bu bebekle yaşıt oğlu varmış. Oğlunun ismi Kanbermiş, bu bebeğinde ismini Arzu koyuyorlar. Bunlar bacı gardaş gibi büyüyorlar. Beraber aynı okula gidiyorlar. Birbirlerine essahtan aşık oluyorlar. Bir gün öğretmenleri “içinizde aşık olan var(1)sa gitsin, çeşmeden su doldursun getirsin” diyor. Arzu gidip, suyu dolduruyor, içiyor. Bir de bileziği varmış kolunda, bilezikte oraya düşüyor. Böylelikle suyu doldurup geri geliyor. Bu seferde öğretmen “erkeklerin içinde aşıklık çeken var(1)sa gitsin, sürahiyi doldursun, gelsin.” diyor. Kanber kalkıp, gidiyor. Gidenden sonra bileziği de görüyor. Ordan alıyor. Çeşmeye gittiğini, aşık olduğu anlamasın diye bileziği aldığını söyleyemiyor. Arzu soruyor, “sen mi aldın?” diye, oda “gözüm kör olsun almadım” diyor. Bunun üzerine Arzu;

Hamdolsun hamdolsun

Muhabbetler kendi olsun

Niye gözüne and içiyon

Tek bileziğim sende olsun

Öyle diyenden sonra bütün orda öğrenciler dikilip, kalıyor. İkisi aynı evde ya bu çocukların. Kanber’de ona bir türkü söylüyor. Ardından eve geliyorlar. İkisinin içinde de artık o kuşku oluyor. İkisi de birbirlerini sevdiklerini anlıyorlar. O zamana kadar Arzu’yu isteyenler varmış. Görücüler sürekli gelirmiş. Babası vereceğimiş. Gardaş gibi büyüdükleri için Kanber babasına, anasına ben bu kızı seviyom diyemez(i)miş. Kanber uzak bir yere gittiğinde, babası Arzu’yu birine veriyor. Arzu’nun düğünü oluyo, ata bindiriyorlar. Haberini alan Kanber gelmeye çalışıyor, çirkin yüzlü bir kadın onu yolda kandırıp, engellemeye çalışıyor. Kanber kandırıldığını anlayınca onu kılıçla kovalıyor. Ardından bir hışım düğüne yetişiyor. Sevdği Arzu’yu atın üstünde görüyor. “Atın başını ben çekeceğim” diyor. Kanber burada Arzu’ya ağlayarak türkü yakıyor. Giderkene giderkene, atı çekiyo ya, atın nalları Kanber’in ayaklarını kanatıyor. Arzu bunu görüp, hemen duvağını çıkarıp yırtıyor, “ayaklarına sar bunu” diyor. Koca seymen görüyor, Arzu’nun yüzü açılıyor, millet bir irkiliyor. “Bu gelin başının duvağını açar da , nasıl verir?” diyorlar. Giderken giderken, tabi baya bir gidiyorlar. Bir fırtına kopuyor, rüzgar esiyor her yer toz duman oluyor. O sıra Kanber, Arzu’yu öpüyor. Bunu bütün halk görüyor. Kanber’i bir dövüyorlar, pir dövüyorlar. Kanber yaralı bir halde, “Cenab-ı Allah Arzum’a kavuşmayınca öldürme beni” diye dua ediyor. Arzu’da ondan habersiz içinden aynı duayı söylüyor. Aradan zaman geçince Arzu’yu kocası alıp köye götürüyor. İki gün oluyor, üç gün oluyor Arzu, damadı odasına bile koymuyor. Bir gün “ben çiçek toplamaya gideceğim.” diyor. Yanına arkadaşlarını alıyor, beraber çiçek toplamaya gidiyorlar. O çiçekten alıyor, bu çiçekten alıyor. Kızlar, Arzu’ya seslenerek “burada daha çok, gel” diyorlar. Arzu ben şuraya gidecem,

buraya gidecem derken oradan uzaklaşıp kaçıyor. Kanber'in yanına varıyor. Sarılıp hasret gideriyorlar.

Kanber diyor ki, Arzu şu dizime bir yatta Cenab-ı Allah'a ben söz verdim, kavuşayım sana diyor. Arzu dizine yattığı anda ikisi de birlikte ölüyor. Çünkü "Allah'ım son kez kavuşalım da al canımı" demişler. Allah'a böyle adak adanmışlar. O kılıcınan kovaladığı cadı garı gene geliyor. İkisini aynı mezara koyacaklarmış. "Koman koman, ayrı koyun" diyor. Böylelikle iki yakın mezar yapıyorlar. Mezarlarının üstüne gül dikeyorlar. Cadı garı gülü koparmaya çalışıyor, eline diken batıyor. Arzu'yla Kanber'in mezarının ortasına kadının kanı akıyor ve aralarında diken oluyor. Böylelikle mezar da bile kavuşamıyorlar (KK.82).

2.5. MASALLAR

Pertev Naili Boratav masalı: "Nesirle söylenmiş dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçekte ilgisiz ve anlattıklarına inandırma çabası olmayan kısa bir anlatı" biçiminde tanımlanmaktadır (Boratav, 1982: 75). Macar Türkoloğu ise İgnacz Kunos bu konuda; "Masal dediğimiz şey, her milletin dönen aynasıdır. Bu aynaya bakacak olursak , hem eskilerin ibadetlerini , hem eski zamanlarımızın ahlakını görmüş oluruz" der (Kûnos; 1978: 131). Bu tanımlardan yola çıkarak masalların hayali ve gerçekliği olmayan, kendi içinde bir düzeni bulunan, giriş, gelişme ve geçiş formelleriyle desteklenen, çeşitli türleri olan, bir öğüt veya öğreticilik içeren, yapı itibariyle nesir veya nazım-nesir karışık seyreden halk edebiyatı türlerinden biri olduğunu söyleyebiliriz.

Masal sadece Anadolu'da olmamakla birlikte diğer Türk topluluklarında da görülen bir türdür. Bu tür kavram olarak başka sahalarda; "nağil", "âkiyât", "şabuv", "ertâk", "erteği" gibi kelimelerle karşılaşılır (Albayrak, 2004: 362).

Masalda bilindiği üzere zaman belirsizdir ve mekanlar genelde olağanüstü yerlerden seçilir. Masalın anlatımı genellikle duyulan geçmiş zaman kipiyle aktarılır. Masal da dev, ejderha, canavar ve hayvanlar olabileceği gibi erkek ve kadın tipleri de bulunur. Masal konu itibariyle olağanüstü kişi ve olayları konu alırken gerçek ya da gerçeğe yakın konular da masal içerisinde geçebilmektedir (Boratav,1992:14). Bu olağanüstü kişi ve olaylarla çevrili masallar icracısı tarafından değiştirilebilmektedir. İcracısı genellikle kadın olan bu tür erkekler tarafından da anlatılabilmektedir. Örneğin araştırmamızda yer alan "13 Masalı", "Şahsenem Masalı" gibi masallar Emirdağ ilçesi merkezinde bir kadından alınmıştır. Fakat kaynak kişi bu masalları babasından duyduğunu, babasının bütün komşuları toplayıp bu tür masallar anlattığını belirtmiştir. Bu da bize masalların çoğunlukla kadınlar tarafından anlatılmadığını göstermektedir.

Masalın kaynağının nereden geldiği konusunda folklor alanında çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Bu görüşler “okul” olarak adlandırılmış bir görüş etrafında birçok görüş verilmiştir. İlk görüş “Mitoloji okulu” olarak adlandırılır. Bu görüşün temsilcisi Max Müller’dir. Müller, mitolojinin kaynağının Hindistan’dan geldiğini savunarak mitolojiyle bağlantılı masallarında Hindistan’dan yayılım gösterdiğini savunur. İkinci görüş olan “Hindoloji okulu”da ilk görüşün devamıdır. Aynı düşünceye sahip olmakla birlikte Hindistan’dan Batı’ya geçen masalların hangi yolla geçmiş olabileceği üzerine fikir sunar. Son olarak “Antropoli okulu” ise uygarlık dünyasında hiçbir ilişkisi olmayan ilkel topluluklarının masallarının da birbirine benzediği ve dolayısıyla masalın bir uygarlığa bağlı olarak yayılmadığı görüşündedir.

Afyonkarahisar masalları Mehmet Şimşek tarafından 2004 yılında, halkbilimine uygun bir biçimde toparlanmıştır. Şimşek, topladığı masalları Anti Aarne’nin tip kataloğuna göre sınıflandırmıştır. Yine Esmâ Şimşek, Ali Berat Alptekin’de ilgili çalışmalarda bu tip kataloğuna göre sınıflandırma yapmıştır. Burada da aynı sınıflandırma yöntemi kullanılacak ve herhangi bir inceleme yapılmadan sadece konularına göre sınıflandırılacaktır. İlçede 2 adet hayvan masalları, 8 adet asıl halk masalları, 1 adet fıkralar ve 8 adet zincirlemeli halk masalları olarak sınıflandırdığımız masallar toplam da 19 adettir. Bunlardan zincirlemeli ve asıl halk masalları ilçede en çok görülen masallardır.

Ayrıca ilçe de masallar bazen hikaye, bazen efsane olarak anlatılmaktadır. Kaynak kişilerden aldığımız bilgilere göre masal da yön gösterilirken “ışık yanan yere mi gidelim, köpek üren yere mi gidelim” ifadesi sıklıkla kullanılmaktadır. Derlediğimiz masallarda bu ifadeye rastlamasakta, farklı köylerde yaşayan kaynak kişiler, aynı ifadenin sıklıkla kullanıldığını belirtmektedir. Ayrıca, ilçe de Gümüş İğ ile Altın Ağırşak, Yedi Oğlanın Bir Bacısı, Kahveci Güzeli isimleriyle anılan masalların da olduğu bilinmektedir. Kaynak kişiler bu masalların sadece isimlerini hatırlamaktadır. Eskiden komşular arasında, hıdırellez günlerinde vakit geçirmek, sohbet etmek amaçlı anlatılan bu masallar, günümüzde sadece çocuklara anlatılmaktadır.

2.5.1. Hayvan Masalları

-1-

Tilki ile Yılan

Tilkiyle yılan arkadaş olmuşlar. Bir çaydan geçmeleri gerekiyormuş. Tilki, yılanı “arkadaş önce sen geç, bende senin üzerinden yürüyüp geçeyim” demiş. Tilki, çaydan atlayamazmış. Yılan da tilkiye “ben senin sırtına bir biniyim de beni öte yakaya bir atlat, sen

iyi yürüyorsun” diye karşılık vermiş. İyi yürüyorsun diye övülünce tilki gururlanmış. Kabul etmiş. Sirtına almış yılanı yürümeye başlamış. Su derinmiş, suyun tam ortasına vardığında, yılan tilkinin boğazına dolanmış, iyice sarmış, tilkiyi öldürecekmiş. Öleceğini anlayan tilki “nasılsa öleceğim, eğil de seni bir kere öpeyim arkadaşım” demiş. O da eğilmiş. Önüne gelince tilki bir hamle de yılanın kafasını ısırp öldürmüş. Öte yana atlamış. “Eğri burnu, eğri büğrü durma, böyle dosdoğru ol” demiş. Yılanı yolun üzerine boylu boyunca uzatmış (KK.61).

-2-

Tilki ile Kirpi

Bir varmış bir yokmuş. Evveli bir tilkiyle bir kirpi varmış. Dağlarda, bağlarda hep beraber gezerlermiş. Karşılarına dere çıkmış. Tilki bir hoplayışta, karşıya atlamış. Kirpi burada kalmış. Tilki, kirpiyi oradan çağırmış. “Ben atladım, sen ne duruyon” demiş. Kipri de “tilki arkadaş ben atlayamıyom” demiş. Tilki “ gel beri, şu kınalı ellerini uzat, tutayım” demiş. Nasıl uzattıysa tilki, kirpinin elini koparmış, almış. Sonra da gülerek “ee.. dost sanıpta kimseye el uzatmayacaksın” demiş (KK.32).

2.5.2. Asıl Halk Masalları

-3-

Kara Yarnak Masalı

Zamanın birinde koskocaman bir dev yaşarmış. Bu devin derenin ötesinde bir de ülkesi varmış. Derenin başında bekler ülkesine dışardan kimseyi sokmazmış. Bir gün bey oğlu atıyla geçerken dere kenarına varıyor. Atına su içiriyor, kendi de derenin suyundan içiyor. Karşıda çok güzel bir kız görüyor. O kıza havas oluyor. Karşıya geçip onu almak istiyor. O sırada dev uyanıyor, geliyor. Bey oğlu kaçıyor hemen bir ağacın kenarına saklanıyor. Nasıl karşıya geçeceğini düşünüyor. Bir yol buluyor. Bir gün dev uyuduğunda gözlerine bir ok atıp, kör ediyor. Dev etrafını göremiyor. Acılar içinde böğürerek, koşuyor. Bey oğlu ayaklarına da birer ok atıyor. Dev yavaşlıyor, topallaya topallaya yakalamaya ardından geliyor. Bey oğlu derenin karşısına geçiyor ve devin ülkesine giriyor, kızı aramaya başlıyor. Tabi arkasından da dev geliyor. Oğlan, giderken fırını göğsüyle silen bir kadın görüyor, ona mendil veriyor. Dev, fırıncı kadına “yakala o adamı” diye bağıyor. Bey oğlu ona iyilik yaptığı için yakalamıyor. İlerliyor, et yiyen inek, ot yiyen köpek görüyor. İkisinin yemeğini değiştiriyor. Dev arkasından köpeğe ve ineğe “yakalayın şu adamı” diyor. Kendilerine iyilik yapan bu bey oğlunu yakalamıyorlar. Sevdiği kıızı buluyor, devin ülkesinden kaçırıp bir ağacın tepesine çıkarıyor. “Burada bekle annemgili alıp getireyim, seni buradan düğünle alayım” diyor.

Bey oğluna havas olan bir başka kız daha var. Bu kızın ismi Kara Yarnak. Bey oğlunu takip ediyor. Kızı ağacın tepesine çıkardığını görüyor. Oğlan gittikten sonra kızın yanına geliyor. Arkadaş oluyorlar. Ağaçtaki kız ona sırrını veriyor. “Bu tüyü çekince kuş oluyorum” diyor. Hemen kızın başındaki tüyü çekiyor. Kız, kuş olup uçuyor. Kendi de ağaçta bey oğlunu bekliyor. Bey oğlunun ailesi düğün dernekle geliyor. Bey oğlunun ailesi düğün dernekle uzaktan geliyorlar. Bir bakıyorlar ki kız çok çirkin. “bu muydu alacağın kız” diyorlar. Mecburen bu kızı alıp düğün edip, eve getiriyorlar. Kuş olan kız, gelip gelip, bey oğlu evinin, önündeki ağaca konuyor. Kara Yarnak, bey oğluna, şu ağaca sürekli bir kuş konuyor. Onu keste yiyelim” diyor. Bey oğlu kuşu kesiyor. Kuşun kanının damladığı yerden büyük bir ağaç çıkıp, yükseliyor. Bu arada Kara Yarnak’ın Bey oğlundan bir çocuğu oluyor. Bey oğluna “şu ağacı da kes, kapıya eşik etme Mehmet’e beşik et” diyor. Oğlanda ağacı kesiyor. Kestiği an, bir bakıyor ki, ağacın ortasından dünyalar güzeli sevdiği o kız çıkıyor. Kız, bey oğluna her şeyi anlatıyor. Bunun üzerine bey oğlu Kara Yarnak’a dönerek “kırk eşik mi istersin, kırk deve mi” diyor. O da “kırk deve isterim, en azından biner memleketime giderim” diyor. Devenin birine Kara Yarnak’ın bir kolu, öbür deveye bir kolu bağlanıyor. Ayaklarını da başka deveye bağlıyorlar. Develer sürüp götürüyor. Bey oğlu da dünyalar güzeli kızla sonunda evleniyor (KK.69).

-4-

Yetim Kız Masalı

Bir varmış bir yokmuş. Bir gün ormanda avcılar geziyormuş. Yetim bir kız bulmuşlar. Bu kızı çiftliklerine getirip tazılarının yanına, koymuşlar. Kız burada tazılara bakıyor, yemeğini veriyor, onlarla yatıp onlarla uyanıyormuş. Hizmet etmesine rağmen avcılar kıza kötü davranıyorlarmış. Bazen oklavayla dövüyorlar, bazen de çizmeleriyle itip kalkıyorlarmış. Bazı sıralar bu kız çevrede tazıları gezdiriyormuş.

Bir gün tazıları gezdirirken çok uzaklaşmış. Kaybolmuş. Başka bir köye gitmiş. Orada “nereden geliyorsun” diye sorarlarmış. Nereden geldiğini bilmediğinden “oklava vurulan, çizme depilen köyden” diye cevap verirmiş. Böyle böyle dolaşırken, zengin bir padişah kızının güzelliğine uzaktan hayran oluyor. O sıra kız avcılarla bir köyde karşılaşılıyor. Avcılar bunu götürüyorlar. Bir de dövüyorlar. Tazıların yanına kilitliyorlar. Diğer taraftan padişah kızı arıyor. Oradakilere kızın köyünü soruyor, “oklava vurulan, çizme depilen köy” cevabını alıyor. Padişah bir gün ormanda gezerken avcılarla karşılaşılıyor. Onlarla arkadaş oluyor. Evlerine gidiyor. Avcıların atlarına bakarken, tazıların oradan ay gibi parlayan bu yetim kızı görüyor. Onu oradan alıp sarayına götürüyor. Evleniyorlar (KK.42).

Ali Kız Masalı

Bir padişah ve kardeşi varmış. Padişahın oğlu, kardeşinin de kızı varmış. Bir gün padişah “senin kızının işi yok, gücü yok. Benim oğullarım her işi yapar” demiş. Buna karşılık kardeşi de “benim kızım her işi yapıyor, istersen yarışsınlar, bakalım kim kazanacak” demiş. Aradan zaman geçmiş. Kız, erkek elbisesini giymiş, gelmiş, padişahın kapısına çoban durmuş. Padişahın oğlunda gelmiş. Bunlar birbirlerinden habersiz ata binip gitmişler. Bir köye varmışlar, orada oturup, kalkmışlar. Kız ismini Ali olarak tanıtmış ama amcasının oğluna da havas olmuş. Padişahın oğlu da bakarmış bu Ali’ye “baba bu erkek değil kız” dermiş.

Bir gün bir yarışma düzenliyorlar. Ali’de yarışmaya katılıyor. Padişahın oğluyla güreşe tutuşuyorlar. Kız bunu tutup, sırtını yere vuruyor. Oğlan babasına gidip bir daha söylüyor. “Ali erkek değil kız, parmağı yüzük yeri, kulağı küpe yeri” diyor. Babası inanmıyor. Bu arada Ali gene çıta çıpaya gidermiş, tavuk, kaz, koyun güdermiş. Gittiği yerde altın bir yüzük bulmuş, alıp parmağına takmış. Padişahın oğlu da bunu görmüş. “Ben demedim mi Ali kız diye” demiş. Kıza sormuş, kız hemen yüzüğü çıkartmış saklamış. İtiraf etmemiş.

İkinci bir yarışma düzenlenmiş. Bir dağın başına çıkmışlar. O dağda güreş yapılacaktı. Ali güreşe katılmak istemiş ama çevredekiler zayıf olduğu için onu uyarmış. “Senin canında ne var Ali, karşıdaki adam zeballah gibi” demişler. Amcasının oğlu, yani padişahın oğlu da oradan çıkmış. “Ben Ali’yle yarışırım” demiş. Koca köylü yarışma için davul zurna getirmiş, başlamışlar çalmaya. Kız zayıf olsa da çok güçlüymüş. Oğlanı tuttuğu gibi hava kaldırmış. Neredeyse kayadan aşağı atacaktı ki kıyamamış.

Aradan zaman geçiyor. Üçüncü kez güreş yapıyorlar ve yine kız yeniyor. Padişah ödül olarak kıza, tabi Ali sanarak, iki heybe dolusu altın veriyor. Kız giyiniyor, kuşanıyor, kelep gibi uzun saçlarıyla altınları altınları alıyor, babasının önüne koyuyor. Padişahın oğlu da züğürt geliyor. Oradan bir ses “filan Mehmet’in kızı geldi” diye bağırıyor. Orada padişah ve oğlu, Ali’nin kız olduğundan emin oluyorlar. Böylece padişah kardeşine haksızlık ettiğini, erkek gibi kız yetiştirdiğini söylüyor. Kızı oğluna almak istiyor. Kardeşi kabul ediyor. Kız ile padişahın oğlu evleniyorlar (KK.63).

Şeker Kız Masalı

Bir yerde bir bey oğlu yaşarmış. Bu bey oğlu yan yana, iki tane dükkânın, sadece birinden alışveriş yaparmış. Diğer dükkân ise çok kazanamazmış. Kazanamayan dükkânın sahibi akıllı bir kadınmış. Kocasına “herif bunların güzel bir kızı var. Bey oğlu ona bakmak için

sürekli ordan alışveriş yapıyor” demiş. Kocas da buna bir çare düşünerek “bizde şekerden bir kız yaparız. Süsleriz, altın takarız, vitrine dikeriz” demiş. Bunlar dedikleri gibi şekerden bir kız yapıp, vitrine dikmişler. Müşteriler de bu kızı gerçek sanarak, her gün görmeye gelirlermiş. Bu kızın ünü ta bey oğluna kadar gidiyor. Kıza dünürücü salıyor. Şeker kız canlı olmadığından, baltayı taşa vuruyorlar. Oğlanı vazgeçirmeye çalışıyorlar. “Bizim kız iş tutmaz, çamaşır bulaşık yıkamaz, hiçbir şey yapmaz” diyorlar. Oğlanda “ben bey oğluyum, hizmetçilerim var, ne yapayım çamaşır bulaşık yıkamasa da olur” diyor, kızı almak istiyor. Kadınla kocası da çaresiz kabul ediyorlar. “Bize kırk gün izin verin” diyorlar. Otuz dokuz gün düşünüyorlar, bir çözüm bulamıyorlar. Otuz dokuzuncu gün kadın denize gidiyor. Şeker kızı da götürüyor. Deniz kızlarına “bunun üstündeki bütün takılar sizin, bir taneniz benim kızım olur musunuz?” diyor. Kızlardan üç numara, “ben olurum” diyor. O da çok güzel bir kızmış. Hemen bey oğluna gelin ediyorlar. Dükkan sahibi kadının, kocası “bu bey oğlu bize çok çekti, şeker kız demeyince hiç konuşma kızım” diyor.

Bu şeker kız ekmek ediyor, çamaşır yıkıyor, bütün işleri yapıyor ama hiç konuşmuyor. Bey anasına; “ana bu benimle hiç konuşmuyor” diyor. Annesi de “üstüne evlen” diyor. Oğluna bir çingene kızı alıyor. Bu kız, şeker kıza yetişmek için o ne yaparsa onu taklit ediyor. Masal bu ya! Deniz kızı fırına girip ekmekleri pişirip, çıkarıyormuş. Çingene kızı da o gibi fırına girmeye çalışırken, az kalsın yanıyormuş. Deniz kızı, denize gidip çamaşırları yıkıyormuş. Ona diğer deniz kızları da yardım ediyormuş. Çingene kızı da denize çamaşırları yıkamaya gidiyormuş ama az kalsın boğuluyormuş. Adam şeker kızın marifetlerine inanamıyormuş. Bir gün “ya şeker kız bütün bunları sen mi yapıyorsun?” demiş. O da “Evet efendim” demiş. Konuşmasına şaşırıp bey oğlu “Neden uzun süredir konuşmuyordun benimle” diye sormuş. Şeker kız da babasının vasiyet ettiğini söylemiş. Böylece bey oğlu durumu anlamış. Kıskaç çingene kızını da geri evine yollamış (KK.95).

-7-

Öksüz Kız

Bir varmış bir yokmuş. Allah’ın kulu kulağından çokmuş. Bir öksüz kız varmış. Bir de analı kız varmış. Ana, kendi kızını tutarmış, yetim kıza her gün sopa atarmış. Bir gün kendi kızının eline ak yün, öksüz kızın eline kara yün vermiş. “Gidin bunu ağartın gelin” demiş. Kendi kızı ak yünü kolayca ağartmış. Kara yün ise kiri çıkarsa da gene de ağarmamış. Kadın; öksüz kızı “sen benim kızım gibi yumamışsın” diye iyice bir dövmüş sonra da aç bırakmış. Öksüz kız, kederli kederli bir dalın yanına gitmiş. “Eğil dallar eğil çok acıktım, bir armut alayım” demiş.

Dallar eğilmiş. Bunu gören diğer kız gelmiş o da “eğil dağlar eğil” demiş amma dallar ona eğilmezmiş.

Öksüz kız yine böyle bir gün dolaşırken uzaktan bir kadın “Bacı..” diye seslenmiş. “Benim işimi tutarsan, sana bir deve yük kasnak, bir deve yük altın veririm” demiş. Öksüz kız kabul etmiş. Varırmış, bulaşıklarının hepsini yurmuş, ahırlarını atarmış. Karşılığında da öksüz kız bir deve altın bir yük kasnak almış. Onları da analığına getirirmiş. Analığı kendi kızına da demiş. “Haydi sende git, bu getirdiyse sende getirirsin” demiş. O da gitmiş. Başka bir kadın “bacı..” diye seslenmiş. “Ahırım atarda, bulaşığımı yursan sana neler veriririm neler” demiş. Analığın kızı da “benimle eğleniyon mu?” diye eline bir taş almış, kadına atmış. Kadının ayağını kırmış. Ona bir şey vermemişler, bir yanar eşşeği yanına katmışlar. Kız o yanar eşşeğe binmiş, gelmiş. Öksüz kız ise prensesler gibi altınlar içinde eve dönmüş. İçindeki kötülükten dolayı o kızın hiçbir dileği kabul olmazmış. Öksüz kız ise iyiliğinin karşılığını iyilikle almış (KK.61).

-8-

Şahsenem Masalı

Şahsenem diye bir kız varmış, güzelliği dillere destanmış. Hatta o kadar güzelmiş ki saçının belikleri ta beline deyer(i)miş. Padişahın oğlu bu Şahsenem’e havas oluyor, istiyor. Ona dünürcü salıyor, karısı yapıyor. Padişahta çok zenginmiş. Culuk çobanı ayrı, koyun çobanı ayrıymış. Kahyeleri varmış. Padişah güzelliğini kıskanıp, Şahsenem’i kapıya bile çıkartmazmış. Ailesine bile gidemiyormuş. Aradan seneler geçtikten sonra iki çocukları olmuş. “Ben demiş anamı babamı görmeye gidecem. Seyis beni götürsün” demiş. Ata bakanlara seyis diyorlardı. Seyis at arabasıyla ve iki çocuğuyla Şahsenem’i götürüyor. Götüren sonra yol uzun(u)muş, giderken giderken akşam oluyor. Baksen hiç karı erkeğinen bir yere gider mi? Şahsenem’e bu seyis “bana yakın ol yoksa çocuklarını öldürürüm” diyor. İlk başta olmaz diyor. Seyis gene ısrarcı oluyor. Şahsenem kabul etmeyince çocuklarını öldürüyor, kuma kömüyor. Kuma kömenden sonra Şahsenem kendini de öldüreceğini düşünerek “tamam” diyor. Pılını pırtısını alıyo “ben bir tualete gideyim de, geleyim” diyor. Baya bir gidiyor, gidiyor. Güğümler evvelden üzüklü olurdu. Ondan böyle yavaş yavaş akardı sular. Güğümü kenara koyuyor, o akarken Şahsenem kaçıyor, kaçıyor... Gelmeyince seyis gidiyor, onu arıyor. Şahsenem kaçarken saçının beligi bir kayaya takılıyor, kopuyor. Seyis ararken saçını buluyor.

Sarı kaya da buldum sarı saçını

Bilemedim kabahatini suçunu

Şahsenem çok güzelsin

Çocuklarını da attın gidiyon

O sırada Şahsenem çok uzaklaşıyor. Bir fakire gidiyor. “Sana altınlarımı veriyim, şu sırtındaki esvapları bana ver.” diyor. Esvapları giyiyor, saçlarını kesiyor. “Çoban olayım” diyerek kocası padişahın evine varıyor. Seyiste geri dönüyor, padişahın oğluna; “çocuklarını da aldı, karın kaçtı” diyor. O da “nasıl kaçır” diyor. “Bilmiyom, kodu kaçtı” diyor. Şahsenem çoban kılığında kapıdan bunları dinliyor. İçeri girip padişahın oğluna, yani kocasına “beni çoban al” diyor. “Ben sana culuk çobanı duruyum, biryer göster yatiyim” diyor.

Padişahın oğlan kabul ediyor. Onlar seyisle, halkla oturup konuşurken, Şahsenem gelirmiş kapının arkasına, oturur, dinlermiş. Böyle böyle baya bir sene, altı ay duruyor. Durandan sonra herkes dağılıyo, ben bi duş alayım diyor. Bilmiyor ya gayli her yeri. Yunduktan sonra tam böyle çıkıp, üstünü giyinirken, padişahın oğlu bunu görüyor. Hemen tutuyor kolundan “Sen benim karımsın. Nasıl geldin? Nerden geldin? Sana seyis kaçtı dedi” diyor. Şahsenem hiçbir şey diyemiyor, üstünü giyiniyor. “Ben sana anlatacam gerçekleri ama herkesi buraya toplayacan, seyiste gelecek. Seyis gelmeyince ben konuşmam” diyor. Seyisi buluyolar, o geldikten sonra gerçekleri anlatıyor. Korkup kaçmaya çalışıyor seyis ama padişahın oğlu kaçırmam, diyor. Onu öldürüyor. Şahsenem ile beraber deredeki çocuklarının mezarına gidiyorlar. Şahsenem gösteriyor, “buradaki kuma kömdü” diyor. Başlarında ağlıyor. O Şahsenem’in ağlayışına, adamın ağlayışına, Cenab-ı Allah çocukları oradan geri diriltiyor. Hikaye böylece son buluyor (KK.82)⁶¹.

-9-

Gül Kız Masalı

Köyün ağasının bir oğlu bir kızı varmış. Hacc’a giderken bu çocukları nasıl götüreceğini düşünüyormuş. Kızı daha küçük olduğundan onu köyün hocasına emanet etmek istemiş. Emanet ederken de hocaya; “Bu kızı sana emanet ediyom, kızım sende kalsın.” diyor. O da “eyvallah başım üstüne” cevabını veriyö. Sonra bu oğlunu alıyo, goyup hacıya gediyo. Kız da on yedi, on sekiz yaşlarında. Neyse hacıya varıyo, duruyo muruyo. Az duruyo, uz duruyo. Hocanın ona kanı kaynıyo. Hoca yapma elini ayağını öpeyim etme dese de hoca “Ya benim olacağına ya da anana babana mektup yazarım, kızın onlan bunlan geziyo derim” diyor. İftira bu ya! Allahım emr-i iftira tövbe haşa... Kız bunun yanından koyuyo, kaçıyo. Hoca da kızın babasına bir mektup yazıyor. “Kızının hakkından gelemedim ağa. Kızın böyle böyle etti” diye

⁶¹ Kaynak kişi; bu hikayenin çok fazla türküsü olduğunu ama unuttuğunu ve bunun gerçek bir hikaye olduğunu söylemektedir.

iftira atıyor. Buna sinirlenen aa bir hışım oğluna; “get, kızı öldür, köyneğini⁶² kana bele, kanlı köyneğini de bana getir!” diyor. Babaya engel olmaya çalışsa da oğlanın gücü yetmiyo. Mecbur bacısının yanına geliyor. “Naptın bacım” diyor. “Babamın ahdı var. Seni öldürecem, kanlı köyneğini saracam götürecem”. Gül kız da; “Tamam gardaşım öldür, kanım kattım helal olsun sana, benim hiçbir şeyim yok” diyor. Bacısını öldürmek için bir yere götürüp, onu am ağacına bağıyor. Öldürmeye kıyamayıp, gili gili parnağını⁶³ kesiyor, kızın köyneğini çıkartıyor, kana beliyor. Kardeşini orda bağı bırakıyor. Sonra oğlan koyup, babasının yanına gidiyor. Gül kız arkasından bağııyor;

“Getme kardaş getme de

Yollar amurdur

Çiğ düşerde sarı kekilin

Islanır, ıslanır, ıslanır

Getme kara kardaş getme

Beni de bu yollarda atıp getme

Kardaşş..!” diyor, arkasından.

Kardeşi ağlayarak gidiyor. Aradan iki, üç gün geçiyor. Gül kız hala am ağzında duruyor. Padişahın oğluyla, vezirin oğlu da o sırada ava çıkmışlar. Uzaktan ağacın yanında bir şey hareket ettiğini görüyorlar. Padişahın oğlu diyor ki “şu ağaçtaki canlıysa benim, malsa senin”. Bir de baksalarkine tövbe estafurullah, kız bebek gibi “sen doğma ben doğayım” diyor, öyle de güzel. Ordan endiriyorlar Gül kızı, arabanın üstüne bindirip atınan götürüyorlar. Bu kız hiç konuşmuyor. Varıolar bir de köye geliyorlar. Buna 40 gün 40 gece düğün ediyorlar. Karısı oluyor. Kız evlendikten sonra da konuşmamaya devam ediyor. İki tane çocukları oluyor. İlerleyen zamanlarda kızın şimdiye kadar hiç konuşmaması adamın tuhafına gidiyor. Padişahın oğlu birgün şüphelenip Gül kızı takip ediyor. Gidiyor, bir yere saklanıyor. O sırada Gül kız çocuğunu beşiğe yatırıyor, birden nenni söylemeye başlıyor;

“Nenni kuzum nenni

Senin deden de varıdı varıdı

⁶² Köynek: Gömlek

⁶³ Gili gili parnağı: Serçe parmak

Nenni kuzum nenni

Senin eben de varıdı varıdı” diyor.

Bunu duyan padişahın oğlu, hemen kapıyı açıyor. Sinirlenerek “sen konuşuyordun da neden bana demedin” diyor. “Senin anan var(1)mış, senin baban var(1)mış. Ben seni göndermez miyim” diyerek, kızı alıp trene bindiriyor. Bunun yanına da veziri katıyor. Vezire de “bunu anasının babasının yanına götür, ver.” diye emrediyor. O da “tamam” diyor. Trene biniyorlar, az ileri doğru varıyorlar, vezirin de kanı kaynıyor Gülkız’a. “Bana gelirsen seni götürürüm” diyor. Gül kız da “padişah seni öldürür” diyor. “Öldürsün” cevabını veriyor. İlerliyorlar, vezirin ciğeri yanıyo susuzluktan. “Bana gözünden bir damla verirsen, seni ailenin yanına götürürüm” diyor. Çıkartıyo gözünün birini veriyor, bir damla su akıtıyor. Vezir ileri gidip diğer gözünü de istiyor. Diğer gözünü de veren Gülkız sonunda kör oluyor. Az ileri doğru varıyorlar. Vezir niyeti bozup kızın üstüne çullaniyor. Gül kız da elinden kurtulup, kendini trenden aşağı atıyor. Yedi kat dağların üstünden aşağı düşüyor. Saçının belığının biri dağda asılı kalıyor. Kudretten Allah’ım, bunun gözü açılıyor. Allah’ın işi işte! İyileşip kalkıyo, yürüyelekten iyi oluyor. Tabi vakıt masal dedin mi, dilden çabuk geçiyor.

Çoban varmış, onun yanına varıyor. Altın akçesi boğazında, kolunda bilezikler var. Çobana diyorkine “Sen bana bir koyun kes. İçinin işkembesini bana ver. Şu altın akçe senin olsun.” Çoban şaşırıyor. “E sen napacan” diyor. Gül kız “İlazım ver nolarsun” diyor. Çoban kabul ediyor. Tutuyo koyunu, atınan çevirip, kesiyor. Kanını çırpıyor, yıkıyor, veriyor Gülkız’ın eline. Kız işkembeyi alıp başına sarık yapıyor. Ondan sonra doğru babasının kapısına varıyor. “Ağam ben burda çobanlık yapayım” diyor. Çobanlığı vermiyorlar. Sonra kocasının yanına çoban kılığında gidiyor. “Sen ne iş yaparsın” diyorlar. “Ben kaz çobanıyım” diyor. İyi deyip işe alıyorlar. Çocuklarını görmek için kendi vardığı yerin kapısında çobanlık yapmaya başlıyor. Bir gün, beş gün, on gün böyle geçiyor. Evvelden padişahın oğlu ağalarla, beylerle toplanır, konuşurlarmış. Bir gün yine toplanmışlar, vezir de oradaymış. Birlikte konuşuyorlarmış. Gül kızda hala çoban kılığında, kimse onun kız olduğunu bilmiyor. Onlara “bende geleyim, sizle beraber bende oturayım” diyor. İlk kafasında işkembe olduğu için kabul etmiyorlar. Daha sonra ordan biri “gelsin, masal anlatsın biraz şenlenelim” diyor. Öylelikle aralarına giriyor. “Ben size bir masal anlatırım ama kimse dışarı çıkmayacak” diyor. Bunu kabul ediyorlar. Masala başlıyor. “Bir varmış bir yoğumuş. Bir ağa var(1)mış. Ağanın bir oğlu bir de kızı var(1)mış. Ağa kızını bir hocaya koymuş..” Böylelikle, başından geçenleri anlatmaya başlıyor. Bu arada hoca da oradaymış. Hoca, “benim karnıma sancı girdi bir lavaboya gideyim.” diyor. Sıra vezire gelince o da gitmek istiyor. Padişah’ın oğlu da kızarak “oturun dinleyin masalı” diyor. Gül kız böyle

anlatıyor, anlatıyor. Padişah'ın oğlan bu anlatılanın kendi hikayesi olduğunu anlıyor. O sıra kız hemen başındakini çıkartıyor. Lapa lapa saçları dökülüyor. “Bu masaldaki de benim” diyor. Padişah hiddetle ayağa kalkıp “vezirle, hocaya dönüyor; 40 katır mı istersiniz 40 satır mı?” diyor. “40 katırla parçalarımız ayrılacağına satırı ver” diyorlar. Burada hikaye bitiyor (KK.63).

-10-

Kız Kaçıran Ayı Masalı

Yedi tane kız kardeş, bir gün ormana odun toplamaya gitmişler. Uzun bir arayıştan sonra buldukları odunları iplerle sırtına takmışlar ve evin yolunu tutmuşlar. Karşılarına kocaman bir ayı çıkmış, bu yedi kız kardeşten birini almış, inine götürmüş. İnin ağzını kocaman bir kayayla kapatmış. Kıza “ikimiz evlenelim” demiş. Kızda “böyle evleniş olmaz” diye bağırarak bağırırsa bağırırsın ayının onu inden çıkarmayacağını anlayınca huyuna gitmeye başlamış. Ayıya “bir şeyler getir de kavurma yapayım bari sana” demiş. O da kalkmış gitmiş, kızın inin içinde kapalı bırakmış. Ayı söylenilenleri getirmiş. Kız bir sacın içine malzemeleri atmış, çok fazla yağ katarak kavurma yapmaya başlamış. Yağı bir iki saat boyunca iyice kızdırmış. Ayı uyukluyor, yemeğin pişmesini bekliyormuş. Kız; ayıya “cebimde bir mendil var babamgilden hediye, yüzüne örteyim de uyu hadi” demiş. O da yüzüne örtmüş uyumuş. Yağ iyice kızdıktan sonra kavurmayı ayının yüzüne boşaltıvermiş. Ayı ölmemiş ama acı içinde kıvranıyormuş. Kız orda ne kadar taş varsa kalkamasın diye ayının sırtına yüklemiş. Buna dayanamayan ayı sonunda ölmüş. Kız inin önündeki kayayı açıp kaçmaya çalışmış ama kaya bir türlü açılmıyormuş. Ümidi kesmiş inin içinde oturup ağlamaya başlamış. “Allahım ben burdan nasıl giderim” diye kara kara düşünüyormuş. Cebinde azıcık yumak ip bulmuş. Kayanın kenarındaki küçük boşluktan bu yumak ipin top tarafını uzaklara atmış. İki avcı yürürken o yumağı görmüşler. İpi tutmuşlar, sara sara inin önüne kadar varmışlar. Avcıları gören kız hemen “Aman gardaşım beni buradan kurtarın. Ayı bana böyle böyle yaptı, kaçırdı” diye yardım istemiş. Avcılar, kızın inden çıkarıp, eve getirmişler. Orada kıza bakmaya başlamışlar. Aradan bir zaman geçmiş. Kızın karnı gün geçtikçe tuhaf bir şekilde büyüyormuş. Doğum yapınca anlamışlar ki meğer kız ayıdan hamileymiş. Bebeğin bir yüzü ayıya diğer yüzü de insana benziyormuş. Bebek büyüdükçe köylüye zarar vermeye başlamış. Böyle devam ederken bir gün köylülerin canına tak etmiş, hep birlikte, bu yarı ayı, yarı insan olan canavarı öldürmeye karar vermişler. Tuzağa düşürüp öldürmüşler. Ne kadar ayıdan da olsa evladının acısına dayanamayan kadın, inine geri dönerek, ölene kadar orada yaşamış (KK.61).

2.5.3. Fıkralar

-11-

Apalak ile Topalak

Evveli, Apalak ile Topalak adında iki çocuk varmış. Ebesi bunları uyutacağı zaman Apalak hemen uyurmuş. Topalak ise hiç uyumak istemezmiş. Kadın ninni söylemiş, masal anlatırmış ama ne dediyse ne yaptıysa bir türlü uyutamazmış. Bir gün ebesi neden uyumuyorsun? diye Topalak’a sormuş. Topalak zeki çocukmuş. “Benim anam halburla şuradaki çeşmeden su getirirdi, onu içince hemen uykuya daldık” demiş. Ebesi de gitmiş halburu çeşmeye takmış, uzun uzun beklemiş. Halbur bir türlü dolmuyormuş. Sinirlenmiş. Dolduramadan eve gelmiş. Böylece Topalak’ta istediğini elde ederek uyumamış (KK.10).

2.5.4. Zincirlemeli Halk Masalları

-12-

13 ile Bayram Masalı

Bir varmış bir yokmuş. Allah’ın kulu kulağından çokmuş. Bir evde, bir oğlanla babası yaşamış. Babasıyla oğlan tartışmış. Oğlan da küsmüş, “ben gidiyorum” demiş. Evden çıkmış, gitmiş. 13 yürürken arkadaşını görmüş, “nere gidiyon” demiş. O da “küs gidiyom, babamla tartıştım” demiş. 13’te arkadaşının ardından gitmiş, ikisi beraber düşmüşler, yollara. Giderkene giderkene uzaklaşmışlar. Vara vara gitmişler, acıkmışlar. Arpa, buğday olur, tarlalarda. 13 “ben çok acıktım, gel şu arpayı yolalım, ütelim, yiyelim” demiş. Arpanın ala ermeden firik zamanı olur. İşte firik zamanında arpayı yolmuşlar, bir yandan da yerlermiş. Tarlada evvelden beri yaşayan kocaman bir dev varmış. Bunları uzaktan görmüş. “Arpamı kim yoluyo varırsam sizi şöyle ederim, böyle ederim” diye bağıarak gelmiş. 13 çok zeki bir oğlanmış. “Gel gel dev baba, senin arpan ermişte yoluyoruz, sana yardımcı olacağız” demiş. O da “yolun yolun” demiş. Bu dev aslında insanları yermiş. “Ben gidiyim size yemek hazırlatayım. Sizi, bizim eve götüreyim” demiş. “Tamam” demişler. Ne bilsinler. Kırdaki kalmışlar. Akşam olunca o tarlanın sahibi dev gelmiş, ikisini de eve götürmüş. Adamın karısı da aynı dev gibi çok huysuzmuş. Oğlanlardan için “Biz bunları uyutalım, yiyelim” dermiş. Bunların bir de iki tane dev kızı varmış. Dev karısı, hemen bir şeyler koymuş, oğlanlar az buçuk yemişler, kalkmışlar. Dev, karısına “fırını yak, fırını yak” der dururmuş. 13 bir şeyler sezmiş, kendi kendine “len bu adam bizi fırına atıpta yemesin” demiş. Dev kalkmış, oğlanlara “haydi artık yatın, yarın yorulacaksınız” demiş. Dev, karısı ve kızları odalarına gitmişler. 13 ile Bayram’a da “sizde burada yatarsınız” demişler. Dev

ile karısı, odalarında sinsice bunların uyumalarını bekliyormuş. Bayram çoktan uyumuş. 13, Bayram’a “kalk, kalk...” diyor. Hemen uyandırıyor. Dev’in kızlarını alıyorlar, kendi yataklarına yatırıyorlar. Onlarda kızların yatağına giriyorlar. Dev ile karısı geliyor. Oğlanlar sanıp, kendi kızlarını fırına atıyorlar. Dev’in kızı “yandım anam” diyor. Dev de “vay donuzun oğlu, sesi de aynı benim kızın sesine benziyor” diyor. Öbür kızı da götürüp atıyorlar. Afiyetle yiyorlar. 13, Bayram’a “kalk buradan kaçalım, bizi yiyeceklermiş” diyor. Oradan hemen çıkıyorlar. Çıkarken de 13, köşede bir elmas görüyor, bu elması cebine atıyor. Arkadaşıyla birlikte sabah olmadan hızlıca kaçıyorlar. Sabah oluyor. Dev kızların yanına gidiyor, bir bakıyor ki yatakta kimse yok. Dev kendine tuzak kurulduğunu, kızlarını yediğini anlıyor. Kopuyor, her yerde misafirleri arıyor ama bulamıyor. Oğlanlar oradan kaçtıktan sonra evlerine geri dönüyorlar. Ay oluyor, yıl oluyor aradan altı sene geçiyor.

Padişahın bir gün halledilmesi gereken bir işi oluyor. “13 akıllı çocuk, bana onu çağırın, benim işi çözse çözse o çözer” diyor. Adamları 13’ü padişahın huzuruna getiriyor. Padişah, 13’e “Şurada çok güzel bir at var. Başında da bir dev bekliyor. Bana o atı devin elinden alıp geleceksin. Bunu senden başkası edemez” diyor. Gel gelelim 13, devin kızlarını öldürdüğünden “padişahım bana zor iş veriyon, ben bunu yapamam” diyor. Padişah bu sefer emrediyor. El mahkum 13 yola düşüyor. Yolda davar güden bir çoban görüyor. “Arkadaş şu deyneğini ver bana, bir de ayakkabını ver” diyor. Üstlerini değiştiriyorlar. Eline de bir balta alıyor. Dev’in bir de büyük ormanı varmış. Ormanına giriyor. Ağaçlara baltayı tak tak vuruyor. Bunu duyan dev yerinden kopup, geliyor. “Kimsin sen? Nasıl girdin buraya? Benim ormanıma kimse giremez” diyor. Tabi 13 çoban kılığında olduğundan tanınmıyor. “Hiç sorma dev baba, 13 diye biri var, bıktık onun elinden. Ona, şuradan ağaç keseceğim, hatıl⁶⁴ yapıp, onu öldüreceğim” diyor. Dev de “aman oğlum seni Allah attı buraya. Ben de yardım edeyim” diyor. Böylece ikisi beraber ağaçları kesmeye başlıyorlar. Dev, yoruluyor. “Gel gidelim, ekmek aş yiyelim. Sabah devam edelim” diyor. Eve gidiyorlar. Padişahın istediği atta kırk tane kilit varmış. Bu hayvan, siyah beyaz, alnı çakal çok güzel bir atmış. Dev, “biz yatıyoruz. Sende yat artık” diyor. Dev, karısına “gel ata bakalım” diyor. Bakıyorlar. Ata arpa, ot veriyorlar. Dev’in karısı, “atın kapısının birini açık koyalım. Yazık kırk kilidin altında zaten kim alsın” diyor. Dev de “hayır olmaz. 13 gelir de atımızı çalar” diyor. Israr edince en son ikna oluyor, atın kilidinin birini açık koyuyor. Anahtarda zaten orada bir köşeye takılıymış. 13 anahtarı görüyor. Onlar uyuduktan sonra kalkıp anahtarı alıyor. Kapıları açıyor. Elinde bir çivi varmış. Ata biniyor. At şahlanıpta giderken bu

⁶⁴ Eskiden hatıllarla koyun otlatılmış.

çiviye ata bir dürtüyor. At “hayyy!” diye kişnemeye başlıyor. Dev uykusundan sıçrayıp, “kalk karı kalk, şu misafiri de uyandır. Atı götürüyorlar” diyor. Misafire bir bakıyorlar ki misafir ortada yok. Gene kopup varıyor, “tutun 13 atımı çalıyor” diye bağıyor, ama 13’ü bir türlü yakalayamıyorlar. Böylece 13, padişahın görevini yerine getiriyor. Aradan seneler geçiyor.

Padişah 13’ü bir daha çağırıyor. “Gel bakalım. Sana bir görevim olacak. Bu sefer bana devin kendisini getireceksin” diyor. 13, “dev beni öldürür, nasıl getireyim” diyor. Gitmemekte ısrarcı oluyor. Padişah da dayanamayıp “ben bilmem ya dev getireceksin, ya da köyü terk edeceksin” diyor. 13 eve geliyor. Zar zar ağlıyor. Anası “oğlum niye ağlıyorsun” diye soruyor. Durumu anasına anlatıyor. “Ana ben bu dev nasıl getireyim” diyor. “Devin kızını öldürdüm, atını çaldım. Dev bu kez beni yer” diyor. Anası da çaresiz “ağlama oğlum. Yanında çokca çivi götür, cebine koy. Bir hatılın içine de dev koy, çiviye çak, dev getir” diyor. 13 düşüyor yollara. Eline gene bir balta alıyor. Ağaçlara vuruyor. Tabi devde koşup geliyor, kim olduğunu soruyor. 13’te, “ben padişahın adamıyım. Padişah emretti, 13’ü yakalayacağım. Onu hatıla koyup padişaha götüreceğim” diyor. Dev yine inanıyor. Kesiyorlar, biçiyorlar hatılı oyuyorlar. Oğlan, Deve diyor ki “hatılın içinden çıkabilir mi bir deneyelim. Sen güçlüsün sen çıkamazsan, kimse çıkamaz buradan” diyor. O da hatılın içine giriyor, kapağını kapatıyor. Kapatır kapatmaz, 13 ardı ardına çivileri çakıyor. Hatılı, öküz arabasının üzerine çekiyor, türküy söyleyerek köye geliyor. Koca köylü meydana yığılıyor. Üç dört gün bekliyorlar, kimse korkusundan hatılı açamıyor. Padişah “13 oğlum bunu getirdin, sen açacaksın” diyor. 13 “dev beni yer, yutar” dese de dinlemiyor. 13, hatılın ağzını açıyor. Dam başına hemen çıkıyor. Devde çıkar çıkmaz bir sıçrayışta dam başına çıkıyor. 13 bacadan atlıyor. Kayıp aşağı gidiyor, oradan çıkıyor. Ardından bacaya dev giriyor. Baca arasında sıkışıyor. 13, dam başına çıkıyor, eline de kocaman haşhaş taşını alıyor. Bacadan aşağı atıyor. Devin beynini patlatıyor. Masal böylece son buluyor (KK.82).

-13-

Hocanın Üç Kızı

Bir hocanın dünyalar güzeli bir kızı varmış. Bu kıza bir gün üç tane dünürücü gelmiş. Hoca, “bunların üçü de iyi, ben bu kızı hangisine versem acaba” diye düşünürmüş. Sonunda aklına bir fikir gelmiş. Bir yanına eşek, diğer yanına da köpek almış. Bunları okumuş, üfürmüş. Eşek ve köpek birden kıza dönüşmüşler. Böylece adamın üç kızı olmuş ve üçünü de gelen dünürçülere vermiş. Bir gün hoca, karısına “gel gidelim, şu kızlara bir bakalım” demiş.

Birine varmışlar yemişler içmişler oturmuşlar. “Damat kızımızdan memnun musunuz?

demiş. O da “iyi hoşta bir eşek inadı tutuyor ki sorma gitsin” demiş. Hoca bu kızın eşek kız olduğunu anlamış.

Ötekine varmışlar, oturmuşlar. Yemişler içmişler. “Damat kızımızdan memnun musunuz?” demiş. Damat; “Valla iyi hoşta yalnız bir şey dedik mi köpek gibi çengiliyor, ağzımızı açtırmıyor” demiş. Hoca bunun da köpek kız olduğunu bilmiş.

En son hoca kendi kızının evine gitmiş. Damat beye “kızımızdan memnun musunuz?” demiş. Damat cevap vermemiş. Kıza dönerek “yukarıda bir karpuz var. Haydi al gel birlikte yiyelim” demiş. Ev haneymiş⁶⁵. Kız hemen koparak gitmiş, almış, gelmiş. Damat “hayır bu değil öteki” demiş. Kız bir daha yukarı çıkmış. Böyle böyle kız kırı kırk kere indirip çıkartmış. Kız çok sabırlıymış. Hoca, böyle yaptığına göre galiba kızımızdan memnun değil diye düşünmüş. Damat sabırla yukarı çıkıp inen, bir lafını ikiletmeyen kıza bakarak, “böyle bir kız yetiştirdiğiniz için Allah sizi nurlar içinde yatırsın. Çok memnunuz” demiş. İçi rahatlayan hoca, karısıyla birlikte evin yolunu tutmuş (KK.90).

-14-

Altın Perçemli Kız ve Padişah

Bir varmış bir yokmuş. Zamanın birinde bir bey oğlu varmış. Bey oğlu ata biner, her yeri gezermiş. Üç tane kız kardeş, bu bey oğlunu görmüşler. Birisi, “şu beyin oğlu beni alsa, ona altın perçemli bir kız, bir oğlan doğururum” demiş. Bunu duyan bey oğlu, kızını almış. Kız dediği gibi altın perçemli kızla oğlan doğuramamış. Bu sefer ikinci kız kardeş “şu beyin oğlu beni alsa, ona altın perçemli bir kız bir oğlan doğururum” demiş. Bey oğlu onu da alıyor. Geliyor, bakıyor gene altın perçemli çocuk olmuyor. Üçüncü kız da aynı sözleri söylüyor, bey oğlu bu kızını da alıyor. Kız hamile kalıyor ve güneş gibi altın perçemli bir kız bir de oğlu oluyor. İkinci bacıları bu çocukları kaçırıyor. Yerine de köpek eniği koyuyor. Bacı bacının önüne köpeğini atar derler ya! Bey oğlu geliyor. Gene altın perçemli bir çocuk bulamıyor. Sinirlenip, “üç katır getirin” diye adamlarına emrediyor. Üç bacıyı üç katıra bindiriyor. Katırlar bunları alıp, gidiyor. İşte o bacının kötülüğü padişahı evladından, bacısını da canından ediyor (KK.120).

-15-

Çoban Ahmet Masalı

⁶⁵ Haney: İki katlı ahşap ev.

Zamanın birinde Ahmet adında bir çoban yaşarmış. Sabahleyin yerinden kalkıp, anasının yanına gidiyor. “Bugün bir rüya gördüm, hadi ekmek edelim” diyor. Annesi söyle oğlum” diyor ama “hayır olsun” demiyor. Bundan dolayı Ahmet “hayır söylemem” diyor. Evdeki herkese “bir rüya gördüm” diyor. Hiçbiri “hayır olsun” demiyor. Evden çıkıyor, atına biniyor. Üstüne erzağını koyuyor, yoldan ilerliyor. Gidiyor gidiyor, vakit akşam oluyor. Bir köye varıyor. O köyde de Ahmet diye biri varmış. Köydeki Ahmet’in yavuklusu, yanına geliyor. “Ahmet” diyor. “Ey” diyor. “Seninle bugün kaçalım, babam beni sana vermeyecek” diyor. O da “tamam” diyor. Oğlanın bir yakını ölüyor, kızı kaçırmaya gelemiyor. Öteki çoban Ahmet’te, köydeki Ahmet’in oturduğu yere geliyor, “azıcık dinleneyim” deyip burada uyumaya başlıyor. Bu arada çoban Ahmet çok fakir bir oğlan.

Kız geliyor, yatan kişiyi, yavuklusu Ahmet sanıyor. “Ahmet, Ahmet ben geldim. Hadi kalk kaçalım” diyor. O da Ahmet deyince kalkıp, atına biniyor. Arkasına da kızı alıyor. Bunlar az gidiyo uz gidiyo, dere depe düz gidiyo. Aslında arkasını dönse baksa ki bir arpa boyu yol gitmiş. Kız, “Ahmet niye seslenmiyorsun sen bana” diyor. Ahmet susuyor. Bu şekilde ilerliyorlar. Sabah oluyor kız bir bakıyor, kendi Ahmet’i başka bu Ahmet başka...Tövbe haşa Allah’ın yarattığı bir kul. Kız “demek ki sen benim alnımın yazısıymışsın Ahmet, ben senin hakkınım” diyor. Beraber bir köye varıyorlar. Ordan, ev tutuyorlar. Kız dünya güzeliymiş, Ahmet’in etrafında döner, onun her hizmetini edermiş. Padişahın da karısı ölmüş, evlenecek birini arıyor. Adamlarına “arayın bakalım” diyor. Arıyolar arıyolar bulamıyolar. Geliyorlar padişaha, “çobanın karısı çok güzel” diyorlar.

Padişah, çoban Ahmet’i yanına çağırıyor. Kapıda soğuk bir fırtına varmış. “Ahmet, bana bir sepet, çiçeği burnunda salatalık getireceksin, getiremezsen boynun cellat” diyor. Yarına kadar müsaade veriyor. Ahmet böyle bir salatalığı bu mevsimde bulamayacağını biliyor. Eve ağlayarak geliyor. Kız bakıyor ki Ahmet’in ses soluk birbirine karışmış. “Ahmet ne oldu?” diyor. Anlatıyor. “Salatalığı götüremezsem boynumu vurduracak” diyor. Kız bir çare düşünüyor. Ahmet’e “Sabah ezanında kalk. Burdan doğru şu dört yol ayrımına var” diyor. “Denizin kenarına iki rekat namaz kıl sağa selam ver. Sola dönünce ezzahra gibi bir dev gelecek. Onunla beraber de üç kız gelecek. Bu deve “sana hanımımın selamı var, bir sepet salatalık lazım” dersin sana salatalık verir” diyor. Sabah oluyor. Çoban Ahmet varıyor oraya, namazını kılıyor. Sağına selam veriyor. Soluna selam verirken bir dev geliyor. Bu devin bir dudağı yer süpürür, bir dudağı göğ süpürürmüş. Üç tane kız da yanında hazır bulunuyor. Bunlar da devin bacılarıymış. Ahmet, karısının dediklerini yapıyor. Dev elini bir döndürüyor, elinin içinde bir sepet salatalık beliriyor. Bir anda sırta kadem basıyorlar. Ahmet, salatalığı padişaha

götürüp, veriyor. Padişah şaşırıyor. “Allah Allah bu zemheri de bu salatalığı nerden buldu” diyor.

Aradan bir hafta, on gün geçiyor. Padişah adamlarına emir veriyor. “Arayın dereyin başka kadın var mı yok mu bakın” diyor. Adamlar bakıyor, bulamıyor. Ahmet’in karısından güzel var mı? diye soruyor. “Yok” diyorlar. Ahmet’i yanına çağırıyor. “Sabahleyin şu denizin üstüne bir saray yapacaksın” diyor. “Işıklarından gece bile sabah gibi olacak. Millet çıta çıpaya⁶⁶ gidecek” diyor. “Bu imkansız ben nasıl edeyim, padişahım” diyor. “Nasıl yaparsan yap, yapamazsan boynun cellat” diyor. Üç gün müsaade veriyor. Ahmet gene eve geliyor, merdivende oturup, ağlıyor. Kız, Ahmet’i alıyor, merdivenlerden yukarıya, eve çıkarıyor. Elini yüzünü yıkıyor. Ahmet’in önüne bir sofraya koyuyor. Ahmet’e “ne oldu?” diyor. Ahmet anlatıyor. Karısı, “Üzülme buna da mutlaka bir hal çare buluruz” diyor. Biraz düşünüyor. Ahmet’e “Sabahleyin gittiğin yere var. Üç rekat namaz kıl. Sağına selam ver. Soluna selam verirken denizin içine kendini at” diyor. “Ölürüm orada” diyor. Karısı “ölmezsin” diyor. Ahmet ertesi gün yine sabahleyin kalkıyor. Gidiyor, namazını kılıyor. Denizin içine giriyor. Denizin içinde kurbanın olayım Allah ümmeti üstümüze olsun. İçinden yemyeşil bir demir kapı açılıyor. Kapıdan içeriye giriyor. İçeri girerken aynı üç kızı orada görüyor. “Söyle derdini” diyorlar. Ahmet, “sabaha kadar denizin ortasına saray yapılacak, o kadar ışıklı olacak ki millet sabah oldu diye çıta çıpaya gidecek. Padişah bunu istedi, edemezsem boynumu vurduracak” diyor. “Sen evine git” diyorlar. Ahmet eve geliyor, oturuyor. Gün ışıyor. Herkes kalkıp işe gidiyor. Sokaklar insanlarla doluyor. Ahmet koşarak denize gidiyor, gözleri kamaşıyor. Denizin ortasına öyle bir saray yapmış ki o dev, öyle böyle yapmamış. Padişah geliyor, sarayın içine giriyor. Bir hafta on gün içeride kalıyor.

Padişah Ahmet’ten bu sefer ne istesem diye düşünmeye başlıyor. Ahmet’in karısı padişahın durmayıp kendileriyle uğraşacağını bildiğinden, akşam Ahmet’e “git namazını kıl” diyor. “O bir dudağı yer süpüren bir dudağı göğ süpüren gelecek ona “denizdeki sarayı yok etmesini söyle” diyor. Ahmet sabahleyin kalkıyor. Oraya gidip namazını kılıyor. Ezzahra gibi dev gene yanına varıyor. “Emrin ne?” diyor. “Denizin üstündeki sarayı yok et” diyor. Tamam diyorlar. Ertesi gün Ahmet varıyor bakıyor ki ne köy kalmış ne denizin üstündeki ev, hepsi denizin içinde kaybolmuş (KK.63).

⁶⁶ Tarlaya.

Eşek Başlı Adam

Bir kadının çocuğu hiç olmuyormuş. Bir gün dua etmiş. “Allah’ım bana bir çocuk ver. Nasıl olursa olsun isterse eşek başlı olsun” demiş. Günün birinde hamile kalmış. Gerçekten de eşek başlı bir oğlan doğurmuş. Oğlan büyüdükçe büyümüş, evlenecek yaşa gelmiş. Padişahın üç kızı varmış. Eşek başlı oğlan “ana bana padişahın büyük kızına dünür gitsene” demiş. Anası da “oğlum bize padişah, kızını verir mi hiç?” demiş. Israr etmiş. Bunun üzerine anası padişaha gitmiş ve padişah kızını vermiş. Düğün etmişler, gerdeğe girmişler. Eşek başlı adam, padişahın kızına “beni alıp karyolaya koysana” demiş. Kız da “git başımdan eşek başlı, ben seni karyolaya koymam” demiş. Sabah olmuş, kız babasının evine gitmiş.

Günler geçmiş. Eşek başlı oğlan “ana bana padişahın ortanca kızına dünür gitsene” demiş. Israr etmiş. Anası el mahkum gitmiş, padişahın ortanca kızını istemiş. Evlenmişler. Gerdeğe girmişler. Eşek başlı oğlan, kıza “beni al da karyolaya koysana” demiş. Kız da “koymam” demiş. Sabah olunca o da çekip gitmiş. Oğlan bu seferde “ana bana padişahın üçüncü kızına dünür gitsene” demiş. Düğün olmuş, gerdeğe girmişler. Eşek başlı oğlan ona da “beni karyolaya koysana” demiş. Kız almış, eşek başlı oğlanı, karyolasına koymuş. Ondan sonra ev birdenbire altından bir saray olmuş. Eşek başlı oğlan da çok yakışıklı bir delikanlıya dönüşmüş. Bacıları, kardeşlerinin de kendileri gibi sabahleyin geleceğini düşünmüş, beklemişler. Kız gelmemiş. “Gel gidelim de şu kardeşimize bir bakalım” demişler. Altından bir saray, çok yakışıklı bir adam görmüşler. Gördüklerine inanamış kıskançlıktan çatlayıp, ölmüşler (KK.69).

Parmacık Masalı

Bir varmış bir yokmuş. Padişahlar zamanında yaşayan bir tane kız varmış. Bu kız çok akıllıymış. Kızın bir de kedisi varmış. Padişah halkını sınava sokmuş. Demiş ki “parmağımı kim yerse onu bahtiyar edeceğim.” Herkesi gezdirmişler, gezdirmişler, hiç kimse padişahın parmağını yiyememiş. Parmak büyülüymüş. Padişah “parmacım nerdesin?” deyince cevap veriyormuş. Sıra o kıza gelmiş. Kızın kedisi sofranın altındaymış. Padişahın parmağını almış, kediye yedirmiş. Padişah “parmacım nerdesin?” dermiş. O da “sıcacık bi yerdeyim” diye cevap verirmiş. Padişah duruma çok şaşırılmış. “Bu kız gerçekten de yemiş benim parmağımı” demiş. İnanamayıp, parmağına bir daha sormuş “parmacım nerdesin?”. O sırada da kedi parmağı ağzından atmış. “Sofranın altındayım” demiş. Padişah sofranın altına bir bakmış, kediyi

görmüş. Kızın yemediği ortaya çıkmış ama akıllı olduğundan dolayı kızı ödüllendirmiş (KK.42).

-18-

Tilki Paşa

Evvel zaman içinde kalbur saman içinde develer tellal iken pireler berber iken ben anamın beşiğini tıngır mıngır sallarken, bir varmış bir yokmuş. Az varmış çok yokmuş. Vaktiyle köyün birinde bir yarışma düzenlenir. Düzenlenen yarışma için köylüler köy meydanında toplanır. Yarışmacılar tilki, saksagan ve kaplumbağadır. Varılacak hedefe cec (buğday tanesi), saman ve kes (saman irisi) konulur. Cec birinciye, saman ikinciye, kes de üçüncüye verilecektir. Yarışma böyle başlar. Saksagan pır diye uçar, cecin başına konar. Tilki paşa samana, kaplumbağa da kesin başına varır.

Tilki paşa samanı deşe deşe içinden bir buğday bulur, sonra peynir tulumunu şişirir, içine de buğday tanesini atar ağzını sıkı sıkı bağlar ve bir değirmene gider. “Merhaba değirmenci benim bir tulum buğdayım var, onu öğütmeni istiyorum” der. Değirmenci, “tamam az bir işim var, bekle öğüteyim” der. Tilki paşa, “benim de işim var, sen öğüt, akşama gelip alırım” deyip değirmenden ayrılır.

Değirmenci sırası gelince buğdayı öğütmek için tulumu açar. Havasız kalan tek buğday sıçrar. Değirmencinin gözüne girer. Değirmenci ahlar vahlar ama ne çare gözünden olmuştur. Tilki paşa gelir. “Nerde benim unum” der. Değirmenci “Ne unu, tulumunda tek buğday çıktı. O da beni gözümünden etti. Defol git!” der. Tilki Paşa değirmenciye bulaşıp kalır. “Benim bir tulum buğday” vardı. Buğdayımı isterim” der de başka bir şey demez. Tilki Paşa’nın elinden kurtulamayan değirmenci, bir çuval buğday verip bu belayı başından savuşturur. Tilki paşa pek bir sevinir.

Yüklenir sırtına buğday çuvalını gider bir başka köye. Köyde tavuğu, kazı bol bir ev görür . Gider çalar kapıyı. “Tanrı misafiriyim yoruldum acıktım. Beni evinize misafir alır mısınız?” diye ricada bulunur. Ev sahibi buyur eder. Tilki paşa buğday çuvalını kazların telef edeceği bir yere yerleştirir. Sonra girer içeriye. Gece boyu yerler içerler. Sabah olur. Tilki paşa çuvalını almaya gider. Baksalar ki çuvalda buğday kalmamış, ev sahibi sıkıntı yok ben sana bir çuval buğday veririm der. “Olmaz der Tilki Paşa ben buğdayımı yiyen kazı isterim.” Ev sahibi de “olmaz öyle şey buğdayın yerine buğday vereyim” der. Tilki paşa “kaz isterimde kaz isterim” diye tutturur. Ev sahibi kurtulamaz elinden bir kaz tutup verir. “Aman git başımızdan” deyip belayı savuşturur.

Kazı alan Tilki Paşa bir başka köye doğru yol alır. Hayvanları bol olan bir avlu görür. Varır çalar o kapıyı. Bir önceki misafir olduğu insanlara anlattığı gibi anlatır. Onlarda buyur eder. Kazı çuvalla bir kenara bırakır. İçeriye girer yerler içerler. Yatma vakti herkes odasına çekilir. Tilki Paşa usulca kalkar. Kazı, ineklerinin ayağının altına atar. İnekler kazı teperek öldürürler. Sabah olur Tilki Paşa kahvaltısını yapar. “Ben kazımı da alıp gideyim artık” der ve ahıra doğru yürür. “Kazım yok” diye telaşe eder. “Dur bakalım” derler. Ahıra bakarlar. Bir de ne görsünler çuval boş. Kaz ölmüş bir kenarda yatıyor. Tilki paşa “kazımı isterim kazımı” diye basar feryadı. “Tamam” der ev sahibi, “Sana bir kaz verelim. Olan olmuş giden geri gelmez” der. “Olmaz” der, Tilki paşa. Kazımı öldüren ineği isterim. “Delirdin mi sen?” derler. “Kazına karşılık bir kaz ha git buradan!” Tilki Paşa “sizi kazımı öldürdüler diye koca köye rezil ederim” diye korku verir. Bunlarda Tilki Paşa’nın elinden kurtulamazlar. Sarı ineği üzümlere verip başlarından def ederler.

Tilki paşa alır ineği başka yollara düşer. Bir köyden geçerken cenaze görür. “Kimin bu cenaze” diye sorar. “Genç bir kız. Köyümüzde kimi kimsesi yoktu. Ninesiyle yaşırdı. Garip amansız bir hastalıktan öldü.” derler. “Durun” der. Döndürür cenazeyi, varır kızın evine, “başın sağolsun nine” der. Nine üzgündür. Tilki Paşa “nine sana bir teklifim var. Sen ölü kızı bana ver. Bende şu sarı ineği sana vereyim” der. Nine “ne yapacaksın ki ölü kızı, bırak mezarında huzur içinde yatsın.” diye cevap verir. Tilki Paşa “ben onu köyüme götürüp hayrına mezara koyacağım.” der. Nine hayıflanır. “Olmaz benim köyümde olmalı torunum” der. Tilki paşa “nine bak, yiyip içecek aşın ekmeğin yok. Bu ineği sağıp sütünden yararlanırsın, aç kalmazsın. Bende şuracıktaki komşu köydeyim. Zaman zaman gelir mezarlıkta torununu ziyaret edersin” der. Nine bu teklifi makul bulur. Tilki paşa kızı alır götürür. Kokmasın diye iç organlarını boşaltır, karnına ot doldurur. Kızın karnını, çarşaf iğnesiyle diker. Sonra da avırtlarına⁶⁷ birer yumurta yerleştirir. Yeni giysiler bulur giydirir. Sırtına alır, bir başka köye doğru yola çıkar. Su yolunda güzel bir kız görür. “Bu kız benim olmalı” diye kızı takip eder. Akşam olunca çalar kızın kapısını, sırtında ölen kızla içeriye girer. Der ki “benim kızım utangaçtır. Kimseyle görüşmez, şöyle bir yere dikeyim de giderken alır giderim” der. Ölü kızı güzel kızın bakacağı bir yere diker. Sonra da ev halkıyla yemek sofrasına oturur. Millet yemek yerken evin güzel kızı, misafir kızı merak eder. Konuşmak ister ses yok. Eline ayağına dokunayım der kıpırtı yok. Orasını burasını ellerken kız göçer. Hemen “bu gürültü ne” diye dışarı çıkarlar. Bir de ne görsünler. Kız göçmüş “aman aman” derler. Bakarlar, “bu kız ölmüş” derler.

⁶⁷ Yanak çukuru

Tilki Paşa bu seferde “kızımı isterim onu öldürdünüz” der, basar feryadı. Üzülürler. “Bu imkansız, kız ölmüş. Onu diriltemeyiz. Başka ne istersen verir, telafî ederiz” derler. Tilki paşa “olmaz kızımın yerine kızını isterim.” der. “İşte bu olmaz” derler. “O zaman köye çıkar, kızımı öldürdüler diye sizi rezil-i rüsva ederim” der. “Ya kızı verirsiniz ya da itibarınız beş paralık olur” diye de tehdit eder. Çaresiz kızı verirler. Tilki Paşa güzel kızı alır. Pek bir sevinir yaptığı kurnazlıklara. Kızla beraber bir dik kayanın başına çıkar, kurnazlıklarıyla övünmeye başlar. “Bir buğdaydan bin buğday, bin buğdaydan bir kaz, bir kazdan bir sarıkız, bir sarıkızdan bir ölü kız, bir ölü kızdan bir diri kız, gel sarılalım sarı kız.” dediğinde bir de ne görsün sarı kız kaçıyor. Kızın kaçtığını gören Tilki Paşa, sivri kayanın ucunda bir an dengeyi kaybedip, uçurumdan aşağı yuvarlanıyor. Parça parça parçalanıyor. Tilki Paşa’nın bütün emekleri boşa gidiyor. Kendisini çok kurnaz sanan tilki paşa yaptığı kötülüklerin bir gün ayağına dolaşacağını hesabını yapamıyor. Hep bana hep bana derken bu dünyayı kötü bir şekilde terk ediyor (KK.100) (KK.5).

-19-

Tilki, Kurt ve Ayı Masalı

Evveliden filcan katırları varmış, insanların tatlısı, helvası, yiyecekleri bu katırda yüklü olurmuş. Ayı, tilki ve canavar da arkadaş olmuşlar. Birlikte yemek arıyorlarmış. Akıllarına bir fikir gelmiş. Bir gün “bu filcan katırlarını korkutalım da üstündeki yiyecekleri yiyelim” demişler. Bir adam filcan katırını çekmiş uzaktan, geliyormuş. Ayıyla tilki, katıra pusu kurmuşlar. Katırı devirmişler. Adamda yiyecekleri taşıyamadığı için birazını almış, gitmiş. Tilki “benim karım doğum yaptı ben bir gideyim ona bakayım, sizde beni bekleyin” demiş. Ayıyla canavar katırın bir tarafında beklerken, diğer tarafından tilki gelmiş torbayı açmış tatlısını, helvasını mideye indirmiş. Ayı ve canavarın yanına gelmiş. “Adını ne koydun” demişler. Tilkinin ağzı yiyeceklerle dolmuş ya! “Ağızlama koydum ağızlama” demiş. Onu beklemekten yorulan ayıyla canavar uyuyakalmışlar. Aradan zaman geçmiş. Tilki “Benim karım gene doğuracak, ben bir gideyim sizde beni bekleyin.” demiş. Ayıyla canavar da “e haydi git” demişler. Tilki yine katırın diğer tarafından yiyecekleri yemeye başlamış. O kadar çok yemiş ki yiyecekler beline kadar gelmiş. Geri dönmüş. Dönünce “Adını ne koydun” diye sormuşlar. Tilki bu kezde “belleme koydum belleme” demiş. Beklemekten usanan ayıyla canavarın yemek yiyecek hali kalmamış, yine uyuyakalmışlar. Gel zaman git zaman tilki üçüncü kez “karım üçüncüyü doğuracak, onunda adını koymak gerekir. Siz beni bekleyin, yemeyin” demiş. Tilki artık bütün yiyecekleri dibine kadar yemiş. Ayıyla canavarın yanına varmış. Buna “Adını ne koydun” diye sormuşlar. “Dipleme koydum dipleme” demiş. Karnı

doyan tilki, uyuyakalmış. Ayıyla canavar çok aç olduğundan, “artık gidip yiyelim, beklemeyelim” demişler. Gitmişler. Bir de ne görsünler? Torbalar bomboş, tıngırdıyor. Tilkinin yanına sinirlenerek gelmişler. “Sen mi yedin?” diye uyandırmışlar. “Hayır” demiş. Birbirlerine sormuşlar, kimse ben yedim demiyormuş. Tilki “o zaman şöyle yapalım” demiş. “Bir çay deresine gidelim. Orada kimin tuvaleti gelirse o yemiştir.” Kabul etmişler, gitmişler. Uzun uzun beklemişler, ayıyla canavarın tuvaleti gelmemiş. Beklemekten sıkılıp yine uyuyakalmışlar. Tilki de onlar uyurken tuvaletini yapıp, canavarın altına koymuş. Uyanınca bir bakmış ki ayı, canavar tuvaletini yapmış. Yemekleri onun yediğini düşünüyor. Canavarı bütün gücüyle öldürüyor. Ayıyla tilki baş başa kalıyorlar. Ayının aç olduğunu anlayan tilki “gel şurda üzüm bağı var. Oradan üzüm alalım da karnımız doysun” diyor. Bağın da bekçisi varmış. Tilki bunu bilerek geride bekliyor. Ayı da çok acıktığı için koşarak bağa giriyor. Üzümleri yemeye başlıyor. Sese uyanan bekçi onu silahıyla vuruyor. Böylece tilki kurnazlık yaparak ikisinden de kurtuluyor. Masal da burada bitiyor (KK.61).

2.6. FIKRALAR

Fıkra herhangi bir düşünceyi güçlendirmek, dinleyenleri ikna etmek, bir olayı, durumu açıklamak amacıyla anlatılan; yapısında nükte, mizah, eleştiri ve yergi gibi ögeler bulunan kısa anlatılardır (Oğuz, Ekici, Aça & Düzgün, 2016: 201). Fıkraların en karakteristik özelliği güldürücü olmasıdır. Halk edebiyatında güldürü içinde; nükte, mizah, eleştiri ve yargı barındıran tek tür fıkralardır. Geçmişten günümüze sözlüklerde, ansiklopedilerde ve folklor araştırmacılarının eserlerinde fıkra hakkında birçok tanıma yer verilmiştir.

Fıkra, Türkçe Sözlük’te “kısa ve özlü anlatımı olan, nükteli, güldürücü hikaye, anekdot” şeklinde geçmektedir (Türk Dil Kurumu, 1998: 778). Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi’nde fıkra “Türk halk edebiyatında daha çok sözlü geleneğin malı olan lâtife, nükte türünde kısa hikaye” olarak tanımlanmıştır. Şenocak ise 2017 yılında çıkardığı eserinde fıkraya yeni bir tanım getirmiştir. Ona göre “fıkralar içinde yaşatıldığı toplumun kültürü, dünya görüşü, akli, zekâsı, mizah anlayışı olup, insanın toplumsal duyarlılığını, kolektif bilincini yansıtan, genellikle iç içe yoğrulmuş anlatmalardır (Şenocak,2017:36).

Kavram olarak fıkra başka Türk topluluklarında farklı kelimelerle adlandırılmıştır. “Latife”, “ertegi”, “yomak”, “kölâmâs”, “mârâkâ”, “küldürği” ve “anekdot” diğer Türk topluluklarında fıkra yerine kullanılmaktadır (Karşılaştırmalı türk Lehçeleri Sözlüğü, 1991:244-245).

Fıkra genel itibariyle konusunu günlük hayattan alır. Yapılan eleştiri, yergi, mizah her zaman için sosyal hayatı kapsar. Sosyal hayatın içinde yer alan fikir çatışmaları, dinle ilgili

meseleler, siyasî görüşler, insanlar arası ilişkiler fıkraların konusunu teşkil etmektedir. Fıkranın sosyal hayatı kapsaması, onun halkın anlayacağı açık, sade bir dil de olmasını gerektirmiştir. Yıldırım bu konu hakkında “konuşma dilinde geçen canlı, işlek tüm kelimeler fıkra kompozisyonunu kurmada bütün incelikleriyle kullanılır” demektedir (Yıldırım, 1992: 335). Yani fıkranın kompozisyonunu oluşturan bütün kelimeler, metindeki mesajı ortaya çıkarmak üzere düzenlenmiştir. Bundan dolayı bu düzene herhangi bir kelime eklenemez veya çıkartılamaz. Çünkü bu durum düzeni bozacak, anlam karmaşasına yol açacaktır (Yıldırım, 1992: 335).

Fıkralarda zaman genellikle belli değildir ve anlatı geniş bir zaman diliminde geçer. Mekanlar ise fıkralarda olay örgüsü içerisinde sezdirilir. Fıkranın icrası, anlatı ve anlatıcı açısından çeşitli boyutlara göre şekillenir. Anlatıcı fıkrayı genellikle toplu bir yerde ve kapalı bir ortamda icra eder. Anlatılan fıkranın olumlu ve olumsuz olmak üzere iki türlü işlevi vardır. Ali Bedir “Erzurum Fıkraları ve Fıkra Tipleri” adlı yüksek lisans tezinde bu işlevleri literatüre göre toparlamıştır. Buna göre fıkranın; hoşça vakit geçirme, eğlenme eğlendirme; değerlere, toplum kurumlarına ve törelere destek verme; eğitimi ve kültürün gelecek kuşaklara aktararak eğitilmesi; toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulmak için kaçıp kurtulma mekanizması; protesto; özeleştirme; sosyal ilimlere kaynaklık etme gibi işlevleri vardır. Diğer taraftan yine fıkranın ayrımcılık, ötekileştirme, bölücülük, önyargı, aşağılama gibi olumsuz işlevleri de bulunmaktadır.

Emirdağ ilçesinde yaptığımız araştırma da ilçeden 12 adet fıkra derlenmiştir. Bunların büyük çoğunluğu yazılı kaynaklardan elde edilmiştir. İlçede fıkra anlatan kişiler genellikle erkektir. Fıkraların doğal ortamı, erkeklerin yoğun bulunduğu kıraathane, kafe gibi yerlerdir. Kadınlarda fıkra anlatımı görülmemekle birlikte, güldürmek ve eğlendirmek için daha çok masal anlatımı görülmektedir. Elde edilen fıkralar, aşağıda Dursun Yıldırım’ın tasnifine göre sınıflandırılacaktır. Yıldırım’ın tasnifi, tipleri içeren en kapsamlı tasniftir. Bu tasnife göre ilçede mahallî tipleri içeren 2 adet, bölge ve yöre tiplerini içeren 4 adet, aile ve fertleriyle alakalı tipleri içeren 1 adet, sanat ve meslekleri temsil eden tipleri içeren 2 adet, anonim tipleri içeren 1 adet fıkra bulunmaktadır.

2.6.1. Ortak Şahsiyeti Temsil Eden Tipler

2.6.1.1. Mahallî Tipler

Emirdağ'ın civar köylerinden birinde Osman Ağa adlı bir adam varmış. Bu adam bir gün komşusunun ineğini çalıp, kesmiş ve ailece afiyetle yemiş. İneğin derisinden de kendisine bir çarık dikerken, komşusu çıkagelmiş;

- “Aman ağam, elini ayağını öpeyim, bir kötü ineğim vardı, o da çalındı. Sen her şeyi yaparsın ağam, şu ineğimi buluver!” der.

Osman Ağa şu cevabı verir:

- Sen yeter ki iste, komşum! Şu çarığı dikip ayağıma giyeyim, ineğin yer yarılrsa da içine girse bile, ben yine bulurum!...

-2-

Abdallar (edeler)'dan Kör Bektaş bir gün köylere Hıdır'a yani dilenmeye gider. Kaç köy dolaşırsa da hadır edemez. Bir köye yaklaştığında ise, eşeği de yorulmuştur, kendisi de. Ne kadar zorladıysa eşek yürümez. Bir yolcu gelir;

-Selamünaleyküm, der.

Kör Bektaş;

- “Aleykümselam edem” diye karşılık verir.

Yolcu;

- “Ne o Bektaş ne ediyon len?” der.

Kör Bektaş;

- “Ne edeyim edem. Hadır'a geldik. Hangi eve vardıysam, un uçuyor, kepek kaçıyor. Sıçanlar altı aydır ağzımıza tane değmedi diye yemin ediyorlar. Valla bu işe eşek de şaştı, Bektaş da” der. (Nasrattınoğlu, 2007: 48)

2.6.2. Bölge ve Yöre Tipleri

-3-

Askerliğini çavuş olarak yapan bir Emirdağlı'nın oğlu da askerde çavuş olunca, adamın gururu daha da artar. Günler ayları, aylar da yılları kovalar ve oğlunun askerlik hizmeti tamamlanırken, babasına haber gönderir;

- “Baba ben filan tarihte terhis olup geliyorum!”

Baba telaşla hükümet binasına giderek;

- “Ağalar, beyler biliyorsunuz, benim oğlan askerliğini çavuş olarak yaptı; terhis oldu ve geliyor. Acaba hükümete mi inecek, eve mi?” der.

Hükümet binasındakiler, adamın saflığına hayran kalırlar ve gönlünü de almak için cevap verirler;

- Şimdilik eve insin de sonra düşünürüz!...

-4-

Emirdağ'lı askere gider. İlk içtîma da komutan teker teker sorar; “Nerelisin oğlum?” Safin başındaki ilk iki asker Maraş'lı, üçüncüsü ise, Emirdağlı'dır. İlk asker; “Maraş'lıyım komutanım!” deyince, komutan tokatı yapıştırır ve yanındakine sorar; Sen nerelisin? “Kahramanmaraş'lıyım, komutanım!”. Komutan, ikinci askerin sırtını sıvazlayıp; “Aferin oğlum!” derken, tokatladığı ilk askere bakarak; “Nereliymiş?” deyince, asker bu kez; “Maraş değil, Kahramanmaraş komutanım”der. Sıra, iki Maraşlı ile komutan arasında olup bitenleri seyreden Emirdağlı'ya gelince, şu cevabı verir:

- “Kahramanemirdağ'lıyım, komutanım!...”
- “Git ulan Emirdağ, ne zaman kahraman oldu?” diyen komutan, bizimkine bir de tokat atınca şöyle cevap alır;
- “Evet komutanım, Emirdağ kahramandır; hem de şöyle böyle değil, eyicesine kahramandır!” (Nasrattınoğlu, 2007: 49-50)

-5-

Emirdağlı, Sivrihisarlı, Kayserili birarada olduğu sıra, kadı aralarındaki ticari rekabeti ve kırgınlıkları bitirmek için, onları barışmaya zorlar. Her üçü de kabul etmez. Kadı bir çuval getirip, içine de kocaman bir yılan koydurur. Çuvalın içine önce Kayserili'yi sokarlar. Kayserili:

- “Amanın! Çıkarın beni buradan, yılan var!” diye bağırır.

Sonra Sivrihisarlı'yı sokarlar. Sivrihisarlı da aynı Kayserili gibi korkarak çuvaldan çıkarılmasını ister. Son defa Emirdağlı'yı çuvala sokarlar. Emirdağlı çuvala girer girmez yılan çuvaldan sağılıp çıkmak ister, bağırarak:

- Açılın! Çuvala Emirdağlı girdi! der.

-6-

Emirdağlı, Sivrihisarlı, Mihaliçcıklı dua etmektedirler.

Mihaliçcıklı: “Allah'ım bana ev ver, tarla ver, traktör ver...” diye dua ederken, Sivrihisarlı:- “Allah'ım bana para ver, binlerce küçükbaş ve büyükbaş hayvan ver...” diye duasına başlar. Arkadan bir nida gelir:

- “Emirdağlı sen ne diliyorsun?”

Emirdağlı gayet rahat:

- Onlara istediklerinin verilmesini diliyorum. Ben onlardan almasını bilirim (Önaçan, 1998:42).

-7-

Suvermez ahalisine Damracalı derler. Damracalı Musahacılı (Musçalı- Muççalı) aşiretinin sekiz cemaatinden biridir. Suvermezli, Emirdağ'a gitmek üzere köyden yola çıkar. Birazdan arkasına ellik gevurlarından Kör Tebelek denen değirmenci at ile takılır. Yaşlı Suvermezli'ye : “Amca uğurlar ola... Yolculuk nereye?” diyerek yaklaşır. Suvermezli yaya, Tebelek atlı belli bir süre sohbet ederek giderler. Yolda Tebelek: “Amca, sizin köye Damracılı diyorlar, bu ne demek?”

Suvermezli: “O da ne demek?

Tebelek: “Hanı düzenci, açıkgöz gibi bir şey herhal...”

Yaşlı Suvermezli gayet ciddi: “Sen gençsin attan in, ben bineyim, hemi de anlatırım.” der. Atlı yaya yanyana yürümeye başlarlar. Suvermezli hep havadan sudan bahsetmekte tebelek de yaya yürümeye devam etmektedir. Artık Emirdağ'a gelmek üzeredirler.

Tebelek: “Amca, hani Damracılı'yı anlatacaktın?” dediğinde

Suvermezli: “Len oğlum... Bundan iyi damracılılık mı olur? Köyden beri sen yaya ben atlı geliyoruz, bundan iyi düzen mi olur?” (Edeer, 2013: 527).

2.6.3. Gündelik Tipler

2.6.3.1. Aile Fertleriyle Alakalı Tipler

-8-

Bir ailede, bir gelin varmış. O gelin kapının önünü hiç süpürmezmiş . Kaynanayla kayınbaba bakıyor ki gelin hiç kapının önünü süpürmüyor. Buna bir çare bulalım diyorlar. Biz yaparsak örnek alır, oda yapar diye düşünüyorlar. Böylelikle bir gün kayınbaba kalkıyor süpürüyor, ertesi gün kaynana kalkıp süpürüyor. Bunlar böyle süpürürken aradan günler geçiyor. Birgün sabırları tükeniyor. Kendi aralarında kaynanayla kocası sen süpürecen, ben süpürecem kavgası ediyor. Bunun üzerine kavgayı gören gelin öteden kalkıp geliyor ve şöyle diyor;

- Yahu hiç utanmıyor musunuz şu elin içinde kavga etmeye, bir gün biriniz kalkın süpürün, bir gün biriniz niye kavga ediyorsunuz? (KK.60)

2.6.3.2. Sanat ve Meslekleri Temsil Eden Tipler

-9-

Emirdağlı Hacı Molla, yağmurlu bir günde dışarıya çıkar. Kendi tarlalarının bulunduğu Kale Mevkisine dönerek hem eliyle işaret eder hem de bulutlara doğru bağırır;

- “Kaleye!... Kaleye!...”

Bir süre sonra yağmur başlar; şiddetlenir ve doluya dönüşür. Hacı Molla telaşla, ellerini iki yana açarak, duaya başlar;

- “Cümle aleme!... Cümle aleme!...” (Nasrattınoğlu,2007: 48)

-10-

Emirdağ ile Bolvadin arasında Yedikapı diye bir yer var. Eskiden, ulaşım araçları çoğalmamışken, yolculuk yaya, at veya araba ile yapılmıyordu. Bir tüccar, tam Yedikapı'ya yaklaşırken hava kararmaya başlamış. Yoluna devam ederse soyulacağından korkarak, yakındaki köye gidip, köyün beyine misafir olmuş. Sabah, beyle kahvaltı yaparken bir de ne görsün? O üç meşhur soyguncu da aynı oda da oturuyorlar. Kahvaltı bitince tüccar bir türlü kalkmaya cesaret edememiş. Kalsa, soyguncular da arkasından gelip soyarlar. Kalkmasa, işi gücü var. Şaşkın durumda otururken, ev sahibi bey:

- “Misafir, bir derdin mi var? Sabah erkenden yola koyulacağımı söylemiştin. Neden yoluna devam etmiyorsun?” diye sormuş.

Bunun üzerine tüccar “Beyim yolda soyulmaktan korkuyorum” cevabını vermiş. Adamlarının soyguncu olduğundan haberi olmayan Bey, hemen o üç soyguncuya:

- “Önder, Tekin, İsmet haydi kalkın misafiri geçirin!” demiş. O zaman misafir tüccar hemen:
- Aman beyim, sen adamlarına sahip ol da , ben kendim giderim!...⁶⁸ (Nasrattınoğlu, 2007: 72)

-11-

Evveli bir hoca, muntazamlara vaat vermişti. Orda aralarında muhabbet geçiyor ve diyorlarki hocaya mezara gidemezsin, korkarsın. Hoca da cesaretini toplayıp “ben gider kazığı çıkıp gelirim mezara..” diyor. Varyo mezara orda kavurma kavuracaktı, korkmazsa kendi yiyecek korkarsa derse girenlere dağıtacakmış. Böyle bahse tutuşuyorlar. O yüzden adam mezara gidiyor. Derse girenlerden başka biri de başına kefen gibi beyaz bir şey alıyor, ardından mezara varıyor. Hoca başlıyo kavurmaya, hiçbir yerde ışıktı yokmuş. Ordan korkutmak amacıyla; beyaz kefenli adam geliyor, elini uzatıyor kavurmadan almak istiyor. Kavurmadan almak isterken, hoca eline bir vuruyor kepçeyi, “diri yimeden ölü yir mi?” diyor. Onu kovalıyor. Öylelikle koyunu kazanıyor. (KK.21)

2.6.3.3. Anonim Tipler

-12-

Adamın biri koyunları almış dağda bunu götürmüş ödememiş parasını da bunlar mahkemelik olmuşlar. Avukatın birine gitmiş. Avukat demiş ki;

⁶⁸ İrfan Ünver Nasrattınoğlu, bu fıkrayı Ali Yürük'ten derlediğini yazmıştır.

- Ben seni kurtarırım ama benim dediğimi yapıcaksın. Hakim, “sen bundan koyun aldın mı?” diye sorarsa ve ben ne dersem “mee” diyeceksin.

Böylelikle hakimın karşısına çıkmışlar. Hakim bundan koyun aldın mı deyince adam “mee” demiş.

- Babanın adı ne?
- “Mee”
- Bundan koyun aldın mı?
- “Mee”

Hakim:

- Bu safın teki seni kandırabilir mi? Öbür adamı böyle haksız çıkarmışlar. Avukatla beraber ellerini kollarını sallaya sallaya mahkemeden çıkmışlar.

Avukat:

- “Hadi benim parayı ver, kazandık”

Adam:

- “mee”.

Oda şaşırarak:

- “Banada mı mee...” (KK.36)

3. EMİRDAĞ İLÇESİ HALK EDEBİYATINDA SERBEST TÜRLERİN GENEL TASNİFİ

3.1. TEKERLEMELER

Halk edebiyatının; şekil konu, muhteva ve işlevleri bakımından sınırları tam olarak çizilememiş ürünlerinden birisi tekerlemelerdir. Bu konu hakkında öncü çalışmalar yapan Ali Duymaz’a göre tekerleme; “belli bir ana konusu olmadan ard arda sıralanan, ses oyunları ve çağrışımlarla birbirine bağlanan anonim halk şiiridir.” Buradan anlaşılacağı üzere tekerlemenin belli bir konusunun olmaması; şekil, muhteva ve işlevlerinin sınırlandırılmaması onu diğer halk edebiyatı türlerinden ayırmıştır. Hatta çoğu araştırmacı tarafından tür olarak değerlendirilmemiştir.

Kavram olarak bakıldığında “tekerleme” kavramına ilk olarak Niyazî Mısrî’nin bir beytinde rastlanmaktadır. Bu beyitte Mısrî; “Başsız kabak gibi bir tekerleme söz ile irfânı arzularsın” demektedir. O zamanlarda “başsız kabak gibi bir söz” olarak tanımlanan tekerleme kavramına bazı sözlüklerde tanım getirmiştir. Bu sözlüklerden Tarama Sözlüğü, Derleme Sözlüğü, Kamûs-ı Türkî, Türkçe sözlük, Hayat Büyük Türk Sözlüğü, tekerlemeyi “masallara başlarken söylenen anlamsız söz, saçma sapan mukaddime, saz şairlerinin deyiş yarışı, orta oyununda Kavuklu’nun

kullandığı söz” olarak tanımlamıştır. Yine araştırmacılar tarafından tekerlemeler tanımlanmaya çalışılmış ancak tekerlemenin kullanıldığı alanlardan bağımsız bir tanım yapılamamıştır. Pertev Naili Boratav konu hakkında birçok araştırma yapmasına karşın tekerlemeye bir tanım getirmenin zorluğundan söz etmiştir.

Duymaz, tekerleme tanımının diğer türlerden bağımsız yapılamamasının nedenini, tekerlemenin geçmişteki kökenlerinden kopup günümüzde farklı bir fonksiyona oturtulmasına bağlar. Ayrıca tekerlemelerin kökenlerinin eski Şaman dualarına ve İslam öncesi dinî törenlere kadar gittiğini, psikolojik kökenleri açısından da sembolizm ve sürrealizm akımıyla bağdaştığını belirtir. Anlamlarının ancak sembolik değerlerle anlaşılacağını savunur.

Diğer taraftan tekerlemelerin başka halk edebiyatı türleriyle ilişkili olduğu da söylenebilir. Bilmece, masal, âşık şiiri, halk hikayesi, orta oyunu ya da bir yağmur duasında yer alabilen tekerlemelerin kaynağı önemli bir husustur. Yine Ali Duymaz tekerlemenin kaynağını “çocuk zihninin serbestliğinden, hayal ve düşlerden, içki,esrar vb içme, şamanlık esrimesi, tasavvufi aşkınlık, yalan, olağanüstülük ve abartma, mizah gibi nedenlere bağlamıştır. Bu kaynaklar, tekerlemenin içinde bulunduğu türlere göredir. Yani bir orta oyununda yer alan tekerlemenin kaynağı mizah olabilirken, çocuk oyunundaki tekerlemenin kaynağı çocuk zihninin serbestliğinden gelebilmektedir. Tekerlemenin bu kaynaklardan doğması onu belli bir ana konudan da yoksun bırakmıştır. Bundan dolayı tekerlemeler, incelenirken onların manasına bakılmaz. Önemli olan bağlı bulunduğu türün içindeki fonksiyonudur. Hayalî ve mantıkdışı oluşu sebebiyle birçok tür içinde yer alabilir. Özellikle folklorun hemen her alanında tekerleme görülebilir. Bazen bir masalın başlangıcında, bazen bir âşığın deyişinde, bazen de yağmur yağması için yapılan ritüellerde yer alır.

Emirdağ ilçesine bağlı Davulga Belediyesi’nde yaptığımız araştırma da bir kaynak kişiden alınan bilgilere göre “yağmur yağması için yapılan ritüellerden biri olarak “yağmur gelini” gösterilmiştir. Bu geleneğin içeriği bereket törenleri başlığı altında daha net bir biçimde ifade edilmiştir. Gelenek içerisinde kapı kapı dolaşan halk “çömçeci gelin çöm ister/yağdan bulgurdan ister” diyerek bu geleneği icra etmektedir. Duymaz kitabında incelediği tekerlemelerde başka yörelerde söylenen bu sözlere tekerleme sınıflandırmasında yer vermiştir.

Emirdağ ilçesinde geçmişte yapılan, günümüzde ilçe bazında tekrardan yaşatılmaya çalışılan saya gezmesinde; “Hey hayadan hayadan/Yılan akar kayadan/Açlığımızda değil amma/ Töre kalmış sayadan...” gibi tekerlemelere Duymaz’ın araştırmasında rastlamaktayız. İlçenin Gözeli köyünde eskiden bayramlarda söylenen; “bici bici/ebemin gök dişi/ arpa verenin kızı olsun/ buğday verenin oğlu olsun/ gızı çatlasın ölsün/oğlu bize arkadaş olsun” tekerlemesi

de oldukça dikkat çekicidir. Hangi bayramda bu tekerlemenin söylendiği kaynak kişi tarafından unutulsa da Ali Duymaz'ın incelemelerinde Nevruz Bayramı'nda yapılan çocuk törenlerinden “Çiğdem pilavı” adlı gelenekte yukarıdaki tekerlemenin aynısı söylenmektedir. Özellikle Yozgat ilçesinde bu geleneğin yer alması da düşündürücüdür. Halkın belirttiğine göre ilçenin sınırları içinde bulunan Gömü Belediyesi'nin yakınlarında geçmişte “Yozgatören” adında bir köy kurulmuştur. Bu köy yaşanan felaketten sonra şimdiki “Yozgat” bölgesine göçmüştür. Buradan yola çıkarak ilçe ile yozgat'ın geçmişte aynı tarihi paylaştığı söylenebilir. Günümüzde yukarıda bahsedilen gleeneklerde yer alan tekerlemeler, ilçede bu geleneklerin bitmesiyle birlikte yok olmuştur. sadece bu gelenekleri yaşayan insanlar tarafından sorulduğunda söylenmektedir.

Çocuk oyunları bölümünden “Alile, Bezirganbaşı, Kapıcık başı, Körebe” oyunlarında da birer tekerleme bulunmaktadır. Bu tekerlemelerin ilçenin günümüzdeki çocuk folklorunda yer alıp almadığı bilinmemektedir. Kaynak kişiler genellikle elli yaş üzeri kişilerden seçilmiştir ve bu kişiler geçmişteki çocuk folklorunu yansıtmaktadır. Ali Duymaz'ın tasnifine göre değerlendirecek olursak Emirdağ ilçesinden elde edilen bütün tekerlemeleri “Belirli bir oyun, tören ve metne bağlı tekerlemeler” sınıfında inceleyebiliriz. Bu sınıf içerisine dahil olan Emirdağ ilçesindeki sayışmacalar, masal başlangıç tekerlemeleri, günlere göre tekerlemeler ve yanıltmacalar, aşağıda verilecektir.

3.1.1. Sayışmacalar (Oyun Tekerlemeleri)

Sayışmacalar, çocuk oyunlarında görülen tekerlemelerden biridir. Oyun sırasında ebe seçilirken veya bir oyuncu oyun dışına çıkarılırken ahenkli ve kafiyeli bir biçimde söylenen tekerlemelere “sayışmaca” adı verilir. Türk topluluklarında, bu tür tekerlemelere “sanavaç”, “sanama”, “sayılmak”, “sayma” gibi adlarla da anılır. Genellikle manzum olan bu tekerlemelerin özel bir anlamı yoktur. Sayışmacaların; çocukları eğlendirme, oyun içi ebe seçme, oyun dışı etme gibi işlevleri vardır. Emirdağ ilçesinde 3 adet sayışmaca bulunmuştur. Bunlar yazılı kaynaklardan ve derleme yöntemiyle elde edilmiştir.

-1-

Leylek leylek lakırdak

Hani bana çekirdek

Çekirdeğin içi yok

Sarı kızın saçı yok

Çekirdeğe iç getir

Sarı kıza saç getir (Yıldız, 2021: 134)

-2-

Aç kapıyı bezirgân başı,
Gözümün yaşı/ Bezirgân başı
Kapı hakkı ne alırsın ne verirsın
Arkamdaki yadigâr olsun yadigâr olsun
Bir sıçaaaaaan, iki sıçaaaaaan
Üçüncüsü de deliğe kaçaaan (Gülbüz, 2016: 544)

-3-

Allahümme salli
Kötü mamun güllü
Toyasanın telli
Makmakların selli
Turplunun illi
Tekereğin zilli
İnci minci
Kim birinci (KK.112) (KK.58)

3.1.2. Masal Başlangıç Tekerlemeleri

Masal tekerlemeleri genel olarak masalların başında, ortasında ve sonunda kalıplaşmış bir halde bulunur. Üçününde masallarda ayrı birer işleve sahip olduğu bilinmektedir. Emirdağ ilçesinde bir muhacir köyü olan Salihler’de yapılan görüşme de iki adet masal başlangıç tekerlemesi bulunmuştur. Buna aynı zamanda giriş formeli de denilmektedir. Giriş formellerinin masallarda çeşitli görevleri vardır. Bunlardan ilki masalın gerçek olmadığını vurgulama görevidir. Girişte söylenen tekerlemeyle anlatılacak olan masalın uydurma olduğu dinleyicilere sezdirilir. İkinci ve üçüncü olarak eğlendirme ve ibret dersi verme gibi işlevlerinin olduğu söylenebilir. Mensur özellikte olan bu formeller ayrıca çeşitli ses sanatlarıyla çevrelenmiştir.

Araştırmamızda masal başlığı altında yer alan Gelin Kaçıran Ayı masalının sonunda “Ayıydı deliydi beyimidi/Çalıydı çipriydi evimidi” ifadesi Durmaz’ın araştırmalarında masal sonu tekerlemesi olarak geçmektedir. Bu tekerlemenin işlevi dinleyenlere ibret vermektir. Ayrıca aynı söz tek başına atasözü olarakta kullanılmaktadır. Burada sadece ilçeden derlenen iki adet giriş formeline yer verilecektir.

-1-

Develer tellal iken

Pireler berber iken
Ben babamın beşiğini
Tıngır mıngır sallarken
Anam bana vurdu bir oklağa
Ben fırladım gittim ta boklağa
Boklukta iki tane para buldum
Birinın ortası delik
Birinın köşesi kırık
İki tane parayı aldım
Gittim pazara
Bir tane tüfek aldım namlusu yok
Tencere aldım dibi yok (KK.113)

-2-

Bir varmış bir yokmuş
Evvel zaman içinde
Kalbur saman içinde
Develer top oynarken
Ben babamın beşiğini
Tıngır mıngır sallarken
Babam düştü beşikten
Anam vurdu bir oklağa
Gitti boklağa
Boklukta bir para bulmuş
Parayı çobana vermiş
Çoban kuzu vermiş (KK.46)

3.1.3. Günlere Göre Tekerlemeler

Ali Duymaz'ın incelemelerinde günlere göre tekerlemeler hakkında herhangi bir tasnif yapılmamış ve bir tasnife dahil edilmemiştir. Bu tekerlemeler Emirdağ ilçesinin Hamzahacılı köyündeki bir kaynak kişiden alınan bilgilere göre, çocuk oyunları tekerlemesine dahil edilmiştir. Kaynak kişimiz, eskiden her güne özel bir tekerlemenin bulunduğunu ve bunun herhangi bir oyun içinde söylenmediğini belirtmektedir. Bu tekerlemelerin yanıltma amacı taşımadığı da aşikârdır. Günlere göre söylenen tekerlemeler bir oyun içinde söylenmemekte ve yanıltma amacı taşımamaktadır. Çünkü bu tekerlemeleri söylemek başlı başına bir oyundur.

Eğlendirme işlevine sahip olan bu tekerlemeler manzum özellik göstermektedir. Burada sadece hatırlanan bir günün tekerlemesine yer verilecektir.

“Günlere göre bir tekerleme vardı mesela Pazar dediğinde..

-1-

Bugün Pazar

Çivi dizer

Şeytan bozar

Güçük gelin

Yoğurt özer

Büyük gelin

Kapı gezer

Ekmek ettim terledim

Güne çıktım parladım

Sen çayırdı namaz kıl

Ben boynuna bakayım.. (KK.35)

3.1.4. Yanıltmacalar

Türkçe Sözlük’te yanıltmacalar, “karşıdakini yanıltıp başka şey söylemesine yol açacak biçimde düzenlenmiş söz” olarak tanımlanmıştır. Söylenmesi zor olan söz gruplarından oluşan yanıltmacalar, herhangi bir anlam ifade etmezler. Genellikle mensur bir şekle sahiptir. Yanıltmacalardaki sözlerin hızlı söylenmesi çocuklarda yanılmaya, kelimeleri yanlış telaffuz etmeye yol açar. Bundan dolayı ismi yanıltmacadır. Türk topluluklarında bu tür tekerlemelere “yañılmaç, cañılpaş, çaşdırma, tez aytiş, çendiş, aldanmacak, tez aytuv gibi isimlerde verilir. Mensur özellik gösterebilirler satırlardaki ses uyumu ahenk ve ezgi, yanıltmacaları şiirsel bir noktaya taşır. Çocukların dil gelişimi için önemli olan yanıltmacalar “onların doğru ve güzel konuşmasını, kelimeleri doğru telaffuz etmesini sağlar. Diğer taraftan yanıltmacalar çocukları eğlendirme işlevine de sahiptir. Aşağıda Emirdağ ilçesinden derlenen 9 yanıltmacaya yer verilmiştir.

-1-

Sivrihisar’ın sivri sivri minareleri. Üç gün oldu arpa buğday deneleneli. Karşıda çamlar akması damlar. Şıp benim anlıma şıp anamın anlına,Şıp anamın anlına şıp benim anlıma (KK.100)

-2-

Bir berber. Bir berbere . Gel beraber. Bir berber dükkânı açalım demiş.(KK.100)

-3-

Odunpazarlı Osman amca. Ortanca odunları ortaladı getirdi. Ortanca ormanından ortaladığı oklavalık odunları organize ortamına götürdü. Organize de oklavalık odunları Oklava düzdü bitirdi. Odunpazarlı Osman amca düzdüğü oklavalarıyla okçu pazarına oturdu. (KK.100)

-4-

Kanlıca'dan Karaköy'e kayık kaldırdım. Kayığımda kara kızı kadirge kandırdım. Kara kızın kapısında kaldırdım kazanları, kara kara kazanlara kaymakları doldurdum. (KK.100)

-5-

Sardım sarı safranı sandığıma sakladım. Safranı sandığımla samanlığa sakladım. Samanlıkta sarı kız safran saymış sargıda. Sarı kız sandığa safranladım sakladım. (KK.100)

-6-

Haydar oğlu hakkını ara harmanda ara, hak harmanda değilmiş var değirmende ara, Değirmendere köyde Dereköy değirmende gir değirmen damına damda hakkını ara. (KK.100)

-7-

Hamdi handa hamamda, hak haydarda hamamda hamdi hakkını ister, haydar der hak harmanda, hamdi hak der hamamda. (KK.100)

-8-

Oku ormana attım, ormandan oğlak çıktı. Oğlağı ocakladım içinden yılan çıktı. Yılanı yalpaladım derisi talan çıktı. Ödünü örseledim zehiri yalan çıktı. Sordum bu ne hal diye dağı dolan dediler. Dağda gördüm güzeli gülleri solan çıktı. (KK.100)

9-

Gülşende gül gülledim, gülü gülde belledim, gülün güzelliğini güzellerde belledim. (KK.100)

3.2. ATASÖZÜ VE DEYİMLER

Atasözleri, bir milletin atalarının uzun bir süreçteki deneyimlerinin sonucu oluşturdukları temel yargılarını genel-geçer kural olarak ilkeleştiren, toplum tarafından da benimsenerek gelenekselleştirilen kalıp sözlerdir (Oğuz, Ekici, Aça, & Dilaver Düzgün, 2016: 208). Bu kalıp sözler tam bir fikir kompozisyonu içinde teşbih, mecaz, kinaye, tezat gibi edebî sanatlarla süslü, kapalı ve bazen de açıktır (Elçin, 1986: 626). Kavram olarak bakıldığında Türk topluluklarında atasözü yerine; “samah”, “oranlama”, “ülger- comak”, “kartlar sözü”, “nakıl”, “darb-ı kelâm”, ve “ozanlama” denildiği de görülmektedir .

Atasözleri anonim kaynaklardan günümüze gelmiştir. Bunların ilk çıkış yerinin tespit edilmesi oldukça zordur. Bazı atasözlerinin kaynağı Nasrettin Hoca fıkralarıdır. Bu fıkralarda verilen atasözleri güldürürken düşündürür ve ders verici niteliktedir. Atasözlerinin bir diğer kaynağı da Divanü Lügâti-t Türk'tür. Kaşgarlı Mahmut atasözlerinin ilk derleyicisidir. Eserinde

birçok atasözüne yer vererek, onları günümüze taşımıştır. Diğer taraftan atasözünün ilk örneklerine Orhun yazıtlarında da rastlanır. Yazıtlarda bulunan atasözleriyle ilgili Ahmet Caferoğlu'nun önemli çalışmaları vardır.

Genel itibarıyla atasözleri; kısa ve öz oluşları, az sözle çok şey anlatmaları ve ders verici nitelikte olmalarıyla bilinir. Atasözleri, bir kalıp içinde donmuş bir biçimdedir. Bu biçime dışardan müdahale edildiğinde ya da atasözünde bulunan kelimelerin yerine eş anlamlısı koyulduğunda anlam bozulur. Atasözlerinde genellikle emir kipi ve geniş zaman kipi kullanılır. Bu durum onun didaktik özelliğinden gelir. Üslupları bakımından atasözleri nazım unsuru ve nesir unsuru taşıyanlar olmak üzere ikiye ayrılır. Bunlardan nazım unsuru taşıyan atasözleri şiirsel bir yapıya sahiptir. Şiirsel bir yapıya sahip olması içinde yarım kafiye, iç kafiye, son kafiye, aliterasyon, seci vb. özellikleri taşımasından gelir.

Ömer Asım Aksoy, atasözlerini kavram bakımından birkaç çeşide ayırır. Bunlar;

- Sosyal olayların oluşum süreçlerini anlatan atasözleri
- Doğa olaylarının oluşum süreçlerini anlatan atasözleri
- Toplumsal olayların oluş biçimlerini gözleme dayalı bir biçimde anlatan atasözleri
- Denemelere ya da mantığa dayanarak doğrudan doğruya âhlak dersi ve öğüt veren atasözleri
- Birtakım gerçekler, felsefeler, bilgece düşünceler bildirerek dolayısıyla yol gösteren atasözleridir.

Burada Emirdağ ilçesine özgü 6 adet atasözüne yer verilmiştir. Aksoy'un atasözü çeşitlendirmesindeki birtakım gerçekler, felsefeler, bilgece düşünceler bildirerek yol gösteren atasözlerine ilçeye özgü; “Saç yürekten su içer” atasözü örnek verilmiştir. Yine aksoy'un “denemelere ya da mantığa dayanarak doğrudan doğruya ahlak dersi ve öğüt veren atasözlerine” örnek olarak “Adamayınan mal tükenmez” atasözü gösterilmiştir. İlçeye özgü atasözlerinden “köpek tuluğundan pendir yemez”, “Abdal düğünden, çocuk oyundan usanmaz”, “Altın eşik gümüş eşige muhtaçtır” sözleri Aksoy'un çeşitlendirmesine göre “toplumsal olayların oluş biçimlerini gözleme dayalı bir biçimde anlatan bir atasözüdür. Son olarak sosyal olayların oluş süreçlerini tarafsız bir şekilde bildiren atasözlerine de “Sabırınan goruk halva olur” atasözü örnek verilebilir.

Genellikle atasözleriyle birlikte anılan deyimlerin literatürde birçok araştırmacı tarafından yapılmış tanımı bulunmaktadır. Bu tanımlardan birisi de Şükrü Elçin'in tanımıdır. Elçin'e göre deyimler; “asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış sözlerdir (Elçin, 1986: 642).

Geçmişte kullanılan, kavram olarak deyim yerine geçen bazı sözcükler bulunmaktadır. “Darb-ı mesel”, “tabir”, “ıstılah” kelimeleri bunlardan bazılarıdır. Özellikle Cumhuriyet Dönemi’nden sonra “tabir” kelimesi deyim yerine kullanılmıştır.

Atasözlerinde olduğu gibi deyimler de ilk olarak kendini Orhun Yazıtları’nda gösterir. Genel itibariyle baktığımızda deyimler; toplumun söz varlığı içerisinde kendiliğinden gelişmiştir. Kalıplaşmış, bir mecaz anlatımına sahiptir. Deyimin amacı; bir kavramı, özel bir kalıp içinde ya da çekici, hoş bir anlatımla belirtmektir. Yol gösterme, ders verme gibi amaçları olan atasözüyle çoğu yönden benzerlik göstermez. Genellikle atasözü ve deyimler kalıplaşmış ifadeler olduğundan dolayı birbiriyle karıştırılır. Fakat anlam bakımından bile oldukça farklıdır. “Etekleri zil çalmak” ve “Damlaya damlaya göl olur” gibi iki kalıplaşmış cümle, atasözü ve deyim olma konusunda kolayca birbirinden ayrılabilir. Burada “Etekleri zil çalmak” cümlesinde herhangi bir öğüt, ahlak dersi verme gibi bir kaygı yoktur. Bundan dolayı atasözü olarak nitelendirilemez.

Deyimler mantıkdışı ve oldukça mübalağalıdır. En az iki sözcükten oluşur ve çok uzun halleri genellikle deyimlikten çıkmıştır. Burada Emirdağ ilçesine özgü 5 adet deyme yer verilecektir. Bunlar özellikle yöre halkının günlük konuşma dilinde kullandığı kelimelerden seçilmiştir.

Emirdağ ilçesinde yapılan araştırma da genel olarak atasözü ve deyimler derlenen diğer halk edebiyatı türlerinin içerisinde yer almaktadır. Örneğin; “Gelin Kaçıran Ayı” masalının sonunda “Ayıydı deliydi beyimidi/ çalıydı çipriydi evimidi” ifadesi ibret verici, tekerleme görünümlü bir manzum atasözüdür. Bu atasözü TDK sözlüğünde de vardır.

Yöresel olarak Emirdağ ilçesi atasözleri ve deyimleri hakkında en hacimli araştırmayı Özcan Türkmen yapmıştır. Türkmen’in “Emirdağ Ağzında Atasözleri ve Deyimler” adlı kitabının incelemesini yapan Nail Tan, kitabın içeriğinde 3215 söz varlığının bulunduğunu belirtir (Tan, 2018:94). Yalnız bu söz varlığının kaçının deyim, kaçının atasözü olduğu bilinmemektedir. Özcan Türkmen bu atasözü ve deyimleri kaynak belirtmeden, transkripsiyon yapmadan, TDK sözlüğünde bulunanları işaretlemekten kitabına almıştır. Emirdağ ilçesinde saha da bizzat bulunarak yapılan bu araştırmamız da, halkın günlük konuşma dilinde kullanılan atasözü ve deyimlerle, Türkmen’in kitabındaki atasözü ve deyimlerin örtüştüğü görülmektedir. Yani kitaptaki derlemelerin kaynak kişisi, atasözü ve deyim ayrımı, transkripsiyonu, TDK sözlüğünde yer alan ve almayanların ayrımı yapıldığı takdir de Derleme Sözlüğü’ne ve ilçenin folkloruna büyük bir katkısı olacaktır. Araştırmacı bu konuda çalışmalarına devam etmektedir. Diğer taraftan Zeki Kaymaz’ın “Afyonkarahisar Atasözleri Üzerine Bir İnceleme” adlı

bildirisinde de Emirdağ ilçesine ait atasözleri bulunmaktadır (Kaymaz, 2002:185-206). Burada Türkmen'in kitabından toplam da 11 adet örnek verilecektir. Bu örnekler aynı zamanda halkın kullandığı atasözü ve deyimlerdir.

3.2.1. Atasözleri

Adamayınan mal tükenmez

Anlamı: Yardım sözle değil, gerçekten fedakarlık yaparak gerçekleştirilir. Abdal düğünden çocuk oyundan usanmaz: Kişi sevdiği işleri yapmaktan bıkmaz.

Köpek tuluğundan pendir yenmez

Anlamı: Aşağılık kimse veya şeylerle yüce ve temiz bir amaca hizmet edilmez.

Sabırınan goruk halva olur

Anlamı: Sabır mutlak surette iyi sonuç verir.

Saç yürekten su içer.

Anlamı: Saçın gür olması ya da dökülmesi strese bağlıdır.

Altın eşik gümüş eşige muhtaçtır

Anlamı: Hiç kimse zenginliğine güvenmemelidir. Gün gelir yoksullaşır. Fakir kimseye muhtaç olur. (Türkmen, 2017: 10,12,17,266,323)

3.2.2. Deyimler

Ardına düşmek

Anlamı: Sevmek, gönül bağı kurmak

Daban eli olmamak

Anlamı: Asaleti, ağırbaşlılığı olmamak

Dasdarı yırtmak:

Anlamı: Edebi, hayayı unutmuş durumda olmak⁶⁹.

Dereyi doldurmak:

Anlamı: Ölmek .

Düneği bozulmak:

Anlamı: Evi dağılmak (Türkmen, 2017: 50, 119, 123, 130, 143).

3.3. ALKIŞLAR- KARGIŞLAR

Alkış sözcüğü TDKTS'de "Bir şeyin beğenildiğini, onaylandığını anlatmak için el çırpma, alkışlama, kargış karşıtı" olarak tanımlanmıştır. Bazı sözlüklerde "Hayır dua, dua, iyi dilek" olarak açıklanan bu sözcük Anadolu ağızlarında alkış/alhış/alkıç olarak yaşamaya devam

⁶⁹ Dasdar, hamur topu ya da pişmiş ekmeğin üzerine konduğu yaygı.

etmektedir. Halk arasında alkış “hayır duası”, “iyi dilek”, “medih”, “sitayış”, “dus”, “övmek”, “tazim etmek”, “dua etmek” gibi anlamları karşılamaktadır (Keskin, 2021:3).

Ahmet Keskin; alkış ve dua arasındaki ilişki konusunda; “alkışlar duanın Türk kültüründeki ve Türk inanç sistemlerindeki terimsel manadaki tam karşılığıdır; dolayısıyla alkışlar, duaların bütün işlevlerini taşır.” demektedir (Keskin, 2021: 8).

Ahmet Keskin, alkışları Türk kültür tarihindeki bütün görünüşleriyle dikkate alarak, onları şekil,içerik, bağlam,icra ve işlev özelliklerine göre tanımlamıştır. Keskin’e göre “Alkışlar; bir kısmı tamamen manzum olmakla birlikte çoğunluğu manzum ya da bir bölümü manzum- mensur karışık olan günümüzde bir-iki cümleden oluşan ve kalıplaşmış iyi dilek sözleri niteliğindeki örnekleri daha yaygın tanınsa da Türk kültür tarihinde daha uzun ve çeşitlilikteki örnekleri de bulunan, her türlü konuda ve nedenle söylenmesi mümkün olmakla birlikte ağırlıklı olarak kişinin kendisi ya da bir başkası için bu dünya da ve ölümünden sonra güven, sağlık, huzur ve bolluk içinde olmasını vb. dileyen ve bu amaçla çoğunlukla kutsal bir aracıya yöneltilen, çeşitli tören, uygulama ve özel durumların yanında özellikle günlük konuşmalarda, edebî gelenek ve türler içerisinde kullanılan, günümüzde özel bir anlatıcı tipini gerektirmeyen, başta örtmece sözler, benzetmeler ve tekrarlar olmak üzere çeşitli stilistik araçların kullanılmasıyla oluşturulmuş estetik bir sözel dokuya sahip olan, sözün kutsal ve büyümlü bir gücü olduğuna inanılan etkisi aracılığıyla çeşitli doğaüstü güçleri harekete geçirerek istenilen sonuçların alınması düşüncesiyle oluşturulan, başta güvenlik ve korunma, kontrol ve ilişkileri düzenleme olmak üzere çeşitli sosyokültürel ve psikolojik işlevlere sahip olan, iyi dilek niteliğindeki sözlerdir (Keskin,2021: 43).”

Diğer taraftan alkışın karşıtı olan kargışlara baktığımızda, kargışın da beddua olarak nitelendirildiği görülmektedir. Terminolojide kargış sözcüğü “kargıma işi veya bu maksatla söylenen sözler, lanet, beddua, ilenç, alkış karşıtı” olarak tanımlanmıştır. Beddua kelimesi yerine Anadolu ağızlarında “kargış, karğış, karış, karkış, karnıkada, karnıkara, karvuş” sözcükleri de kullanılmaktadır.

“Kargışlar; bir kısmı manzum olmakla birlikte çoğunluğu manzum ya da manzum-mensur karışık olan, günümüzde bir-iki cümleden oluşan örnekleri daha yaygın tanınsa da Türk kültür tarihinde daha uzun ve çeşitlilikteki örnekleri de bulunan, her türlü konuda söylenmesi mümkün olmakla birlikte ağırlıklı olarak kişinin kendisi ya da bir başkası için bu dünyada hastalık, fenalık, kötü son, lanet vb. ile ölümünden sonra ise huzursuzluk ve azap vb. dilemesini konu edinen, çoğunlukla kutsal bir aracı ile gerçekleşmesi istenilen, başta örtmece sözler, benzetmeler ve tekrarlar olmak üzere çeşitli stilistik araçların kullanılmasıyla oluşturulmuş,

estetik bir sözel dokuya sahip olan, çeşitli tören, uygulama ve özel durumların yanında özellikle günlük konuşmalarda, edebî gelenek ve türler içerisinde kullanılan, sözün kutsal ve büyüldü olduğuna inanılan, etkisi aracılığıyla çeşitli doğaüstü güçleri harekete geçirerek istenilen sonuçların alınması düşüncesiyle oluşturulan, başta korunma ve güvenlik, sosyolojik ve psikolojik açıdan kontrol ve rahatlama vb. işlevleri yerine getiren, kötü dilek niteliğindeki sözlerdir (Keskin,2021: 43-44).”

Alkış ve kargışlar tıpkı tekerlemeler gibi geçmişteki işlevlerini kaybederek günümüze gelmiş metinlerdir. Şaman ritüellerinde önemli işlevlere sahip bu metinler yukarıdaki tanımlarda bahsedildiği gibi günümüzde sadece iyi dilek ve kötü dileği ifade etmektedir. Keskin, alkış ve kargışların bağlamına göre incelenmesinin öneminden bahsederken onları üç ayrı şekilde tasnif etmenin doğru olacağını savunur. Tasnife göre alkış ve kargışların;

- İnanç eylemleri ve ritüeldeki kullanımları
- Gündelik yaşamda ve iletişim biçimlerindeki (bireysel ve toplumsal ilişkilerdeki, etkileşimlerdeki, çeşitli konuşma durum ve bağlamlarındaki) kullanımları
- Edebî gelenekler ve diğer edebî türler içerisindeki kullanımları incelenmelidir.

Emirdağ ilçesinde yapılan bu araştırma da alkış ve kargışların; inanç eylemleri ve ritüellerdeki kullanımları üçüncü bölüm içerisinde, edebî gelenekler ve diğer edebî türler içerisindeki kullanımı ise metinlerin içerisinde kendini göstermektedir. Burada alkış ve kargışların gündelik yaşamda ve iletişim biçimlerindeki kullanımlarına yer verilecektir.

İlçedeki alkışlar, dinle bağlantılı olarak her durumda sesli söylenebilen iyi dilek ve dualardır. Bu iyi dilekler genellikle sevilen kimselere söylendiği gibi kalıplaşmış cümleler olduğundan dolayı, ezbere de söylenebilmektedir. Yani “Allah işini rast getirsin” alkışı sevilen bir kimsenin işinin iyi gitmesi için söylenebilirken, bir işyerinden veya marketten çıkan kişi bunu ezbere de dile getirebilir. Bundan dolayı alkışın kullanılması için muhatabın iyilik yapması gerekmez fakat kargış için karşı tarafın bir kötülüğünün dokunması gerekir. Diğer taraftan alkışlar genellikle sesli söylenmektedir fakat kargışlar içten de söylenebilir. Emirdağ ilçesinde beddua etmek halk tarafından kötü görülmektedir. Halk, kargışın yani bedduanın iki uçlu olmasından dolayı başkasına edilen bedduanın hem kendine hem muhatabına büyük zararlar vereceğine inanır. Bundan dolayı ilçede beddua etmekten sakınılmaktadır.

İlçeden toplam da 72 adet alkış ve 25 adet kargış elde edildiği düşünüldüğünde kargışların azlığı yukarıda ki inanın halk arasında beddua etmeyi, kötü dilekte bulunmayı azalttığı söylenebilir. Buradaki alkış ve beddualar dışında Ahmet Urfalı’nın “Emirdağ yazıları”, Ömer Faruk Yıldızkaya’nın “Her Yönüyle Emirdağ” kitaplarında ve 1994 yılında çıkarılan

“Emirdağ” adlı kitabın; Özcan Türkmen “Kültür” başlığı altında, ilçede bilinen dua ve beddulara yer verilmiştir.

3.3.1. Alkışlar (Dualar)

Allah ahirette dünya da rahmetiyle yargılasın. (KK.101)

Allah analı babalı büyütsün⁷⁰ (KK.40)

Allah arzularınıza muvaffak etsin (KK.60)

Allah bin kere razı olsun (KK.68), (KK.46)

Allah birini alsın bin etsin (KK.124) (KK.120)

Allah bol kazanç versin (KK.50)

Allah ciğer acısı göstermesin (KK.68)

Allah cümle ümmet-i müslümanlarımızı esirgesin (KK.50)

Allah çoluğunun çocuğunun acısını göstermesin (KK.124), (KK.49)

Allah daha çok versin (KK.10) (KK.24)

Allah din iman versin (KK.120)

Allah duttuğunu altın eylesin (KK.49)

Allah elinden e(ğ)sik etmesin (KK.10)

Allah emeğini yağlı etsin (KK.6)

Allah göğnünün istediğini versin (KK.101)

Allah hayırlısını versin (KK.56) (KK.49)

Allah her işini denk getirsin (KK.98)

Allah iman gürlüğü versin (KK.120) (KK.49)

Allah imânını yanına yoldaş etsin (KK.120)

Allah işini denk getirsin (KK.78) (KK.50) (KK.38) (KK.52) (KK.20) (KK.8) (KK.6) (KK.68) (KK.94)

Allah iyilerinden karşılaştırsın (KK.3) (KK.82) (KK.92)

Allah kısmetinin önünü açsın (KK.124)

Allah kolaylık versin (KK.101)

Allah korusun (KK.8)

Allah kötü gün göstermesin (KK.114)

Allah kötülerin şerrinden kurtarsın (KK.56)

Allah kötülüklerden korusun (KK.50)

⁷⁰ Hamileye ya da yeni çocuk doğuran anneye edilen bir alkıştır.

Allah ne dileğın varsa onu versin (KK.94)
Allah ne muradın varsa versin (KK.12) (KK.47) (KK.120)
Allah ömrünü versin (KK.34) (KK.49) (KK.52)
Allah razı olsun (KK.124) (KK.52) (KK.56) (KK.70) (KK.78) (KK.49) (KK.94) (KK.114)
Allah sana benden daha üstün versin (KK.19)
Allah sana gara gözlü bir kız/oğlan versin (KK.12)
Allah sana kat kat versin (KK.124) (KK.81)
Allah sıhhatle evinize varmanızı nasip eylesin (KK.50)
Allah tepenize helalden bereket versin (KK.50)
Allah yardımcın olsun (KK.101)
Allah yatırıp da göze bakıtmasın (KK.82)
Allah yemek nasip etsin (KK.24)
Allah yenisine eriştirsın⁷¹ (KK.120)
Allah yolunu kapını açık etsin (KK.6) (KK.66)
Allah zihin açıklığı versin (KK.38)
Allaha emanet olasın (KK.20) (KK.50)
Allahım gaza bela vermesin (KK.83)
Allahım hayırlı uğurlu olsun (KK.81) (KK.56)
Ayaklarına daş değmesin (KK.83)
Bol kazanç versin (KK.10)
Cenab-ı Allah duttuğunu kolay getirsin (KK.19)
Cenab-i Allah son nefeste kelime-i şehâdetle, çene kapamak nasip etsin (KK.19)
Daş dökölme⁷², yoksulluk görme (KK.2) (KK.47)
Duttuğun (g)olay gelsin (KK.49)
Duttuğun altın olsun (KK.124) (KK.96)
Düğünün güzün olsun, su gibi ömrün olsun (KK.47)
Eline diline sağlık (KK.34)
Emeğin yağlı olsun. (KK.34) (KK.6)
Emeğini çektin, yemeğini nasip etsin (KK.10) (KK.24)
Evlat acısı görme. (KK.35)

⁷¹ Tekrar bu günleri görün anlamında söylenilmektedir.

⁷² Anlamı: Allah versin çoğal çoğal dökölme, eksilme demek.

Gaza bela görme (KK.10) (KK.50)
Gözünden acı yaş çıkmasın. (KK.35)⁷³ (KK.83)
Güle güle gidip gelmek nasip olsun (KK.19)
Hızır olsun arkadaşın (KK.20)
İki cihanda işin rast gelsin. (KK.40)
Keseni elini bol etsin (KK.10)
Kum diye avuçladığın sarı altın olsun. (KK.35) (KK.114) (KK.40)
Günahlıysa günahını affetsin, hayırsızsa hayır versin (KK.101)
Mevla afeylesin (KK.8)
Mevla yardım eylesin (KK.8)
Ne muradın varsa versin (KK.52)
Nebean ettiğin⁷⁴ altın olsun (KK.49)
Öte dünyada önüne geçsin⁷⁵ (KK.24)
Rabbim beraber olsun (KK.20)
Sırlı sultan sırlı sıddık def et kazayı belayı ya Muhammed (KK.98)

3.3.2. Kargışlar (Beddualar)

Allah belanı ve(ğ)sin. (KK.78) (KK.19) (KK.16)
Allah bildiği gibi yapsın. (KK.49)
Allah canını alsın. (KK.5)
Allah görünmez musibet versin dersin. (KK.19)
Allah hakkından gelsin. (KK.13)
Allah ıslah etsin (KK.38)
Allah seni kahrınan gazap etsin. (KK.19)
Allahından bul (KK.70)
Başını bağrını yesin. (KK.19)
Bilinmedik derde denk gel (KK.124)
Canını ciğerine yeme inşallah (KK.47)
Canını yiyesice (KK.124)
Ciğerin ağzından gelsin. (KK.13) (KK.12) (KK.6)
Derdin bilinmesin (KK.114)

⁷³ Kaynak kişi; bu duaları annesinden duyduğunu ifade etmiştir.

⁷⁴ Nebean: bitmek, yeşermek, doğmak demektir. Bulunduğun -doğduğun- yer altın olsun anlamı vardır.

⁷⁵ Biri iyilik yaptığında söylenilir.

Ganın akıp daşsın (KK.124)
İmanı sökülesice (KK.47)
Kamyonlar altında kal. (KK.5)
Kanın ıgıl ıgıl aksın. (KK.5)
Kanlı gömleğin gelsin inşallah (KK.47)
Nalet olsun. (KK.19)
Oğlunda gızında bulunsun. (KK.13)
Şeytanından bul. (KK.70)
Yaşı gara gelesice⁷⁶ (KK.96) (KK.5) (KK.12) (KK.6) (KK.47) (KK.92)
Yemeden ölesice (KK.47)
Yiğidiken ölesice (KK.124)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EMİRDAĞ İLÇESİ HALK BİLGİSİ UYGULAMALARI

1. GEÇİŞ DÖNEMLERİ

1.1. DOĞUM

Hayata karşı dayanılmaz bir ilgi duyan insan; doğan, büyüyen, olgunlaşan ve en sonunda da ölen canlı bir varlıktır. Onun dünyaya gelişi başlangıcı, büyümesi ve olgunlaşması dünyalı oluşu, ölümü de “bu dünya”yı terk eden ruhun “öteki dünya”da varlığını sonsuza dek sürdürmeye başlaması anlamına gelmektedir. Aşağıda Emirdağ ilçesinin doğum öncesi, doğum sırası ve sonrasında yapılan gelenek, görenek ve bunların etrafında oluşan inançlara yer verilecektir (Örnek, 2014: 131).

1.1.1. Doğum Öncesi

1.1.1.1. Hamile kaçınmaları

Hamile ebe gümeci ve soğan suyundan ilk aylarda kaçınır. Bunlar bebeğin düşmesine yol açabilmektedir. Ağır taşımaz ve günümüzde doktora bağlı olarak zararlı hallerden kaçınır.

1.1.1.2. Çocuğun cinsiyetini belirlemeye yönelik uygulamalar

Cinsiyeti belirlemeye yönelik ilçede sadece üç dört kız çocuğundan sonraki çocuğun erkek olması için son kız çocuğuna “Döndü, Döne” gibi isimler koyulur. Türbelere duaya gidilir. Genel itibariyle ilçede bebeğin cinsiyeti önemli değildir. Sağlıkla gelmesi önemlidir. Kaynak kişilere çocuğun cinsiyetini belirlemeye yönelik yapılan uygulamalar dolaylı yoldan sorulduğunda “Allah’ın işine karışılmaz, sağlıkla gelmesi yeterli” cevabı alınmıştır. Buradan da

⁷⁶ “Bunu büyüklere demezler, çocuklara kızarken denilir.” (KK.71)

cinsiyet belirlemeye yönelik bir uygulama yapılmadığı, genel olarak Allah’a dua edilerek bunun istendiği anlaşılmaktadır (KK.124) (KK.40) (KK.83) (KK.120) (KK.54) (KK.34).

1.1.1.3. Çocuğun cinsiyetini tahmin etmek

Muhacirlerde ekşi yiyen hamilenin bebeği kız, tatlı yiyenin ise bebeği erkek olur. Bir de karnı sivri olursa erkek yayvan olursa kız bebek gelecek demektir. Kız doğuracak olanın göbeği, erkek doğuracak olanın sırtı ağrır. Kaşığa hamile olan anne sütünü sağlar. Bu süt yukarı çıkarsa doğacak bebek erkek, dibe çökerse kız bebek olur. Bir küçükbaş koyun kesilir, ve kelle paça yapmak için bacağı ayrılıp ütülür (yakılır). Çenet hamile kişinin niyetine ayrılır ve çenet kemiğinin ucu etli gelirse kız, çıplak gelirse oğlan bebeği olur. Çocuklara sokaktayken bir boş yere bak kimi görüyorsa söyle denilir. kadın görüyorsa bebek kız olur, erkek görüyorsa erkek olur. Şişlik aşağıda olursa kız yukarıda olursa oğlan olur. Yüzüne güzellik gelirse kız, erkek siması doğarsa erkek olur. Eski ebeler bir bakışta anlamaktadır. Hamile olan kişi şişman ve parlak görünürse, yanaklarına çivit (çil) düşerse erkek olur. Çil düşmezse kız olur. Bir minder altına makas ve bıçak koyulur. Hamile kişi makasa oturursa kız, bıçağa oturursa erkek olur. Kirpikler çiftleşirse hamile olduğu anlaşılır. Dudağı büyüyenin kızı olur. Hamile kişi suya iki iğne atar paslanırsa erkek, paslanmazsa kız olur. Kız doğdumu çivit (çil) düşer. Erkek doğuracak olan hamile güzelleşir. Ağzı bozulan aşeriyor demektir (KK.42) (KK.43) (KK.84) (KK.11) (KK.67) (KK.102) (KK.13) (KK.45) (KK.38) (KK.63) (KK.106) (KK.69) (KK.6) (KK.60) (KK.12) (KK.50) (KK.98) (KK.61) (KK.101) (KK.125) (KK.71) (KK.49) (KK.18) (KK.32) (KK.14)(KK.10) (KK.24) (KK.119) (KK.66) (KK.92) (KK.34) (KK.56) (KK.126) (KK.40) (KK.124) (KK.83) (KK.120) (KK.27).

1.1.2. Doğum Sırası

1.1.2.1. Doğum

Doğum eskiden ilçede bulunan ebeler tarafından yapılmaktadır. Bir ebe nasıl doğum yaptırıldığını şöyle anlatmaktadır; “anne hasır bir yastığın üzerine oturtulur ve altına leğen koyulur. Bebek çıktıktan sonra göbek üç parmak aralıklı kesilir. Anneden gelen kordondan üç parmak ara bırakılır, bebeğin göbeğinden de üç parmak aralı bırakılarak göbek bağı kesilir. Göbek sıkı bağlanırsa çocuk ilerleyen zamanlarda altına kaçırma gibi sorunlar yaşamaz (KK.124) (KK.40)(KK.83) (KK.120) (KK.54) (KK.34).

1.1.2.2. Göbek Bağı

Bilindiği üzere bir bebek doğduktan sonra göbeği kesilir. Yöre de ; göbek bağı, kesildikten sonra nereye gömülürse, ileride o gömüldüğü yere manevi olarak bağlandığına,

karacterinin ona göre şekillendiğine dair bir inanç vardır. Kaynak kişilere “bebeğin göbek bağıını ne yaparsınız?” diye sorulduğunda aşağıdaki cevaplar alınmıştır;

- “Toprağa kömerdik.”
- “Okul bahçesine kömmek istiyodum, evde kayboldu. Bundan dolayı evden hiç çıkmaz. Diğerinin göbeğini balkondan attım eve hiç girmedi.”
- “Kızın göbeğini eve koy evcil olsun, erkeğin göbeğini koyunun içine koy malcı olsun, aman sokağa atma sokakçı olur, derlerdi”
- “Ayak değmedik yere kömülürdü. Camiye kömdük, okusun hoca olsun diye...”
- “Kimi okusun diye okula, kimisi de irençber olsun diye tarlaya kömer.”
- “Kızın göbeğini evin yakın temeline kömerdik, eve bağlı olsun deye. Erkeğin göbeğini bahçeye kömerdik, gür elli olsun çalışsın deye...”

Alınan cevaplara göre ilçede genellikle bebeklerin göbek bağı; eve, okula, camiye, tarlaya veya ağıla gömülmektedir (KK.62) (KK.18) (KK.10) (KK.119) (KK.66) (KK.8) (KK.70) (KK.56) (KK.31) (KK.40) (KK.27) (KK.83) (KK.69) (KK.71). (KK.50).

1.1.3. Doğum Sonrası

1.1.3.1. Tuzlama

Tuzlama işlemi yenidoğan bebeğe yapılmaktadır. Bir bezin üzerine yatırılan bebek tuzlu su ile yıkanır. Bu işlem yenidoğan bebeğin büyüyünce çok terlemesini önler. Kırkı çıkana kadar tuzlanmaya devam eder. Hastalık görmemesi ve kaşınmaması içinde bu işlem yapılır. Ayrıca tereyağına tuz katılıp ağzının içine değdirilir. Böylece ağzı kokmaması sağlanır. Yine hastalık görmemesi için doğuştan olan pis kanın vücudun dışına atılması gerekir. Bundan dolayı büzmece çintilir. Ardından kesiğe soğan ve tuz basılır. Bazı yerlerde iki kaşın arası da kesilmektedir. Çintme tedavisi “ocaklar” başlığı altında açıklanmıştır. Günümüzde bu geleneksel tedavi yöntemi yapılmamaktadır (KK.84) (KK.11) (KK.30) (KK.45) (KK.38) (KK.63) (KK.114) (KK.97) (KK.69) (KK.58) (KK.108) (KK.71) (KK.10) (KK.40) (KK.124) (KK.120) (KK.83).

1.1.3.2. Topraklama

İlçede eski zamanlarda, günümüzdeki bebek bezi yerine toprak ve bez parçası kullanılmaktadır. Bu toprak beyaz, sarı veya kırmızı renkli olabilen humuslu bir kumdur. Yakın çevredeki tepelerden alınan bu kumu, anneler önce elekten geçirerek taşlarından arındırır. Ardından kum ısıtılır. Bir naylon beşiğin içine koyulur ve naylonun üzerine bez konulur onun üzerine bu kum dökülür. Bebek tuvaletini her yaptığında kum değıştırılır. Bu kuma pekmez külü de denir. Bunun nedeni üzüm pekmezinin yapılışında da kullanılmasıdır. Bebeği pişikten,

hastalıktan koruyan bir yöntemdir. Kaşıntı, yara herhangi bir sorun yaşatmaz. Bebeğin bu şekilde bezlenmesine “belemek” adı verilir. Aileler bu kumu bir çuvala doldurur bebek bezi bırakana kadar bu kumdan kullanır. Kum çocuğa bulaşmaz (KK.56) (KK.102) (KK.13) (KK.12) (KK.61) (KK.50) (KK.24) (KK.9) (KK.66) (KK.92) (KK.27) (KK.124) (KK.120) (KK.83).

1.1.3.3. Al Basma İnancı ve Kırklama

Muhacirlerde kırklama yumurtayla yapılmaktadır. Bebek kırk günlük olduğunda komşu veya ailenin büyükleri toplanır. Bebek önce tuzlanır, ardından kafasından aşağı yumurta kırılarak, dökülür. Yumurta, bebeğin yüzünün yuvarlak ve cildinin güzel olması için yapılır. Yumurtanın içi bebeğe boşaltıldıktan sonra aynı yumurta suya daldırılır. Kırk kere yumurtayla su dökülür. Daha sonra süzgecin kırk deliği olduğundan onun üstünden su dökülerek bebek yıkanır. Buna kırk uçurma adı verilir. Sümek saçlı olsun diye akrabaları yastık verir. Bu yastık beyaz koyun yününden kirmanla örülmektedir. Yastığın kendisine de sümek adı verilir. Al basmasın diye çocuğa kırmızı çenber (yazma) bağlanır. Sarılık olmaması içinde sarı çenber (yazma) bağlanmaktadır. Anneye nazar değmemesi için “çom” adı verilen ince oya boncuğu annenin elbisesine takılır. Bebeğin kırkı çıkana kadar anne evden çıkmaz

Karabağlılarda bebeğin kırkinci günü, kırk uçurması yapılır. Tuzlama yapılır. Bir yedi kırkı olmakta bir de kırkinci günü kırklanmaktadır. Kırklama işleminde önce kırk kaşık su bir tasa dökülür. Mezarlıktan alınan kırk küçük taş bu tasa eklenir. Çocuk normal olarak yıkandıktan sonra bu su bir halbur yardımıyla çocuğun üstünden dökülür. Mutlaka dua okunur. Ayrıca cinsiyeti farklı bebekleri olan iki lohusa karşılaşırsa kırkı kırkına karışmasın diye “iğne değiştirilir”. Bahsedilen iğne çengelli iğnedir. Bebek yıkandıktan sonra kırklar yediler çıksın denilir. Yine dışardan gelen bir misafirin bebeğe nazar değdirip al basmasına yol açabileceği düşünülür. Bundan dolayı bebeğin üzerine gelen misafirin kırmızı giymemesi, regl olmaması, kırk günden küçük bebeği olmaması gerekir. Bunlar bebeği al bastırabilir. Bazen bu ihtimallere karşı misafir geldiğinde bebek odadan dışarı çıkarılır. Misafir odaya girdikten sonra bebek içeriye sokulur. Al bastırabilecek kişi, hayvan veya eşyalar bebeğin üstüne gelirse al basar. Bebek bunların üzerine götürülürse al basmaz. Al basmasından bu şekilde korunulur.

Türkmen ve Yörüklerde bebek yirmi günlük olduğundan mezardan yirmi küçük taş getirilip kırklanır. Böylece bebeğin yarı kırkı uçurulur. Bebek kırklandıktan sonra bu yirmi taş aynı mezarlığa tekrar götürülür ve bırakılır. Kırkında ise mezardan kırk taş getirilir. Bu sefer kırk uçurma tamamlanır. Bu işlemlerde yirmisinde yirmi kaşık, kırkında kırk kaşık su sayılır. Taşlarla beraber aynı kaba koyulur. Elek yardımıyla çocuğun üzerine dökülür. Özellikle elek

kullanılmasının nedeni kırk delikli olduğundan kaynaklanır. Anne de bebekle birlikte kırklanır. İki lohusa al giymez ve iğne değiştirirler. “Kırk çık kırk çık” denilir. Düğün bayrağı da bebeği al bastırabilir. Bayraklı bebeğin yanından geçemez. Yine kedilerinde bebeği kırk bastırabileceği düşünülür. Üzerinde alla gelen iki misafir al bastırmaz. Eş olan şeyler al bastırmaz. Yarı kırkında çocuk ve annesi yıkanır. Ayrıca çocuk tuzlanır. Birde yirmisinde bebeğin pis kanı atması için çintilir. Kırk günü dolmayan cenazesi olan evlerin, kırklı bebeğe kırk bastırabileceğine inanılır. Ölünün ve bebeğin kırkının kırkına basabileceği düşünülür. Kurban kesen kişi kırklı bebeğe gelmez. Bebek kırklanırken gümüşte atılabilir.

Hayvanlar kırk bastırabilir. Örneğin enikleyen bir köpek, buzağılayan bir inek bebeğin yakınına gelirse al bastırabilir. Bağlıca’da al basmasına karşı “Yatır Kavak” adlı bir ağacın kök dalları şifalıdır. Bu dalların altından bebekler geçirilirse al basması geçer. Bayraklı geçerken çocuk alıp uzağa götürülür. Geçtikten sonra eve geri getirilir. Kırkından üç gün evvel anne kırklanır. Anne “kırkım çık, kırkım çık” der. Kırk taş ufacak olur. Kan kırk bastırır. Al ocağına bağlanan kişiler kırkının evine giderse bebeğe al basar ve ölebilir. Yeni doğum yapan evin yanından bayraklı geçmez böyle bir durumda anne düğün sahibini elinde bebeğiyle dışarıya çıkararak uyarır. Düğün sahibi başka yoldan geçmek zorundadır. Kırklanırken üç ihlas bir fatiha okunur. Otuz dokuzuncu gün anne kırklanabilir. Kalan su evin her tarafına serpiştirilir. Anneye başka biri su dökerse, kırkı daha rahat çıkar. Kırk ekmeği verilir. Kırk ihlas okunur ve her ihlasta bir su dökülür. Yemek yenilir. Üç gün anne kalkmaz burç olur, derler. Bundan dolayı anne ileri geri hareket etmez. Oğlan doğuran kişi al bağlanır. Nazar çıksın diye bayraklı geçerken bebek uzaklaştırılır. Lohusa annenin kırk gün mezarı açıktır, denilir. Al basmasın diye eşarp bağlanır. Bağlıca da kırklanan bebekler, üç kere kökün altından geçirilir. Kül ile gaz yağı karılır, içine kırk kaşık su sayılır. Gümüş bilezik ve iğne atılır. Üç tane yarma koyulur. Böylece kırklanır. Kırk bastığında bebek yürüyemez ve oturamaz. Kilo alamaz. Bir kız bir oğlan olan lohusalar iğne değişir. Aynı cins bebekleri olan lohusalarda iğne değişmece adeti görülmez (KK.67) (KK.30) (KK.102) (KK.13) (KK.42) (KK.84) (KK.11) (KK.63) (KK.90) (KK.114) (KK.97)(KK.69) (KK.6) (KK.12) (KK.50) (KK.98) (KK.99) (KK.72) (KK.101) (KK.76) (KK.71) (KK.50) (KK.49) (KK.18) (KK.32) (KK.10) (KK.24) (KK.29) (KK.66) (KK.27) (KK.54) (KK.124) (KK.40) (KK.83).

1.1.3.4. Ad Verme

Ad koyma da ilçede genellikle aile büyükleri tarafından Kur’an-ı Kerim’de geçen isimler koyulmaktadır. Çocuğu Emirdağ’ındaki bir türbede dua ettikten sonra olanlar ise çocuğun ismini, türbede bulunan yatrın ismine göre koyar. Çocuğu olmayanlar gidip

Donurlu'daki bir kuyuya manevi anlamda bağlanır. Ordan geldikten sonra hamile kalınırsa kuyunun ismi verilebilir. Balcam Sultan'a bağlanan kızı olursa Sultan, oğlu olursa Hamza ya da Fakı ismini koyar. Kurban kesilir. Türbeye genellikle bebeği düşenler, düşmemesi için gitmektedir. Karacalar'daki türbeye gidilir. Herkes yakınındaki türbeye gider.

Bağlıca da bulunan Yatırkavak isimli ağacın yanında delikli taş bulunmaktadır. Halk burada çocukları kırklarken aynı zamanda hamile kalamayan kadınlarda buraya gelip, adak adamaktadır. Adak adanırken önce köyde bulunan Sinan Paşa tekkesine gidilir. Ondan sonra yatırkavağa gidilip köklerin altından geçilir. Erkek çocuğu olursa Sinan ismi koyulur. Köyün nüfusunun çoğu bir ara sadece Sinan ismini koyduklarından nüfus müdürlüğü artık köy halkına başka bir isim koymasını önermiştir. Bunun sonucunda halk çocuklara “Tekke” ismini koymuştur.

Alikel'de tekke bulunur. Söğüde çaput bağlanır, erkek çocuk olması için. Soğukkuyu'nun üst tarafında çaputlu dede vardır. Çocuğu olmayanlar buraya gitmektedir. Genelde büyüklerin ismi konulur. Aile büyükleri ad verir. Seydilere ve Sızı dedesine de çocuğu olmayanlar bağlanır. Kulağına ezan okuyarak ad koyulur. Evliyanın yüzü suyu hürmetine Allah'tan çocuk istenir. Seydiler'e gidilir. Oradaki yatırım mezarının yanında bir iki saat uyunur. Rüya görülürse çocuk olacağı anlaşılır. Ordan gelirken avuç içine toprak verilir. O toprak anne adayı tarafından yalanır. Eğer ordan çocuğu olursa adı Seydi koyulur. Balcam sultanda da aynısı yapılır.

Psikolojisi bozuk hastalar Balcam'da bulunan Hamza Fakı Türbesine gelir. Burada yan tarafta bir yatak vardır. Bu yatağa psikolojisi bozulan hastalar yatabilir. Çocuğu olmayanlar, korkanlar, musallat olanlar buralarda dua eder, adak adar, iyi olurlarsa kurban keser ve yazma bağlarlar. Elini yüzünü sürerler yatırım üstüne, dua ederler sağından solundan dolanarak. İki üç rekat namaz kılınıp orada yatılır. Hamile kalacak kişinin boynuna kendi yazması bağlanır ve arkasından biri bunu tutarak gelir. Birlikte dua okunur. Doğduktan iki üç gün sonra ad verilir.

Bir kişi hamile kalmak için çok çocuklu bir anneye gidip, dualarla onun elbisesini alıp giyer. Birlikte dua edilir. Böylece hamile kalırsa çocuğu çok olan annenin veya babanın adı koyulur. Bazen de hamile olunması istenilen kişinin duvar dibine, dinî olarak kuvvetli dualar okuyan hocalar, kazık çakar. Eğer kadın hamile kalırsa o hocanın veya büyüğün adı koyulur (KK.42) (KK.11) (KK.84) (KK.67) (KK.63)(KK.102) KK.98) (KK.76) (KK.71) (KK.50) (KK.49) (KK.18) (KK.24) (KK.119) (KK.66) (KK.114) (KK.94) (KK.92) (KK.8) (KK.56) (KK.126) (KK.27).

1.1.3.5. Dış Hediği (İlk Dış)

Bebeğin ilk dişini çıkarmasıyla birlikte anneler tarafından genellikle diş hediği veya diş buğdayı kaynatılıp, dağıtılır. Çoğu yerde yaygın olan bu gelenek, ilçede muhacirler tarafından “diş düğünü” olarak adlandırılır. Diş düğününde bebeğin ilk dişini çıkarmasıyla birlikte kazanlarla sadece mısır kaynatılır. Bu mısır tabakların içinde bölgedeki kişilere dağıtılır. Komşu, tanıdık ve akrabalar gelen mısırı yedikten sonra tabağın içine hediye veya para koyarak, anneye teslim eder. Diş düğünü, diş buğdayından farklıdır. Çünkü diş düğününde düğün havasında bir eğlence söz konusudur.

Karabağlılarda yaygın olarak diş hediği yapılmaktadır. Hediğin yapımında içerisine, buğday, nohut, fasulye ve mercimek katılır. Babanne ve dede, ilk diş çıkaran torununa hediye verir. Komşulara dağıtılır ve karşılığında onlardan hediye veya para gelir. Ayrıca bebeğin ilk dişi düştüğünde bu diş buzağılayacak ineğin altına atılır. Kız çocuğunun dişi buzağılayacak ineğin altına atılırsa buzağı dişi, erkek çocuğunun dişi atılırsa buzağı erkek olmaktadır. Doğacak buzağının cinsiyetini belirlemek içinde kullanılır. Bazı yerlerde, ikiz kuzulaması için davar içine de atıldığı bilinmektedir.

Türkmenlerde de bebeğin ilk diş çıkarmasında diş hediği yapılır. Buğday, mısır, nohut, mercimek, fasulye karıştırılır. İçine şeker katılır. Yapılan bu yiyecek, çerez ve fıstık eklenerek kapı kapı dağıtılır. Onlarda karşılığında verilen kabın içine, para veya hediye koyarlar. Hedik çocuğun dişi çabuk çıksın diye yapılır (KK.42) (KK.84) (KK.11) (KK.67) (KK.102) (KK.19) (KK.13) (KK.101) (KK.63) (KK.90) (KK.114) (KK.6) (KK.108) (KK.12) (KK.98) (KK.99) (KK.94) (KK.76) (KK.71) (KK.50) (KK.49) (KK.31) (KK.32) (KK.10) (KK.24) (KK.66) (KK.126) (KK.40) (KK.27) (KK.54) (KK.124) (KK.83).

1.1.3.6. Köstek Kesme

Köstek kesme işlemi; geç yürüyen, yürüyemeyen veya yürürken sürekli düşen bebekler için yapılır. Karabağlılarda bebek hızlı yürüsün diye, halk deyimiyle bebeğin kösteği kesilir. Bu işlemde önce bebeğin ayak bileklerine ya da baş parmaklarına, çok sıkmadan bir ip bağlanır. Bebek, evin önünde bir sandalye üzerine konur. Bebeğin annesi, babası ve aile büyükleri etrafındadır. Hızlı ve atik olan herhangi biri eve çağırılır. Gelen kişi evin etrafından bebeğin oturduğu noktaya doğru hızlıca koşar. Bebeğin ayağında bağlı bulunan ipi keser. Böylece köstek kesme işlemi tamamlanır. Bebeğin kösteğini kesen kişiye; aileden olsun veya olmasın, bir adaklık, binek, koyun veya altın hediye edilir. Örnek olarak, bebeğin dedesi “al ineğin garnından ne doğarsa sana verdim” der, böylece kösteği kesen kişi, sevindirilir. Ayrıca geç konuşan çocuklara da güvercin yumurtası yedirilir.

Türkmen ve yörüklerde bebeğin ayağı sekmesin diye baş parmaklarından bağlarlar. Sürekli düşen bebeğin kösteğini keserler. Önce bebeğin ayakları çatılır. En güzel ve en hızlı yürüyen iki kişi evin etrafında, biri sağdan biri soldan olmak üzere üç kere koşar. Hangisi önce gelirse kösteği “Allah derdini kurtarsın diyerek” keser. Ona bahşiş ve büskiviler verilir. Bu işleme köstek kırma da denir. Bazı yerlerde çocuk ayaklarından bağlandıktan sonra sırtı bindirilip ev etrafında dolaştırılır.

Muhacirlerin köstek kesme adeti olmasa da buna benzer bir adetleri vardır. Köylerinde evlerinin avlusunda, bir oyuk bulunur. Bu oyuk sel basması halinde, suyun dışarıya atılması için açılır. Yürümesi geciken bebekler, bu oyuktan üç kere geçirilir. Bu uygulama, bebek sel gibi hızlı aksın, yürüsün diye yapılır (KK.84) (KK.114) (KK.47) (KK.58) (KK.108) (KK.99) (KK.92) (KK.62) (KK.102) (KK.13).

1.1.3.7. Sünnet

Sünnet, erkek çocuklarına yapılan bir işlemdir. Bu işlem İslam dinine bağlı olarak, yapılır. Yörenin eski zaman adetlerinde sünnet, evlenme törenleri olduğu zaman gerçekleştirilir. Üç dört gün süren düğünlerin bir boşluğunda, sünnet olacak çocuklara, özel bir sünnetçi çağırılır. Sünnet işlemi bittikten sonra, çocuklar giydirilip, süslenir. Elleri gelinin kınasından yakılır. Ardından mevlüt okutulur. Mevlütten sonra sünnet çocukları, düğün şenliği içinde eğlendirilir, bazen de atla gezdirilir. Böylece morallerinin düzelmesi sağlanır.

Geçmişte bu şekilde yapılan sünnet işlemi; düğünlerin üç günden bir güne düşmesi ve sokak düğünlerinin azalmasıyla; mevlüt okutulup, yemek dağıtılarak ya da sünnet düğünü yapılarak gerçekleştirilmektedir. Köyden köye değişiklik gösteren adetler olsa da ilçe de genel itibarıyla, sünnet düğünü yapılmamaktadır. Çocuklar sünnet edildikten sonra mevlüt okutulup, çocuğun bir eline kına yakılır. Ardından halka sıra yemeği dağıtılır. Yakınları bu özel günde çocuğa altın takar (KK.63) (KK.24) (KK.40) (KK.27) (KK.124) (KK.83) (KK.20) (KK.119) (KK.49) (KK.31) (KK.10) (KK.59) . (KK.42) (KK.84) (KK.102) (KK.13) (KK.38) (KK.106) (KK.6) (KK.108).

1.1.3.8. Askerlik

Askerlik bilindiği üzere sadece erkeklerin yerine getirdiği bir vatani görevdir. Kanunlara göre yirmi yaşını dolduran vatandaşlar askerlik görevine çağırılır. 1970 yıllarından önce bu görev yirmi dört ay yapılmaktayken, günümüzde rütbeye göre altı ve on iki ay arasında sürmektedir. Ülkenin birçok yöresinde askerlik kağıdı gelen bütün erkeklere, aileleri tarafından bir uğurlama yapılır. Emirdağ ilçesinde askere gidecek erkekler; ailesi, çevresi, komşu ve akrabaları tarafından gitmeden önce her gün davet edilir. Örneğin bir köyde ne kadar aile varsa

hepsi askerleri birer gün evine çağırıp onlara yemek verir, sofraya kurar. Asker, davet edildiği evden ayrıldıktan sonra o ev süpürülmez. Çünkü askerin bereket getirdiğine bu bereketinde süpürülmemesi gerektiğine inanılır. Çevresi tarafından davet edilmeyen asker yoktur. Bu davetlerde askerle helalleşilir, yaşlılar tarafından askerin cebine okunmuş para koyulur. Asker geri dönene kadar okunmuş parayı asla harcamaz. Bu paraya aynı zamanda “ucuf” adı da verilir. Ucuf genellikle “düşen yerden” alınır. Düşme veya düşmeme inancı ilçede yaygındır. Saygın bir komşudan veya bir kişiden alınan paranın, eşyanın ailelere hayırlı gelmesi, bolluğu bereketi artırması o kişilerden veya aileden gelen şeylerin diğer ailelere yaraması, o aileyi “düşen yer” yapar. Bu saygın ve uğurlu ailelerden; bayrak kaldırılır, askeri olan her aile buradan ucuf, uğra veya üre alır. Üre ve ucuf bu uğurlu aileden alınan parayı, uğra ise yine onlardan alınan eşyayı temsil eder. Bu eşya; mendil, çorap, tesbih vs. olabilir. Asker her zaman bu uğurlu eşya ve parayı yanında bulundurur. Özellikle muhacirlerde çörek otunun asker, bebek ve gelinleri nazara, kötülüğe karşı koruduğu ve uğur getirdiği düşünüldüğünden, çörek otuyla bir tür muska yapılır. Yapılışında toplamda yirmi yedi çörek otu üçe ayrılır, dokuz adet çörek otuna dua okunur. Bu çörek otlarına okunduktan sonra bir keseye koyulur ve muska haline getirilir. Asker muskayı her zaman yanında taşır.

Asker olacak kişiye ailesi veya yakın çevresi tarafından; içi üzümlü dürüm, ekmek, simit, yağlı, oymaç, homak⁷⁷ gibi yiyeceklerin yarısı ısıtılır. Diğer yarısı bir sandığa, un çuvalına veya dam başına koyulur. Asker gelene kadar bu yiyeceklerin yarısı bekletilir. Burada askerin yarım kalan nasibini geri gelip yemesi, nasibine geri dönmesi umulur. Bir de askerin, askerliğe gitmeden önce giydiği kıyafeti evde saklanır. Bazı bölgelerde asker giderken bir bıçağa bir fatiha üç ihlas suresi okunur. Asker gelince bıçak açılır. Bunun nedeni askerin kendine güveninin gelmesini sağlamaktır. Aynı işlem evlendirilirken de yapılır. Bıçak kapandıktan sonra asma kilitle bir sandığa kitlenir. Buna karabağlılarda “şokka” adı verilir. Bu işlem sadece kişinin, ailesi tarafından yapılır, başka birisi bu işlemi yaparsa tersine tutar, kişinin kendine güveni kaybolur.

Bütün bu inanış, uygulama ve adetlerden sonra askere gidilmeden bir gün önce asker için tören düzenlenir. Bu törende askerin tetik tutan üç parmağına kına yakılır. Kına ilçede eşine kurban olsun diye geline, Allah’a kurban olsun diye hayvana, vatana kurban olsun diye askere yakılmaktadır. Bazı yerlerde kına yakıldıktan sonra tef çalınır, türkü söylenir, eğlence düzenlenip halka yemek verilir. Bazen de mevlüt okutulur. Asker gideceği gün bütün köylü,

⁷⁷ Dürümün dört beş katı olan büyük bir dürüm.

caminin yakınında toplanır. Dua okunur. Herkesle helalleşilir ve askerin harcanması için yanına harçlık koyulur, ardından tekbirlerle uğurlanır. Bazı aileler gün içinde kurban keser. Günümüzde çoğunlukla eğlence yapılmakta ve geçmişten farklı olarak bayrak kaldırılmaktadır (KK.114) (KK.38) (KK.97) (KK.6) (KK.108) (KK.60) (KK.12) (KK.98) (KK.99) (KK.94) (KK.76) (KK.5) (KK.59) (KK.87) (KK.49) (KK.4) (KK.32) (KK.67) (KK.1) (KK.30) (KK.102) (KK.116) (KK.13) (KK.122) (KK.62) (KK.98) (KK.42) (KK.36) (KK.46) (KK.73) (KK.78) (KK.24) (KK.9) (KK.66) (KK.92) (KK.8) (KK.70) (KK.47) (KK.77) (KK.124) (KK.51) (KK.27) (KK.83) (KK.101) (KK.35) (KK.63)⁷⁸⁷⁹.

2.2. EVLENME

Yaşamın ikinci geçit dönemi olan evlenme, aileler arasında kurulan dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkiyi belirlemesi ve düzenlemesi bakımından her zaman ve her yerde önemli bir olay olarak görülmüştür. Ailenin, toplumsal yapının temeli olması, bu birliği sağlayan evlenme olayına evrensel bir karakter kazandırmıştır. Dünyanın her yerinde her aşaması, bağlı bulunduğu kültür tipinin öngördüğü belli kurallara ve kalıplara uydurularak gerçekleştirilen evlenme olayı, özellikle, tören, töre, âdet, gelenek ve görenek bakımından zengin bir tablo çizmektedir (Örnek, 2014: 220). Aşağıda Emirdağ ilçesinin düğün öncesi, düğün sırası ve sonrası gelenek ve göreneklerine yer verilmiştir.

2.2.1. Muhacirlerde Düğün Öncesi

İlçede genellikle görücü usûlü evlenilir. Evlenecek yaşa gelmiş oğlu olan anne hıdırellez, şenlik, düğün gibi törenlerde öncelikle kız beğenir. Beğenilen kızın ailesine bir aracı yardımıyla ulaşılır, görücüye gelineceği bildirilir. Kız tarafı kabul ederse istemeye gidilir. Kız isteme günü erkek tarafı , Allah'ın emri peygamberin kavliyle kızı ister. Kahveler içilir, söz kesilir. Söz kesildikten sonra şerbet ve lokum dağıtılır. Söz kesmeye “şerbet içme” adı da verilir. Ertesi gün erkek tarafının akrabaları, kız evine bir sandık alarak “hayırlı olsun” demeye gelir. Bu sırada gelin kız görülür. Kız tarafı da bu sırada damada özel hazırlanan bohçayı verir. Bu bohçanın içinde damatın kullanacağı eşyalar bulunur. Gün içinde kız tarafına takılacak altınlar ve başlık konuşulur. Bu konuşmaya “kavilleşme” adı verilir. Başlık alma adeti günümüzde azalsa da, bazı köylerde hala geçerliliğini korumaktadır. Nişan düğünden önce yapılır, altın ve yüzükler düğünden önce takılır. Akrabalar nişana çağırılır ve eğlence yapılır.

⁷⁸ Dörtleyip kalkmak: zor kalkmak

⁷⁹ Şokka: asma kilit

Evlenecek kızın çeyizi “kız beşikte çeyiz sandıkta” sözündende anlaşılacağı üzere doğduğu günden itibaren hazırlanmaya başlar. Düğün öncesi kız tarafı çeyizin bütün eksiklerini tamamlar. Çeyizin içeriğinde kanaviçe işleme namazlık, minder, baş örtüsü (çenber), örtü türleri, çaput palası, patik, şalvar, havlu gibi ürünler bulunur. Bu ürünlerden sadece gelinin işlediği çeyizler düğün günü iplerle tavana asılır. Gelen misafirler gelinin ne kadar marifetli olduğunu bu çeyizlerden anlar.

Erkek tarafı düğün öncesinden tel hazırlar. Bu simli tel, bir yerden makarasıyla beraber alınır. Parça parça kesilen tel, al ve yeşil iplerle sarılır. Tellerin kimlere gideceği ayrılır. Genç kızlara özel yapılan tel gül şeklinde olur. Düğün günü kızlar bu telleri saç tokası olarak takar.

2.2.2. Muhacirlerde Düğün Sırası

Muhacir göçmenlerinde düğün perşembe veya pazartesi başlar. Perşembe başlayan düğün pazar, pazartesi başlayan düğün perşembe günü son bulur. Cuma ve cumartesi düğünün asıl günleridir.

Perşembe günü başlayan düğünde oğlan tarafı ve kız tarafı ilk gün kendi tanıdık ve akrabalarını çağırır. Gün içinde öncelikle bayrak kaldırılır. Bayrak kaldıran taraf genellikle erkek tarafı olur. Ele alınan bayrakla beraber damadın yakınları gezilir. Gezilen yerler bu bayrağa “üğdül” bağlarlar. Üğdül iki metre renkli kumaştır. Bu kumaşı takan kişilere, havlu, çorap gibi hediyeler verilir. Damat evi, eve geldikten sonra sağdıç adı verilen damat yakınları tarafından çatıya bu “üğdüllü bayrak” çakılır. Sağdıç, damada “çivi gitmiyor” diyerek oyun eder ve bahşiş alır. Asılan bayrağa “sıman” adıda verilir ve üç gün boyunca bu bayrak çatıda asılı halde kalır.

Komşulara dağıtılmak üzere alacakolaç yapılır. Bunu her iki tarafta yapar. Alacakolaç ekmekten daha büyük, üzerinde damat veya geline verilecek, hediye edilecek olan şeylerin resminin çizildiği, çörek otu, üzüm, şeker ve boncuklarla süslenen bir tür ekmektir. Erkek tarafının hazırladığı alacakolaç kız tarafına, kız tarafının hazırladığı alacakolaç erkek tarafına gönderilir. Daha sonra bu ekmek parçalara ayrılır ve süslü tellerle birlikte bir sepete koyulur. Düğüne davet etmek için davulla birlikte düğün evi dışarı çıkar ve komşuların kapısına gider. Hazırlanan tel, kına ve alacakolaç dilimleri herkese dağıtılır. Davet alan kişiler sepetin içine bazı küçük hediyeler koyar.

Gün içinde kız evi kendi tanıdıklarını davet eder. Kendi aralarında oyunlar oynanır, çeşitli eğlenceler yapılır. Genç, ortanca ve yaşlı kadınlar daire oluşturur. Sandalyelerde yaşlılar oturur. Onların arkasında genç kızlar, onların arkasında ortanca kızlar bulunur. Hepbirlikte darbuka çalan kadınlar, mâni ve türküler söyler. Düğün oyunları olarak; köroğlu, düz oyun,

çıtırdak ve çiftetelli oynanır. Bu oyunlardan “çıtırdak” muhacirlere has bir oyundur. Rumeli türküleri söylenir. Halka sıra yemeği verilir. Sıra yemeğinde; çorba, etli pilav, bamya, hoşaf vs. birçok yiyecek bulunur. Erkek tarafı da, kendi tanıdık ve akrabalarını ağırlar.. Damat ve arkadaşları arasında çeşitli oyunlar oynanır. İğne batırmaca, cezalı oyunlar gerçekleşir. İki tarafta kendi evlerinde, kendi tanıdık ve akrabalarına yemek verir ve eğlence düzenler.

Cuma ve cumartesi günleri düğünün asıl günleridir. Erkek tarafında düğün yemeği verildikten sonra damat giydirilir ve tıraş edilir. Damadın arkadaşları, tıraş olurken oynarlar. Damadın kıyafeti verilirken “terzi ters dikmiş derlerse” onlara para verilir. Kıyafetten damadın arkadaşları sorumludur. Damadın arkadaşlarından, kıyafet kaçırılırsa arkadaşları diğerlerine bir şeyler ısmarlamak zorunda kalır. Damat giydirildikten sonra “Çarşambayı sel aldı..” türküsüyle birlikte oynar. Oynanırken “zilli maşa” adı verilen ziller kullanılır.

Cuma günü erkek tarafı kendi tanıdık ve akrabalarıyla kız evine gelir. Burada eğlence yapılır ve abdal çağırılır. Gelen abdalların bir odası bulunur. Bu oda da oturak havası çalınır. “Harmana sererler sarı samanı...” gibi ağır türkülerin söylenmesine oturak havası adı verilir. Diğer taraftan kadınlar erkek tarafının gelmediği günde oluşturdukları daire de darbuka çalarak, türkü ve mâni söylerler. Bu şekilde eğlenirler.

Cuma ve cumartesi günü içinde kurban kesilir ve kazanlarla yapılan sıra yemeği halka dağıtılır. Düğün gecelere kadar sürer. Geceleyin damadın yakınları uyursa, ters eşeğe bindirilip düğün yerine tekrar getirilir. Cumartesi günü akşamı kına yakıldığından bugüne “mum günü” adı da verilir. Damada da kına yakılır, gelin ve damat mânilerle, övülür. Cumartesi akşamı gelinler telli giyer. Tellinin işlemelerine “sarka” adı verilir. gündüzünde ise kutmu adı verilen bir giysi giyilir. Kutmu pembe veya kırmızı kadifeden yapılır ve bindallıya benzer. Bindallı muhacirler arasında güldallı veya kırmızı dallı olarakta bilinir. Gelinin beline kemer takılır. Gelin tacının üzerinde çiçek ve beş uzun gümüş tel bulunur. Bu taca “yapıştırma” adı verilen altınlar işlenir. Yeni gelinlerin hepsi düğün süresince kendi taçlarını takarlar.

Erkek ve kız tarafının kına yengesi adını verdikleri, kınayı ve halkı organize eden bir akrabası bulunur. Kız tarafının kına yengesi mâni söyler, kına yakar, gelini ağlatır ve gelin damat evine indirilirken, diğer kına yengesine kızı teslim eder. Gelinin kına gecesine damat evi de katılır.

Takı töreni ayrı olarak gerçekleşir. Damadın takı töreninde; damat ve sağdıç yanyana durur. Önlerinde süslenmiş bir masa ve bakır leğen bulunur. Takı olarak; hayvan verilir veya eşya, altın, para bakır leğene koyulur. Eski yapılan takı törenlerinde sadece ihtiyaç olan malzemelerin verildiği söylenmektedir. Takı töreni bittikten sonra “damat yerinden kalkmıyor”

denilerek damadın babasından bir hediye beklenilir. Damadın babası tarla, davar, ev gibi büyük bir hediye bağışladığını söyler. Damat böylece yerinden kalkar ve eğlence devam eder.

Gelinin takı töreninde; ev eşyası veya kumaş verilir. Damadın takı töreninde olduğu gibi leğene bir şey atılmaz, gelinin üzerine altın takılır. Gelin kına gecesinde çok fazla oynamaz. Baba ocağından ayrılmanın üzüntüsü içerisinde oturur. Sadece kına yengesi kaldırırsa oynar.

Düğün süresince, çıtırdak, düz oyun oynanır. “İndim yarın bahçesine çiçekler açar...” gibi türküler darbukayla çalınır. Düz oyunu gelin tek başına oynar. Kız evinde çalgı oğlan evi geldiği zaman olur, diğer zamanlarda kadınlar kendi aralarında darbuka çalar. Kına yakma esnasında gelinin üzerine kırmızı yazma örtülür. Sadece el ve ayaklarına kına yakılır. Erkek tarafı kına üzerine para veya altın koyar. Ağırıklı olarak Rumeli türküler söylenir. “Alişimin kaşları kara/ bulamadım derdime çare...”, “yüksek yüksek tepelere el vurmasınlar/ arşın arşın memlekete kız vermesinler...” gibi türküler kına gecesinde sıklıkla söylenerek gelin ağlatılmaya çalışılır.

Gelin ağlatılırken hüzünlü türküler söylenir;

Hanaylar yaptırdım yüceden yüce
İçinde kalmadım üç gün üç gece
Kurbanlar keseyim vardığım gece
Konma bülbül konma dal bulamazsın
Anandan babandan başka yar bulamazsın...

Kına yakılırken türkü söylenir;
Evlerim evlerim yüksek evlerim
İnerim pinerim gönül eylerim
Koyun seni gülsüm güttüm
Getirdimde dam başına yatırdım
Ablam sağdı ben bakırı getirdim
Dayler dayler viran dayler
Gönlüm ayler güzel dayler
Yaş peştamal serdim taşa
Taş yarıldı baştan başa
Seni seven Ahmet⁸⁰ paşa

⁸⁰ Burada damadın adı neyse o isim söylenir.

Düğün oyunu olarak yine çıtırdak, düz oyun, köroğlu, çiftetelli ve tabandan oynanır. Kaşık havaları adı verilen oyunlar ağırlıktadır. Düğün bitiminde bütün köylü damat ile birlikte yatsı namazına gidilir. Damat namazdan geldikten sonra herkes kapının önüne dizilir. Damat yaşlıların elini öper. Böylece düğün sonlanır.

2.2.3. Muhacirlerde Düğün Sonrası

Pazar günü gelin, erkek tarafının evine tamamen gider. Gelen damat tarafına halk arasında “gelin alıcı” adı verilir. Damat tarafı öğleden sonra gelini almaya gelir. Geline veda etmek için gelinin ailesi, gelinden bir tutam saç keser. Buna “zülûf kesme” denir. Bütün genç kızlar gelin evinin önünde, karşılıklı ve ortalarında boşluk bırakarak, sıra oluştururlar. Gelin, kızların arasından dışarı çıkar. Kına yengesi gelin çıkarken arkasından mâni söyler. Bazen bu sıra kapatılıp “gelin çıkmıyor” diyerek damadın ailesinden bahşiş alınır. Damadın babası geline bir hediye verdiğini, örneğin bir koç, kuzu vesaire verdiğini söylerse, gelin evden çıkar. Ardından arabaya bindirilen gelin köyde gezdirilirken arabanın önünü damadın arkadaşları keser. Sağdıç damadın ayakkabısını geline getirir. Gelin tarafı bu ayakkabıya para veya havlu koyar. Gelin almaya damadın kendisi gelmez. Damat kendi evinde gelini karşılar ve hemen kapısının önünde kurban kesilir. Gelin bir elinde Kur’ân-ı Kerim bir elinde alacakolaçla eve girer. Alacakolacı burada bereket olsun diye herkese dağıtır. Diğer taraftan gelin eve indikten sonra çatıdaki bayrak alınır. Bayrak hariç, üstündeki eşyalar, sağdıç tarafından halka satılır. Uğur getirdiğine inanılan bu bayrak süsleri, halk tarafından alındıktan sonra sağdıç ve arkadaşları kazanılan parayla eğlence yapar. Damat evinde çorba, kırma vesaire yemekler hazırlanır. Aile gelinle birlikte ilk sofraya oturduğunda “gelin yemek yemiyor” denilir. Kayınvalide bunun üzerine geline bir altın hediye eder.

Pazartesi günü “duvak günü” olur. Bütün akraba ve komşu kadınlar gelinin yeni evinde toplanır. Gelin bir minder üzerine oturtulur. Önüne katlı bir kumaş koyulur. Bu kumaş çok fazla katlanmıştı. Oklavayla her katı açılır. Ardından gelinin beline dualarla bağlanır. Gelin avlunun içinden bu kumaşla dışarı koşar. Büyük, köklü bir ağaca kadar gider ve buraya kumaşı bağlar. Bu gelenek, kurulan yeni evliliğin kökleri sağlam olsun, kök salsın diye yapılır.

Düğünden bir hafta sonra gezek yapılır. Bütün köylü toplanır ve düğün gibi eğlence yapılır. Gelin normal giyinir sadece tacını takar. Halka yemek verilir ve gelinle, damat yemiyor” denilir. Bu sefer gelin tarafından hem damada hemde geline hediye verilir. Bu hediye bir küçükbaş hayvan olabilir. Buna “kaşık hakkı” denilir (KK.103) (KK.46) (KK.36) (KK.42) (KK.43) (KK.11) (KK.78) (KK.84) (KK.73).

2.2.4. Türkmen ve Yörüklerde Düğün Öncesi Adetler

2.2.4.1. Ekmek Günü

Söz kesilip, düğün günü belirlendikten sonra eski usüllere göre düğünden bir hafta önce kız ve erkek tarafında ekmek günü yapılır. Bugün için özel olarak ekmek bayrağı dikilir. Bu bayrak beyazdır. Komşu, tanıdık ve akraba kadınlar düğün evine gelir. Hep birlikte yufka, börek açılır ve gül reçeli yapılır. Çevre tarafından yapılan yufka, börek ve reçeller de düğün evine tepsilerle birlikte getirilir. Yardım eden herkese yufka ve börekten dağıtılır. Ekmek gününün amacı düğüne hazırlıktır. Günümüzde bu gelenek ortadan kalkmıştır.

2.2.5. Türkmen ve Yörüklerde Düğün Sırası Adetler

Perşembe günü düğünün başlangıcıdır. Bugün düğün halkına dağıtılmak üzere topluca sarma sarıldığı için halk arasında “sarma günü” olarakta anılır. Kazanlarla yemekler pişer. Bayrak oğlan evinin amca evinden veya saygın bir büyüğünün evinden kalkar. O büyüğün evine gidilirken, erkekler önde kadınlar arkada davulla gidilir. Orada yenilip, içildikten sonra tekrar erkek tarafı evine dönlür.

Bayrağın üzerine ip, mendil, yeşil poşu, kırmızı yazma, beyaz yazma, tozak, elma, tavuk tozağı, üzerlik ve ayna bağlanır. Ayna, evliliğinin aydınlık olması, beyaz huzur ve mutluluk, üzerlik otu ise nazara karşı bayrağa takılır. Bazı yerler, gırat poşu ve yün çorap bağlar. Yün çorap kız evi tarafından bağlanır. Geçmişte Türk bayrağı yerine bir beyaz bir kırmızı bayrak asılmaktadır. Kırmızı erkek tarafını beyaz kız tarafını temsil eder. Çatıya bu bayrak asılır. Türk bayrağı asılmaz. Ayna yeni evlenecek çiftlere bereket getirsin diye bağlanır. Çatıya sağdıç tarafından dualarla bayrak dikilir. Silah atılır. Erkek tarafına gelen komşu, akraba ve köy halkına tepsiye düzenli bir şekilde dizilen çerez, lokum ve bisküvi dağıtılır.

Damadın arkadaşlarından bir sağdıç belirlenir. Sağdıç kılıçla gezer ve bayrağı korumakla görevlidir. Bir diğer görevi de gelin ve damadı korumaktır. Bayrağı çaldırırsa, bir şeyler ısmarlama cezası verilir.. Sağdıca, bayraktar ve seymende denilir. Bazı yerlerde bayrakçının seçilmesi düğünden önce olur. Gençler köy odasına toplanır ve bayrakçıyla, bıçakçı seçilir. Bu seçim senede bir kere olur. Bıçakçı kılıçla gezer. Bayrakçı ise bayrakla gezer. Düğünü bayrakçı ve bıçakçı başlatır. Düğün bittikten sonra çatıdaki bayrak bir hafta sonra kaldırılır. Sıra yemeği hazırlıkları başlar. Çorba, etli pilav, bamya, tarhana çorbası ve eski usul börek, helva, reçel yapılır.

Cuma gününe “boşu günü” adı da verilir. Cuma öğlen saatlerinde düğün halkından biri komşu, tanıdık ve akrabalara, bir bezin arasına ikişer metre kumaş basma, havlu, ayna, mendil ve yazma koyarak yakında bulunan bütün halka dağıtır. Buna okuntu adı verilir. Okuntu da amaç düğünün duyurulması ve tanıdıkların sevindirilmesidir. Birinci derece akrabalara halı

verildiği de söylenmektedir. Ayrıca okuntu dağıtılırken kurban edilecek küçükbaş hayvanda gezdirilir. Bu adetten önce top geçirme ip örülür ve seymen (bayrakçı) tarafından bu ipler halka dağıtılmaktadır. Gün içinde iki taraf kendi akrabalarıyla kendi evlerinde ayrı olarak eğlence düzenler.

Erkek tarafından kız evine götürmek üzere ikinci vakti, bir tepsinin içine gelin olacak kızın bir takım elbisesi, terliği, ayakkabısı, yazması koyulur. Baklava, fındık, fıstık, elvan şekeriyle ikinci bir tepsi daha hazırlanır. Aile büyüklerinden birkaç kadın bu tepsileri başına alır ve toplu olarak kız tarafının evine gidilir. Bu adete “esvap giydirme” denir. Gelin, elbiselerini giyinip oynadıktan sonra erkek tarafı tekrar evine döner ve eğlenceye devam eder. Abdal bu gün içerisinde çağırılır ve düğünün sonuna kadar türkü, şarkı ve eğlenceden sorumludur. Yine erkek tarafında davar kınası yapılır. Kurban edilecek hayvana kına yakılır. Akşam halka dağıtılmak üzere yemek verilir. Ardından Kur'an-ı Kerim ve mevlid okutulur.

Cumartesi günü kına gecesidir. Gün içinde erkek tarafı, davul, zurnayla birlikte yanında hediyelerle, gelinin ailesine el öpmeye ziyarete gelir. Kına gecesinde geline kına yakılır. Aynı zamanda damada da kendi evinde kına yapılır. Gelin veya damat elini açmazsa kayınvalidelerden biri yapılan kınanın üzerine altın koyar. Kına da gelinin boynuna, başına, el ve ayaklarına kına yakılır. Bu geçmişten bu yana süregelen bir gelenek değildir. Kaynak kişilerden alınan bilgilere göre geçmişte böyle bir adetin olmadığı öğrenilmiştir. Kız tarafı düğün boyunca hüznülüdür ve gelin fazla oynamaz. Kadınlar içerde erkekler dışarıda eğlenir. Erkek tarafında çeşitli oyunlar oynanır. Erkekler şalvar, yazma, saya giyerek halkı eğlendirir. Buna şebek oyunu adı verilir. Damat havaya atılır. Cumartesi günü kına yakıldıktan sonra gelin mânilerle övülür. Bu övmeyi genellikle tefci kadınlar, kaynana veya kardeşler yapar. En az üç saat boyunca gelin övülür ;

Alçacık şamın yaprağı

Dibinden aldım toprağı

Kız ananın dert ortağı

Kız anam kınan kutlu olsun

Orda dirliğin tatlı olsun

Çattılar ocak daşını

Vurdular düğün aşını

Kız anam kınan gutlu olsun

Vardığın evler datlı olsun

Vurdular soğan gıcısını

Çığırın gızın bacısını

Gız bacısız gelin gitmez

Gelin olsa ata binmez

Biner atın eyisine

Gider yolun goyusuna

Çağırın gızın dayısına

Gız dayısız gelin olmaz

Gelin olsa ata binmez

Kız anam kınan gutlu olsun

Vardığın evler datlı olsun (...)

Anamın bitli yorganı

Uykusu datlı yorganı

Ellerin cici yorganı

Uykusu acı yorganı

Atladı geçdi eşiği

Sufrada galdı gaşığı

Benim kızım Ayşe⁸¹

Gözellerin yakışığı

Haydi gızım haydi

Git güle güle

Bizden olanlara

Hep selam söyle (...)

Atladı çıktı eşiği

⁸¹ Gelin olacak kızın ismine göre değişmektedir.

Sufrada galdı gaşığı
Kız evin guru yakışığı
Kızım kınan kutlu olsun
Vardığın yerde ağzın datlı olsun

Baba emmim yok muyudu
Bir kız size çok muyudu
Kör olası emmilerim
Heç oğlunuz yok muydu

Geder yolun gıyısına
Biner atın eyisine
Çığırın gızın dayısına
Gız dayısız ata binmez
Binse bile gelin olmaz

Biner atın incesine
Gider yolun goncasına
Çığırın gızın amcasına
Gız amcasız ata binmez
Binse bile gelin olmaz (...)

Hopladı hopladı indi eşiğı
Sofrada sufrada galdı gaşığı
Böyük evin böyük evin yakışığı
Gız anam gız bacım gınan kutlu olsun
Vardığın vardığın evler datlı olsun

Biner atın iyisine
Gider yolun goyusuna
Çığırın çığırın gızın dayısına
Gız dayısız gelin olmaz
Gelin olsa da ata binmez

Gız anam gız bacım gınan gutlu olsun
Çağırın çağırın gızın bey babasını
Gız anam gız bacım çağırın gızın bey babasını
Gız babasız gelin olmaz
Gelin olsa da ata binmez (...)

Damat övülürken şu mâniler söylenir;

Gınası garılı tasta
Oğlan evi pek havasta
Kız evleri gara gara yasta
Sağdıçım gınan kutlu olsun
Ömür boyu ağzın datlı olsun

Kaynanası hamama da varsa
İki ayağı birden kaysa
Hamam tası sana bana kalsa
Sağdıçım kınan kutlu olsun
Bunca dirliğin datlı olsun

Kaynanası kümesede varsa
Kurt tavuklar gözünü oysa
Yumurtası sana bana kalsa
Sağdıçım kınan kutlu olsun
Bunca dirliğin datlı olsun

Kınası karılır tasta
Oğlan evi pek havasta
Kız evleri kara kara yasta
Sağdıçım kınan kutlu olsun

Kaynanan hamama varsın
Hamam tası iki ayağı birden kaysın

Hamam tası sana bana kalsın
Heyyyy diye bağırsır gençler...

Kaynanam kümese girsin
Çil tavuklar gözünü oysun
Yumurtası sana bana kalsın
Heyyy (...)

Anamın bitli yorganı
Uykusu datlı yorganı
Ellerin cici yorganı
Uykusu acı yorganı
Sağdıçım kınan kutlu olsun
Orda dirliğin mutlu olsun

Tuz kabını tuzsuz koyan
Kız evini kızsız koyan
Anasını kızsız koyan
Sağdıçım kınan kutlu olsun
Orda dirliğin mutlu olsun (...)

Abdallar damat övülürken etkin rol oynarlar. Damat bir sandalyeye oturtulduktan sonra çalgıyla övülür. Anneler kına gecesinde gelin olan kızına ağıt yakar. Buna gelin ağlatısı da denir. Gelin ağlatısı bittikten sonra herkes susar. Ağıtta gelinin doğumundan, evlendiği zamana kadar olan her şey şiirsel bir dille, hüznü bir ezgiyle söylenir.;

Benim kızım iki değil üçüdü
Melike kızım hepisinden başıdı
Eliminen yaktıydım kınanı
Bugün ağlatıyolar deli ananı...
Suyamı gidiyon hanı ya eşin
Uykudan mı kalktın bozulmuş kaşın
Doğuştan mı çektin o kara kaşın
Beri gel yürü gel fistanını sürü gel...

Kına günü üç öğün yemek verilir ve bütün çevre halkı ağırlanır. Uzaktan gelen misafirler yatıya kalır. Misafirler fazlaysa komşularda yatılır. Takı töreni gün içinde olur. Kına yakmaya damat tarafından iki yenge görevlendirilir. Bazı yerlerde kına sabah ve akşam olmak üzere iki defa yakılır. Gelinin üzerine kırmızı yazma örtülür ve ağlatana kadar övülür ve ağıt yakılır. Kına günü sabahında hamama yakın olanlar gider, gelinin arkadaşı, sağdıç gelin olacak kızı yıkar. Öğleye kadar kızın kendi el emeği olan çeyizleri iplerle tavana asılır. Gelinin bütün çeyizi, eşyaları kına gecesinde sergiye çıkarılır. Erkek tarafında sabahtan öğlene kadar yemek verilir. Hayvan alınır. Buna “kına davarı” adı verilir. Kına davarı süslenerek, kız tarafına götürülür. Erkek tarafı eve döndüğünde çalgı çalınmaya devam eder. Yemek verilir eğlenilir, oyunlar oynanır. Ardından kına yakmaya kız evine gidilir. Oradan tekrar dönüldüğünde damada kına yakılır.

“Çorabını ördüğüm oğlan oğlan ay oğlan (...)

“Evimizin önü bir top pirine

Gonuşmak isterim nazlı yarile

Evimiz olsa da han ay olmasa

Yarım güzel olsa malın olmasa

Sevdiğim güzeli bana verseler

Bir günlük yatacak yerim olmasa (...)

2.2.6. Türkmen ve Yörüklerde Düğün Sonrası Adetler

Pazar günü erkek tarafı gelin almaya gelir. Burada gelinin yakınları çeyiz sandığına oturur. Çeyizi alıp gidecek olan damadın ailesi gelin yakınlarına bahşiş verir. “Gelin kapıyı açmıyor” denilerek erkek tarafından yine bir bahşiş alınır. Bu bahşiş alma, verme adeti eğlence amaçlıdır. Aynı zamanda tarafların cömertliği ölçülür. Geline çıkarken kuşak bağlanır ve tozak takılır. Kız tarafından bir kadın elinde büyük bir boy aynayı gelinin karşısında tutarak, geriye gider. Gelin aynaya bakarak bu şekilde arabaya biner. Gelinin bahtının açık, aydınlık olması için yapılan bu adet günümüzde hala devam etmektedir.

Arabayla mezarlığın etrafından dolaştırılan gelin arabasının önü adet olduğu üzere bir koyun veya koçla kesilir. Gelin, bu hayvanı kaldırabilirse, söz konusu hayvan geline hediye edilir. Kaldıramazsa hayvanın değeri kadar yol kesen kişiye bahşiş verilir. Buna “koç kaldırma” veya “toprak bastı” adı verilir. Bazı yerlerde yola taş döşenerek gelin arabasının yolu kesilir. Erkek evine gelindiğinde, “gelin arabadan inmiyor” denilir. Damadın ailesi geline bir küçükbaş veya büyükbaş hediye ettiğini söyler. Verilen bu hediyeye bazı yerlerde “üzengirlik” adı verilir. Üzengirlik verilen hayvanın kulağı farklı şekilde kesilir. Bu kesme şekline de “eneme” denilir.

Hediye edilen hayvan haricinde, kurbanlık kapıda hazır bulunur. Gelin indiğinde kesilerek, kurbanın kanı gelinin alnına sürülür. Böylece gelinin inmesi sağlanır. Gelin indikten sonra damat, geline altın takar.

Gelin eve indikten sonra çatının üzerine, gelin eve yağ gibi yapışsın, kalsın ve evlilik uzun süreli olsun diye yağ sürülür. Çatıdan geline, arpa, buğday, şeker saçılır. Evin bolluk ve bereket içinde olması için bu adet yapılır. Eve girerken aile büyüklerinin eli öpülür. Sağ ayakla ve kaynana elinden tutularak eve girilir. Kaynana gibi marifetli olması için bu yapılır. Eve adım atıldıktan sonra gelinin düzenli ve marifetli olup olmadığı ölçülür. Bunun için girişte yere bir çaput bırakılır. Gelin onu alır başka bir yere koyarsa düzenli olduğu anlaşılır. Eline eğirmesi için bir kirman verilir. Duvaklı gelin eğirirse marifetli olduğu bilinir.

Gelini kaynana mânilerle karşılar;

Ak üzümün salkımı

Felek aldı aklımı

Yirmi sene emek verdim

Babam helal eyle hakkını

Gelinim gelinim hoş geldin

Oğluma eş geldin

Dolaba koyduğumu yeme⁸²

Sırrımızı kimseye deme

Ardından kapının önünde bir kurban kesilir ve kanı gelinin alnına sürülür. Ertesi gün geline akrabaları gelir ve “duvak açma” yapılır. Duvak açma da gelinin iki tarafında bir kız çocuğu bir de erkek çocuğu durur. Kız çocuğunun eline oklava, erkek çocuğunun eline evirgeç (iğ)⁸³ verilir. Gelinin başına kırmızı duvak örtülür. Bu duvak oklavayla açılıp kapatılırken üç kere “Oğlu olsun, kızı olsun” sözü tekrarlanır ve çocuğu olsun diye kucağına bir çocuk verilir.

Gelinin duvağı açılmadan önce dua edilir ;

“Hoş geldin safa geldin

Gelinim eve deva geldin

Kızın olursa eli evirgeç

Oğlun olursa omuzu tüfekli

Dağdan gele

⁸² Bizden saklı iş çevirme anlamındadır.

⁸³ Yünden ip.

Kızın olursa eli evirgeçli

Sağ elinde evirgeç

Sol elinde oklava ola”

Bu duanın ardından İhlas ve Fatıha sûreleriyle gelinin duvağı açılır. Duvak açıldıktan sonra gelin önce içeride bulunan yaşlıların elini öper. Ardından bir kenara mendil serilir. Gelen kişiler bu mendile; hediye olarak , kumaş, gömlek, çorap gibi eşyalar koyar. Gelinin evliliği boyunca, ağzının tadının bozulmaması için lokum yedirilir ve şerbet içirilir. Eline fıstık, buğday, üzüm verilir. Gelin bu yiyecekleri evde bereket olsun diye etrafa saçar. Ayrıca gelen misafirlere damadın annesi tarafından havlu, mendil gibi hediyelikler verilir (KK.38) (KK.90) (KK.82) (KK.114) (KK.76) (KK.8) (KK.124) (KK.77) (KK.27) (KK.45) (KK.23) (KK.81) (KK.82) (KK.12) (KK.50) (KK.59) (KK.108) (KK.107) (KK.85) (KK.61) (KK.21) (KK.72) (KK.32) (KK.111) (KK.18) (KK.10) (KK.14) (KK.24) (KK.68) (KK.34) (KK.83) (KK.22) (KK.6) (KK.71) (KK.106) (KK.31) (KK.20) (KK.27) (KK.60) (KK.17) (KK.99) (KK.69) (KK.32) (KK.112) (KK.9) (KK.29) (KK.119) (KK.56) (KK.66) (KK.47) (KK.91) (KK.92) (KK.97) (KK.54) (KK.96) (KK.40) (KK.70) (KK.53) (KK.49) (KK.87) (KK.74) (KK.125) (KK.4) (KK.120) (KK.94).

2.3. ÖLÜM

Doğada her canlı varlığın bir başlangıcı ve bir sonu vardır. İnsanlarda canlı bir varlık olarak doğumla başladığı hayata ölümle veda eder. Tarih boyunca her insan kendi inancına göre ölen kişilerin arkasından yas tutma ihtiyacı hissetmiş, çeşitli ritüellerle ölüyü defnetmiştir. Günümüzde yas töreni olarak cenaze merasimi yapılmaktadır. Cenaze merasimleri, İslam dinine göre hemen her yerde aynı şekilde uygulanır. Cenazenin yıkanmasından gömülmesine kadar yapılan bütün işlemler ülkemizde birbirine benzer şekilde gerçekleşir. Farklı olarak ölüm çerçevesinde gelenekselleşmiş bazı uygulamalar da bulunmaktadır. Burada Emirdağ ilçesinde ölüm sırası ve sonrası yapılan uygulamalar kaynak kişilerden elde edilen bilgiler doğrultusunda anlatılacaktır.

İlçede öncelikle herhangi bir sebeple vefat eden kişinin ağzı açılmasın diye çenesi bir yazmayla çatılır, baş parmakları birbirine bağlanır. Üzerine karnı şişmesin diye bıçak konulur. Bazı yerlerde ölüye kurban kesilir ve ölenlerin alnına kına yakılır. Kapı önüne vefat eden kişinin ayakkabısı konulur. Bu ayakkabıdan evin cenaze evi olduğu anlaşılır. Camiye taşınan cenaze yıkandıktan sonra cenaze namazı kılınır. Ölü, kirkitli bir dokumaya sarılarak gömüleceği yere götürülür (Barışta, 1998:39). Ölü taşınan dokuma tekrar eve getirilmez, camiye bırakılıp,

başılanır. Gömüldükten sonra vefat eden kişi, dualarla sonsuz bir yolculuğa uğurlanır. Cenaze namazlarına zorunlu bir durum olmadıkça çevrede olan herkes katılmaktadır.

Eski zamanlarda “ölü evinde aş pişmez” düşüncesine göre cenaze evine komşuları ve yakınları tarafından bir hafta boyunca yemek götürülmekteyken günümüzde bu gelenek azalmıştır. Artık cenaze evleri tarafından ilk gün halka yiyecek dağıtımı yapılmaktadır. Bu yiyecek genellikle etli pide ve ayran olarak kendini gösterir. Bu ilk günde kara helva basılır, şerbet kaynatılır ve mevlüt okutulur. Ayrıca ilçede, ölüye ağıt yakma geleneği günümüzde de yaygınlığını korumaktadır. Ağıdı olmayan ölünün garip ve kimsesiz gittiği söylenir. Ölünün; doğumundan ölüm şekline kadar yaşadığı olayları anlatan bu ağıtlar şiirsel ve ezgilidir.

Cenaze evinde belirli yas günleri yapılır. Bu günler; ölünün üçü, yedisi, kırkı, elli ikisi ve senesidir. İlçede bazı yerlerde ölünün otuz yedinci gününde de mevlüt okutulmaktadır. Ölünün ruhunun kırk gün boyunca evden gitmediği ve elli ikisinde burnunun düştüğü söylenir. Bundan dolayı pişi ve kara helva yapılır. Üçü, evde yapılır. Yedisinde halka takım yemeği olarak; sarma, çorba, etli pilav ve bamya dağıtılır. Aynı zamanda ölünün bazı elbiseleri de halka verilir. Bütün bu özel yas günlerinde cenaze evinde dua eksik olmaz. Dua okuyan kişilere, cüz, eşarp gibi hediyeler ve para verilir. Ölen kişinin gittiği yerde huzurlu olması için yakınları tarafından ölen kişi adına hayırlı ve iyi işler yapılır (KK.42) (KK.78) (KK.73) (KK.116) (KK.102) (KK.62) (KK.19) (KK.108) (KK.98) (KK.101) (KK.50) (KK.31) (KK.32) (KK.111) (KK.10) (KK.24) (KK.14) (KK.119) (KK.9) (KK.66) (KK.92) (KK.8) (KK.70) (KK.20) (KK.83) (KK.124) (KK.16) (KK.48) (KK.27) (KK.69).

2.4. ZİYARET MEKANLARI

Çevrede hemen her köyde bir türbe veya yatır vardır. Aşiretler buralarda bir Allah dostunun olduğuna inanırlar. o zatlardan himmet beklerler, yani manevî yardım talep ederler. Bilhassa kurak yıllarda yağmur duasını sıklıkla bu tekkelerin yanında yaparlar. Her yanı evliyalar, veliler ve alperenlerle dolu olan Emirdağ’ında tekke ve yatırlara bağlanmak, dilek dilemek, adak adamak adeti oldukça yaygındır. Umutsuzların umut bekledikleri, hastaların şifâ buldukları ve adak adadıkları bu yerlere ilçenin dört bir yanında rastlanmaktadır.

2.4.1. Kötü Hasan Dede Türbesi

Tekke, Davulga kasabasının batısındadır. Çocuğu olmayan kadınlar tarafından ziyaret edilir. Ayrıca, hayvanı hasta olan çobanlarca da ziyaret edilir. Hasta hayvan tekkenin etrafında döndürülerek tedavi edilir (Yaldızkaya, 1986: 49).

2.4.2. Yüksel ve Tufan Dede Türbesi

Yüksel ve Tufan Dede'nin mezarları, Başkonak (Kolanşam) köyünün Arzılı mahallesindedir. Birbirlerinden 50 m. ara ile yatmaktadırlar. Mezarları Keziban Bacı'nın kerâmetiyle bulunmuştur. Çocuğu olmayan kadınlar tarafından ziyaret edilir. Çocuk erkek olursa Yüksel veya Tufan, kız olursa Keziban adını koyarlar (Yaldızkaya, 1986: 49).

2.4.3. Veysel Karani Türbesi

Türbe Veysel köyünde yer almaktadır. Türbenin içerisinde yer alan asanın, ağrısı olan bir hastaya vurulduğunda onun sızısını geçirdiğine inanılır (KK.82).

Resim 1. *Veysel Karani Türbesi Dış Görünüm*

Resim 2. *Veysel Karani'nin Kabri*

Resim 3. Veysel Karani'nin Figürlü Asası

Resim 4. Veysel Karani Türbesi İç Görünüm

2.4.4. Ese (İsa) Dede Türbesi

Yenikapı (Pörnek) köyünün 2 km. güneydoğusunda olan türbenin üzeri toprakla örtülüdür.

Söylentiye göre, Ese (İsa) dede ailesi tarafından evlendirilir. Ese Dede eşinin yanına uğramaz ve çıkar gider. Bir gece evinden çıkan Ese Dede'yi ailesi izler. İzlendiğini anlayan Ese Dede “İncelesiniz, üzülmeysesiniz, dolasınız, taşmayasınız” der ve yer yarılır, O'da içinde kaybolur. Fakat entarisinin bir kısmı dışarda kalır. Ailesi tarafından entarisinin kaldığı yere tekkesi yaptırılır (Yaldızkaya, 1986: 49).

Resim 5. Ese (İsa) Türbesi Dış Görünüm

Resim 6. Ese (İsa) Dede Türbesi İç Görünüm

2.4.5. Hasan Dede Türbesi

Davulga kasabası Alasakal mahallesinde Hüseyin Görmez’e ait havlu içindedir. Tahta (50) ile örtülü olan tekkenin baş ucunda ağaçlar vardır. Görmez ailesi dede için her yıl kurban keserler. Eğer kesmezlerse “Dede her yıl kurban istermiş (Yaldızkaya, 1986:49)

Resim 7. Hasan Dede Türbesi Dış Görünüm

Resim 8. Hasan Dede Türbesi İç Görünüm

2.4.6. Yorgun Dede

Yorgun Dede’nin koyun güderken bugünkü mezarının bulunduğu yere dinlenmek için oturduğu ve bir daha kalkamayarak öldüğü söylenmektedir Türbesi Adaçal

eteklerinde ve Emirdağ'ın kuzeyindedir. Mezarın çevresindeki ağaçların dallarına bez bağlanarak dilekte bulunulur. Özellikle Hıdırellezde kalabalık bir halk topluluğu tarafından sabahın erken saatlerinde ziyaret edilir (Yaldızkaya, 1986: 49)

2.4.8. Emir Baba Türbesi

İnanışa göre, Emirbaba Türklerin katıldığı savaşlara bir evliya olarak katılır ve Alperen olarak görev yaparmış. Türbesinde Ramazan aylarında ışık yandığı, iftar vakitlerinde top atıldığı ve devamlı inilti gelir geldiği söylenmektedir. Türbeye, çocuğu olmayanlarla erkek çocuk isteyenler gelerek dilek diler. Çocuk erkek olursa Emir, kız olursa Sultan adını koyarlar (Yaldızkaya, 1986:49)

2.4.9. Garip Dede

İncili mahallesinde bir avlu içinde yatmaktadır. Hayatı hakkında geniş bir bilgi yoktur. Ancak, üstü açık olan türbenin birkaç defa üzerinin örtülmek istendiği, her örtülüşünde de geri yıkıldığı söylenmektedir. Çocuğu olmayan kadınlar tarafından ziyaret edilmektedir (Yaldızkaya, 1986: 49).

2.4.10. Hacı Hamza Tekkesi

Tekkenin doğuya bakan dış duvarında, yeşil mermer üzerinde “Çift Başlı Kartal” kabartması vardır. Selçukluların sembolü çift başlı kartaldır. Bundan da tekkenin Selçuklular zamanından kalma olduğu anlaşılmaktadır. Tekke avlu içindedir.

Tekkeye çocuğu olmayan veya erkek çocuk isteyen kadınlar gelerek bağlanırlar. Doğan çocuğa Hamza adını koyarlar (Yaldızkaya, 1986:50).

Resim 9. Hacı Hamza Tekkesi

Abidin Türköz'ün avlusu içinde Hamza Dede Türbesi olarak bilinen bir yatır vardır. Mezarların başında Roma dönemine ait sütunlar dikilmiştir. Dikdörtgen planlı çevriğin içinde 3 adet yatır vardır. İki eski biri yenidir.

Resim 10. Yağmur Dede

2.4.12. Hodul (Hudul) Dede Türbesi

Tekke, Güveççi köyü ile Bademli kasabası arasındadır. Dede çok kibirli olduğundan Hudul denilmiştir. Tekkenin üzeri kara örtüdür. Hudul Dede'den başka üç kişi daha yatmaktadır. Derviş olduğu söylenmektedir. Çocuğu olmayan ve erkek çocuk isteyenler tarafından ziyaret edilir (Yaldızkaya, 1986:50).

2.4.13. Hacılar (Dede) Tekkesi

Resim 11. Hacılar (Dede) Tekkesi

Davulga'nın Hacılar mahallesinde olan tekkenin üzeri örtülüdür. Oldukça yıpranmıştır. Yinede özel günlerde türbeye gidilmektedir (Yaldızkaya, 1986:50).

2.4.15. Hak Halili Türbesi

Şeyh Hacı Halil Efendi Türbesi: Mezarı Karacalar köyünde olup, türbe şeklindedir. Kadirî Tarikatının misyoneri olan Şeyh Hacı Halil Efendi, Medine ve Mısır'da dinî eğitim görmüştür. Çocuğu olmayan kadınlar tarafından ziyaret edilir. Çocuk erkek olursa Hacı Halil, kız olursa Zehra (şeyhin kızı) adını koyarlar (Yaldızkaya, 1986:50).

Resim 12. Hak Halilî İbadethanesinin İç Görünümü

Resim 13. Hak Halilî Türbesi'nin Dışında Bulunan Mezarlar

Resim 14. Hak Halilî Türbesinin İç Görünümü 1

Resim 15. Hak Halilî Türbesinin İç Görünümü 2

Resim 16. Hak Halilî Türbesi'ndeki Bir Motif

Resim 17. Hak Halilî Türbesi Kapısındaki Bir Motif

2.4.16. Sinan Dede Türbesi

Bağlıca da bulunur. Ören mahallesinde bulunan Tekke, dikdörtgen planlı ve ahşap kırma çatılıdır. Yoz bir ağaca yaslanmış bu binayı ve çatısını 8 ahşap direk taşır. Tekke içerisinde 7 adet mezar, namaz kılma mekanı ve dilek taşı vardır. Bu dilek taşına çocuğu olmayan kadınlar bağlanmakta, kız çocuğu olursa Fatma, erkek çocuğu olursa Sinan

isimlerini vermektedirler.Bina tarihi bir ağacın kökü ve gövdesine yaslanmakta olup, ağaç günümüzde hala canlı ve ayaktadır. Güney ve batı cephesi kör olup, girişi doğu cephesindedir (Yaldızkaya, 1986:51).

Resim 18. Sinan Dede Türbesi Dış Görünüm

Resim 19. Sinan Dede Türbesinde Bulunan Oyuk

Resim 20. Sinan Dede Türbesi İç Görünümü 1

Resim 21. Sinan Dede Türbesi İç Görünümü 2

2.4.17. Sızı Dede Türbesi

Mezarı Tez köyündedir. Romatizmalı hastalar ziyaret ederler (Yaldızkaya, 1986:51)

Resim 22. Sızı Dede Türbesi

2.4.18. Hurşit Dede Türbesi

Köyün Doğusunda 2 km mesafededir. Tekke Eski Gömü köyündedir. Avlu içinde olup çevresinde ağaçlar vardır. Çocuk isteyen kadınlar tarafından ziyaret edilir (Yaldızkaya, 1986:49).

2.4.19. Kezban Bacı Türbesi.

Mezarı Başkonak (Kolanşam) köyünün arzılı mahallesindendir. Hiç evlenmemiş, kerâmet sahibi olan ermiş bir kadındır. Çocuğu yaşamayanlar bağlanır. Çocuk erkek olursa Tufan, kız olursa Keziban adını koyarlar (Yaldızkaya, 1986:51)

2.4.20. Abdullah Efendi Türbesi

Köyün doğusunda mezarlık içindedir. Kıрма çatılı ve yığma türbenin girişi güneydedir. Doğu ve batı cephesinde birer ışıklık bulunur. Türbe içinde üç mezar vardır. Birinin Abdullah Efendi diğerlerinin onun eşi ve çocuğu olduğu rivayet edilir (Yaldızkaya, 1986:49).

Resim 23. Abdullah Efendi Türbesi

2.4.21. Balcam Sultan Türbesi

Bölgede Hamza ve Fakı isminin çok olması bu türbe sebebiyledir. Türbeyi çoğunlukla çocuğu olmayanlar ziyaret eder. Türbenin güney kısmındaki bölmede , köye ismini veren Horasan erenlerinden “Balcam Sultan Sandukası” bulunur. Aynı bina içerisinde Hamza Dede ve Fakı Dede Türbeleri de yer almaktadır (Yaldızkaya, 1986:51).

Resim 24. Balcam Sultan Türbesi İç Görünümü

Resim 25. Hamza Dede ve Fakı Dede Türbesi

Resim 26. Bacım Sultan Türbesindeki Tablolar

2.4.22. Sakar Dede (Yorgun Dede)

Dede'nin mezarı Başkonak (Kolanşam) köyünde Hacı Mustafa Eryılmaz mahallesinin batısındaki Sakartepe'nin üzerinde, ulu bir ağacın altındadır. Yağmur duasına çıkanlar tarafından ziyaret edilmektedir (Yaldızkaya, 1986:51).

2.4.24. Amorium

Amorium Emirdağ ilçesinin 12 km. doğusunda yer alan ve M.Ö. 2000'li yıllardan itibaren Hitit, Frigya, Yunan, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde kesintisiz yerleşim görmüş antik kenttir. Kent, yukarı şehir ve aşağı şehir olarak iki başlık altında değerlendirilmektedir. Yukarı şehir, höyüğün kenarlarında hala izleri görülebilen Bizans dönemi sur duvarlarıyla, Aşağı şehirde bütün şehri kuşattığı takip edilebilen bir koruma duvarıyla çevrilidir. Kentteki en erken yerleşimin merkezi yukarı şehir olarak adlandırılmış olan höyüğün bulunduğu bölgedir.

Amorium'da ilk bilimsel çalışmalar, 1987 yılında Prof. Dr. R. Martin Harrison tarafından bir yüzey araştırması ile başlamış olup Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Anadolu Üniversitesi adına 2014 yılından beri Doç. Dr. Zeliha Demirel Gökalp'in kazı başkanlığında sürdürülmektedir. Başlangıçtan sona kadar kentten birçok kalıntı, ana kilise, vaftiz hane ve birçok mezar ortaya çıkarılmıştır (Türkmen, 2018: 529-531).

2.5. TÖRENLER

Törenler, kutlama törenleri ve bereket törenleri diye ikiye ayrılmaktadır. Kutlama törenleri daha çok bayram, hıdırellez, nevruz günlerinde yapılan kutlamaları ele alır. Bereket törenleri ise koç katımı, yağmur duası, yağmur gelini gibi adetleri içinde barındırmaktadır. Aşağıda sadece Emirdağ ilçesinde bu törenlerde yapılan kutlama, gelenek, görenek ve bu günler hakkında inanışlara yer verilecektir.

2.5.1. Kutlama Törenleri

2.5.1.1. Bayram

Emirdağ ilçesinde muhacirlerde dinî ve millî bayram günleri genç kızlar yaşına göre kademeli olarak toplanır. Toplandıktan sonra çevredeki bütün evler gezilir. Akraba ve aile büyükleri ziyaret edilir. Gittikleri yerlerde çerez, fındık, fıstık yenilir. Ardından bütün köy toplanır, genç kızlar darbuka çalar. Bayram günlerinde bu şekilde eğlenilir. Örneğin; Ramazan Bayramının ilk günü sadece evler gezilir, diğer günler eğlence yapılır.

Türkmen-yörüklerde bayram günlerinde akrabalar ve aile büyükleri gezilir. Bazı yerlerde çocuklar “bici bici gezmesi” yaparlar. Bu gezme de çocuklar sabahleyin köy içindeki evlerin kapısına gider. Çocuklar burada bağırarak;

Bici bici

Ebemin gök dişi

Arpa verenin gızı olsun

Buğday verenin oğlu olsun

Gızı çatlasın ölsün

Oğlu bize arkadaş olsun

der ve arpa, buğday isterler. Dam başlarından çanta sallayan ev sahipleri çocuklara istediğini verir. Alınan arpa ve buğday bakkala satıldıktan sonra para kazanılır. Para onların harçlığı olur.

Karabağ köylerinde sadece aile büyükleri ziyaret edilmektedir. Birde “cumalik” adını verdikleri bir adetleri bulunmaktadır. Her Perşembe ikindi vaktiyle dağıtılan cumalikte, “pampunun üzerine bazlama koyulup, ağda sürülür. Şekerli dürüm, oymaç yapılır. Oymaç, tereyağının eritilmiş haline katılan ekmeklerdir. Ağda şekeri, dom dom şekeri, hedik vesaire de dağıtılan diğer yiyeceklerdir. Bu yiyecekler hazırlandıktan sonra “Çocuklar cumalik var” diyerek bütün çocuklar çağırılır ve hepsine dağıtılır. Çocuklar bu cumalik günlerini iple çeker. Perşembe gününde cumalik dağıtılmasının nedeni, kaynak kişilerce “ölmüşlerin canına deymesı” içindir. Bir inanışa göre ölenlerin ruhu perşembe günleri kendi evlerine döner. Unutulduğunu düşünmesin diye cumalik dağıtılmaktadır (KK.49) (KK.74) (KK.59) (KK.5) (KK.72) (KK.99) (KK.98)(KK.60) (KK.39) (KK.13).

1.5.1.2. Hıdırellez

İslamlaşan Türk grupları, bugünü, Ön Asya topluluklarının önemli bir kültü olan Hızır (Adın kaynağı, Arapça’da yeşillik anlamına gelen “hadr”dır) ile onun kardeşi ya da yoldaşı olduğuna inanılan İlyas’la ilişkilendirilerek kutlamayı sürdürmüşlerdir. Kimi

zaman bir veli, kimi zaman da bir peygamber olarak kabul edilen Hızır'ın ölümsüzlük suyundan içtiğine, insanlar arasında dolaşarak zor durumda kalanlara yardım ettiğine, doğanın yeşermesini sağladığına, bolluk, bereket, kısmet ve sağlık getirdiğine inanılmıştır.

Geleneğe göre, Hızır'ın kardeşi ya da yoldaşı olan İlyas da denizlerde dara düşenlere yardım etmektedir. İşte bu Hızır ile denizlerin hami ruhu İlyas'ın her yıl 6 Mayıs sabahında, denizle kara arasında bir yere buluşup birlikte karalarda yürüdüklerine, yürüdükleri her yerde yeşilliklerin bittiğine inanılmıştır. Bundan dolayı da bugüne “Hıdırellez” denilmiştir (Aça,2023: 424-426).

Hıdırellez, bilindiği üzere Hızır ile İlyas'ın kavuşma günüdür. Her yıl 6 Mayıs'ta kutlanır. Emirdağ ilçesinde bu kutlamalar baharın gelmesiyle coşkulu bir hal alır. Hıdırellez gününden bir gün önce bütün evlerde temizlik yapılır. Ertesi gün sabahın ilk ışıkları görünmeden kalkılır. Namaz kılınıp, dua edilir. Yakındaki çeşmelerden, günün ilk akan suyu alınır. Bu su halk arasında zemzem suyu kadar kıymetlidir. Bazı yerlerde bu sudan; kapı önlerine dökülür, süte katılıp yoğurt mayalanır. Mayalanan bu yoğurt, yıl boyu yapılacak yoğurtların içine eklenir. Karabağlılar; süt sağıp, peynir yaparak herkese dağıtır. Onlarda Hıdırellez'e özel eğlence, kutlama yapıldığı, görülmez. Gün içinde hemen hemen her evde börek, çörek, pilav, et, tavuk pişirilir. Hazırlıklar yapılır, fırınlanması gereken yiyecekler fırına götürülür. Bu arada arpa, un, buğday çuvallarının ağzı açılır, pencereler aralanır. Böylece evde manevi anlamda bereketin çoğalması beklenir. Çoğalacak bereketin gitmemesi için de gün boyunca temizlik yapılmaz, özellikle de ev süpürülmez. Bazı yerlerde ellere kına yakılır, süslenilir. Bu uygulamalardan sonra hazırlanan yiyeceklerle birlikte bir kırsal alana gidilir. Bu kırsal alan genellikle Adaçal'ın yanında bulunan bademlik, yirmibir ağaç, türbe yanları ve yaylalardır. Bu alanların bazıları türbelere yakındır, gidildikten sonra mutlaka dua edilir. Türbe olmayan köyler de mezarlığın ya da şehitliğin etrafı dolaşarak dua edilir, bilinen münacaatlar ve ilahiler söylenir, ondan sonra kırsal alana gidilir. Gidilen yer de salıngaçlar kurulur, yemek yenilir, eğlence başlar. Dilek dilemek isteyenler, ağaçlara ip bağlarlar ya da gül dalının yanına taşlarla istedikleri dileklerin şeklini çizerler. Muhacirler dileklerinin kabul olması için saçlarından bir tutam keserek, gül dalına asarlar. Bazı yerlerde, çayderesinden atlanır, ya da ağaç diplerine dilek kağıtları gömülür. Bu dileklerin Allah tarafından Hızır vesilesiyle kabul olacağına inanırlar.

Ekinleri susuz kalan köyler bu hayırlı günde yağmur duasına çıkarlar. Halk arasında bugün içinde veya ertesi günde mutlaka yağmur yağacağı söylenir. Yağmur yağdığı an “Hızır ile İlyas şimdi kavuştu” denilir. Mâni çekme adeti de bu yağın yağmurun ya da sabah alınan ilk suyun bir tasa konulmasıyla gerçekleşir. Genç kızlar arasında eğlenmek amacıyla yapılan mâni çekme adetinde, kızlar düğmesini veya yüzüğünü bir tasa koyarlar. Bu tasın içinde yağın yağmurdan ya da ilk akan sudan, bir su bulunur. Ardından bir çocuk bu tasın içinden yüzük çeker. Yüzüğün sahibinin bahtına, oradan bir teyze mâni söyler. Her çekilen yüzüğe doğaçlama bir mâni söylenilir ve yüzükler bitene kadar bu eğlence devam eder. Akşama yakın ateş yakılıp üstünden atlanılır. Halk arasında türkü söylenerek karşılıklı doğaçlama atışmalar yapılır. Hikayeler anlatılır, öğütler verilir. Evlenicek yaşa gelmiş erkeklerin, anneleri bu tür şenliklerde oğullarına kız bakarlar. Emirdağı’nın hıdırellezi halk için neşeli ve eğlenceli geçer ve bu eğlence gün boyunca devam eder (KK.42) (KK.46) (KK.78) (KK.114) (KK.6) (KK.47) (KK.97) (KK.106) (KK.69) (KK.108) (KK.91) (KK.60) (KK.99) (KK.72) (KK.94) (KK.76) (KK.5) (KK.50) (KK.49) (KK.66) (KK.96) (KK.38) (KK.123) (KK.28) (KK.58) (KK.63) (KK.80) (KK.11) (KK.42) (KK.36). (KK.78) (KK.30) (KK.97) (KK.76) (KK.106) (KK.91) (KK.60).

2.5.2. Bereket Törenleri

1.5.2.1. Sayacı Gezmesi (Koç Katımı)

Koç katımı, hayvan yavrularının, kışın soğuğa ve açlığa dayanıksız oluşlarından dolayı yavrulama zamanlarının kontrol altına alınması amacıyla sürülerden ayrılan erkek hayvanların sürüye geri katılma zamanıdır. Bu zamanda koyunun karnında kuzu, ineğin karnında buzağı canlanır. Bundan dolayı hayvancılık yapan toplumlar için bolluk ve bereketin sembolüdür. Koç katımı ilçede “sayacı gezmesi” adıyla kutlanır. Sayacı gezmesi zemherinin 27’sinden başlayarak üç gün boyunca sürer. Ayrıca bu adete “ayıcı oyunu” adı da verilmektedir.

Sayacı gününde öncelikle bir genç seçilir ve ona ayıya benzetilmek suretiyle bazı kıyafetler giydirilir. Bu genç çevresine halkı toplar. Bunların içinden mânici, reis, yamak, torbacı ve deynekçi seçilir. Toplu olarak çan ve teflerle eşliğinde kapı kapı gezilir. Geçmişte bir köyden başka köylere kadar yürüyerek bu adet yerine getirilmektedir. Gezilen yerlerde durduktan sonra;

“Hey hayadan hayadan

Yılan akar kayadan

Açlığımızdan değil amma
Töre kalmış sayadan

Şekerim var ezilecek
Tülbentlerde süzülecek
Ver abılası bahşişini
Çok kapım var gezilecek

Ayım öldü duydunuz mu?
Cebine harçlık koydunuz mu?
Öl ayım öl...

Ayının gözleri umar
Abılasından bahşiş umar
Dön ayım dön, öl ayım öl”

mânileri söylenerek, bulgur, düğü, buğday, tereyağ veya arpa istenir. “öl ayım öl” mânisinden sonra ayı yere yatarak ölü taklidi yapar. Bu şekilde çeşitli oyunlar yapılır. Sayacı gezmesi bittikten sonra bu toplanan yiyeceklerle bulgur pilavı yapılır ve halkla birlikte yenilir. Günümüzde yaygınlığını kaybeden bu adet ilçede tekrardan yaşatılmaya çalışılmaktadır. Son olarak Kolanşam (Başkonak) köyünde sayacı gezmesi yapılmıştır (Akın, 2019: 54-55) (KK.59) (KK.85) (KK.98) (KK.12) (KK.91) ((KK.6) (KK.23).

1.5.2.2. Yağmur Duası

Anadolu’da “rahmet” olarak adlandırılan yağmurun yokluğu, kutsuzluğu ve bereketsizliği getirir. Yağmur, Tanrı’dan gelen rahmettir. Gelmediği durumlarda Tanrı’nın insanlardan rahmetini esirgediğine inanılır. Hemen hemen bütün toplumlarda yağmur yağmadığı zamanlarda çeşitli ayinler gerçekleştirilmiş, yağmuru yağdırdığına inanılan “Yüce Varlık”lara dualar edilmiş, kurbanlar sunulmuştur (Aça,2023: 414-415)

Bundan dolayı ekinleri susuz kalan ülkemizdeki çoğu köy, Allah’ın bereketinin yeryüzüne yağması için dua eder ve çeşitli uygulamalar yapar. Bu dua ve uygulamalar bütününe, ülkemizde genel olarak yağmur duası adı verilir. İlçede yağmur duası yıl içinde, sadece bir kere yapılır. İlk olarak dua için gün belirlenir. Ardından muhtarlar tarafından, çevre köyün halkı duaya çağırılır ve hocalara yetmiş bin taş dağıtılır. Bu taşların hepsine dua okunur.

Yağmur duası günü geldiğinde, hep beraber köyün veya merkezin tepesinde, yüksek bir mevkiye çıkılır. Mevkii olarak genellikle, dağ, tepe veya türbe yakınları tercih edilir. Burada halkın karınca kararınca kattığı bir parayla, hayvan kesilir. Herkesin evinden getirdiği arpa, yarma veya buğdayla pilav pişirilir. Bu pilava haşhaş yağı katılır.

Dua okunmadan önce hoca, halka yönelip “aranızda küs olan varsa barışsın, günah işleyen varsa duadan çıksın” der. Çünkü o zaman duanın kabul olmayacağına inanılır. Ön sıra da bulunan yaşlılar, ceketlerini ters giyer. Kuzuyu koyundan, anayı kızından ayırırlar. Kuzular meler, çocuklar ağlar, Allah’ın merhametine sığınılır. Hoca duayı başlattığında, duanın bir yerinde eller aşağıya yönelir. Kuyu bulunan köylerde yetmiş bin taş, bir çuvala konulup, ağzı urganla bağlanır. Kuyudan ipin ucu kalacak şekilde, bırakılır. Eğer yağmur çok fazla yağarsa çuval bu ipe kuyudan, geri çıkartılır. Hatta çok yağın yağmura, yağmaması için yapılan dualarda vardır (KK.33) (KK.84) (KK.46) (KK.70)(KK.8) (KK.89) (KK.27) (KK.114) (KK.69) (KK.39) (KK.98) (KK.72) (KK.76) (KK.59) (KK.88) (KK.49) (KK.10) (KK.29) (KK.32) (KK.111).

Resim 27. Emirdağ İlçesindeki Yağmur Duasından Bir Görünüm

Kaynak:<https://afyonkarahisar.diyaret.gov.tr/emirdag/sayfalar/contentdetail.aspx?MenuCategory=Kurumsal&ContentId=945>

1.5.2.2.1. Yağmur Gelini

İlçedeki karabağ köylerinde “yağmur gelini” adında bir adetin varlığına rastlanmıştır. Geçmişte yapılan bu adete göre; önce bir annenin, ilk çocuğu yağmur gelini olarak seçilir. Bu çocuğun başına naylon örtülür. Halk toplanır ve yağmur geliniyle birlikte mahalle mahalle gezilir. Evlerin kapıları tıklattılır;

“Çömçeci gelin çöm ister

Yağdan bulgurdan ister”

denilerek çevreden yağ, bulgur istenir. Onlar da yağmur gelininin başından su serpiştirerek, bulgur ve yağ verirler. Ardından bu verilen malzemelerle yemek yapılır. Çocuklar doyurulur. Daha sonra bir türbeye veya ağacın yanına gidilip, yağmur yağması için dua edilir.

Buradan, kaynak kişilerin yaşına ve kimden duyduğuna bağlı olarak, bu adetin altmış küsur sene önce gerçekleştirildiği, söylenebilir (KK.117) (KK.33) (KK.19) (KK.67) (KK.102) (KK.30) (KK.57).

1.6. GİYİM- KUŞAM

Halkbilimi, insanların kültürel etkinlikleri sonucu maddi ve manevi, soyut ve somut bilgi, inanç ve değer, üretim ve tüketim ile bunlara bağlı olarak ortaya çıkan her türlü olguyu kendine özgü yöntemlerle derleyen, inceleyen ve çözümleyen bir kültür bilimi disiplindir. Bu disiplin insana ait çoğu kültürel unsuru araştırma konusu yapmıştır. Bu konulardan biri de giyim-kuşamdır. İnsanın giyinme temelinde ortaya koyduğu maddi-kültürel yaratımlara genel olarak “giyim-kuşam” denilir (Aça, 2023: 316).

Emirdağ yöresinde geçmiş yıllarda kadınların tek giyimi sayadır. Sayaya halk arasında “üç etek” adı da verilir. Kışın soğuğu yazın sıcağı geçirmeyen özelliğiyle, saya bazı bölümlerden meydana gelir. Başa giyilenler; fes, maşallah, keten, poşu, kasaba, belek, car; bedene giyilenler, köynek, diz bezi, delme, enteri, saya, kuşak ve peşkir olarak adlandırılır. Ayrıca tozak, ciga, peygamber duvağı adıyla bilinen tavuk tüyünün boyanmasıyla yapılan bir başlık daha bulunmaktadır. Bu başlık düğün bitiminde gelinin evden çıkacağı gün takılır. Bir köyde tek veya iki tozak bulunur. Bu tozaklar gelin olacak kişilere ödünç verilir. Karabağ köylerinde de aynı şekilde saya giyilmektedir. Muhacir köylerinde ise giyim-kuşam olarak; ferece, gömlek, şalvar, çenber ve patik giyilmekte olup düğünlerinde; telli, kadife takım, kırmızı dallı, güldallı ismini verdikleri giysiler kullanılmaktadır. Patikleri motif yönünden zengindir. Düğünde “kasaba” adı verilen altın işlemesi muhacirlerde “yapıştırma” olarakta adlandırılır. Diğer taraftan muhacirlerin, çomba adını verdikleri kendilerine has bir takı eşyaları bulunmaktadır. Ayakkabı olarak; erkekler kundura, yemeni, keçe külâh, çarık giymekteyken kadınlar; lapçın, yuvalı, topuklu, mes, lastik, yemeni, pantif, cızlavat, takunya ve terlik adı verilen ayakkabıları tercih etmektedir (Akın, 2019: 40). Günümüzde ilçe içerisinde saya yerine hazır elbiseler ve günlük giysiler kullanılmaktadır. Muhacir köylerinde özellikle kadınlarda bahsedilen

geleneksel giysilerin kullanımı düğünlerde devam etmektedir. Bahsedilen giyim-kuşam eşyalarının aşağıda kısa bir tanımı verilecektir.

Resim 28. Emirdağ'ındaki Karabağ Türkmenlerinin Yöresel Kıyafeti

Resim 29. Emirdağ'ındaki Karabağ Türkmenlerinin Yöresel Kıyafeti 2

Kadife Takım: Muhacirler bu takımı kına gecesinde giymektedir.

Resim 30. Muhacirlerin Mum Günü Sabahı Giydiği Kadife

Telli: Muhacir düğünlerinde giyilir. Günümüzde adet olduğu üzere düğünlere özel telli dikimi yapılmaktadır.

Resim 31. Muhacirlerin Mum Günü Akşamı Giydiği Telli

Resim 32. Muhacirlerin Duvak Gününde Giydiği Keten Takım

Çomba: Bebeğin yeni doğumunda beyaz tülbente işlenip bebeğin başına bağlanan mavi, sarı, beyaz renklerden oluşın boncuğa çomba adı verilir. Nazarlık yerine kullanılır. Sadece muhacir köylerinde ismi duyulmuştur

(Yaldızkaya, 1986: 54-56) (KK.42).

Resim 33. Muhacirlerin Çomba Adını Verdikleri Nazarlık

Ciga (Peygamber duvağı): Tavuk tüylerinin renklendirilmesiyle yapılan bir tür taçtır. Karabağ köylerinde ciga olarak bilinen tozak düğünden sonra pazar gününde, gelinin başına takılır. Böylece gelin evden tozakla birlikte çıkar.

Resim 34. Türkmen Tozağı (Ciga, Peygamber Duvağı)

Fes: Bordo renkli ve çuhadan yapılmıştır.

Maşallah: Fesin tepesine dikilen, desenli gümüş tabakadır.

Keten: Beş metre beyaz kumaştan yapılan başörtüsüdür.

Poşu: Kenarları renkli oyalarla süslü bir örtüdür.

Kasaba: Bez üzerine dikilip, fese bağlanan, alnı ve şakakları süsleyen altın, gümüş, madeni para ve penez gibi bir süstür. Karabağ aşiretinin yerleştiği köylerde kasabanın üç sıra olarak bağlandığı, bunun da bekar, nişanlı ve evli kadınları simgelediği öğrenilmiştir. Muhacirlerde yapıştırma olarak adlandırılır.

Belek: Bez üzerine dikilmiş ve ince örgüler halinde hazırlanmış, fesin arkasına bağlanmış takma saçtır.

Car: Beyaz tülbentten yapılmış, ikinci bir başörtüsüdür. Düz olarak örtülür.

Köynek (Gömlek): Basmadan yapılmış, kollarının ucunda “kolcak” bulunan ve dizlere kadar uzanan, yakası yırtmaçlı bir gömlektir.

Diz Bezi (Şalvar): Gömleğin altına giyilen ve basmadan yapılan, bel ve paçaları lastikle büzülmüş bir giyimdir. Muhacirlerin saya giymemesinin yanı sıra şalvarları, daha büyük ve geniştir. Günümüzde düğünlere her renkten divitli, desenli şalvarlarda giyilmektedir.

Delme (Yelek): İşlemeli ve önü açık, gümüş düğme dikilen yelektir.

Enteri: Desenli ipek kumaştan yapılan ve yere kadar uzanan, kolsuz, yırtmaçlı bir giyimdir.

Saya: Uzun kollu olup, esas dış giyimdir. Etek kısımları önden iki, arkadan tek olmak üzere üç parçadır. Bu üç parça birleştirilebilir. Gömleğin kolcıkları saya üzerine kıvrılır.

Kuşak: Sayanın üzerine katlanarak bağlanır. Renkli ve dokumadır.

Peşkir: Sayanın önüne bağlanan önlüktür. Boyu yere kadar uzanır.

Resim 35. Türkmen Düğününde Giyilen Saya

Resim 36. Eski Fotoğraflardaki Türkmenlerin Saya Kıyafeti Görünümü

Resim 37. Tüm Parçalarıyla Saya Giysisi

Yün Çorap: El örgüsü olup, üzeri nakışlıdır. Tiftik keçisi veya koyun yününden örülür.

Ferece: Siyah topuğa kadar uzanan bir hırka. Kara çarşaf olarakta bilinen ferece, geçmişte muhacirler tarafından giyilmekteydi.

Güldallı: Kına gecesinde, genellikle muhacirler tarafından giyilir. Günümüzde bindallı adını verdiğimiz giysinin diğer adıdır. Şalvarlı entari, kırmızı dallı adları da verilir.

Çenber: Muhacirler de bir örtü türü.

Gömlek: Yakasızdır. Bu entarilerin omuz kısımlarında çıt çıtı olur.

Patık: Ayağa giyilen bir tür yün çoraptır. Desen ve motifleri çeşitlidir. Muhacirler arasında yaygındır.

1.7. OYUNLAR

Eğlence ve oyun kavramları birbiriyle doğrudan ilişkili bir niteliğe sahiptir. İnsanların eğlence ve ihtiyaçlarını karşılamaya dönük bir işlevi yerine getiren oyunlar halk hayatında önemli bir yer edinmektedirler. Eğlenme eyleminin gerçekleşmesinde etkin rol oynayan oyunların, Türk kültür daireisi içerisinde geniş bir çeşitliliği mevcuttur. Türkiye Türkçesindeki “oyun” kelimesi Azerbaycan, Özbek, Kırgız, Türkmen ve Uygur Türkçesinde “oyun”; Başkurt ve Tatar Türkçesinde “uym, uynav”; Kazak Türkçesinde “oyın, oynışık” şeklindedir (KTLS, 1991:668-669).

1.7.1. Çocuk ve Genç Oyunları

Geçiş dönemlerini konu edinen kısımlarında çocuğun doğumundan sonra uygulanan ve eğlence mahiyeti de arz eden diş buğdayı, sünnet gibi uygulamalar hakkında bilgi verildiği için bu bölümde bahsi geçen hususlara temas etmeden doğrudan çocuk oyunları meselesine geçilecektir. Çocuk oyunları, oyun kavramının sadece çocukların ilgisini çeken, çocuklar tarafından oynanan ve çocuklar tarafından yaratılan kısmını anlatmaktadır. Çocuğun ilgi alanına giren her türlü zihni ve bedensel hareket çocuk oyunu olarak adlandırılmaktadır (Çolak, 2009:15)

Çocuğun sosyal, psikolojik, fizyolojik, dil ve zeka gelişiminde doğrudan etkili olan çocuk oyunları diğer dünya milletlerinde olduğu gibi Türk kültüründe de önemli bir zenginliğe sahiptir. Konuyla ilgili bilimsel çalışmalar yürüten araştırmacılar bu zenginlik içerisinde oyunları çeşitli açılardan (oynanma biçimi, oynanma şekli, oyuncuların cinsiyeti gibi) tasnif etmeye çalışmışlardır.

Son dönemde Türk çocuk oyunları üzerine geniş kapsamlı bir çalışma hazırlayan Nebi Özdemir, Türkiye çocuk oyunları ve oyuncaklarını sınıflandırma sorununun “oynanma biçimi”nin esas alındığı bir sınıflandırma sistemiyle çözülebileceğini ifade etmekte, bu sistemle ortaya konan oyunların Türk Çocuk Oyunları Kataloğu’na kolaylıkla dahil edilebileceğini dile getirmektedir (Özdemir, 2006:98-100).

Oyunlar çocuk ve gençleri; sosyalleştiren, kendilerini ifade etmesini sağlayan, sosyal, zihinsel ve ahlaki gelişimlerine katkı da bulunan önemli bir aktivitedir (Korucu & Kurtlu, 2016: 545-546). Duru Özden’e göre Emirdağ oyunları; eğlenme, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme, toplumsal kurallara ve törenlere destek verme, eğitim ve kültürün genç kuşaklara aktarılması, toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma gibi işlevlere sahiptir (Gürbüz, 2016: 535).

Emirdağ ilçesinin çocuk ve genç oyunları genellikle açık bir alanda, yayla veya tarlada oynanır. Taş, sopa, tenekeden yapılan top veya hayvan kemikleriyle oynanan oyunlar ilçede çoğunluktadır. Hemen hemen bütün oyunlarda bu temel araçlardan en az biri kullanılır. Özellikle dikkat çeken nokta, aynı oyuna yöre içerisinde birden fazla isim verilmesidir. Sosyal yapıyı dikkate aldığımızda Karabağlıların, Muhacirlerin, Türkmen ve Yörüklerin oyun isimlendirmeleri ve oyun tarifleri birbirinden farklıdır. Bu konu göz önüne alınarak bütün isimlendirmelere yer verilmiştir. Ayrıca kaynak kişilerin verdiği

bilgilere göre ilçe de nasıl oynandığı unutulmuş; tektaş, gıf, gıcır, deynek gıcırı, dağlıdaçı, çizgi taşı, çiğa, çeneverdi, boğma gıcırı adlı oyunlar da bulunmaktadır.

1.7.1.1. Al atlı- Kır atlıya bina

8-15 yaş aralığında erkekler arasında, geceleyin, büyükbaş hayvanın çene kemiği ve boynuzuyla oynanır. Oyun sırasında çocuklar al atlılar ve kır atlılar olarak, iki gruba ayrılır. Taş çekerek, kura yapılır ve kemiğin hangi grupta olacağı seçilir. Bir oyuncu taşı elinde saklar diğer oyuncu taşın hangi elinde olduğunu bilirse kurayı kazanır. Kemiği kazanan grubun ebesi, kemiği bir yöne fırlatır. Her iki grup kemiğe koşar. Hangi grup kemiği bulursa birbirinin sırtına binerek ceza verir (Arça, 1995: 161).

Resim 38. Al Atlı- Kır Atlıya Bina Adlı Oyunda Kullanılan Büyükbaş Çene Kemiği

Kaynak: <https://www.akadhaber.com/dananin-cene-kemigi-ve-hayal-gucu-birlesti/1738/>

(Erişim tarihi 19.09.2024)

1.7.1.2. Alile

5-13 yaş kız çocukları arasında oynanır. Oyun başında sayışma yapılarak, ayrılan iki grup kendilerine meyve, çiçek ya da mevsim adından oluşan bir takma ad seçer. İki grup karşılıklı sıralanır. Karşılıklı sıralanan grup karşıdaki oyuncunun elini tutar ve aralarında şu tekerlemeyi;

- Alile valile çingen alile
- Ne istiyorsun , ne istiyorsun bizim saraydan?
- İçinizde bir şirin var, bir güzel var onu isteriz.
- O güzelin, o şirinin ismi nedir?
- O güzelin, o şirinin adı ... (herhangi bir isim söylenir)
- Allarız, pullarız biz kızımızı vermeyiz.
- Allar sizin, pullar bizim, biz kızımızı alırız

diyerek ismini söyledikleri oyuncuyu kendi gruplarına katarlar. Oyun iki gruptaki kızların hepsinin ismi söylenip bitinceye kadar devam eder (Akın, 2016: 77).

Resim 39. Alile Oyunu

Kaynak: <https://www.oyunkutuphanesi.com/?s=aliler> (Erişim tarihi 19.09.2024)

1.7.1.3. Altınkale

Oyun iki kişi arasında oynanır. Üçü bir tarafa, üçü diğer tarafa olacak şekilde altı adet çukur kazılır. Bu altı çukurun içine beşer adet taş koyulur. Böylece karşılıklı oyuncuların ellerinde on beşer adet taş bulunur. Bir oyuncu, bunlardan beş tanesini alıp sırayla dağıtmaya başlar. Dağıtırken karşısındakinin taşının üstüne gelmemesine dikkat eder. Üstüne gelirse, taş karşı da kalır ve taş dağıtma sırası, rakibe geçer. Aralarda boş çukurlar bulunduğunda bu boş çukurların içine hangi oyuncunun taşı denk gelirse, karşı rakip taşı alır. Bu şekilde süren oyunun sonunda taşı kalmayan oyuncu yenilir (KK.33).

1.7.1.4. Aşık

Koyunların eklem yerlerindeki kemiğe aşık denir. Oyunun ismi bu kemikten gelir. Aşık kemiği dik bir şekilde topraklara dikilir. Oyuncular uzaktan bir araç vasıtasıyla, bu kemikleri yıkmaya çalışır. O kemiklerin yere düşme konumuna göre puan alınır. Kim en yüksek puana sahip olursa o kazanır. Aşık oyunu muhacirler arasında yaygındır (KK.46).

Resim 40. Aşık Oyunu

Kaynak: <https://www.oyunkutuphanesi.com/page/2?s=a%C5%9F%C4%B1k> (Erişim tarihi 19.09.2024)

1.7.1.5. Ay gördüm

Erkek çocukları veya gençler arasında oynanan, saklanbaça benzer bir oyundur. Farkı ise bu oyunun gruplar arasında oynanmasıdır. Bir grup ebe seçilir ve duvar kenarında diğer oyuncuların saklanmasını bekler. Ebe grubun ısıklık çalmasıyla oyun başlar. Kaçan oyuncular belirlenen sınırlar içinde saklanır. Ebe olan grubun oyuncuları saklanan çocukları aramaya başlar. Ebe olan gruptan bir oyuncu, rakip gruptan bir kişiyi gördüğü zaman: "Ay gördüm Allah, Amentü Billah⁸⁴" diyerek tekerleme söyler. Rakip oyuncuların hepsi yakalandıktan sonra oyun biter. Ebe olma sırası diğer gruba geçer. Oyun muhacirler arasında "ay doğdu" olarak adlandırılır. Yöre halkı tarafından bilinen bir oyundur (Akın, 2016: 77) (KK.35) (KK.36).

Resim 41. Ay Gördüm Oyunu

Kaynak: <https://www.oyunkutuphanesi.com/?s=e%C5%9F+g%C3%B6rd%C3%BCm>
(Erişim tarihi 19.09.2024)

1.7.1.6. Baş oyunu

Oyun iki kişiyle oynanır. Önce gazoz kapakları dik gelecek ve beşer tane olacak şekilde, iki oyuncunun önüne dizilir. Bir oyuncu eline mermer parçası alır. Belli bir noktaya gelirler. Rakip oyuncu diğer oyuncunun hangi hedefe atması gerektiğini söyler. Eğer oyuncu, rakip oyuncunun belirlediği hedefe atıp, gazoz kapağını düşürürse, kapağı kazanır. En sonunda kimin kapağı daha fazlaysa o yener (KK.77).

⁸⁴ Muhacirler burada "Ay doğdu" diyerek tekerleme söyler.

Resim 42. Baş Oyununda Kullanılan Mermer Parçası

Kaynak: <https://www.janusmezat.com/urun/5068467/eski-gazoz-kapaklari> (Erişim tarihi 19.09.2024)

Resim 43. Baş Oyununda Kullanılan Gazoz Kapakları

Kaynak: <https://onedio.com/haber/1-lik-5-lik-10-luk-gazoz-kapagi-oynadigimiz-o-guzel-gunlerden-aklimizda-kalan-bazi-detaylar-911102> (Erişim tarihi 19.09.2024)

1.7.1.7. Beştaş (Cık cık taşı)

Beştaş oyununda, önce beş adet taş avuç içine alınır. İçinden bir taş havaya atılır ve hızlıca dört taş yere konur. Bununla oyuna başlayacak kişi belirlenir. İşaret parmağı ve baş parmağı, yere dik gelecek şekilde sabitlenir. Sağ elde, sürekli bir taş bulunur. Bu taş yukarı atılıp önce birer birer yerdeki dört taş, sabit olan sol elden geçirilir. Daha sonra ikişer, üçer ve dörder halde bu uygulama yapılır. Her seferinde yukarı taş atılır. Kazanmak için bu taşın oyun sürecinde düşmemesi gerekir. Düşürmeden oyunu devam ettiren oyuncu kazanır. Ayrıca karabağlıların “şokalak” ismini verdiği bir oyun, bu oyuna benzemektedir (KK.59) (KK.3).

Resim 44.Beştaş (Cıkcık Taşı) Oyunu

Kaynak: <https://www.oyunkutuphanesi.com/?s=be%C5%9Fta%C5%9F> (Erişim tarihi 19.09.2024)

1.7.1.8. Bezirgan başı

Bezirgan başı oyunu en az dokuz kişiyle oynanır. Bu dokuz kişiden sayışmaca yoluyla ikisi seçilir. Bu iki çocuk el ele tutuşup, ellerini yukarı kaldırır. Onların ellerinin altından diğer çocuklar geçer. Geçerken de şu ezgiyi mırıldanırlar;

Aç kapıyı bezirgân başı,
Gözümün yaşı, bezirgân başı
Kapı hakkı ne alırsın , ne verirsin
Arkamdaki yadigâr olsun
Yadigâr olsun
Bir sıçaaaaan, iki sıçaaaaan
Üçüncüsü de deliğe kaçaaan.

Bu şekilde söylenen ezgi, bittikten sonra çocukların kolunun altında kim kaldıysa, o çocuğa kimsenin duymayacağı bir yerde takma isim verilir. Çocuk tekrar sıraya girer. Oyun bu şekilde tüm çocuklar bitene kadar oynanır. Sonrasında ortaya bir çizgi çekilir. Takma isimlere göre grup haline gelirler. Bu takma isimler hayvanlar veya meyveler olabilir. Gruplar kendi aralarında birbirlerinin belini tutar ve karşılıklı birbirlerini çizgiden geçirmeye çalışırlar. Böylece çizgiyi aşan grubun oyunu kaybetmesi sağlanır (Gürbüz, 2016:544).

Resim 45. Bezirgan Başı Oyunu

Kaynak: <https://www.oyunkutuphanesi.com/?s=bezirganba%C5%9F%C4%B1> (Erişim tarihi 19.09.2024)

1.7.1.9. Şer (Bilmece) oyunu

Kaynak kişiler bu oyunu şöyle anlatır; “ Oyun; hadi sana bir şer anlatayım, diye başlardı. Örneğin, bi garı bi goca bi tıngırgazan denilirdi. Tıngırgazan; yaşlılar ve eşi olmayanlardı. Diğer çocuklarda buna karşılık, böyle aile üyelerine sahip olan komşunun lakabını söylerdi. Bilen kazanırdı. Çocuklar böylece konu komşuyu öğrenir, çevresini tanırdı. Bu oyun karabağ köylerinde oynanırdı (KK.86) (KK.13) (KK.122) (KK.5).”

1.7.1.10. Ceviz Oyunu

Ceviz oyunu muhacirlere özgü bir çocuk oyunudur. Birden fazla oyuncuyla oynanan bu oyunda bir kişi kapı eşiğine çivi çakar. Ardından çivinin üzerine bir para koyulur. Oyuncular bu çivinin biraz uzağında, yanyana konumlanır. Herkesin elinde birer ceviz bulunur. Bu cevizlerle çivinin üstündeki para düşürülmeye çalışılır. Parayı düşüren oyuncu, bütün cevizleri kazanır. Para düşene kadar oyun devam eder (KK.46).

Resim 46.Ceviz Oyunu

Kaynak: <https://www.oyunkutuphanesi.com/oyun/ceviz> (Erişim tarihi 19.09.2024)

1.7.1.11. Dominik (Cincan) Oyunu

Eski çanak kiremitleriyle oynanan bir oyundur. Oyun sokakta, iki gruba ayrılan oyuncularla oynanır. Bu iki gruptan biri önce kiremitlerin kırık parçalarından on veya on beş adet alıp, üst üste koyar. Bu kiremit tümseğine, karşı takımdan bir oyuncu bazen inek kılındanda yapılabilen bir et top atar. Kiremitleri yıkan oyuncu ve grubu kaçar. Kiremit tümseğini yapan diğer takım bu tümseği düzeltip, yıkan oyuncu takımından birinin sırtına vurursa kazanır. Kimseye vuramazsa yine tümseği yapma sırası kendi takımında olur. Oyun böyle devam eder. Oyun karabağlılarda dominik olarak bilinir (KK.35) (KK.69) (KK.58).

1.7.1.12. Çelik (Met) Oyunu

Çelik oyununda kullanılan malzemeler bir çubuk ve deynektir. Erkek çocuklarının oynadığı bir oyundur. Karşılıklı iki grup halinde oynanabildiği gibi üç beş arkadaş arasında da oynanabilir. İki grup halinde oynanan çeliğe “gömme çelik” adı verilir. Oyunda öncelikle yere çukur açılarak, 10-15cm uzunluğunda bir çubuk dikilir. Bu çubuğun altından deynekle vurulur. Böylece çubuk havalanır. Çubuk havadayken deynekle birkez daha vurulur. Ardından oyuncular kendi çubuklarının ne kadar uzağa gittiğini adımlamaya başlar. Oyunda adımlar sayılırken elli adım bire karşılık gelir. Her elli adım bir, iki... diyerek sayılır. Beş elli adımda bayrak alınır. Gömme çelikte beş elli adıma kadar saymadan karşı gruptaki oyuncu çubuğu geri fırlatırsa ve çubuk adım atan oyuncuyu geçerse, atılan çubuk sayı kazandırmaz. Buna “çur” denilir. Çurda oyuncu sıfıra düşer. Genel itibariyle çelikte, çubuğu uzakta bulunan dairenin içine veya yakınına atan oyuncu kazanır. Bu oyuna ilçenin bazı yerlerinde çekme, gıdak adları da verilir (KK.60) (KK.35) (KK.93) (KK.52) (KK.57) (KK.83) (KK.86) (KK.92) (KK.81)

Resim 47. Çelik (Met) Oyunu

Kaynak: <https://www.oyunkutuphanesi.com/page/3?s=%C3%A7elik> (Erişim tarihi

19.09.2024)

1.7.1.13. Birlimbir (Çift Garış) Oyunu

Çift garış adıyla da bilinen oyun üç veya daha fazla kişiyle oynanır. Öncelikle iki oyuncu karşılıklı olarak yere oturur. Oyuncular sağ ayaklarını yerde, sol ayaklarını da üstte birleştirerek yükseklik yapar. Diğer oyuncular yüksekliğe değmeden üzerinden atlamaya çalışır. Yüksekliğe değen oyuncu, kaybederek oyundan çıkar. Oyun bu şekilde kimse kalmayana kadar devam eder. Bir daha başlandığında çıkan oyuncular tekrar oyuna girebilir (KK.33) (KK.103).

Resim 48. Birlimbir Oyunu

Kaynak: <https://www.oyunkutuphanesi.com/oyun/birdirbir> (Erişim tarihi 19.09.2024)

1.7.1.14. Çölmek Kaptı (Mendil Kapmaca) Oyunu

Mendil kapmaca ve çölmek kaptı adıyla da anılan oyun dört beş kişiyle oynanır. Oyuncular bir daire oluşturur. Ebe olan oyuncu eline bir mendil alır. Dairenin arkasından sekerek “çömlek kaptı, çöplek kaptı” der. Bir oyuncunun arkasına mendili atar. Mendili attıktan sonra ebe hemen kaçar. Mendili alan diğer oyuncu ebeyi yakalamaya çalışır. Yakalarsa ebe tekrardan mendil dolaştırır. Yakalayamazsa kendisi ebe olur. Oyun böyle devam eder (KK.63) (KK.123) (KK.66).

Resim 49. Çölmek Kaptı Oyunu

Kaynak: <https://www.oyunkutuphanesi.com/oyun/mendil-al> (Erişim tarihi 19.09.2024)

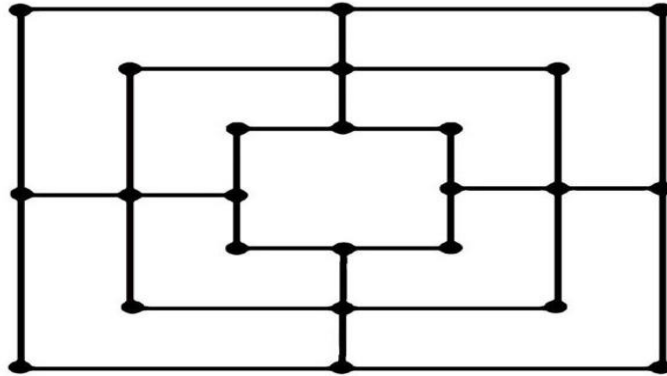
1.7.1.15. Dama Oyunu

Bir tahta üzerine iki sıra halinde dizilmiş on altışar taşla oynanır. Hamle sırası gelen oyuncu, rakibinin uygun durumdaki yani arkası, sağı ya da solu boş olan taşını yer. Hangisinin taş sayısı üçe düşerse o kaybeder (KK.46).

1.7.1.16. Dokurcum Oyunu

İki kişiyle oynanan satranca benzer bir oyundur. Bir düzlemin üzerine tebeşir veya tuğla yardımıyla iç içe üç kare çizilir. Karelerin orta noktaları birleştirilir. 12 köşede 12 kenar olmak üzere 24 nokta ortaya çıkar. On sekiz taş iki oyuncuya eşit olarak dağıtılır. Dokuzar taşı olan oyuncular sırayla hamle yapar. Bir oyuncu taşını, rakip oyuncunun taşının yanına getirirse ve eğer oyuncunun taşının arkasında bir taş yoksa, rakip oyuncu taşın üzerinden kendi taşını atlatıp, diğer oyuncunun taşını alabilir. Dikey ve çapraz gidebilen taşlar oyuncuların birbirlerinin taşlarını bu şekilde almasıyla devam eder. Taşı iki veya üç adet kalan oyuncu, oyunu kaybeder. Oyun üzerine iddiaya girilebilir (KK.46) (KK.86) (Gürbüz, 2016: 546).

Resim 50. Dokurcum Oyunu

Kaynak: <https://www.oyunkutuphanesi.com/oyun/dokuztas> (Erişim tarihi 19.09.2024)

1.7.1.17. Domino (hoto)

Domino oyunu bazı yerlerde hoto olarakta anılmaktadır. Çocuk oyunudur. Önce iki takım kurulur. Ortaya bir teneke dikilir. Bir takım ebe seçilir. Diğer takımın eline sopa verilir. Bu sopaları tenekeye doğru fırlatan oyuncular tenekeyi yıkmaya çalışır. Teneke yıkılırsa karşı takımdan bir oyuncu gelir ve tenekeyi düzeltir. Atılan sopaları alıp takım arkadaşlarına hızlıca dağıtır. Oyuncular karşı takımı yakalamaya ve onlara sopayı vurmaya çalışır. Sopa karşı takımdan birine değerse, takım ebe olur. Değmezse aynı takım ebe olarak kalır (KK.114).

1.7.1.18. Eski minder

Bazı yerlerde dokuz taş olarak adlandırılan bu oyun genelde kız çocukları tarafından oynanır. Ebe seçiminde “omu da daktiloma zimi tak zimi zak; lakin on dört

makbuz kim karpuz?” diye bir tekerleme kullanılır. Ebe seçildikten sonra diğer çocuklar ebenin etrafında ona ters dönerek, el ele tutuşup bir daire oluşturur. Ebe ortaya çömelir. Etrafındaki oyuncular el çırparak döner ve şu tekerlemeyi söyler;

"Eski minder, yüzünü dönder

Talebe kızlar İskender".

Tekerleme bittikten sonra ellerini bırakıp ebeye doğru dönen oyuncular, hiç konuşmaz ve hareket etmezler. Ebe onları güldürmeye çalışır. Hangi oyuncu gülerse ebe o olur. Oyun böyle devam eder (Gürbüz, 2016: 546).

Resim 51. Eski Minder Oyunu

Kaynak: <https://www.oyunkutuphanesi.com/oyun/eski-minder> (Erişim tarihi 19.09.2024)

1.7.1.19. Fırın Kızdı Oyunu

Çotulum eşşek, çoturum eşşek gibi adlarla da anılan oyun uzun atlamaya benzer. En az sekiz veya dokuz kişiyle oynanan bu oyunda önce oyuncular eşit sayılarla gruplara ayrılır. Aralarında oyunu yöneten bir oyuncu bulunur. Bu oyuncuya “fırıncı” adı verilir. Bir grup ebe seçilir. Ebe olan grup omuz omuza verip kafalarını birbirine dayar. Ellerini kenetleyen grup bir çember oluşturur. Bu çembere “çotulum” denir. Diğer grubun oyuncuları, ebe olan grubun etrafında dönerek, oyunu yöneten fırıncıya “fırın gızdı mı” diye sorar. Oda “fırın gızdı” derse oyuncular ebe olan grubun üstüne atlamak için fırsat kollar. Fırıncı, oyuncuların ebe olan gruba atlayacaklarını sezdiğinde onlara tekme atar ve engellemeye çalışır. Fırıncı görmeden ebe grubun sırtına atlayan ve düşmeyen oyuncular olursa ebe grup, sırtındaki oyuncuyu taşımak zorunda kalır (KK.123) (Gürbüz, 2016: 547-548).

Resim 52. Fırın Kızdı Oyunu

Kaynak: <https://www.oyunkutuphanesi.com/?s=f%C4%B1r%C4%B1n+k%C4%B1zd%C4%B1> (Erişim tarihi 19.09.2024)

1.7.1.20. Gıngıraç Oyunu

Genç oyunudur. Bir toprağın ortasına çukur açılır. İçine kısa boyda bir odun çakılır. Ardından uzun ve taşınabilecek boyutta iki odun getirilir. Bu odunlardan biri toprağa çakılan oduna sabitlenir. Üstüne bir odun daha oyularak sabitlenir. Dört tarafa ucu yayılan ve dönen bir tahteravalliye dönen bu gıngıraca bütün oyuncular sırayla biner. Ayaklarını yere vurarak gıngıraç döndürülür. İki veya dört oturma yeri bulunabilen bu gıngıraca bazı yerlerde çıkırık, muhacirlerde ise tahta çüvme adı verilir (KK.31) (KK.92) (KK.78) (Gürbüz, 2016: 548).

Resim 53. Gıngıraç Oyunu

Kaynak: <https://www.oyunkutuphanesi.com/oyun/cingirdak-cingirak-gincirak> (Erişim tarihi: 19.09.2024)

1.7.1.21. Halka Çevirme Oyunu

Halka çevirme oyunu bir tel yardımıyla oynanır. Karton veya başka bir malzeme yuvarlak biçimde kesilir ve içi oyularak halka haline getirilir. Halka içine tel sokulur. Telin iki tarafını tutan oyuncular koşar. Hızlıca koştuktan sonra bir yerde durarak, telin bir ucunu serbest bırakırlar. Halka telin diğer ucundan çıkıp, çevrilerek havaya uçar. Oyuncular halkanın peşinden koşar. Bu oyunda kazanan ve kaybeden yoktur. Herkesin kendine ait halkası bulunur. Oyun muhacirler arasında yaygındır (KK.103).

1.7.1.22. Hengil Ekmek (Hilk ekmek)

Genellikle gençler arasında oynanan bu oyunda deynek kullanılır. İp burnu (kuş burnu) deyneği veya ona benzer bir dal ele alınır. Esnek olması gereken bu dal, yere vurulur. Böylece esnek dal kendini yukarı atar. Bu dalın o sırada hazır halde bulunan bir deyneğin üzerine düşmesi sağlanır. O deyneğin üzerine dal düşerse oyuncular her bir ağızdan “ekmek” diye bağırır. Oyun bazı yerlerde hilk ekmek, karabağlılarda deynek gıcırı adıyla bilinir (KK.111) (KK.86) (KK.67) (KK.1) (KK.102) (KK.52)

1.7.1.23. İldı oyunu

İldı oyunu, golf oyunuyla benzerlik gösterir. Oyunda öncelikle yere bir çukur kazılır. Top şeklinde kemiğin bir kısmı seçilir veya teneke top haline getirilir. Tenekenin top şeklini almasına hölü adı verilir. Oyuncular iki grup oluşturur. Bir grup deyneklerle hölüyü çukura sokmaya çalışır. Diğer grup ise topun çukura girmemesi için uğraşır. İlk olarak hölüyü bir grup çukura doğru fırlatır. Top havada giderken diğer grup topun çukura girmemesi için topu deyneklerle uzaklaştırmaya çalışır. Topu çukura yakın yere getiren oyuncu kazanır. Top karşı takım tarafından uzaklaştırılırsa, topu fırlatan oyuncu topunu almak için hızlıca koşar. Diğer oyuncular da topu almak için koşar. Topu eğer rakip takımdan biri alırsa, fırlatma hakkı rakip takıma geçer. Oyun böyle devam eder (KK.35) (KK.66).

1.7.1.24. İkkem Oyunu

İkkem oyunuyla ilgili sadece beş misketle oynanan bir oyun olduğu bilinmektedir. Kaynak kişiler oyunun ayrıntılarını hatırlamamaktadır. Oyun genellikle karabağlılar arasında yaygındır (KK.13) (KK.122).

1.7.1.25. İp atlama Oyunu

Oyun kızlar tarafından oynanır. İki kişi, iki metre uzunluğundaki bir ipi çevirir. Oyuncu ip çevrilirken, ipe deymeden içeri girmeye çalışır. İçeri girdiğinde ipe takılana kadar atlar. İpe takılan oyuncu oyunu kaybeder, sıra diğer oyunculara geçer.

Resim 54. İp Atlama Oyunu

Kaynak: <https://www.oyunkutuphanesi.com/page/3?s=ip+atlama> (Erişim tarihi 19.09.2024)

1.7.1.26. Hongala Oyunu

Genellikle hongala olarak bilinen oyun bazı yerlerde kanlı kaya, kanlı kale adlarıyla da anılır. Taşlarla oynanan bu oyunda iki veya daha fazla oyuncu iki grup oluşturur. Arasında yirmi adım olacak şekilde karşılıklı üçer taş dikilir. Ellerine birer taş alan oyuncular karşıdaki taşları yıkmaya çalışır. Karşı oyuncuların taşlarının hepsini yıkan grup oyunu kazanır (KK.123) (KK.99) (KK.94) (KK.106) (KK.6).

Resim 55. Hongala Oyunu

Kaynak: <https://www.oyunkutuphanesi.com/page/6?s=kale> (Erişim tarihi 19.09.2024)

1.7.1.27. Kapıcık Başı Oyunu

Bu oyun kız çocukları arasında oynanır. Önce iki oyuncu seçilir. Seçilen oyuncular kendilerine çiçek veya bir böcek ismi koyarlar. İsimleri şifrelidir. Bu iki oyuncu karşılıklı ellerini birbirine bağlayıp kapı olurlar. Diğer kızlar el ele tutuşup bu kapıdan sırayla geçerler. Geçerken şu tekerleme söylenir;

Kapıcık başı, aç kapıyı

Açarım kapıyı

Geriden geleni

Sevdiğim çakırı

Son kız geçerken iki oyuncu ellerini indirir ve onun geçmesine izin vermezler. Kulağına eğilip şifreyi söylerler. Kız hangisini seçerse o kızın arkasına geçer. Bütün kızlar bitene kadar oyun devam eder. Daha sonra uzunca bir urgan alınır. Gruplar urganın iki ucundan tutup ters yönde asılır. Hangi taraf kuvvetli ise karşı tarafı çeker ve oyunu kazanır. Bezirgan başı oyunu ile hemen hemen aynı özelliklere sahip olmasına karşın, kapıcık başı oyunu muhacirlere özgüdür ve tekerlemesi bezirgan başı oyunundan farklıdır (KK.46).

1.7.1.28. Kara mort

Oyun ilçede bulunan diğer oyunlar gibi deynek ve taşla oynanır. İlk önce oyunun ebesi seçilir. Ebe düşen taşları yerine koymak zorundadır. Oyuncular tarafından birkaç taş üst üste sıralanır. Üç beş kişiyle birlikte oynanan bu oyunda herkesin elinde birer deynek bulunur. Üst üste dikilen taş, deynek ile beraber sırayla vurulur. Taşları yerinden oynatamayan oyuncu, oyunu kaybederek ebe olur. Yerinden oynatanlar belirli sayılar olarak oyunu kazanırlar (KK.70).

1.7.1.29. Kebirlim (Kepirlim) Oyunu

Oyun başlamadan oyuncular öncelikle iki gruba ayrılır ve ortalarına bir çizgi çizilir. Bu çizginin ikin yanından onar adım uzağa grupların duracağı yerleri belirlemek için bir daha çizgi çekilir. Gruplar bu çizgilere göre karşılıklı sıralanırlar. Her gruptan bir kişi orta çizgiye gelir. Kim rakibin eline vurup kendi çizgisine kadar kaçmayı başarır, elini vurduğu rakibini esir alır ve esir aldığı oyuncuyu yanında götürürken kendi çizgisine varamadan rakip oyunculardan biri gelip esir olan arkadaşına elini değdirirse esir arkadaşını kurtarmış olur. Oyun, bir grubun tüm oyuncularını esir alıncaya kadar devam eder. Oyun muhacirlere özgü kolkırma oyununa benzemektedir (Gülbüz, 2016: 548).

Resim 56. Kebirilm Oyunu

Kaynak: <https://www.oyunkutuphanesi.com/page/4?s=esir> (Erişim tarihi 19.09.2024)

1.7.1.30. Kızak Kayma Oyunu

Kış günleri; bir poşet veya tekne yardımıyla, dik yokuştan kayarak oynanan bir oyundur. Dört beş çocuk poşet veya kızaklarla birlikte, bir yokuş üzerine çıkar. Yokuş üzerine kayacağı malzemeyi koyup aynı anda kaymaya başlarlar. Kim en önce aşağıya gelirse oyunu o kazanır (KK.1) (KK.46).

Resim 57. Kızak Kayma Oyunu

Kaynak: <https://www.oyunkutuphanesi.com/?s=k%C4%B1zak> (Erişim tarihi 19.09.2024)

1.7.1.31. Kibritçik Oyunu

Muhacirlere özgü olan bu oyun kibritlele oynanır. Kibritler bir toprağa dikilir ve birer kibrit yakılır. Dik yanan kibrit “jandarma” , bükölerek yanan kibrit “bey” olarak isimlendirilir. Beyin ceza verme, jandarmanın uygulama görevi vardır. Bükölerek yanan kibriti olan oyuncunun beyi olursa, karşı oyuncunun aleyhine kullanabilir. Bu beyle emreder, diğer jandarma bu görevi yerine getirir. Oyunda kazanan kaybeden yoktur. Güçlü taraf beydir. Jandarması olan oyuncuya emir verip karşı oyuncunun bütün kibritlelerini yakmasını isteyebilir (KK.42).

Resim 58. Kibritçik Oyunu

Kaynak: <https://www.oyunkutuphanesi.com/page/2?s=kibrit> (Erişim tarihi 19.09.2024)

1.7.1.32. Kolkırma Oyunu

Muhacirlere özgü bir oyundur. Beşer kişiden oluşan iki grup kurulur. Bir grup yanyana dizilip birbirinin elini sıkıca tutar. Karşı takımdan biri koşarak gelip elini mecazi anlamda kırmaya, ayırmaya çalışır. Oyuncu diğer takımdaki oyuncunun elini çözerse, onu alıp karşı takıma götürür. Sıra karşı takıma gelir. Onlarda el ele tutuşur. Bu seferde diğer takım elleri çözmeye uğraşır. Elini kıramazsa, giden oyuncu o takımda kalır. Kırarsa oyuncuyu kendi takımına çeker. Takımlardan birinin oyuncusu kalmayana kadar oyun devam eder (KK.36).

1.7.1.33. Komilik Oyunu

Oyun bir duvara karşı, tahta ve top ile oynanır. Tahtalar dik konumda, duvardan bir adım öne koyulur. Ardından, yavaşça bir top atılır. Bu tahtalar yıkılır. Tahtayı aşır duvara çarpan top oradan geri döner. Top duvardan dönmeden, tahtaları dik hale getiren kişi oyunu kazanır (KK.72).

1.7.1.34. Boğma Gıcırı

Karabağlılara özgü bir isimlendirmeye anılan bir oyundur. Deyneklerle 5-10 kişi arasında oynanan bu oyun çelik oyunuyla benzerlik gösterir. Hakkında fazla bilgiye ulaşılamamıştır (KK.1).

1.7.1.35. Körebe Oyunu

Körebe oyunu bilindiği üzere bir oyuncunun gözlerini bağlaması ve diğer çocukları bulmasına dayalı bir oyundur. Öncelikle ebe seçilir. Ardından oyuncular tarafından şu tekerleme söylenilir;

“Körebe körebe

Ay dede ay dede

Evin nerede

Yellibelde
Tavuk getir
Yağa batır
Ben yiyim
Sen gözüme bak
Otur”

Bu tekerlemeden sonra körebe seslerin geldiği yere yönelir, oyuncuları bulmaya çalışır. Yakaladığı oyuncu ebe olur. Oyun bu şekilde devam eder (KK.111).

Resim 59. Körebe Oyunu

Kaynak: <https://www.oyunkutuphanesi.com/?s=k%C3%B6rebe> (Erişim tarihi 19.09.2024)

1.7.1.36. Kös Oyunu

Söğüt dallarıyla oynanan bir oyundur. Bir söğüt dalı 10 15 cm boyutunda olacak şekilde önce ikiye sonra dört parçaya ayrılır. Bu söğüt dalları zar olarak kullanılır. Yere birbirine çarptırılarak atıldığında bir tarafın beyaz yüzü, diğer tarafın siyah yüzü gelirse 1 sayı alınır. İki tanesinin beyaz yüzü veya siyah yüzü gelirse sayı alınmaz. Dördünün beyaz yüzü gelirse 4 sayı alınır. Eğer dördünün de siyah yüzü gelirse 6 sayı kazanılır. Daha sonra bu sayılar toplanarak kazanan belirlenir. Oyun iki veya daha fazla kişi tarafından oynanabilir (KK.86).

Resim 60. Kös Oyunu

Kaynak: <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/burdur/kulturatlasi/kos> (Erişim tarihi 19.09.2024)

1.7.1.37. Köy Göçtü Oyunu

Oyun, genellikle erkek çocukları tarafından oynanır. Çocuklar, aralarında bir ebe seçerler. Seçilen ebe belirlenen bir noktada sabit olarak durur. Diğer çocuklar ebenin her iki tarafında omuz omuza gelecek şekilde, bir daire çizerek bir araya gelir. Daireyi oluşturduktan sonra ebe, "Köy göçtü!" diye bağırır. Ebenin her iki tarafında olan çocuklar birden dağılır, koşmaya başlarlar. Daha sonra aynı oyun başka bir yerde başka bir ebeyle oynanır (Gürbüz, 2016: 549-550).

1.7.1.38. Kütük oyunu

Oyun iki adet taş ve bir tane 20-30 cm uzunluğunda kütükle oynanır. Önce oyuncular iki gruba ayrılır. Bir alan belirlenir ve iki taş o alana yerleştirilir. Aralarına kütük parçası konur. Bir grup ebe seçilir. Ebe grubun görevi rakip takımdan kütüğü korumaktır. Oyun " Vurulan, kesilen kabul!" diye oyuncuların bir ağızdan bağırmasıyla başlar. Rakip takım, etrafa dağılan ve kütüğü korumaya çalışan ebe gruptan kimseye değmeden ve onlardan tekme yemeden kütüğe dokunarak can kazanmaya çalışır. Ebe grup, kütüğü korurken rakip oyunculara değip onların sayısını azaltmaya çalışmaktadır. Rakip oyuncuya değdiklerini "oyuncu kesik" diye bağırarak diğer oyunculara duyururlar ve dokundukları oyuncu oyun dışı kalır. Rakip oyuncular, kesik yemeden kütüğe dokunabilirlerse can kazanır ve oyun dışı kalan arkadaşlarını kurtarmış sayılır. Oyun, ebe grubun karşı takımdaki tüm oyunculara dokunup onları oyun dışı bırakmasına kadar devam eder. Daha sonra ebe grupla rakip grup yer değiştirir (Gürbüz, 2016: 550).

1.7.1.39. Mavle Oyunu

Mavle, çelik oyununa benzer bir oyundur. Önce bir çukur kazılır. Üzerine tahta parçası dikilir. Tahta parçası sopayla ileri doğru atılır. Karşıdaki oyuncuda onu karşılayıp

diğer oyuncuya atmaya çalışır. Muhacirler arasında yaygın olan oyun bu şekilde devam eder (KK.46).

1.7.1.40. Mort Oyunu

Oyun bir taş ve tahta parçasıyla oynanır. Golf sporuna benzeyen bir oyundur.Öncelikle bir kiloluk taş, toprak bir arazide toprağa biraz çıkıntı bırakarak gömülür. Bu taşın üzerine taş koyulur. Bu taşın bulunduğu yerden yaklaşık 30 cm uzağa bir çizgi çekilir ve bu alan daire içine alınır. Oyuncular sırayla ellerindeki değnekle mortu vurmaya çalışır. Taşı vuramayan kişi ebe olarak seçilir ya da oyunculardan bir tanesi tüm oyuncuların deyneklerini toplar ve bunları geriye doğru bakmadan fırlatır, sonra arkasına bakmadan yavaş yavaş geriye doğru yürürken kimin değneğine ilk olarak basarsa ebe o seçilir. Ebe, mortun 2 metre uzağında değneğini yere koyar vebekler. Çocuklar, değneklerinin bir ucu yere degecek şekilde sıralanırlar. Mort yerindeyken değneğin ucu yerden kalkan oyuncuya ebe, değneğiyle dokunursa o kişi ebe olur. Sıralanma bittikten sonra çocuklardan biri atış yapar, mortu vurursa ebe, mortun peşinden koşar, taşı alıp dairenin içine koymaya çalışır. Diğer çocuklar da mortu ebeye kaptırmamak için değneklerle morta vurarak arazide taşı gezdirirler. Ebe, mortu yakaladıktan sonra en son hangi çocuk değnekle morta vurduysa ebe, o olur. Bu yüzden çocuklar vuruş yaparken çok dikkat ederler, önemli olan vuruşu çok iyi yapıp ebeden uzaklaştırmaktır (KK.60) (KK.52) (KK.99) (Gürbüz, 2016: 551).

1.7.1.41. Pancarım sökme

Oyunun başında oyuncular kendi aralarından gönüllü olarak bir ebe seçerler.Ebe hariç diğer oyuncular arka arkaya gelip birbirlerinin bellerinden ellerini kenetleyecek şekilde tutup sıralanırlar. Oyuncular, aralarında en güçsüz olduğunu düşündükleri oyuncudan başlayarak en güçlüye doğru sıralanmaya dikkat ederler. Ebe, en arkadaki oyuncunun arkasına geçer ve o oyuncunun belinden çekerek onu diğer oyunculardan ayırmaya çalışır. Oyun en baştaki çocuğa ulaşıncaya kadar devam eder (Gürbüz, 2016: 552).

1.7.1.42. Partal (Yüzük) Oyunu

Partal şapka ve yüzükle oynanan bir oyundur. Yüzük oyunundan farkı yüzüğün çoraba değil şapkaya konulmasıdır. İçine yüzük saklanan şapkalar yeri unutulana kadar hızlıca döndürülür. Hangisinin içinde yüzük olduğu bilinmeye çalışılır. Oyun için en az üç kişi gerekir (KK.114).

Resim 61. Yüzük Oyunu

Kaynak: <https://www.oyunkutuphanesi.com/?s=partal> (Erişim tarihi 19.09.2024)

1.7.1.43. Pıkacık (Dikme taş) Oyunu

Pıkacık oyunu, yukarıda açıklaması verilen dominik (cincan) oyununa benzemektedir. Tek farkı o oyunda kiremit kullanılmasıdır. Kaynak kişilerin anlattığına göre önce dokuz adet yassı taş bulunur. Bunlar üst üste yuvulur. Ardın buna oyunculardan biri top atıp yıkmaya çalışır. İki takımla oynanan oyunda karşı takımdan biri gelip yıkılan taşları düzeltir. O taşlar düzeltilene kadar taşları yıkan oyuncu tarafından yere çizgi çekilir. Ardından hızlıca topu alıp çizgiye doğru koşulur. Çizginin öte tarafına geçmeden karşı takımın oyuncusu taşları düzeltip koşan oyuncuya değerse, oyuncu ebe olur (KK.36).

Resim 62. Pıkacık (Dikme Taş) Oyunu

Kaynak: <https://www.oyunkutuphanesi.com/> (Erişim tarihi 19.09.2024)

1.7.1.44. Saklanbaç

Birden fazla kişiyle oynanır. En az 3 5 kişi gerekir. Bir oyuncu gözlerini bir yere yumar ve sayı saymaya başlar. Diğer oyuncular bu sürede saklanır. Sayı sayma bittikten sonra saklanan oyuncular aranır. Yakalananların ismi söylenerek, başlangıç noktasına gelinip “ebe” diye bağırılır. Hiç oyuncu kalmayana dek bu oyun devam eder. İlk

yakalanan oyuncu, bir sonraki tur ebe olur. Eğer kimseyi bulamazsa yine kendisi ebe olur. Karabağlılar saklambaça gözyumma, muhacirler de söbücük adını verir (KK.13) (KK.122).

Resim 63. Saklanbaç Oyunu

Kaynak: <https://www.oyunkutuphanesi.com/?s=saklamba%C3%A7+> (Erişim tarihi 19.09.2024)

1.7.1.45. Sarımsak Satma Oyunu

Uzun kış gecelerinde bir komşunun evinde toplanan kadınlar yün eğirir ve kızlar da kanaviçe işler. Zaman ilerleyince kızlar, masallar anlatıp, sarımsak satma gibi oyunlar oynarlar. Sarımsak satma oyununda evdeki bir kızın yüzüne odun külünden veya soba kurumundan bıyık yapılır. Erkek kıyafeti giydirilir ve şapka takılır. Kadınlardan biri bohçacı kılığına girip eline bir sepet alır. Omuzuna bohçacı çıkışı takar. Sepet elde kapıdan girer. Erkek kıyafetli kızın adı genelde Ahmet olur. Ahmet, oyun icabı annesi olan kadına yüksek sesle “Ana beni eversene” der, annesi, “Oğlum elde avuçta yok neyle evereyim?” “Şurada biraz sarımsak var onu satayım, para kazanayım o zaman seni everirim.” der.

İlk oturan komşuya, “Çok güzel sarımsaklarım var, alır mısın?” der. O da “param yok alamam,” der. Satıcı kadın “sonra ödersin” der, komşu “öyleyse sana bir kuzu vereyim” der ve sarımsakları alıp borçlanır. Daha sonra diğer kadınlarda borçlanıp çeşitli hayvanlar vermeyi taahhüt eder ve tüm sarımsaklar satılır.

Gün gelir, sarımsakçı alacaklarını toplamaya çıkar. “Haydi,” der “kuzuyu ver bakalım.” Kuzu vermeye söz veren kadın kuzu gibi meler. Ardından herkes vermeyi vaadettiği hayvanın taklidini yapar. Eğer taklit başarılı ya da doğru olmazsa Ahmet, “bana bu kadının kızını al” der ve kızı salyalarını akıtarak öper. Ahmet’in salyalı öpücüğünü istemeyen kadınlar söz verdikleri hayvanın taklidini yapmak için çabalar. Oyun taklit edilecek hayvan kalmayana kadar devam eder. Ahmet o zaman evlenir. Ev sahibi, mısır

patlatır, kabak pişirir, patates haşlar, çay, kahve ikram eder. Bazı gecelerde ise tel helva çekilir. Gülüş cümbüş yenilir eğlenilir (KK.46).

1.7.1.46. Sayı Gıcırı Oyunu

Sayı gıcırı; enek ve yuvarlak küçük top ile oynanır. Üst üste dizilen eneklere hızlıca sert bir top atılır. Taşın uzaklığı adımlarla sayılır. Adımlar sayılırken karabağlılara has bir sayma biçimi kullanılır. Tekerleme olmayan bu sayma; “Naldırkaç gıldırkaç gırküç gırkdört gırkbeş...” olarak elliye kadar devam eder. Elliye varıldığında oyun kazanılır. Hiçbir oyuncunun taşı elliye kadar gelmezse, oyun tekrardan başlatılır (KK.13) (KK.122).

1.7.1.47. Seksek Oyunu

Seksek oyunu yörede, “daş gaktırma” , “pato” ve “sektim” isimleriyle de anılmaktadır. Oyunda önce sayışma yoluyla oynama sırası belirlenir. Düz bir zemine tebeşirle sekiz tane birbirine eşit ölçüde bitişik kareler çizilir. Çizilen karelerin içine 1’den 8’e kadar rakamlar yazılır. Birinci seçilen oyuncu, elindeki taşı ilk olarak 1 yazılı kareye atar. Atmak istediği kutuya taşı düşüren oyuncu tek ayak üzerinde zıplayarak tüm kutuları geçer ve dönüş sırasında attığı taşı kutudan alıp başa döner. Art arda olan kutuları geçerken tek ayak üzerinde zıplayan oyuncu yan yana olan kutularda iki ayağıyla yere basar. Oyuncu, kutuları geçerken çizgilere basarsa ya da taşı yanlış kareye atarsa, zıplarken ayak değiştirirse sırasını kaybeder. Oyunu, 1’den 8’e kadar tüm kutuları önce tamamlayan oyuncu kazanmış olur (KK.59) (KK.58) (Gülbüz, 2016:553).

Resim 64.Seksek Oyunu

Kaynak: <https://www.oyunkutuphanesi.com/?s=seksek+oyunu> (Erişim tarihi 19.09.2024)

1.7.1.48. Taş Oyunu

İki adet yumruk büyüklüğünde taşla oynanan oyunda önce bir ebe seçilir. Ebe elinde her zaman bir taş bulunur. Oyun başladığında ebe taşı uzağa fırlatır. Diğer

oyuncuların bir taşı vardır ve bu taş sırayla kullanılır. Oyuncuların hepsi ebenin taşının bulunduğu yere bu taşı atmak zorundadır. Eğer ebenin attığı taş oyuncular tarafından vurulursa, ebe, taşı denk getiren oyuncuyu sırtında taşır. Taşı, ebenin taşına denk gelmeyen oyuncu ebe olmak zorunda kalır. Oyun bu şekilde devam eder (Gürbüz, 2016: 553-554).

1.7.1.49. Taş Gıcırtı Oyunu

En az iki veya üç kişiyle oynanan bu oyunda öncelikle toprak bir alana çukur açılır. Üzerine kalın ve dik bir taş dikilir. Taşın üzerine yumruk boyutunda bir taş koyulur. Başka bir taşla bu taş vurulmaya çalışılır. Taşı vurup uzağa fırlatan oyuncu, oyunu kazanır. Taşı fırlatan oyuncu “gop gıcırtı” diyerek taşı atar. Oyuna özel tekerleme yoktur. Karabağlılara özgü bir oyundur (KK.102) (KK.86) (KK.67).

1.7.1.50. Tongili (Yeditaş) Oyunu

Oyun yedi tane yüzeyi düzgün yassı taş ve bir adet plastik top ile oynanır. Yedi taş üst üste dizilir. Oyuncular arasından bir ebe seçilir. Diğer oyuncular yaklaşık beş metre uzaklıktaki bir çizgide sıralanır. Sırayla kullandıkları bir topla taşlar devrilmeye çalışılır. Taşlar devrildikten sonra ebe oyuncuyu kovalamaya başlar. Kaçan oyuncular ebeye yakalanmadan taşları geri dizmeye çalışır. Ebe bir oyuncuyu yakalarsa ya da topla bir oyuncuyu vurursa yakalanan oyuncu ebe olur, oyuncular ebeye yakalanmadan taşları dizebilir, ebe değişmez ve oyun tekrar başlar (Gürbüz, 2016: 554).

Resim 65. Tongili Oyunu

Kaynak: <https://www.oyunkutuphanesi.com/oyun/yedi-7-kule> (Erişim tarihi 19.09.2024)

1.7.1.51. Topaç Oyunu

Tek veya birden fazla kişiyle oynanabilen bu oyun; topaç ve bal mumuna batırılmış ip ile oynanır. Şimşir ağacından yapılan topaçlar, yumurta büyüklüğünde, piramitsel görünümde, ucu sivri şekildedir. Topacın ucuna kabara denilen ve yerde

dönmesini sağlayan çivi çakılır. Burada önemli olan topacın dengesidir; çünkü denge güzel olursa topaç daha fazla döner. Bazı topaçların üst kısmında hızla dönerken vınlama sesi çıkarması için yüzük şeklinde metal bir halka olur. Topaca bal mumu yedirilmiş ip sarılır. İpin bir ucuna düğüm atılarak ip orta parmağa takılır, diğer ucu ise topacın ucundaki çividen başlayarak topacın üzerine enlemesine sarılır. Daha sonra topaçlar oyuncular tarafından ustalıkla ya sırayla ya da aynı anda yere atılır. Oyuncular aralarında zaman tutar, aynı anda döndürülen topaçlardan hangisi daha fazla dönerse o oyuncu kazanmış sayılır (Gürbüz, 2016: 554,555).

Resim 66. Oyunda Kullanılan Topaç

Kaynak: <https://www.oyunkutuphanesi.com/?s=topa%C3%A7> (Erişim tarihi 19.09.2024)

1.7.1.52. Tostopalak Oyunu

Tostopalak oyunu dört kişiyle oynanır. Oyuncular eline birer deynek alır. Bir kişi deyneğini dik bir tahtanın üzerine koyar. Diğer oyuncular biraz yakınına koyduğu bir çubuğa deynek vurur. Bu çubuğun tahtanın üzerinde duran deyneğe gelmesini sağlar. O deyneğe gelen çubuk, deyneği aşarsa oyuncu, kazanır. Çubuk deyneği aşmazsa, tahtanın üzerinde duran deyneğin sahibi oyunu yener. Oyun çelik oyununa benzemektedir (KK.13) (KK.122).

1.7.1.53. Tura Oyunu

Genellikle düğünlerde oynanan bu oyun, ucu düğümlü bir urgan parçasıyla oynanır. Düğün zamanı köyün gençleri bir meydan da iki gruba ayrılır. Bu sırada davullar, Köroğlu ezgisini çalar. Gruplar karşılıklı olarak fiziki açıdan kendilerine denk olarak düşündükleri oyuncuların karşısında sıraya girerler. Turalarla birbirlerine vuracakları için oyuncular, bacaklarına kalın kumaşlar ya da keçe parçaları sarar. Birbirlerine tura ile vurmaya başlarlar. Vurma işine dayanamayan canı çok acıyan oyuncu kaçar, böylece oyundan çıkmış sayılır ve onun yerine grubundan başka biri gelir. Kaçan oyuncu hangi

grupta fazlaysa o takım oyunu kaybeder. Ceza olarak kaybeden grup oyunun sonunda çerez veya başka bir şey almak zorundadır. Oyun yörük ve karabağ köylerinde yaygındır (Gürbüz, 2016:555-556) (KK.86) (KK.83).

1.7.1.54. Uzun atlama (Uzun eşek- Çoturum eşek)

Erkekler arasında oynanan, bir oyundur. Üç beş oyuncu arka arkaya sıralanıp, eğilerek duvara doğru köprü oluşturur. Diğer oyuncular da köprü oluşturan oyuncuların sırtına atlamaya çalışır. Duvara en yakın kim atlarsa oyunu o kişi kazanır (KK.49) (KK.74).

1.7.1.55. Üç Bacak Oyunu

Oyunda öncelikle bir daire çizilir ve dairenin içerisine üç kısa sap koyulur. Bu üç kısa sapa “üç bacak” adı verilir ki oyunun adı da buradan gelmektedir. Bu kısa saplara oyuncular tarafından, uzaktan değnek atılır. Oyunun amacı kısa sapları dairenin dışına çıkarmaktır. Üç beş kişinin oynadığı bu oyunda en son sapı çıkaran oyunu kazanır (KK.86).

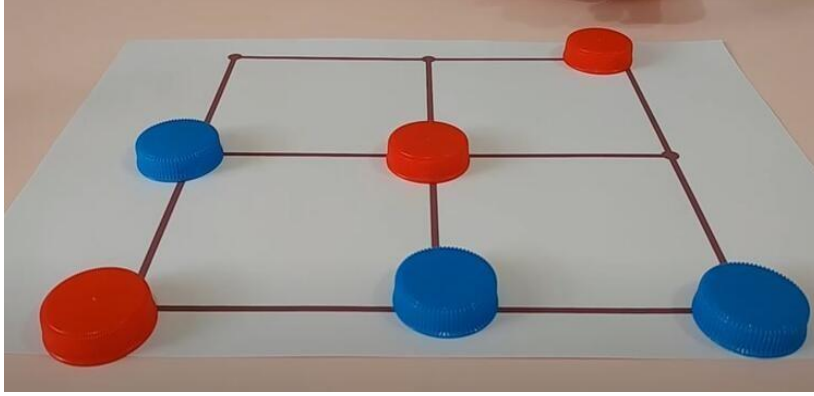
1.7.1.56. Üç Kas Kap Oyunu

Üç kas kap, dere kenarlarında nemli çimenlerin kazılmasıyla oynanan bir oyundur. Kaynak kişiler oyunu “karşılıklı üç tane çukur kazardık, içine çevredeki taşlardan saymadan koyardık. Çukurların birine az uzaktan top atardık. Çift sayılı taşların olduğu çukura gelirse yenerdik. Tek sayılı olan taşlara gelirse karşıımızdaki kişi yenerdi” diyerek açıklamaktadır. Bu oyun bazı yerlerde garev, karev oyunu olarakta bilinmektedir (KK.106) (KK.35) (KK.68) (KK.77) (KK.17).

1.7.1.57. Üçürcüm

İki kişi ile oynanan bu oyunda, her oyuncunun kendine ait üç taşı vardır.Oyuncuların taşlarının karışmaması için farklı renklerde taşlar kullanılmaktadır. Zeminde bir kare çizilir, çizilen karenin ortasına dikey ya da yatay çizgi çekilmesiyle oluşan küçük karelerinin kesişim noktalarına oyuncuların istedikleri şekilde taşlarını sırayla yerleştirmesiyle oyun başlar.Oyuncular,taşlarını yerleştirirken avantajlı olma durumunu göz önünde bulundururlar. Oyunun amacı oyuncuların taşlarını yatay, dikey ya da çapraz bir çizgi haline getirebilmektir. Her oyuncu sırayla bir taşını, komşudaki boş bir noktaya geçirir ve üçlü bir sıra oluşturmaya çalışır. Taşlarını bir çizgi haline getiren ilk oyuncu oyunu alır.Yetişkinler de bu oyunu oynamaktadır (Gürbüz, 2016: 557).

Resim 67. Üçürcüm Oyunu

Kaynak: <https://www.oyunkutuphanesi.com/?s=%C3%BC%C3%A7ta%C5%9F> (Erişim tarihi 19.09.2024)

1.7.1.58. Vızıldak

Oyunun araç gereçleri, dört veya iki delikli düğme, sağlam ince bir iptir. Eskiden yassı bir taşın üzerine iki delik açılmaktayken günümüzde bunun yerine düğme kullanılır. İp, düğme deliklerinden geçirildikten sonra uçları bağlanır. Baş parmaklar, iki taraflı olarak ipe geçirilir ve düğmenin tam ortaya gelmesi sağlanır. Düğme ileri hareketle sallanır, arkasından baş parmaklar yatay yönde birbirine yaklaştırılıp, uzaklaştırılır. Düğme bir öne bir arkaya hızla dönmeye başladığında "vızzıık vızzıık" diye ses çıkarır. Bu sestten dolayı oyunun adı "vızıldak"tır. Oyun, karşılıklı oynandığı zaman, hangi oyuncunun ipi koparsa o kaybetmiş olur (Gürbüz, 2016: 557).

Resim 68. Vızıldak Oyunu

Kaynak: <https://www.oyunkutuphanesi.com/oyun/vin-vin>

1.7.1.59. Yağ Satarım Oyunu

Yağ Satarım: Kızların oyunudur. En az beş kişi ile oynanır. Ortaya oturan arkasına bakmaz. Dışta halka şeklinde el ele tutuşan kızlar, onun etrafında dönerken “Yağ satarım,

bal satarım, ustam ölmüş ben satarım” şarkısını söylerler. Daha sonra dönenler birden yere oturur ve içlerinden birini ebe seçerler. Ebe elindeki mendili oturanlardan birinin arkasına bırakır. Halkadakiler mendilin kime bırakıldığını bilmezler. Eğer mendilin bırakıldığı kişi, mendilin ona bırakıldığını farketmezse, mendili bırakan kişi mendili yerden alıp, mendilin bırakıldığı kişiye vurur ve o kişi ebe olur (KK.46).

Resim 69.Yağ Satarım Oyunu

Kaynak: <https://www.oyunkutuphanesi.com/?s=ya%C4%9F+satar%C4%B1m+oyunu>
(Erişim tarihi 19.09.2024)

1.7.1.60. Yaka oyunu

Yaka oyunu en az beş altı kişiyle oynanır. Bir çukur açılır. İçine bir dal koyularak, oradan karşı oyuncuya sektirilir. Karşı oyuncu onu yakalayamazsa ocak olur. Yani yanar, elenir. İki takımdan birinin bütün üyelerinin ocak olmasıyla oyun sona erer ve karşı takım yener. Bu zamana kadar karşılıklı dal sektirmeye devam edilir. Karabağlılar arasında yaygın bir oyundur (KK.117).

1.7.1.61. Yeldirme Gıcırı Oyunu

Gıcır, bir taş ortalananarak koyulan düz tahtadır. Yükselip, alçalma özelliğiyle tahteravalliye benzer. Enek ise saban demirine verilen isimdir. Yeldirme gıcırı iki kişi tarafından oynanır. Önce bir taşın üstüne gıcır dikilir. Ardından enek demiri belli bir mesafeden, hızlıca gıcıra atılır. Gıcırı yerinden oynatan oyuncu eneği alıp başlangıç çizgisine gelmek zorundadır. Başlangıç çizgisine gelirse, oyuncu yener. Eğer rakip oyuncu gıcırı düzeltip, eneği getirir ve bir de diğer oyuncuya el vurursa, oyunu kendisi alır. Oyun karabağlılar arasında yaygınlık göstermektedir (KK.13) (KK.122).

1.7.1.62. Yesir Oyunu

Yesir oyununda, oyuncular üç veya beşer kişi halinde iki gruba ayrılır. Karşılıklı durup, önlerine birer taş dikerler. Ortadaki kalenin yanına iki takımdan birer kişi çıkar.

Bir oyuncu ebe olur, diğeri de karşı kaleye geçmeye çalışan oyuncudur. Ebe, karşı kaleye geçmeye çalışan oyuncuyu kovalar. Eğer, çıkan kişiden biri, ebe olan oyuncunun eli değmeden, karşıya geçerse, rakip kalesini alır. Ebe olan oyuncu karşı takıma el değdirirse karşı takımın oyuncusunu esir alır. Oyun daha türkmen, yörük ve karabağlılar da yaygındır (KK.60) (KK.13) (KK.122).

1.7.1.63. Yüzük Saklama Oyunu

Yüzük saklama oyunu; bazen ev içinde komşu çocukları arasında bazen de köy odalarında büyükler tarafından oynanır. Bir çorabın ya da mendilin içine yüzük saklanır. Karşıdaki oyuncu yüzüğü bulmaya çalışır. Oyun muhacir, türkmen ve yörüklerde yaygındır (KK.42) (KK.60).

1.8. HALK HEKİMLİĞİ

Halk hekimliği kavram olarak “Halkın olanakları bulunmadığı zaman veya başka nedenlerle hekime başvuramayınca veya başvurmak istemeyince hastalıklarını teşhis ve tedavi amacıyla uyguladığı yöntem ve işlemler.” şeklinde tanımlanmıştır (Boratav, 1984:122).

Hastalık ve sağlık kavramlarına yüklenen anlamlar kültürden kültüre farklılık göstermektedir. Hastalığın giderilmesi, onu ortaya çıkaran nedenle ilişkiliyken bu nedenleri biçimleyen de kültürel yapıdır. Her toplumda hastalıkların tanımlanmasında ve sağaltımında, sözel yolla aktarılacak geçmişten devralınan, geleneksel bilgiye ve tecrübeye dayalı uygulamalar mevcuttur (Özkan, 2012:308). Bu uygulamaları icra eden kişiler ocaklardır. Emirdağ ilçesindeki ocaklarda el verme/alma töreni ve köslü, siğil, sütçe, yılcık, sızı, al, kabakulak, küpleme, kulunç , karaaslan, hafakan, sıtma, dabaz, yel bağı, göbek düşen, ısırgı, karayanık, dermeğe, kumarcık, çakma, sarılık, bulgurlama ocaklarına aşağıda yer verilecektir. İlçe de toplam da 24 ocak bulunmaktadır.

1.8.1. Ocaklar

Geçmişte, sağlık hizmetlerinin yaygın olmadığı zamanlarda insanlar hastalıkları, uzun bir bilgi birikimi ve deneyim sonucunda elde ettikleri, geleneksel tedavi yöntemleriyle iyileştirmektedir. Orta Asya’dan beri süregelen, Dede Korkut anlatmalarında dahi izine rastladığımızı halkın hastalıklara yönelik bu geleneksel tedavi çözümleri, pratik ve uygulamaları günümüzde varlığını “ocaklar” etrafında sürdürmektedir. Ocak; bazen geleneksel tedavi uygulamalarını yapan kişiyi, bazen de hastalıklara şifa olan türbe veya yatırı tanımlarken kullanılan bir kavramdır. Emirdağ ilçesinde ocakların geçmişten getirdiği gelenekleri hala sürmektedir. Bu ocaklar atanın,

dede veya babannenin ya da bir büyüğün, kan bağı olan kişiye el vermesiyle geçmektedir. Atasından el alan kişi onun geleneksel tedavideki bilgi birikimi ve pratiklerini de öğrenir, bunu uygular. Modern tıbbın çare bulamadığı hastalıkların sağaltılması ve iyileştirilmesi konusunda bu ocaklara halen daha gidilmektedir. Halk arasında ocakların hastalığı iyileştirmesi “kesmek ve tutmak” deyimleriyle açıklanır. Örneğin “bu hastalığı şu ocak keser, köslüyü bu tutuyor” gibi deyimler kullanılmaktadır. İlçe de bulunan ocaklar genellikle; ağrı, sızı, deri ve çocuk hastalıkları etrafında kendini gösterir. Ayrıca ocaklar kendi tedavi edemediği hastalık olduğunda, doktora yönlendirmektedir.

1.8.1.1. Ocaklarda El Verme/Alma Töreni

Hastalığın geleneksel tedavi yöntemini bilen kişi, sadece kan bağı olan kişiye el verebilir. Eğer kişi, kan bağı olan kişiye el vermeden ölürse, kan bağı olan kişi başka bir aileye ocak görevini devredebilir. El vermeden önce kişiye mutlaka geleneksel tedavi yöntemi anlatılır. Bir şekere veya bisküviye dua okunur, sonra tükürülür. El verilecek kişiye yedirilir. Bir başka yöntemle ocağın devredileceği kişinin eli üç kere öpülür ve eline okunmuş para koyulur. Suyu dua okuyup, üflenerek kan bağı olan kişiye içirildiği de görülmektedir. Bütün bu yöntemler el verme töreninde yapılan uygulamalardır.

1.8.1.2. Köslü (Kör höslü) Ocağı

Köslü ocağı halk ağzında kör höslü olarak bilinir. Halkın tanımladığına göre yumru yumru şişip, kabaran, mor renkli siğil büyüklüğünde, içinden irin çıkan bir deri hastalığıdır.

Köslüyü kesmek, yani iyileştirip, tedavi etmek köstebek toprağıyla gerçekleşir. Köstebek yer altını kazarak yüzeye kabarık bir toprak atar. Onun geçtiği yerler yüzeye çıkan bu kabarık topraklarda kendini belli eder. Hastalığa sahip olan kişi ocağa gittiğinde bu topraklardan yedisinin sayılması sekizinci toprağından alınması istenir. Toprak getirildiğinde ocak bunu çamur haline getirir ve kırk yumru olacak şekilde parçalar. Dua okuyarak şişliklerin üzerinde gezdirir. Ardından bu çamurları bir beze koyar ve hasta olan kişiye verir. Hasta olan kişi bu bezi karanlık bir odaya asar. Çamur kurudukça köslü de kurur. Hastanın, köslü geçene kadar perhiz yapması; bulgur, düğü, soğan ve sarımsak yememesi gerekir. Perhizi ocak tavsiye eder. Genel itibariyle hastalık böyle geçirilmeye çalışılsa da başka yöntemlerle tedavi eden ocaklar da bulunmaktadır. Bu yöntemler şöyle açıklanmıştır;

“Ocak olan kişi köstebeğin geçtiği topraktan çamur yapar, hastalıklı bölgenin üzerine sürer. Ocakta her zaman bulunan tatlı hamurdan yaptığı ekmeği hastaya yedirir. Perhiz verir.”

“Köstebeğin değtiği topraklar y zeyeye kabarık olarak çıkar. Yedi kabarık toprak sayıldıktan sonra sekizincisine yumurta dikilir. Arkaya bakmadan geri ocağa gelinir. Orada perhiz verilir.”

“K sl y  geçirmek için önce evelik kökü çıkartılır ve küçük çaprazlar atarak kesilir. Kur’andan ayet yazılır. Ayet sığmasa bile yazıyormuğ gibi yapılır, harfler üst üste çizilir. Hasta olan kişiye verilir, oda bu evelik kökünü duvara asar. Bu kökten   yaprak düşerse, evelik kökünün kuruduğu anlaşılır. Kuruduğunda k sl  de kurur.”

“Ocaktan buğday alınır, k sl n n teptiği yedi toprağa buğdaylar yerleştirilir. Arkaya bakmadan ocağa gelinir. Perhiz verilir.”

“Köstebeğin yukarı çıkarttığı her toprağın t mseğinden birer tane alıp, zeytinyağıyla birlikte ısıtılıp, karıştırılır, iltihablı bölgeye sürülür. Okuyup t k r l p eline ekmek verilir.”

1.8.1.3. Siğil Ocağı

Bilindiği üzere siğil HPV virüsünün bir kesikten veya yaradan vücuda bulaşmasıyla büyüyen bir deri hastalığıdır. İlçede tedavi yöntemleri farklılık gösterdiğinden, siğilin tedavisi maddeler halinde gösterilecektir.

“Siğil ocağına gidilir. Kopya kalemikle siğile okunur, ayet yazılır. Ardından yuvarlak içine alınır.   gün boyunca ocağa gidip aynı işlem tekrar edilir.”

“Telli bir ağacın, telleri siğile batırılır. Arkasından kırk tane okunmuğ pirinç verilir. Tellerle, kırk okunmuğ pirinç, k r kuyuya atılır. Arkaya bakmadan eve dönülür. İhlas ve Fatiha sureleri okunur.”

“Siğil kaç taneyse sayılır ve baş kısımları kanatılır. Ardından sığır kuyruğunun sarı olan çiçekleri alınıp, siğile dua okunarak sürülür. Okunan dua İhlas ve Fatiha sureleridir.”

“Okunarak, arpayla etrafı çizilir, siğil dökülür.”

“Elmanın yarısı bölünüp, siğil olan kişiye yedirilir, diğer yarısı hasta olan kişi tarafından karanlık bir yere atılır. Kişi arkasına bakmadan evine döner.”

“Siğile önce ihlas suresi okunup, üflenir. Keven dikeninin  ları alınıp, çarpı işareti olacak şekilde siğile sokulur. Diken kendiliğinden düşene kadar orada bekletilir. Keven dikenini düştüğünde siğil kurur.”

“Un, arpa ve tuz karıştırılmış halde ocaklarda bulunur. Siğilin üzerine temiz bir bez yırtılıp, konulur. Üstüne un, arpa ve tuz karışımı eklenir. Dua okunur, ardından bez, içinde un arpa ve tuzla, kese haline getirilir. Hastadan o keseyi, işlenmedik kuyuya atıp, ihlas ve fatiha surelerinin okunması istenir. Okuduktan sonra hasta keseyi kuyuya atar, arkasına bakmadan geri ocağa gelir. Geldiğinde, perhiz verilir. Bulgur, buğday türleri, ekşi, üzüm, soğan ve sarımsak yenilmemesi tavsiye edilir.”

1.8.1.4. Sütçe Ocağı

Sütçe çocuklarda görülen bir hastalıktır. Karın ağrısı ve halsizlik yapar. Tedavisinde; ocağa götürülen çocuğun dualarla önce karnı ovalanır. Ardından ocağın okunmuş külünden çocuğun karnına dökülür. Bu şekilde biraz daha ovalandıktan sonra çocuğa ocak ekmeğinden yedirilir. Eve gittiğinde tartmadan bir avuç üzüm yemesi söylenir. Son olarak perhiz verilir, bulgur ve sarımsak yememesi tavsiye edilir.

1.8.1.5. Yılcık (Kemik Veremi) Ocağı

Halk arasında yılcık olarak bilinen deri hastalığı, genellikle hayvanlardan geçen bir enfeksiyondur. Kırmızı, kabarık ve döküntülü olarak seyreden hastalığın tedavisi ocaklarda yılcık taşlarıyla yapılır. Bu taşlar bir önceki nesillerden kalmadır ve arpa ununun içinde saklanır. Söylenenlere göre “arpa unu yılcık taşının yemeğidir.” Ocak olan kişi önce taşı, ağrıyan bölgenin üzerinde gezdirir. Taş yapışırsa hastalığın yılcık olduğu anlaşılır. Yılcık tedavisinde toplanan pis kanın çintilip, çintilmeyeceği hastaya sorulur. Hastanın istemesi durumunda, jiletle küçük kesikler atılır. Üzerine şeker yakılır ve sürülür. Bazı yerlerde arpa unu basılır. Ocakta her zaman bulunan okunmuş ekmekten verilir.

Resim 70.Yılancık Taşı

1.8.1.6. Sızı Ocağı (Yılancık) Ocağı

Halk arasında vücutta gezen ağrıya, sızı denilmektedir. Yılancığa benzeyen bir hastalıktır. Hatta yılancık ocağı olarak tanımlanmaktadır. Fakat diğer yılancık ocaklarından farklı olarak bu ocakta yılancık taşı kullanılmamakta, türbeye bağlı bir tedavi yöntemi uygulanmaktadır.

Modern tıbbın çare bulamadığı, ağrı, sızı ve romatizması olan hastalar Tez köyünde bulunan Sızı dedesine gitmektedir. Sızı dedesi bir türbedir. Türbede bulunan yatırım sızıya iyi geldiği bilinmektedir. Sülale lakabı ırhamlı olan kişiler ve başka iki hane bu ocaktır. Yatırla soy bağları bulunduğu sızı ocağına onlar bakmaktadır. Burada kadın ve erkek hastalara bakan ayrı ocaklar bulunmaktadır. Ocağın el alan son temsilcisi, çocukluğunda dedelerine ağrısı, sızısı olan hastaların geldiğini, onlarında bu hastalığı cıgakla apsınlayarak tedavi ettiğini, hastalığı geçen kişilerin de sızı dedesinin yanında kurban kestiğini belirtmiştir.

Hastalığın tedavi sürecinde öncelikle ağrıyan yer, hasta isterse çintilir ve yağlanır. Dolu giden boş gelmez düşüncesiyle hasta, ocağa bir kurbanlık, horoz veya tavuk getirir. Sızıyı tutan kişi hastanın getirdiği horozu ya da tavuğu keser. Kurbanlık, tam kesilmezse sızı da kesilmez. Kurban kestikten sonra ocak olan kişi eliyle hastanın ağrıyan yerlerine dokunur. Ardından hastaya üç gün perhiz verilir. Hastanın iyileşmesi için pilav türü, sarımsak ve soğan yememesi gerekir.

1.8.1.7. Al Ocağı

Yenidoğan bebeklerin hasta olması ve hastalığının sebebi bilinmemesi durumunda, al bastığı düşünülür. Al basan bebekler için çeşitli tedaviler bu ocakta gerçekleşir. Al basmasını önlemek için ocaktan okunmuş, al renkli bir bez parçası getirilir. Bebeğin üstüne veya yastığının altına bu bez parçası konur ve kırk boyunca yeri değiştirilmez. Böylece bebek, al basmasından korunur. Günümüzde al ocağı yaygınlığını kaybetmiştir.

1.8.1.8. Kuduz Ocağı

İlçe halkı tarafından kuduz ocağının, İscehisar'a bağlı Seydiler beldesinde bulunduğu bilinmektedir. Anlatılanlara göre orada bulunan Hasan Basri Türbesi'ne köpek ısırması sonucu kuduz olanlar gitmektedir. Gerçekte yaşanan köpek ısırmasının yanı sıra rüyada köpeğin kendisine saldırdığını görüp bu sebeple kuduz olacağını düşünerek, bu ocağa gidenlerde bulunmaktadır.

1.8.1.9. Kabakulak Ocağı

Kabakulak bilindiği üzere bir çocuk hastalığıdır. Bu hastalığa ateş, şişlik ve yutma güçlüğü de eşlik eder. Ocaklarda kabakulağın tedavisi için yanık tava bulunur. Yanık tava ateşin üzerinde bekletilip, dibinin kararması beklenilir. Dibinde bulunan haran karası, kabaran kulak arkasına dua okunarak, sürülür. Bazı yerlerde bu haran karasına yumurta da eklenir. Kulağın üzerine kalemle arapça ayet yazarak, çeşitli uygulamalarla tedavi yapanlarda bulunmaktadır.

1.8.1.10. Küpleme Ocağı

Gaz sancısı çeken, karında şişlik oluşan çocukların tedavisi küpleme ocağı tarafından yapılır. Ocak olan kişi, öncelikle çocuğun gazının olup olmadığını karnına hafifçe vurarak anlar. “Küp” sesi geldiğinde gaz olduğu anlaşılır. Bunun giderilmesi için belirli dualar okunarak çocuğun karnı ovalanır. Bazı yerlerde karın ovalanırken kül de dökülür. Tedaviye çocuğun sancısı hafifleyene kadar devam edilir.

1.8.1.11. Kulunç Ocağı

Kulunç tutulması, kasların kasılmasıyla ortaya çıkar. Tedavisinde ocak olan kişi; önce soba da ateş yakar. O ateşin közlerinden alıp, zeytinyağı ve kına karışımının içine katar. Bir süre karıştırdıktan sonra bu karışımı havluya döker. Ardından havluyu kasılan bölgeye sıcak bir halde basar. Havluyla birlikte ovalar. Bunları yaparken bir yandan dua okur. Böylece tedavi sağlanır.

1.8.1.12. Karaaslan (İtburnu) Ocağı

Göz kapaklarında bulunan ve uçları kirpik diplerine açılan yağ bezelerinin tıkanması sonucu gözde oluşan iltihaplanma, halk arasında it dirseği, itburnu, ipburnu ve karaaslan olarak isimlendirilir. Tedavisinde ocak olan kişi, kuyruk yağını eritip it dirseği olan bölgeye bunu sürer. Daha sonra da tükürür. Böylece hastalığın geçmesi sağlanır. Bazı yerlerde kuyruk yağı yerine başka yağlarda kullanılabilmektedir.

1.8.1.13. Hafakan ocağı:

Hafakan; korkuyla oluşan yürek oynaması, çarpıntı ve heyecan anlamını taşır. Ruhsal bir sıkıntı getiren hafakanın karnın bir yerinde biriktiği ve bunalım yarattığı düşünülür. Hatta bu konuda hafakanlar bastı, hafakanım kalktı gibi deyimler kullanılır. Hafakan basan kişinin tedavisinde hastanın karın bölgesi çeşitli yöntemlerle ovularak, dua okunur. İçte biriken sıkıntının dağılması sağlanır.

1.8.1.14. Sıtma Tedavisi

Sıtma sivrisineklerin ısırması yoluyla bulaşan; titreme, ateş ve terlemeyle kendini gösteren bulaşıcı bir hastalıktır. İlçede bunun tedavisi için, devamlı akan çeşmelere bakılır. Bu çeşmelerin altındaki soğuk çamur alınıp eve götürülür. Tüm vücuda sürülür. Çamurun ateşi ve mikropu alması sağlanır. Böylece sıtma hastalığı hafifler veya tamamen vücuttan atılır.

1.8.1.15. Dabaz Ocağı

Dabaz, alerjik bir deri hastalığıdır. Tıptaki adı ürtikerdir. Halka göre çok üşüyen kişiler de , soğukta fazla kalanlar da ortaya çıkar. Tedavi olmak için ocağa gidenlerin belirttiğine göre; tedavi olarak önce dua okunup, hasta olan bölgelere tükürülür. Ardından ocak ekmeği yedirilir. Yumurta ve süt ürünleri hastalık geçene kadar yasaklanır.

1.8.1.16. Yel Bağı (Yel Girmesi) Tedavisi

Herkes tarafından bilinen yel girmesi; yoğun rüzgara maruz kalma sonucunda, eklemlerde ağrı ve tutulmalarla kendini gösterir. Buna özel bir ocağın olup olmadığı bilinmese de, halk arasında yel bağı olarak adlandırılan, bir tedavi yöntemi bulunmaktadır. Tedavi de önce birden fazla ipe ihlas ve fatiha sureleri okunur. Bu ipler, yel nereye girdiyse oraya bağlanır. Ağrı geçene kadar da ipler burada bağlı halde kalır. Böylece, hastanın şifa bulması beklenir.

1.8.1.17. Dolama Tedavisi

Dolama tırnak ve tırnak çevresinde cilt dokusunun enfeksiyon kapması sonucu oluşan bir deri hastalığıdır. Bu hastalık ilçede soğuklu otuyla (semiz otu) tedavi

edilmektedir. Önce soğuklu otu dövülür, ardından siyah zeytin ezilir. Karıştırılıp dolamanın çıktığı bölgeye sarılır.

1.8.1.18. Göbek Düşen Ocağı

Göbek düşmesi, biyerden kontrolsüzce düşme, ağır kaldırma sonucu göbek kısmında olan ağrıyla kendini gösterir. Göbek düşen ocağı çeşitli yöntemlerle karnı yerine getirir. Tedavi aşamasında göbeği düşen kişinin karnına önce kasnak ve tesbih koyulur. Tavayla kasnak ve tesbih çevrilir, böylece karın sıkıştırılır. Bazı yerlerde karın sıkıştırılırken, oklava ve hevikli ağzı geniş taş kullanılır. Karın sıkıştırıldıktan sonra ocak olan kişi hastayla sırt sırta verir. Kollarını hastanın koltuk altından geçirip sırtına alır. Böylece göbek yerine getirilir. Hasta, ocağa üç gün boyunca aç karna gelmeye devam eder. Tedavi üç gün sürdükten sonra biter. Bittiği gün kişiye perhiz verilir, üzüm yemesi tavsiye edilir. Ardından ocak ekmeği verilerek evine yollanır.

Ayrıca bu ocak gebelerin bebeğinin ters dönmesi durumunda, doğumun zorlaşmaması adına bebeği düzeltebilir. El alan kişi tarafından, gebe olan hastanın karnı köpükle ovalanarak, bebek doğuma hazır hale getirilir.

1.8.1.19. Isırgı Ocağı

Isırgı, yüzde çıkan alerjik ve kaşıntılı bir deri hastalığıdır. Tedavisi genellikle iki farklı şekilde yapılmaktadır. Birinci tedavi yönteminde; ısırgan otu, şekerle birlikte kaynatılır. Bir çaputa bu karışım dökülür. Üç ihlas üç fatiha suresi okunarak ısırgı çıkan bölgeye sürülür. Böylece alerjinin geçmesi, kaşıntının azalması beklenir.

İkinci tedavi yönteminde ise kaynar suyun içine şeker ve karınca yuvasından alınmış bir toprak atılır. Bu karışım kaynatıldıktan sonra dua okunarak, bez yardımıyla ısırgı olan bölgeye sürülür. Ardından hastaya ocak ekmeği verilerek perhiz yapması söylenir. Perhizde hastanın bulgurlu yemeklerden uzak durması gerekir.

1.8.1.20. Karayanık Ocağı

Karayanık iltihaplı ve tehlikeli bir hastalıktır. Ağızda veya herhangi bir yerde kahverengi ve siyah lekelerle kendini gösteren bu hastalığın tedavisinde, eski zamanlarda kara merhem kullanılmaktadır. Kara merhem önce ısıtılarak eritilir. Ardından açık yaraya sürülür. Bir başka yöntemle ocaklı kişi, bir tavaya su doldurur ve ısıtır. Üzerine toz şeker atar. Karayanık olan yere bu şekerli sıcak suyu basar. Ocak ekmeği vererek, aynı tedavi yöntemini evde dualarla birlikte, hastanın yapmasını ister. Üçüncü bir yöntem olarakta kaynatılan suyun içine kırmızı boyası çıkacak, bir bez atılır. Yaranın üzerine bu kaynatılan

sudan dökülür. Bütün bu farklı tedavi yöntemlerinden sonra hasta evine gitmeden ocaklı kişi, hastaya perhiz yapmasını, kuru üzüm ve pekmez yemesini tavsiye eder.

1.8.1.21. Dermeğe (Termeğe/ Temreğ) Ocağı

Genellikle termeğe olarak anılan hastalık, egzamaya benzeyen kaşıntılı ve döküntülü bir deri hastalığıdır. Bu hastalığın geleneksel tedavisinin en önemli kısmı Kur'ân-ı Kerim'deki Zuhurf suresi, 79.ayette bulunan bir duadır. Bu duanın temre hastalığına iyi geldiği bilinmektedir. Ocaklı olan kadın veya erkek, termeğe olan kişi için bir kreme bu duayı okur. Ardından kremi hastalığın olduğu bölgeye sürer. Bu şekilde üç gün tedaviye devam eder. Bir diğer tedavi yönteminde termeğe olan bölgenin üzerine bahsi geçen ayet yazılarak, etrafı kopya kalemi, arpa veya kiremitle çizilir. Böylece iyileşme sağlanır. Üçüncü bir yöntem olarak evelik köküne bu ayet üç kere yazılır. Sığmasa da ocaklı kişi, harflerini yazıyormuş gibi yapar. Önemli olan inançtır. Ayet yazıldıktan sonra evelik köküne üç çizik atılır. Temreğ olan kişiye verilir. Hasta bu evelik kökünü evin karanlık bir köşesine asar ve kurumasını bekler. Kurduğunda termeğe de kurur. Son olarak bir yöntem daha vardır. Bu yöntem de keseyle, üzerlik otu birbirine nüfuz edecek şekilde sıcak suyla yıkanır. Sarımsak, katran ve tuzlu tereyağ ile ayrı bir yerde ilaç yapan ocaklı, kesenin üzerine bu ilacı koyar. Sıcak halde termeğe olan bölgeye basar. Üç gün boyunca aynı şekilde tedavi yapılır. Son olarak bazı yerlerde termeğe çintilerekte tedavi edilebilir.

1.8.1.22. Kumarcık Sıçanı Ocağı

Sinek sıçması olarakta bilinen hastalık, burundan giren sineğin göz veya boğazda kurtçuklar oluşturmasıdır. Bu kurtçuklar gözlerin yaşarmasına ve şişmesine sebep olur. Hastalığın geleneksel tedavisi bazen kayısı çekirdeğinin içinin çıkarılıp göze veya boğaza damlatılmasıyla bazen de hastalığa özel bir ot olan kumarcık otunun, yakılıp göze sürülmesiyle veya boğazın içine sokulmasıyla yapılır. Bütün bu tedaviler yapılırken mutlaka dua okunur.

1.8.1.23. Çakma (Yakma) Ocağı

Çakma ocağı, uçuğa benzer ucu sivri, sulu bir deri hastalığının tedavisini yapan bir ocaktır. Tedavisinde bu hastalıklı bölgeye çakmak çakılıp, tükürülerek dua okunur. Yara üç gün boyunca aç karna düzenli olarak yakılır. Yakılan yaranın üzerine şekerli sıcak su basılır. Ocaklı “benim değil fatma anamızın eli” diyerek bu işlemi gerçekleştirir. Bir başka tedavi yönteminde civan taşları kullanılır. Bu taşlar birbirine vurulduğunda kıvılcım çıkarır. Çıkan kıvılcım yara olan bölgeye basılarak tedavi yapılır. Son olarakta

iki bıçağın birbirine vurulup, ağzının kapatılıp dua okunmasıyla da yapılan tedaviler bulunmaktadır

1.8.1.24. Sarılık Ocağı

Sarılık ocağı yenidoğan bebeklerin sarılık hastalığına yakalanmaması için bazı uygulamalar yapan bir ocaktır. Tıpkı al ocağı gibi, sarılık ocağında da her zaman için bir okunmuş sarı bez bulunur. Bu sarı bez veya örtü, yenidoğan bebeği olan anneler tarafından ocaktan alınarak eve götürülür. Bebeğin üzerine nefes alacak biçimde örtülür. Ayrıca sarılık olan bebeklerde bu ocakta çintilerek tedavi edilir. Günümüzde bu ocağa sıklıkla gidilmediğinden ilçede herkes tarafından bilinmemektedir.

1.8.1.25. Bulgurlama (Bulgur Püskürtmesi, Bulgurcuk) Ocağı

Bulgurcuk olarak anılan hastalık, elde ve yüzde çıkan kaşıntılı sivilcelerle kendini gösterir. Bu hastalığın tedavisinde öncelikle ocaklı kişi tuzla bulguru bir kasede karıştırır. Karıştırırken hastalığa özel dualar okur. Bu duaların sayılarını kendileri bilmektedir. Ocaklı karıştırdığı bulguru ağzına alır, kısa bir süre bekletir. Ardından hastalığın bulunduğu bölgeye tükürük yoluyla püskürtür. Buna bulgur püskürtmesi adı verilir.

1.8.1.26. Diğer Tedavi ve Uygulamalar

“Muhacirlerde boğaz acısı ve yankısına koraka yapılmaktadır. Koraka, kırlarda bulunan mor renkli, dikenli bir çiçektir. Önce dua okunur ve mor çiçeğin teli yakılır, yakılan bu tel, boğaz ağrısı yaşayan kişinin gırtlığına değdirilir. Böylece ağrı alınır.”

“Muhacirlerde bebek ve çocuklar yorgaca⁸⁵ gelmesin diye avludaki köpek deliğinden üç kere geçirilir ya da yanmayan fırının içine beş dakika koyulur.”

“Kulak sancısı olan çocuğun kulağına bazen süt damlatılır, bazende ıtır çiçeğinin suyu akıtılır. Böylece sancının hafiflemesi beklenir.”

“Günümüzde bu tedavi yöntemi kalmasa da ‘r’ harfini çıkaramayan çocuklar için gadak kesme işlemi yapılmaktadır. Gadak kesme; dilin damağa değdiği sır kısmının, jilette kesilmesidir. Bu kesikten sonra çocuklar gün geçmeden ‘r’ harfini çıkarabilmektedir.”

“İlçede eskiden bademciğin bile ocaklar tarafından alındığı bilinmektedir.”

“Sarılık kesme işleminde çocuğun alını çintilmekte ve çintilen bölgedeki kan üç gün boyunca durmaktadır.”

⁸⁵ Öksürük.

“Kaş düşmesi için kibrit ucunun tozu çıkarılır ve ocak külü karıştırılır. Tükürülerek kaş bölgesine sürülür.”

“Kızamık olan çocuğa; kiremit şekeri yedirilmektedir. Şekerli yiyecekler, kızamığın geçmesinde etkilidir.”

“Günümüzde kurusa da eskiden ilçede bulunan Pınarbaşı göleti, egzaması olan hastalar için bir şifa kaynağı olarak görülmektedir. Üzerinde nazar, büyü bulunan veya egzama, sedef hastalığı olanlar suyun aktığı kısımda uzunca bir süre durur. Burada kişinin üzerine gelen su, onun hastalığının tedavisinde veya nazarını, büyüsünü uzaklaştırma konusunda etkilidir.”

“Saçta oluşan kabuklanmaya mavzer yağı etkilidir. Tedavide önce mavzer yağı saçta dökülür. Ardından sabunla yıkanılır. Başa tülbent geçirilip sabaha kadar beklenilir.”

“Halk arasında vücutta biriken veya doğuştan var olan pis kana, büzmece veya büzmecik adı verilir. Büzmecenin gitmesi için pis kanın akıtılması gerekir. Bunun için jilet yardımıyla büzmeciğin bulunduğu deri üzerinde küçük kesikler atılır. Sırta üç kesik, alın bölgesine bir kesik atılarak çintme işlemi gerçekleşir. Kesik atıldıktan sonra yara üzerine tuz, soğan veya acıyı dindirecek başka bir şey basılır ve ardından bir bezle sarılır. Günümüzde bu geleneksel tedavi yöntemi tercih edilmemektedir (KK.4) (KK.6) (KK.11) (KK.12) (KK.13) (KK.14) (KK.16) (KK.17) (KK.18) (KK.19) (KK.22) (KK.23) (KK.25) (KK.26) (KK.27) (KK.29) (KK.30) (KK.32) (KK.35) (KK.40) (KK.41) (KK.42) (KK.45) (KK.46) (KK.47) (KK.49) (KK.50) (KK.58) (KK.61) (KK.62) (KK.63) (KK.66) (KK.69) (KK.70) (KK.71) (KK.72) (KK.73) (KK.76) (KK.78) (KK.82) (KK.84) (KK.86) (KK.91) (KK.92) (KK.93) (KK.94) (KK.95) (KK.96) (KK.97) (KK.98) (KK.99) (KK.101) (KK.102) (KK.106) (KK.107) (KK.108) (KK.114) (KK.117) (KK.122) (KK.125) (KK.126).”

1.9. HALK TAKVİMİ

İnsanlık, zamanı gün, hafta, ay, yıl gibi belli periyotlara bölerek düzenli bir sistem çerçevesinde algılamak ve hatta sivil veya dinî hayatı bu çerçeve de düzenlemek üzere en azından 6.000 yıldan fazla bir zamandan beri takvimi kullanmaktadır.

Herhangi bir bölge insanının kültürel miras olarak kazandığı doğal olgularla, toplumsal kurumlar ve olgular arasındaki uzun süreli deneyimlere dayalı ilişkilerin kurulduğu tarihsel, töresel, dinsel, eğitsel, inançsal, hukuksal, tarımsal, siyasal, ekonomik bağın anımsama ve anımsatma görevini üstlenmiş olan zaman-hayat ikilisinin bir dizgesi

şeklinde tanımlanan halk takvimi, en genel ifadeyle insan-doğa ilişkilerinde doğanın egemenliğine yenik düşmemek için halk tarafından oluşturulmuştur (Aça,2023: 444).

Emirdağ ilçesinde günümüzde takvim olarak güncel takvim kullanıldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra Emirdağ’nda tarım ve hayvancılıkla uğraşan kişilerde eski takvimin kullanıldığı da görülmektedir. Bu takvime göre yıl sekiz aydan oluşur. Bu sekiz ayın dördü yaz, dördü kış dönemidir. Aylar kırk beş günden oluşur. Yaz ayları 6 Mayıs’ta, kış ayları ise 6 Kasım’da başlar. Günümüz takviminin 8 Kasım tarihinde, kasım ayı başlamaktadır. Bazı yerlerde işçinin, ekimin ve hasat günlerinin ayarlanmasında bu takvim esas alınır. Ayrıca takvimin yaz ve kış aylarının geçmişte farklı adlandırıldığı söylenmektedir (KK.1) (KK.19) (KK.13) (KK.122) (KK.30) (KK.3).

1.10. HALK MUTFAĞI

Çok uzun bir tarihî geçmiş ve çok geniş bir coğrafyada hüküm süren Türklerin beslenme ve mutfak kültürleri oldukça gelişmiştir. Bu gelişen köklü kültür zamanla folklorunda ilgi alanına girmiştir. Günümüzde folklor adı altında yörelerin, illerin, ilçelerin, ülkelerin, çeşitli toplumların mutfak kültürü araştırılmaktadır. Burada Emirdağ ilçesinin halk mutfağı hakkında kısa bilgiler verilerek, ilçede bulunan sosyal yapıya göre hangi yiyecek ve içeceğin hangi sosyal gruplarda daha çok yapıldığı, hangi topluluklara özgü olduğu açıklanacaktır.

1.10.1. Yiyecek ve İçecekler

Emirdağ’ının yöresel olarak; dolgulu köftesi, güveci, karacalar üzümü⁸⁶, koyun yoğurdu ve yumurtalı pidesi meşhurdur. 2021 yılında bu yiyeceklerin Emirdağ’ına aitliği, tescillenmiştir. Diğer taraftan yöre de farklı isimlerle anılan birçok yiyecek türü bulunmaktadır. Ömer Faruk Yıldızkaya bu yöresel yemekleri Her Yönüyle Emirdağ adlı kitabında; arabaşı, dolgulu köfte, güveç, kavut (kağut), topalak (yoğurtlu köfte) ve tutmaç olarak sınıflandırır. Malzemeleriyle birlikte ayrıntılı olarak yapılışını tarif eder. Ayrıca bu yiyeceklerin tarihteki yerlerinden de bahseder. Fikret Akın ise Emirdağ’dan Esintiler adlı eserinde, ilçe de yapılan yiyecekleri; çorbalar, et yemekleri, sebze yemekleri, hamur işleri, pilavlar, boz aşlar, tatlılar, hoşafklar, turşular ve sıra yemekleri olarak sınıflandırır.

⁸⁶ Karacalar üzümüne gelin parmağı adı da verilir. Yöre halkına göre köyün sadece üzümü değil, kavunu da meşhurdur.

Yiyecekler hakkında tarif bilgisinin ayrıntılı alınmaması ve bazı bilinen yiyeceklerin bölgede farklı isimle anılması tarifler konusunda karmaşa yaratacağından, burada ayrıntıya girilmeden, ilçe de adı sıklıkla duyulan yiyeceklerden bahsedilecektir.

1.10.1.1. Türkmen ve Yörüklerin Bulunduğu Köylerde Adı Sıklıkla Duyulan

Yiyecekler

yoğurtlu köfte⁸⁷, arabası⁸⁸, tıptıba, yarma aşı sulu köfte, gavurga⁸⁹, basmaç⁹⁰, takım yemeği⁹¹, yumurtalı pide, salçalı köfte, güveç, türkmen tarhanası ve yörük tarhanasıdır.

Resim 71. Arabası

Kaynak: <https://www.emirdag.gen.tr/haber/arabasi-8445>

Türkmen Tarhanası: Öncelikle kaynatılan yarmayla, yayla zamanı derilere alınan yoğurt, birlikte yoğrulur. Avuç içini dolduracak büyüklükte sıkılır ve kurumaya bırakılır. Kuruyan parçalar, nohut ile birlikte suyun içine atıldıktan sonra suda kaynatılır. Böylece tarhana yumuşar. Ardından keçi pörçüğü (kuyruk yağı) ve kurutulmuş kırmızı acı biber eklenerek, yağda yakılan yarpuzla servis edilir (Yaldızkaya, 1986: 48,49).

⁸⁷ Yöre de topalak ismiyle de anılır. Karabağlılar civci topalağı demektedirler. İnce bulgurun yuvarlanarak, yoğurulmasıyla yapılır. Yoğurulan düğü kalem gibi yapıldıktan sonra küçük toplar halinde tencereye dökülür.

⁸⁸ Genellikle kış günlerinde yenilen bir yiyecektir.

⁸⁹ Buğday ya da bulgurun yağ katılmadan sacın üstüne atılmasıyla yapılan bir yiyecektir. Koyulaşana kadar kavrulduktan sonra saçtan alınır. Çerez gibi yenilir. Buğday ve çekilmemiş bulgurdan yapılır. İçine kenevir tohumu atılır.

⁹⁰ Kırşehir yöresinde oldukça yaygın olan besmeç, Türkmenler de basmaç, Karabağlılar da etli basma olarak anılır.

Temel malzemeleri düğü, kıyma, soğan ve salçadır.

⁹¹ Sıra yemeği de denen takım yemeğinin içerisinde bamya, sarma ve pilav mutlaka bulunur.

Resim 72. Türkmen Tarhanası

Kaynak: <https://www.lezizyemeklerim.com/yemek-tarifi/yogurtlu-tarhana-corbasi-emirdag-usulu/13263>

Emirdağ Koyun Yoğurdu:

Emirdağ yöresinde kaynayan süt ocaktan indirilir ve soğumaya bırakılır. Sütün sıcaklığı parmak ucunu yakmayacak kıvama geldiğinde ise içerisine bir adet kurumamış, yeşil renkte çam kozalağı atılır. İçerisine kozalak atılan sütün üzeri bir örtü yardımıyla kapatılır ve süt 24 saat kadar mayalanmaya bırakılır. Mayalanan yoğurt artık hem yenilebilir hem de daha sonra yoğurt mayalarken maya olarak kullanılabilir. Kozalakтан elde edilen yoğurt uygun şartlarda daha uzun süre dayanmakta ve hiçbir şekilde ekşimemektedir (Karakaya, 2022: 142).

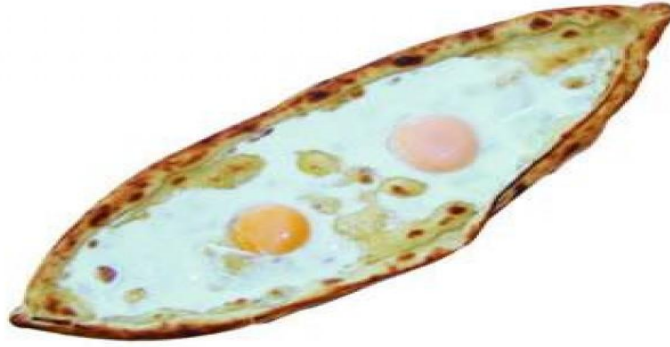
Resim 73. Emirdağ Koyun Yoğurdu

Kaynak: <https://www.afyonturkeligazetesi.com/emirdag-koyun-yogurdu-tescillendi/265>

Yumurtalı Pide: Pide hamuru pide şekline getirilir. İncecik açıldıktan sonra fırına atılır. Hamur hafif sertleşince fırından alınır. İçine ve pide kenarlarına tereyağı eklenerek tekrar fırına sürülür. Pide pişince tekrar fırından çekilir. İçine iki veya üç adet sarıları dağıtılmadan, yumurta kırılır. Tekrar fırına verilir. Yumurtaların akları beyazlaşır beyazlaşmaz, fırından alınıp servise sunulur.

Resim 74.Yumurtalı Pide

Kaynak: <https://www.emirdag.gen.tr/haber/emirdag-yumurtali-pidesi-8449>

Dolgulu Köfte: Köftenin dış kısmı için; kıyma, soğan, yumurta ve baharatlar öncelikle bir kapta karıştırılır. İçine ince bulgur ilave edilip 10 dakika kadar yoğurmaya devam edilir. Yoğurma sırasında uygun kıvamı alması için su ilave edilir. Buzdolabında bir süre dinlendirildikten sonra iç harcı hazırlanmaya başlanır. İç harcının püf noktası kuyruk yağıdır. Kuyruk yağı tuzlu suda haşlanarak doğrandıktan sonra kuru soğanla kavrulur. Kavurma işleminin hemen ardından iç harca baharatlar katılır. İç harcı el ile yuvarlandıktan sonra etrafı dış için hazırlanan harçla kaplanır. Tencerede haşlanır. Sudan çıkarıldıktan sonra sade veya üzerine salçalı tereyağlı sos dökülerek servis edilir.

Resim 75.Dolgulu Köfte

Kaynak: <https://gastroafyon.org/emirdag-dolgulu-koftesi/>

Emirdağ Güveci: Kuşbaşı et toprak tencerenin içine konularak fırına verilir. Et kavrulduktan sonra içine patlıcan, biber, domates, sarımsak doğranır, tuzlanır ve

karıştırılarak susuz ya da çok az su ile pişirilir. Ardından tekrar fırına sürülür. Böylece servise hazır hale getirilir.

Resim 76.Emirdağ Güveci

Kaynak: <https://www.emirdag.gen.tr/haber/emirdag-gueveci-8444>

1.10.1.2. Muhacir Köylerinde Adı Sıklıkla Duyulan Yiyecekler

muhacir tarhanası, dızmana, pesmet ve kolaç gibi hamur işleridir.

Muhacir (Deliorman) tarhanası: Domates ve biberi kaynatıp salça kıvamına getirdikten sonra süzme yoğurt, kaymak ve kuru ekmek katılarak, karılır. Üç gün bekletilir. Kuruduktan sonra ovarak, küçük taneler haline getirilir. Önemli özelliği içine kaymak katılmasıdır.

Hamur işleri:Muhacirlerde hamur işi yaygındır. Dızmana (göçmen böreği), pesmet (mayasız pişi), kolaç (mayalı pişi), kırma börekleri ünlüdür. Kobalak adını verdikleri atıştırmalık kurabiyeleri vardır. Kobalak; kurabiye hamurundan yapılır. Küçük küçük kesilen hamur ters yüz edilerek muska şekline getirilir. Mevlana şekeri gibi tepsiye dizilir. Tatlı ve tuzlu olarak çeşitleri vardır. Trakya’da pişiye kobalak denilmesine karşın Emirdağ’da bulunan muhacirler kurabiye türünde bir yiyeceğe kobalak adını vermektedir. Düğünlerinde pilav, kuru fasulye, çorba, et mutlaka bulunur. Yahni, keşkek gibi yemekleri de vardır. Karanfil baharatını içecek ve yiyeceklerde kullanmaya özen gösterirler. Çörek otunun ise ölümden başka her şeye deva olduğunu, nazara karşı koruduğunu belirtirler.

Resim 77.Dızmana

Kaynak: <https://yemek.com/bulgaristan-gocmenlerinin-cilginlar-gibi-sevdigi-15-lezzet/>

1.10.1.3. Karabağ Köylerinde Adı Sıklıkla Duyulan Yiyecekler

dumbul, kasım kömbesi, ferik ütme, basmaç ve sulu köfte. Sulu köfte ve basmaç ilçenin her tarafında yapılan bir yemeklerdendir.

Resim 78.Basmaç

Sulu köfte: Topalak etli yapılırsa, sulu köfte olur. İçine nohut atılır. Pişirilir. Üstüne yoğurt koyulup, tereyağ eritilerek servis edilir.

Dumbul : Dumbul Karabağlılara özgü bir yiyecektir. Önce tavuk döşü suda haşlanır. Ardından didiklenir. Un, tuz ve su yoğurulur. Nohut halinde kesilir. Unlanıp kenarda bekletilir. Bekletilen küp hamur, tencerede kaynayan suya atılır. Hamur üste çıkınca, parçalanmış tavuk etine, nohut ve rendelenmiş sarımsak eklenir. Bir başka tavada kavrulan salça ve kırmızı biber de tencereye eklenir. Ardından tuz ve limon suyu katılarak, çorba hazır hale getirilir.

Resim 79.Dumbul

Kaynak: <https://gastroafyon.org/dumbul-corbasi/>

Ferik ütme: Yapılışında öncelikle buğday, başaktayken kırılıp, patoza serilir ve yakılır. Buğdayın kırçılları yanar, geriye sadece buğday kellesi kalır. Buğday kellesi, ayrı bir yere serildikten sonra bu işlem birkaç kere tekrar eder. Son aşama olarak da serilen buğdaylar, kalburdan geçirilir. Çıkan taneler yenilebilir çerez haline gelir. Bademli köyü halkından duyduğumuz bu ferik ütme işleminin, Gaziantep Araban ilçesinde de yapıldığı bilinmektedir.

Kasım kömbesi: Kasım aylarında “kasım kömbesi” adında bir yiyecek yapılır. Bu yiyeceğin ayrıntılı tarifi bilinmemektedir. Kaynak kişilerin anlattığına göre hamurun üzerine resim veya çiçek deseni verilerek, iki sacın arasında pişirilen bir yiyecek türüdür.

Sülüklü, yarpuz, toklubaşı, hardal, garacacık, kuş ekmeği ve çitlik otları ilçede yenilebilir yabani otlardandır. Yarpuz ve gavur pancarı da kurutulmuş şekliyle tüketilir. Kenger otunun yemeği ve sakızı yapılmaktadır. Ayrıca cacık adını verdikleri, yufkaya dürülüp yenilebilen bir ot türü daha vardır.

İçecek olarak kekik, calba, kuşburnu ve ipburnundan yapılan çaylar tüketilmektedir (KK.36) (KK.42) (KK.11) (KK.67) (KK.30) (KK.12) (KK.13) (KK.19) (KK.30) (KK.47) (KK.96) (KK.97) (KK.70) (KK.18) (KK.50) (KK.95) (KK.27) (KK.101) (KK.95) (KK.76) (KK.23) (KK.23) (KK.6) (KK.63) (Mutlu, 2023: 1700).

1.11. HALK İNANIŞLARI

Halkın geçmiş deneyimlerden veya bir olayla bağlantı oluşturarak öğrendiği, buna bağlı olarak çeşitli pratik ve ritüeller ürettiği, bazı inançları vardır. Bu inançlar geçmişteki atalardan, aile büyüklerinin deneyimlerinden, söylemlerinden edinilen bilgilerdir. Emirdağı ilçesinde bazı inanç ve pratiklerin izlerine doğum, evlenme ve ölüm adetlerinde, ocak kültürü, hıdırellez, yağmur duası ve memoralarda rastlanmaktadır.

İlgili konu başlıkları altında bu inanışlardan konu bütünlüğü içerisinde bahsedilmiştir. Diğer taraftan ilçede bu bahsedilen konular haricinde, farklı inanışlarda bulunmaktadır. Bu inanışlar maddeler halinde gösterilecektir.

“Muhacirlerde küçük kız çocuklarının saç, organ gibi uzun ve kalın olması için organ ipi üzerinde örülür.”

“Tabaklar köyünde sivri bir tepe vardır. Bu tepeye “tabaklı dedesi” adı verilir. Küçük veya büyükbaş hayvanının ayağında yara olan kimseler sürüsünü bu tepeden üç dört kez geçirirse hayvanın ayağındaki yara geçer.”

“Özellikle hayvancılık yapanlar için kurdun gelip bütün sürüyü yemesi önemli bir problemdir. Bunun için bazı yerlerde ‘kurt ağzı bağlama’ adı verilen bir uygulama yapılır. Hocalar tarafından yapılan uygulamada bir bıçağın ortasına okunup, üflenir. Ardından bıçak kapatılır. Bıçağı hayvancılık yapan kimse yanında taşırsa, kurdun gelip hayvanlara saldırmayacağına inanılır.”

“Çocuklarda görülen kızamık hastalığının tatlı bir yiyecek geçeceğine inanılır.”

“Cenab-ı Allah, köstebeğe; düzgün sırayla kırk toprağı yukarı çıkartırsan, gözlerini açacağım demiş. Köstebeğin bundan dolayı sürekli toprak teptiğine inanılır.”

“Köstebek öldürülürse, öldüren kişide ocaklarda bahsedilen höslü hastalığı ortaya çıkar.”

“ Köstebeğin domuzun burnundan düştüğüne inanılır.”

“ Nazar inancına karşı kurşun dökülür. Nazarı olan kişinin üzerine bir mendil tutulur. Üzerinde kurşun eritilip, içi dolu bir tencereye atılır. Böylece nazarın çıktığı düşünülür. Üzerlik otu, nazara karşı korur.”

“Çocuğı hastalanan, dili tutulan, boğmaca hastalığına yakalanan, al basan çocuklar veya çocuğı olmayan anneler, Bağlıca’da bulunan yatır kavağın köklerinden geçirildikten sonra burada bulunan suyla yıkanır. Böylece çocukta olan hastalığın geçeceğine, çocuk sahibi olmak isteyen annesinde çocuğı olacağına inanılır. ”

“Bebeklerde al basmasının kırmızı renkten, kırk basmasının ise kırklı bebek bulunan evden veya kırkı dolmayan cenaze evinden geldiğine inanılır.”

“Tarhana yapmanın bazı ailelere düşmediğine inanılır. Düşmeme inancı, anne sütünün düşmemesinden, bir aileden alınan eşyaların ve yiyeceklerin düşmemesine kadar birçok konuda görülebilir. Tarhana düşmemesi; geçmiş aile büyüklerinin deneyimlerinden anlaşılır. Bir kaynak kişi bu durumu şöyle anlatır; ‘Kaynanam yedi kardeşmiş. Bir gün tarhana yaptığında bir kardeşi ölmüş. Başka bir gün yaptığında diğer

kardeşi kuyuya düşmüş. Bütün kardeşlerini bu şekilde kaybetmiş. Ne zaman tarhana yapsa başına bir musibet geldiğinden tarhana düşmediğini anlamış.’ Ayrıca tarhana düşmeyen aile büyüklerinin alt soyuna da tarhana düşmemektedir. Bu kurala uyulmazsa başına büyük bir bela geleceğine inanılır. Diğer taraftan tarhana düşmeyen kişiler ikinci vaktinden sonra komşularla bir eşya veya yiyecek, alıp vermeyi keser. Bu bir kuraldır. Alıp verme ikinci vaktinden önce yapılır. ”

“Bademli ve Bağlıca köylerinde bulunan ormanlık alandan herhangi bir ağacın kesilmesi halinde kesen kişinin başına büyük bir musibetin geleceğine inanılır. Ormanlık alandan gelen küçük bir çalı parçası veya dal bile yakılmaz. Bunun uğursuzluk getireceğine inanılır. Bu inançlara bağlı olarak bazı rivayetlerde anlatılır. Örnek olarak bir rivayete göre ; “bir gün bir adam gitmiş ormanlık alanda ağaç kesmiş. Ağacın uluması ta köyden duyulmuş. Akşam olduğunda adam kalp krizinden vefat etmiş.” Bu rivayetten anlaşılacağı üzere ağaç ilçede değerli ve ulu bir konumdadır. Bazı ağaçların yakınında yatır olduğuna inanılması, ağaçlardan “dede” olarak söz edilmesi hem ata kültürüyle hemde ağaç kültürüyle ilişkilendirilebilir.”

“Kaynak kişiler; dünyayı bir öküzün taşıdığını, depremin, bu öküzün boynuzlarını sallamasıyla veya kılının kıpırdamasıyla gerçekleştiğini, yağmur yağmasının ise küçük sarı öküzden geldiğini, büyüklerinden böyle duyduklarını ifade etmişlerdir. Bu da, bundan bir asır öncesinde böyle bir inanışın var olduğunu göstermektedir (KK.35) (KK.120) (KK.125) (KK.128) (KK.121) (KK.85) (KK.70) (KK.13).

1.12. ADLAR

Türkçe sözlükte ad “bir kimseyi, bir şeyi anlatmaya, tanımlamaya, açıklamaya bildirmeye yarayan söz, isim, nam” şeklinde tanımlanır (Türkçe Sözlük, 2011:23). Ad, tabiattaki bütün canlı ve cansız nesneleri betimleyen bir olgudur. Ad, dil aracılığıyla işlev kazanır. Dil insanların iletişimini, haberleşmesini ve sosyalleşmesini sağlayan önemli bir unsurdur. Her toplumun kendine ait bir dil oluşumu vardır. Bu dil oluşumları aynı dili konuşan kişilerde farklı bir biçimde seyredebilir. Aynı dili konuşan kişilerin bir nesneye karşı olan adlandırması birbirinden farklı olabilir. Çeşitli ülkelerin, dilleri,şiveleri ve ağızları bu farklılıktan doğmuştur.

Sürekli değişen ve gelişen kendi içinde canlı bir varlık olan dilin, kültürle ilişkisi yadsınamaz bir gerçektir. Aslında dil ve kültür birbiriyle iç içedir. Kültür, bir toplumun ürettiği bütün değerler olarak tanımlanır. Bu değerler üretilirken ve gelecek nesillere aktarılırken, dil hem kültürün bir parçası hem de aracısı konumundadır. İnsanoğlunun

ürettiği bütün değerlerin odak noktasında bulunan dil, önemi itibariyle de ayrıca bilimin konusu olmuştur. En kısa tanımıyla dili inceleyen bilim dalına “dilbilim” adı verilir.

Dilbilimi, yeryüzündeki bütün dilleri araştırma konusu içine alarak, onları; köken, yapı, ses, şekil ve anlam bakımından inceler. İnceleme konusuna göre dilbilimi; sesbilim, biçimbilim, sözdizimi, anlambilim, sözlükbilim, metindilbilim, toplumdilbilim, adbilim gibi alt konulara ayrılır. Bunlardan özellikle adbilim, folklor (halkbilimi) ile bağlantılıdır.

Ahmet Keskin; “Folklor Çalışmaları Örnekleminde Disiplinlerötesi Analitik Bir Değerlendirme” adlı makalesinde folklor ile adbiliminin ilişkisini ayrıntılı olarak açıklamıştır. Keskin’e göre folklor araştırmalarında yer alan adlar, adbiliminin kuram ve yöntemlerine göre incelenmelidir. Folklor, ancak bu şekilde adbilimine fayda sağlayabilmektedir. Ancak günümüze kadar yapılan, konusu folklor olan çoğu tez çalışmalarında, sadece adların içerisinde yer alan lakapların anlamlarının incelendiği görülmüştür. Bunun en büyük nedeni folklorun konu yelpazesinin geniş olması ve bütüncül araştırmalarda ayrıntılara yer verilememesidir. Ayrıca folklor alanı içerisinde yapılan saha araştırmalarında, kaynak kişiye yöneltilen soruların çokluğu, görüşme süresinden kaynaklanan problemler oldukça fazladır. Keskin yukarıda bahsedilen makalesinde adbilimin ve adlandırma biçimlerinin folklorun hangi konularıyla, türleriyle, alanlarıyla ilgili olduğu hakkında genel bir sınıflandırma yapmıştır. Mutfak gereçlerinden, köy adlarının kökenlerine, hatta atalar kültü bağlamında kök adlarına kadar folklorun konusuna giren adlandırmalara yer vermiştir. Ayrıca folklor araştırmalarında bunların sistematik olarak tasnif edilememesinin adbilimine bir faydası olamayacağının da altını çizmiştir.

Burada gözden kaçırılan nokta; folklorun içine giren konuların ve bu konuların dahilinde bulunan adlandırmaların, adbiliminin kuram ve yöntemlerine göre incelenmesinin imkansızlığıdır. Bunun için sadece adbilimine yönelik bir folklor araştırması, yapılması gerekir.

Bu durum halkbiliminin genel amacına uygun değildir. Halkbilimi çerçevesinde araştırılan toplum halk edebiyatından, halk bilgisine bütün yönleriyle değerlendirilir ve bu değerlendirmelerle bir sonuca varılır. Özellikle saha araştırmalarında bu sorun gözlenmektedir. Halkbilimciler gittiği sahalarda; sülale adı, yer adı, genel ve özel lakaplar, araç-gereç adlandırmaları vd. birçok adlandırmayla karşılaşmaktadır. Bu adlandırmaların her birinin bir hikayesi, memoratı, efsanesi, kökeni vesaire birçok yönden de anlamı bulunmaktadır. Bunların derinine inilmesi halinde kaynak kişiyle

yapılan görüşmenin seyri değişmekte, süre yetmemekte ya da bahsi geçen adlandırmanın anlamı nesiller öncesine dayandığından bilinmemektedir. Adbiliminin kuram ve yöntemlerine göre yapılan bir folklor araştırmasında elde edilen bütün adlandırmalar sırf anlamı olmadığı için araştırma içerisine dahil edilmemektedir.

Geniş bir konu yelpazesi olan folklorun, kuram ve yöntemlerine göre adbilimcilerin araştırma yapması gerekir. Örneğin; folklor araştırmacısının bir yerde tespit ettiği adlandırmaların hepsini yazması ve bu adlandırmalar üzerinden adbilimcilerin sahada araştırma yapması gerekir. Folklorun kuram ve yöntemlerinden faydalanılmadan yapılan bir adbilimi araştırması da yüzeysel kalabilmektedir. Buna Nusret Kara ve Hakkı Yazıcı'nın hakemli, Türk Coğrafya Dergisi'nde yayınlanan "Afyonkarahisar İlindeki İdarî Yerleşmelerin Toponimik Sınıflandırılması" adlı makalesinden örnek verebiliriz.

Makale de Emirdağ ilçesinin, adını ilçenin güneyinde yer alan Emir dağlarından aldığı belirtilmektedir. Folklor araştırmamız da kaynak kişilerden alınan bilgilere göre ilçenin güneyinde yer alan dağların tepesinde Emir Baba Türbesi bulunmaktadır. Emir baba, horasan erenlerindendir ve ilçede, hakkında birçok efsane ve memorat bulunmaktadır. Efsaneler bölümünde Emir babanın ilçe halkı açısından önemli bir yere sahip olduğu görülür. Dağlar adını evliya olarakta nitelendirilen Emir babadan almıştır. İlçe adını üzerinde Emir babanın bulunduğu Emir dağlarından almıştır. Emirdağ'ı ilçesinin adı sembolik olarak Emir baba adlı evliyayı yansıtır.

Diğer taraftan aynı makale ilçedeki Suvermez köyü "adını hidrografik özelliklerinden alan köy yerleşmeleri" adı altında sınıflandırılmıştır. Araştırmamızda bu ismin suyla alakalı olmadığı kaynak kişilerden öğrenilmiştir. Söz konusu "su" aslında "sü" dür. Kaynak kişiler büyüklerinin eskiden bu köye "Süvermez" dediklerini söylemektedir. "Sü" asker demektir. Rivayete göre köy kurulduğunda içerisinde çok az asker bulunmaktadır. Osmanlı zamanında istenen bu askerler, az sayıda olduğundan dolayı, köy halkı tarafından gönderilmemiştir. Bundan dolayı adı "Süvermez" olarak kalmıştır. Zamanla "ü" harfi yerine "u" harfi kullanılmaya başlanmıştır.

Yine, "Adlarını Aşiret, Boy, Cemaat ve Önemli Şahsiyetlerden Alan Köyler" başlığı altında yer verilen "Tabaklar" köyü adını "Dabağlar/Debbağlar Cemaati'nden almış gibi görünse de kökeninde "debbâğ" bir meslektir. Bu meslekte hayvan derileri işlenerek, tabak haline getirilir. Yani "Tabaklar" adını bir meslekten almıştır.

Bütün bu bilgiler folklor kuram ve yöntemlerine göre elde edilebilmiştir. Bundan dolayıdır ki adbilimciler, folklor araştırmacılarının elde ettiği bilgilerden, adlandırmalardan yola çıkarak ve özellikle saha da folklorun yöntemlerinden yararlanarak araştırma yapmalıdır. Araştırmamızın konusu olan Emirdağ ilçesinde bir aileden örnek verecek olursak, o ailenin geçmiş nesillerinin sülale lakabı farklı, şimdiki sülale lakabı farklı, soy adı farklı, sülale ismi farklı ve aile üyelerine özel verilen lakaplar farklıdır. Kaynak kişiye sorulan “Bölgenizdeki lakaplar nelerdir?” sorusuna verilen cevaplar bazen sülale ismi, bazen soy adı, bazen de sülale lakabı olabilmektedir.

Diğer taraftan toponimi (yer adları bilimi) açısından baktığımızda ilçedeki köy, mahalle, dağ, tepe, su vs. adlandırmaların, büyük çoğunluğunun arkasında bir hikayenin olduğu görülmektedir. Bu hikayelerden bazıları burada verilecektir. Araştırmamızda adlar imkan dahilinde, lakaplar ve yer adlarının anlamları bakımından sınıflandırılacaktır. Lakaplardan anlamları öğrenilenlere ve yer adlarında ise ada bağlı rivayetlere yer verilecektir.

1.12.1. Lakaplar

Türk kültüründe asıl ad yanında lâkap verme geleneği yaygın olarak görülmektedir. Lâkap; Bir kimseye veya bir aileye kendi adından ayrı olarak sonradan takılan, o kimsenin veya o ailenin bir özelliğinden kaynaklanan ada denir (Oğuz, 2008: 1127). Emirdağ’da lakaplar çok önemlidir. Konu hakkında kaynak kişiler “deve havuduynan, insan lağabıynan anılır (KK.98)” demektedir. Bu söz; deve havudu, sırtında taşır insan da lakabını sırtında taşır anlamındadır. Diğer yandan baktığımızda Emirdağ’da bir kişiden bahsedilirken, kişinin sülale ismi veya lakabı, kişiye özel lakap ve kişinin adı aynı anda kullanılmaktadır. Örneğin “develerin akıbat Şükrü” “takıtların tilki Hüseyin” gibi bir arada yer almaktadır.

Ömer Faruk Yıldızkaya lakaplar hakkında önemli bir araştırma yapmış, Emirdağ lakaplarını yedi başlık altında incelemiştir. Bunlar; mesleklerle ilgili lakaplar, fiziksel özellikler ile ilgili lakaplar, hayvanlara benzetilerek verilen lakaplar, askerî lakaplar, mensup olduğu boyla (etnik,menşei) ilgili lakaplar, devlet büyüklerine benzetilerek verilen lakaplar, anlamları tespit edilemeyen lakaplardır (Yıldızkaya, 2014: 9). Bu araştırmasından sonra Yıldızkaya, 2018’de Emirdağ’da Lakaplar adlı bir kitap çıkarmıştır.

Son zamanlarda yapılan ad bilimi araştırmalarından öğrendiğimize göre; unvan (örn; doktor, çavuş), mahlas, müstear isimler, aile ve sülale isimleri (örn; abbaslılar, eseler

,isalar), etnik köken, boy (örn; yörükler, karabağlılar), hitap (örn;ana, buba, ebe) bildiren adlandırmalar lakap sayılmamaktadır. Bunu göz önünde bulundurarak, Emirdağ lakaplarını; sülale lakapları ve kişiye özel lakaplar olarak sınıflandırabiliriz.

1.12.1.1. Sülale lakapları

1.12.1.1.1. Hayvanlarla İlgili Lakaplar

Atmacalar, Akkuşlar, Ayıcı Uşağı, Ayılar, Davşanlar, Deveciler, Develer, Emlikguzular, Karacaoğulları, Karacauşağı, Karakuşlar, Kartallar, Kartaloğulları, Kirpiller, Leylekler, Ördekler, Tavşanlar, Tazılar, Tilkiler, Zerçeler, Bayguşlar.

1.12.1.1.2. Fiziksel veya Kişilik Özelliklerine Göre Lakaplar

Kalenderler, Kalenderliler, Kapcukdişler, Kara Bayramlar, Kara fatmeler, Karakele, Karalar, Karaniler, Kara oğlanlar, Kara osmanlı, Kara osmanoğulları(Bazalı), Kara veyliler(Kara Meyilliler), Kekeç Uşağı, Kel bekirler, Keleşler, Kelgızlar, Keller, Kel omarlar, Deli Mehmetler, Koca musalar(Vallıklar), Koca mustafalılar, Kör Omarlar, Kör abdiller, Kör osmanlar, Köse Ömerliler, Kösecikler, Köseler, Kötü Abdiller, Kurular, Kuşbaşıoğulları, Küçük İsmailler, Küçük hasanlar, Palalar, Sağlamlar, Sarı Ahmetler, Sarı Mehmetler, Sarıcalar, Sarı çobanlar, Sarılar, Sarıoğulları, Solaklar, Topalaklar, Topallar, Uyanıklı, Uzunoğulları, Yavaşlar, İnceler (Kara osmanlı), İnceliler, İnceoğlu, Hoppalalar, Gırgadirliler, Gırgıcılar, Gırışiklioğulları, Garaçorlar, Garaşeler, Garagızlar, Gartoğlanlar, Çıtıkalliler, Çolaelli, Benliler, Altıbarnaklar.

1.12.1.1.3. Anlamı ve Sebebi Bilinmeyen Lakaplar:

Abıcılar, Akkuyular, Alagavırlar, Alıcılar, Alişenler, Alikiler, Alişirler, Arıkanlılar, Avcılar, Ayanoğulları, Ayyuşadiler, Balışler, Başalılar , Dıngaoğulları, Ceceler, Bingoyunlular, Bekteşler, Bobiler, Boduroğulları, Bostanlar, Boyalılar, Bozluomarlar, Bozosmanlar, Böceler, Godallar, Buzlular, Cıbırlar, Cırgınlar, Cırıklar, Cırtlanlar ,Cıttanlar, Cibililer, Cinivizler, Cıtdiller, Cullalar, Cumuklar, Curuoğulları, Çakırlar, Çakmaklar, Çalıklar, Çalıkoğulları, Çallılar, Çandırılar, Çapanoğlu, Çayırılı, Çavuşlu, Çekiçli, Çelekli, Çeteler, Çetiler, Çetinbilekler, Çıldırılı, Çıraklılar, Çiğyiyenliler , Çıldirler, Çıldirliler, Çileruşağı, Çiloğlu, Çimenoglu, Çinioğlu, Çipriler, Çittiller, Çolaklar, Çopurlar (Hamıklar), Çullalar, Dalyanoğulları, Daylaklar, Dıllar, Dıngalar, Dırapoğlu, Dimitler, Dirhemliler, Dökmeli, Duluklular, Dümbelekliiler, Ebazerler, Edeler, Efeler Uşağı, Elmanlar, Emeksizler, Enbiyeler, Ergürebüzler, İmreler Eydemirliler,Fıçıcılar Gantarlar, Gazveliler, Genceroğulları, Gerialiler, Gıcırılılar, Gımırlar, Gırkılılar, Gidişler, Ginalar, Godallar, Gonguşlar, Gozanoğulları, Göcenler,

Göçüler, Gögüler, Göğceler, Göğceliler, Gulüler, Guşiler, Gücenler, Hadımlar, Halleler, Hanlılar, Harmancılar, Hayerler, Hebibler, Hebükler, Hepterler, Herekler, Hıdırlı, Hırbızlar, Hışırılar, Hışırılılar, Hocuklular, Hoyanlar, Höyükler, İbıdıklar, İrahamlılar, Isaklar, Işırlar, İbanlar, İbikler, İdiler, İlliler, İmamlılar, İnallar, İstirli, İyvazlar, Kanlıömerler, Kantarlar, Kepçeliler. Kerzioğulları, Kestenoğlu, Kıcıroğlu, Kımılar, Kınacılar, Kınirler, Kırallılar, Kırbızoğlu, Kırılılar, Çöllüler, Kokular, Mollalar, Kilifoğlu, Kokular, Köleler, Kubatlar, Kumcular, Lalıklar, Lelişler, Lökler, Mancafarlar, Masıtlı, Mavırlar, Mazaklar, Merdenler, Mısıroğlu, Mudinler, Mustanlılar, Ocaklar, Odalılar, Partanoğlu, Patırlar, Pektaşlar, Polatlar, Potuklar, Rafiler, Sağbaşlar, Seferoğulları, Selekliiler, Susamlar, Sürekgızlar, Şabablar, Şavkılar, Şekerler, Şelekler, Şorluplar, Tahtı oğullar, Takıtlar, Taş yürekler, Tekçarıklar, Tekeliler, Teke sülükler, Tekgamalar, Tepekuyular, Tetikler, Tikenler, Topçuklar, Tophaneler, Toramanlılar, Tozcular, Tozluklar, Tuguşlar (Göveceler), Tupuşlar, Umuklar, Üç kuyulular, Ümmetler, Ünverler, Yalvaçlılar, Yanıkacılar, Yedek Osmanlar.

1.12.1.2. Kişiyeye Özel Lakaplar

1.12.1.2.1. Hayvanlarla İlgili Lakaplar

Sakallı, sırtlan, çakal, kartal goca, ayı, tilki, öküz.

1.12.1.2.2. Fiziksel veya Kişilik Özellikleriyle İlgili Lakaplar

Ligor⁹², karabıçak, balyoz, çepitçi, çolak, yanık, tek, cuk, kavun, gışlı, kambaş, hörküçlü, höke, çat, kır, palyanço, concili, gonçına⁹³, osi⁹⁴, cıbrı, ibik, guşu, yahtalı, hıdır, güllü, dallı, paçalı, bılık, gılguyruk cin, mavi, ölü, kemçik, kaygılı, hakatan, hamık, akıbat, alakım, bedevi, bekleme, borazan, cerit, cukcuk, çil, çolak, deli, dikici, gede, gedik, gışlı, girit, codar, cingan, dağdelen, dal, sarı, gül, ak, gökülü, kör, muhteşem, mırış, köse, kınkın, kırıkculak, pırı, sağır, saklı, tokur, goca, yumuk, uzun, aga (KK.39) (KK.63) (KK.22) (KK.47) (KK.12) (KK.91) (KK.77) (KK.55) (KK.101) (KK.94) (KK.62) (KK.88) (KK.68) (KK.24) (KK.78) (KK.34) (KK.70) (KK.81) (KK.92) (KK.60) (KK.14) (KK.10) (KK.98) (KK.35) (KK.53) (KK.82) (KK.93) (KK.1) (KK.86) (KK.67) (KK.12) (KK.114) (KK.19) (KK.33) (KK.43) (KK.46) (KK.74) (KK.17) (KK.78) (KK.18) (KK.31) (KK.72) (KK.48) (KK.99) (KK.95) (KK.40) (KK.125) (KK.50) (KK.118) (KK.13) (KK.83) (KK.20) (KK.39) (KK.72) (KK.5) (KK.89) (KK.109) (KK.77) (KK.36)

⁹² Ligorin tavuklarının döne döne yürümesine istinaden takılmış bir lakap.

⁹³ Renksiz kağıt

⁹⁴ Gevurlar az duyana osi derlermiş.

(KK.117) (KK.25) (KK.121) (KK.23) (KK.124) (KK.34) (KK.3) (KK.76) (KK.71)
(KK.106) (KK.8) (KK.56) (KK.116) (KK.59) (KK.4) (KK.57) (KK.32) (KK.43).

1.12.2. Yer, Su, Dağ vs. Adları

İlçede bütün yer, su, dağ ve mahalle adlarının bir hikayesi ve anlamı vardır. Tarih bölümünde bahsedilen ve Emir adındaki komutanlardan adını alan, Emir dağları buna örnektir. Mahalle adları; söz konusu mahalleyi oluşturan kişilerin sülale lakaplarından veya aşiret adlarından gelir. Örneğin merkezde bulunan kacerli mahallesinin ismi, geçmişte ilçenin merkezine yerleşen kacarlı aşiretinden, ilçeye bağlı Davulga Belediyesi'nde bulunan Donurlu mahallesi ismini mahalleyi kuran sülalenin lakabından alır. Bademli köyü ismini geçmişte bademliklerin bu bölgede çok bulunmasından dolayı alır. Aynı köyün yakınlarında bulunan benliçal da bütün ağaçlar geçmişte kesildiğinden ve yeni yeni büyümeye başladığından dolayı “bene” benzer bir görüntüsü vardır. Bunun için bölgeye benliçal denilmektedir. Kaynak kişilerin belirttiğine göre Tez ve Çatallı köyleri ismini Battalgazi'yle ilgili bir hikayeden alır. Rivayete göre; Battalgazi, Emirdağ'ına gelmiş ve savaş yapmıştır. Savaşarak ilerleyen Battalgazi, Tez köyünün tepesinin biraz uzağında durarak “burayı alınca aşağıyı da tez alırız” demiştir. Günümüzde tepenin adı Alınca, köyün adı Tez'dir. Yine, Çatallı köyü yolunda yönünü şaşırان Battalgazi, yolun çatallı olduğundan bahsetmiştir. Böylece köyün ismi Çatallı köyü olarak anılagelmiştir. İsmi türbelerden alan köylerde bulunmaktadır. Örneğin; Balcam Sultan Türbesi'nin bulunduğu yer Balcam köyü, Veysel Karani Türbesi'nin olduğu yere Veysel köyü adı verilmiştir. İlçede mahalle isimlendirmelerine başka örnek olarak ;cennet, perişanlı, incili, garaağızlar, çolualı, aksakallı mahalleleri gösterilebilir. Diğer isimlendirmeler olarak yirmibir ağaç, yorgun dede tepesi, inek düşen tepesi, yadır kavak, koyun deresi, havut tepesi, karadağ gibi yer adları bulunmaktadır. Aşağıda ilçedeki bazı yer adları; boy, oymak ve topluluğa bağlı yer adları, su kökenli yer adları, yapı adı kökenli yer adları, bitki adı kökenli yer adları, yükselti adı kökenli yer adları, mevkî kökenli yer adları,

1.12.2.1. Boy, Oymak ve Topluluğa Bağlı Yer Adları

Demircili (köy), Donurlu (mahalle), Kacerli (mahalle), Sofulu (mahalle), Eşrefli (mahalle), Pörnek (eski köy adı), Horan (eski köy adı), Yüreğil

1.12.2.2. Su kökenli yer adları

Dereköy (köy), Soğukkuyu (köy), Topdere (köy), Karakuyu (mahalle), Adayazı (köy), Pınarbaşı (göl)

1.12.2.3. Yapı adı kökenli yer adları

Güneysaray (köy), Camili (köy), Başkonak (köy), Gedikevi (köy)

1.2.2.4. Bitki adı kökenli yer adları

Bademli (köy), Gelincik (köy), Karaağaç (köy).

1.2.2.5. Yükselti adı kökenli yer adları

Tepeköy (köy), Karadağ (orman), Yarikkaya (köy)

1.2.2.5. Mevki kökenli yer adları

Aşağıkurudere (köy), Yukarıkurudere (köy).

1.2.2.6. Harabe adı kökenli adlar

Örenköy (köy), Eski Akören (köy), Beyören (köy), Türkmen Akören (köy),
Hisarköy (köy)

1.2.2.7. Hayvan adı kökenli yer adları

Leylekli (köy), Karacalar (köy)

1.2.2.8. Renk adı kökenli adları

Alasakallı (mahalle)

(KK.1) (KK.86) (KK.67) (KK.12) (KK.114) (KK.19) (KK.33) (KK.43) (KK.46) (KK.74)
(KK.17) (KK.78) (KK.18) (KK.31) (KK.72) (KK.48) (KK.99) (KK.95) (KK.40)
(KK.125) (KK.50) (KK.118) (KK.13) (KK.83) (KK.20) (KK.39) (KK.72) (KK.5)
(KK.89) (KK.109) (KK.77) (KK.36) (KK.117) (KK.25) (KK.121) (KK.23) (KK.124)
(KK.34) (KK.3) (KK.76) (KK.71) (KK.106) (KK.8) (KK.56) (KK.116) (KK.59) (KK.4)
(KK.57) (KK.32) (KK.43).

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Emirdağ ilçesi hakkında genel bilgiler bölümünde ilçenin; tarihi, coğrafi özellikleri, sosyal yapısı, şair, yazar ve araştırmacıları, ozanlar ve aşıklık geleneği, abdallar ve Abdal geleneği başlıkları verilmiştir. İlk olarak Emirdağ'ın tarihi geçmişi; Hititler'den başlayarak Milli Mücadele Dönemine kadar özetlenmiştir. Ayrıca Milli Mücadele Dönemi'nde, Emirdağ'ı ilçesinden derlenen ve Yunan komutanı Trikopis'e yönelik söylenen bir marşa ilk defa burada yer verilmiştir. Bu marşın alındığı arşiv kaynaklarında; ilçenin Kurtuluş Savaşı anıları yer almaktadır. Bu anılar, söz konusu arşiv kaynağında savaşı yaşayan kişilerden görüşme yoluyla elde edilmiştir. İlçede yaşanan olaylar ayrıntısıyla sözel olarak alınmıştır. Bu olaylar Afyonkarahisar ilinin sözel tarihi bakımından da oldukça önemlidir.

Emirdağ ilçesindeki coğrafi özellikler de güncel araştırmalardan faydalanılmıştır. İlçenin coğrafyası çok genel olarak tanıtılmıştır. Diğer taraftan ilçenin coğrafya başlığı altında bahsedilmeyen doğal güzellikleri de bulunmaktadır. Emirdağ'ın içinde bulunduğu coğrafya etrafını çepeçevre saran dağlardan, geniş ve yemyeşil yaylalardan, geçmişin izlerini taşıyan örenlerden, yaylalar arasından görülen göllerden ve çaylardan, yıllık atlarının gezdiği tepelerden, dört bir yanı ilçeyi koruduğuna inanılan türbelerden oluşmaktadır.

Sosyal yapı konusunda Şükrü Türkmen'in birçok arşiv belgesi ve kitapları inceleyerek ortaya çıkardığı "Aşiretlerin Anadolu'da İskanı: Emirdağ Örneği" adlı kitabı örnek alınmıştır. Bu kitabın içindekiler bölümünden bir tablo hazırlanarak ilçede hangi köylerde hangi aşiretlerin ağırlıklı olarak bulunduğu gösterilmiştir. Burada konar-göçer olarak adlandırılan topluluk yörükleri, bulgaristan göçmenleri ilçedeki muhacirleri, Karabağ Türkmenleri, Azerbaycan'dan iskan edilen topluluğu temsil etmektedir. İlçenin büyük çoğunluğu Türkmen köylerinden oluşmaktadır. Karabağ Türkmenlerinin köyleri ise bu konuda ikinci sıradadır. Diğer taraftan yapılan saha araştırmasında ilçede 11 adet muhacir köyü olduğu tespit etmiştir. Bu köylerin çoğu üç-beş haneden oluşmaktadır. Bu köylerin büyük çoğunluğu Eskişehir'e veya yurtdışına göç etmiştir.

Şair, yazar ve araştırmacıların; ilçe folkloru ile ilgili çalışmalarına ilgili başlıkta yer verilmiştir. Bu başlık altında 12 adet şair, yazar ve araştırmacı bulunmuştur. Söz konusu kişiler ilk defa bu araştırma kapsamında bir araya getirilmiştir. Şair, yazar ve araştırmacıların bir araya getirilmesinin nedeni; ilçe folkloru alanında yaptıkları araştırmalarının yanı sıra roman, şiir gibi türlerde de ilçenin folklorunu yansıtmalarıdır.

Bir diğerk yönden baktığımızda şair ve yazarların eserlerini anlamak ve yorumlayabilmek için içine doğduğu memleketin bilinmesi gerekir. Bu bakımdan şair ve yazarların eserlerini inceleyen araştırmacılara yardımcı olacağı düşünülmektedir. Diğerk taraftan ilgili başlıkta folkloru yansıtmayan şair, yazar ve araştırmacılara da yer verilmiştir. Söz konusu kişiler kendi alanlarında oldukça önemli eserler vermişlerdir.

İlçedeki ozan ve âşıklar; Erdem Özdemir'in, 2013 yılında Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi'nde yayınlanan “Âşık ve Ozan Kavramlarının Günümüz Türkiye'si'nde Müzikal ve Edebi Yönden Tanımlanması” adlı makalesinde bulunan maddelere göre bu listeye alınmıştır. Ayrıca ilçede halk tarafından ozan olarak tanınan, doğaçlama veya yazarak türkü söyleyip, bunu sazla icra eden iki ozana daha ilk defa burada yer verilmiştir. Genel tanıtımda son olarak ilçede bulunan Abdal kültürü ve abdalların halk arasındaki yerine değinilmiştir. Günümüzde âşıklık geleneği ve Abdallık geleneğinin icra ortamları azalmış bunun sonucunda kişiler kendilerine başka meslekler edinmişlerdir. Abdallar'ın asıl mesleği artık çalgı çalmak, düğün bitirmek değil de esnafılık ve işçiliğin alanları olmuştur. İlçede âşıklar atışma yapabilecek, kendini sınayabilecek bir ortam bulamamakta ve çok fazla âşığın olmaması sebebiyle kendi kendilerine hobi olarak saz çalmaktadırlar. Genel itibariyle bu iki gelenek icra bağlamının ortadan kalkmasıyla yok olmanın eşiğindedir.

Emirdağ ilçesi halk edebiyatında manzum, mensur ve serbest türlerin genel tasnifi bölümünde; türküler, mâniler, ağıtlar, ninniler, bilmece, ilahîler, destanlar, memoratlar, efsaneler, halk hikayeleri, masallar, fıkralar, tekerlemeler, atasözleri ve deyimler ile alkış ve kargışlara yer verilmiştir.

Bu konu başlıkları altında bulunan türküler ise iç içe bir şekilde yapısına göre tasnif edilecektir. Söz konusu türküler; aşk/sevda konulu türküler, gurbet/ayrılık/hasret konulu türküler, arzu/istek türküleri, yergi/alay/eleştiri türküleri, çoban türküleri (gaba hava), düğün türküleri, karşılıklı türküler (koşalaşma) olarak birbirinden ayrılmıştır. Bu konu başlıkları altında ise yapıları düzenli ve düzensiz türküler olmak üzere yapısı bakımından sınıflandırılmıştır. Yine yapıları düzenli olan türküler; bentleri iki mısradan oluşan bağımsız türküler ve mâni dörtlüklerinden kurulu türküler olmak üzere alt başlıklara yerleştirilmiştir. İlçeden toplam da 62 adet türkü derlenmiştir. Bu türkülerin büyük çoğunluğu, aşk, sevda, gurbet, ayrılık, hasret ve çoban türkülerinden oluşmaktadır. Çoban türküleri ilçede gaba hava olarak adlandırılan türkülerdendir. Sevdigine kavuşamama ve gurbet ilçe türkülerinin temel konusunu oluşturmaktadır.

Araştırmamızda Emirdağ ilçesinde konu bakımından ; hayatın geçiş dönemleriyle ilgili mâniler, sevda mânileri,iş mânileri, dert ile ilgili mâniler, dilek-istek mânileri, alkış-kargış mânileri, övgü ve yüceltme ile ilgili mâniler, yergi ve sitem ile ilgili mâniler, öğüt ile ilgili mâniler, ayrılık ve hasret ile ilgili mâniler, mektup ile ilgili mâniler, pişmanlık ve şikâyet ile ilgili mâniler, diğer mâniler, karşılıklı mâniler olmak üzere toplam da 16 adet farklı konu türlerinde söylenmiş mâni bulunmaktadır. Mâniler toplamda 192 adettir. Sevda mânileri ve karşılıklı mâniler ilçede oldukça fazladır.

Emirdağ ilçesinden ve yazılı kaynaklardan toplam da 46 adet ağıt derlenmiştir. Bu ağıtların 2'si savaşta ölenler için, 19'u kendi eceliyle ölenler için, 8'i düşmanları tarafından öldürülenler için, 5'i kaza sonucu ölenler için, 4'ü askerlik görevlerini yaparken ölenler için, 1'i intihar sonucu ölenler için, 1'i gurbette ölenler için, 2'si yaşayanlara yakılan ağıtlardır. Kerbela ve kına ağıtları ise toplam da 4 adettir. İlçede en çok kendi eceliyle ölen kişilere ağıt yakılmıştır. Ağıt yakma geleneği Emirdağ ilçesinde günümüzde de devam etmektedir.

Emirdağ ilçesinden toplamda 72 adet bilmece derlenmiştir. Bunların çoğu manzum bilmecelerden oluşmaktadır. Ölçü olarak 9'u beşli hece ölçüsünden, 11'i yedili hece ölçüsünden, 12'si dördü hece ölçüsünden, 4'ü sekizli hece ölçüsünden, 1'i altılı hece ölçüsünden oluşmaktadır. Toplam bilmecenin 37'si ölçülü geriye kalan 35 adetinde ise ölçü bulunmamaktadır. İlçe de ölçü bulunmayan bilmeceler ağırlıklıdır. Diğer taraftan aynı başlıkta bilmeceler konu bakımından sınıflandırılmıştır. Derlenen bilmeceler; tabiat ve tabiat olaylarıyla ilgili, bitkiler ve onların ürünleriyle ilgili, yiyecek ve içeceklerle ilgili, hayvanlar ve onların ürünleriyle ilgili, insanlar ve onların organlarıyla ilgili, eşyalarla ilgili, mekânlarla ilgili, ulaşım araçlarıyla ilgili, iletişim araçlarıyla ilgili olmak üzere sınıflandırılmıştır. Eşyalarla ilgili bilmeceler ilçede çoğunluktadır.

Emirdağ ilçesinde yaptığımız araştırmada toplam 25 adet ninni bulunmuştur. Bu ninniler aşağıda Amil Çelebioğlu ve Doğan Kaya'nın konularına göre tasnifinden faydalanılarak sınıflandırılmıştır (Kaya,2014:422). Sınıflandırmaya göre ilçeden; 6 adet dilek ve temenni ninnisi, 3 adet sevgi ve ilgi ninnisi, 3 adet efsane ve ağıt ninnisi, 2 adet vaat ninnisi, 1 adet dinî içerikli ninni, 2 adet övgü ve yergi ninnisi, 2 adet şikâyet üzerine ninni, 2 adet ayrılık ve gurbet ninnisi derlenmiştir. İlçede en fazla dilek ve temenni ninnisi bulunmaktadır. Bu ninnilerin arasında 88 yaşındaki bir kaynak kişiden alınan ninni şöyledir;

"Nen çekerde men guzumun elerim

Sağa güçük al gum da belerim
Uyusun guzum da böyüsün derim
Yüngsek çıkayda suyu ürüsün derim"

Bu ninni, Türkmenlerin kültürel özelliğini yansıtan bir ninni olduğundan oldukça önemlidir. Ayrıca ilçeden; Fatma Ana'nın İmam Hüseyin Efendi'ye söylediği bir ninni de ilk defa bu başlık altında gösterilecektir.

İlçeden toplam da 7 adet ilahî derlenmiştir. Bu ilahîlerden “Annem beni kaldır gezdir/Kabirime güller çizdir/ Aramızda ömür azdır/ Go aylesin annem bana/Nice yanmam kuzum sana” olarak başlayan ilahî ilçenin Toklucak köyünden alınmıştır. Toklucak bir muhacir köyüdür. Muhacirler arasında ilahîler oldukça yaygındır. Bu ilahîyi kaynak kişinin annesi, ölen kızı için mezar başında söylemiştir. Kaynak kişi kardeşine ithafen söylenen bu ilahîyi aktarmıştır. İlçedeki muhacirlerin, ilçe de yaşayan Türkmen, Yörük, Karabağ gruplarından farklı olarak ağıt yakma geleneğinin olmadığı bilinmektedir. Fakat yukarıdaki ilahî bir bakıma ağıta benzemektedir. Buradan anlaşılmaktadır ki muhacirlerin söylediği bazı ilahîler “ağıt yakma geleneği” içerisine girmese de bu amaçla söylenmektedir. Ölen kişilerin ardından söylenen ilahîler, Türkmenler’in “ağıt yakma geleneği” gibi muhacirlere has bir gelenek olabilir. Folklorun konusuna giren bu geleneğin açıklanabilmesi için daha fazla örneğe ihtiyaç vardır.

Emirdağ ilçesindeki tekerlemeler; sayışmacalar, masal başlangıç tekerlemeleri, günlere göre tekerlemeler ve yanıltmacalardan oluşmaktadır. İlçede en fazla yanıltmaça bulunmuştur. Atasözü ve deyimlerden ise toplamda 11 adet örneğe yer verilmiştir. Özcan Türkmen’in Emirdağ Ağzında Atasözü ve Deyimleri kitabında 3215 söz varlığı bulunmaktadır. Bu eser folklor kuram ve yöntemlerine göre düzenlendiğinde hem ilçeye hem de Türkçe sözlüğe oldukça katkı sağlayacaktır.

Halk, kargışın yani bedduanın iki uçlu olmasından dolayı başkasına edilen bedduanın hem kendine hem muhatabına büyük zararlar vereceğine inanır. Bundan dolayı ilçede beddua etmekten sakınılmaktadır. İlçeden toplam da 72 adet alkış ve 25 adet kargış elde edildiği düşünüldüğünde kargışların azlığı yukarıda ki inanın halk arasında beddua etmeyi, kötü dilekte bulunmayı azalttığı söylenebilir.

Destanlar bölümünde ilçede 1924 ve 1989 yıllarında yapılan araştırmalardan; ilk olarak "Battalgazi Destanı" daha sonra “Dede Korkut Destanı”nda yer alan "Bey Böyreğ Anlatması”nın varyantları bulunmuştur. Bu varyantlar metin halinde verilmeden hakkında bilgi verilmiştir.

Memoratlardan; yadır, evliyalara ve şehitlerle kurulan iletişim biçimleri 10 tane, tam tanımlanamayan olağanüstü güçlerle kurulan iletişim biçimleri 4 tane, hızır ile kurulan iletişim biçimleri 1 tane, ölümler ile kurulan iletişim biçimleri 1 tane, cinlerle kurulan iletişim biçimleri 1 tane olmak üzere toplamda 17 tane memorat bulunmaktadır. İlçede türbelerin çokluğuna bağlı olarak çeşitli inanış ve memoratlar türbeler etrafında şekillenmiştir.

Elde edilen fıkralar, aşağıda Dursun Yıldırım'ın tasnifine göre sınıflandırılmıştır. Yıldırım'ın tasnifi, tipleri içeren en kapsamlı tasniftir. Bu tasnife göre ilçede mahallî tipleri içeren 2 adet, bölge ve yöre tiplerini içeren 4 adet, aile ve fertleriyle alakalı tipleri içeren 1 adet, sanat ve meslekleri temsil eden tipleri içeren 2 adet, anonim tipleri içeren 1 adet fıkra bulunmaktadır.

İlçede 2 adet hayvan masalları, 8 adet asıl halk masalları, 1 adet fıkralar ve 8 adet zincirlemeli halk masalları olarak sınıflandırdığımız masallar toplam da 19 adettir. Bunlardan zincirlemeli ve asıl halk masalları ilçede en çok görülen masallardır.

Araştırmamız da aşk maceralarını konu alan iki adet halk hikayesi varyantı derlenmiştir. Arzu ve Kanber adlı bu hikaye, ilçe merkezinden iki ayrı kaynak kişiden alınmıştır. Kaynak kişiler teknolojinin olmadığı yani televizyon ve telefonun olmadığı zamanlarda insanların bu gibi hikayeleri birbirlerine anlattıklarını, bu şekilde vaki geçirdiklerini belirtmişlerdir. Ne yazık ki ilçeden derlenen Arzu ve Kanber isimli halk hikayesinin iki varyantı da oldukça eksiktir. Bu iki varyant nazım-nesir karışık bir özellik göstermektedir. Bunlardan birisinde nazım ağırlıktayken, diğerinde nesirle anlatım daha fazladır. Aşağıda her iki varyanta da yer verilecektir.

İlçeden toplam da 23 adet efsane derlenmiştir. Bu efsanelerin 13'ü dinî efsaneler, 2'si olağanüstü güç, varlık ve olaylarla ilgili efsaneler, 5'i tabiat ile ilgili efsaneler, 3'ü ise yer adlarıyla ilgili efsaneler sınıfında yer almaktadır.

Son bölüm olan Emirdağ ilçesi halk bilgisinde; geçiş dönemlerine, törenlere, ziyaret mekanlarına, giyim-kuşama, oyunlara, halk hekimliğine, halk takvimine, halk mutfağına, halk inanışlarına ve adlara yer verilmiştir.

Geçiş dönemleri doğum; doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası olarak ayrılmıştır. Doğum öncesi; hamile kaçınmaları, çocuğun cinsiyetini belirlemeye yönelik uygulamalar, çocuğun cinsiyetini tahmin etme başlıkları altında değerlendirilmiştir. Doğum sırasında; doğum ve göbek bağı konusuna değinilmiştir. Doğum sonrasında ise tuzlama, topraklama, al basma inancı ve kırklama, ad verme, dış hediğı, köstek kesme ve

sünnete ilçenin sosyal yapısı dikkate alınarak yer verilmiştir. Ardından askerlik konusuna geçilmiştir. Evlenme başlığı adı altında yine ilçenin sosyal yapısına göre bir anlatım yapılmıştır. Burada kına da söylenen bazı türkü ve ağıtlara da yer verilmiştir. Geçiş döneminin sonunda ölüm etrafında yapılan adetlere yer verilmiştir. Geçiş döneminlerinin ardından, törenler gösterilmiş ve kutlama ve bereket törenleri olarak ayrılmıştır. Kutlama törenlerinden biri olan bayramda yapılan adetlere ve söylenen bir tekerlemeye yer verilmiştir. Bir diğer kutlama törenlerinden hıdırellez de burada yerini almıştır. Bereket törenlerinden sayacı gezmesi ve yağmur duası, ilçedeki Karabağ Türkmenlerine özel olan yağmur gelini adetine yer verilmiştir. Giyim kuşamlar konusunda Yıldızkaya'nın Her Yönüyle Emirdağ adlı eserinden faydalanılmış ve buna bazı eklemeler yapılmıştır. Oyunlar kısmında yine sosyal yapı dikkate alınarak 63 adet oyuna yer verilmiştir. Halk hekimliği konusunda ocaklardan bahsedilmiş ve 24 ocakla birlikte tedavileri açıklanmıştır. Ayrıca ocak dışında diğer geleneksel tedavi ve uygulamalara da yer verilmiştir.

Halk bilgisi kapsamında ilçenin halk takvimine yer verilmiştir. İlçede güncel takvimin kullanılmasının yanı sıra tarım ve hayvancılıkla uğraşan kişilerin ekim ve hasat zamanlarını ayarladığı, işçi alımı yaptığı eski bir takvim de kullanılmaktadır. Bu takvim kısaca açıklanmıştır. Halk mutfağı kapsamında bulunan yiyecek ve içecekler başlığında yine sosyal yapı dikkate alınarak belli başlı yiyeceklere, yenilebilir yabani otlara ve içeceklere yer verilmiştir.

Halk bilimi bulgularından; doğum, askerlik, evlenme, ölüm, hıdırellez, sayacı gezmesi, bayram başlıkları altında, ilçenin bu başlıklarla ilgili inanışları da verilmiştir. Bu başlıklarda açıklanamayan inanışlar için ayrı bir halk inanışları başlığı açılmıştır. Son olarak lakaplar; sülale lakapları, anlamları ve sebebi bilinmeyen lakaplar, kişiye özel lakaplar olarak sınıflandırılmıştır. Sınıflandırılan bu lakaplar ilgili alt başlıklara olduğu gibi koyulmuştur. Lakaplar sınıflandırılırken son zamanlarda yapılan ad bilimi çalışmaları göz önünde bulundurulmuş ve lakap sayılmayan adlandırmalara yer verilmemiştir. Adlar kapsamında ilçede bulunan yer, su, dağ vs. adlar incelenmiş ve bazı değerlendirmelerde bulunulmuştur.

SÖZLÜK

Apsınlamak: Kesik atmak.

Cığak: Halk arasında bıçak veya jilete verilen ad.

Debbağ: Hayvan derilerini işleyerek, tabak haline getiren meslek kolu.

Enek: Karabağ Türkmenlerinde taş anlamına gelmektedir.

Gavurga: Buğday ya da bulgurun yağ katılmadan sacın üstüne atılmasıyla yapılan bir çerez türüdür.

Gelin Parmağı: Yöre de Karacalar köyünün üzümüne verilen ad.

Gıcır: Karabağ Türkmenlerinin gıcırdayan tahtaya verdiği isim.

Küpermek: Yıkılacak gibi gerinmek

Şelek: Biçilip, deste yapılarak sırtta harmana taşınan ekin yükü.

Tıptıba: Sığır kuyruğundan yapılan, kare şekilli bir bazlama.

Yahta: Halk arasında yağlı kafaya verilen ad.

Yarma aşı: Genel olarak bilinen adı keşkektir.

Yuvmak: Muhacirlerde yığmak, üst üste dizmek demektir.

KAYNAKÇA

- Aça, M. (2023). *Halk Bilimi El Kitabı*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Afyonkarahisar Kütüğü (Cilt 2). (2001). Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Akader, E. O. (2005). Türkiye’de marjinal bir grup olarak Abdallar. *Akader Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, “Prof.Dr. Hüseyin Hatemi’ye Armağan”.
- Akdeniz, N. (1972). Bilmeceleler. (N. Akdeniz, Çev.) *Folklore Doğru*(21), s. 2-13.
- Akın, F. (1997, Kasım- Aralık). Emirdağ'da Gezek (Sıra) Gezme Adeti. *Emirdağ, Emirdağlılar Sosyal Dayanışma Kültür ve Eğitim Vakfı Dergisi*, 1(1), s. 10-11.
- Akın, F. (1999, Ocak- Şubat). Emirdağ'da Lakap Takma Adeti. *Emirdağ, Emirdağlılar Dayanışma Kültür ve Eğitim Vakfı Dergisi*(5), s. 27.
- Akın, F. (2006, Ocak). Emirdağ'da Yemek Kültürü ve Davet Geleneği. *Emirdağ, Emirdağlılar Vakfı Kültür ve Sanat Dergisi*, s. 12-13.
- Akın, F. (2008, Aralık). Düz Oyun, Gaydalama ve Harmana Sererler. *Emirdağ, Emirdağlılar Vakfı Kültür ve Sanat Dergisi*, 11(19), s. 32-33.
- Akın, F. (2013). *Emirdağ'da Bahar* (2 b.). Eskişehir: Özdemir Ofset Matbaacılık.
- Akın, F. (2016, Temmuz). *Emirdağ'da Çocuk ve Genç Oyunları*, *Emirdağ*, 31, 76-79.
- Akın, F. (2018, Aralık). Geçmişten Günümüze Emirdağ'da Düğün ve Nişan Adetleri. *Emirdağ, Emirdağlılar Kültür Eğitim Vakfı Dergisi*(34), s. 72-79.
- Akın, F. (2019). *Emirdağ'dan Esintiler*. Ankara: Özbaran Ofset.
- Akın, M. (1985). *Dünden Bugüne Emirdağ*. Eskişehir.
- Aksoy, A. (1976). *Çirkef*. Ankara: Töre Devlet Yayınları.
- Aksoy, A. (1976). *Çirkef*. Ankara: Töre Devlet Yayınları.
- Albayrak, N. (1993). Mâni. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 12, s. 571-572). içinde İstanbul: Meb Yayınları.
- Altıntaş, İ. (2020). *Tarihsel Yolculuğunda Tüvel Kadın ve Emirdağlı Göçüler*. İstanbul.
- Arça, H. (1995). *Emirdağ Çocuk Oyunları,Emirdağ Kültür Araştırmaları Sempozyumu*. Eskişehir.
- Artun, E. (2011). *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri Edebiyat Tarihi/Metinler*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Artun, E. (2015). *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nazmı (Edebiyat Tarihi/Metinler)*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Artun, E. (2015). *Dinî-Tasavvufî Halk Edebiyatı*. Adana: Karahan Kitabevi.

- Atsız, H. N. (1943). *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul .
- Bekki, S. (2012). Abdallık Geleneği ve Neşet Ertaş . *Ahi Evran Üniversitesi Bilim, Kültür ve Sanat Dergisi*(3), s. 10-13.
- Boratav, P. N. (1982). *Folklor ve Edebiyat* (Cilt 1). İstanbul: Adam Yayıncılık.
- Boratav, P. N. (1984). *100 Soruda Türk Folkloru, İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar*. İstanbul: Gerçek Yayınları .
- Boratav, P. N. (1988). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. Gerçek Yayınları: İstanbul.
- Boratav, P. N. (1990). *Halk hikâyeleri ve halk hikâyeciliği*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Çalık, E. (2007). *Emirdağ* . İstanbul: Um Yayıncılık.
- Çalışkan, S. (2014). *Arşiv Kayıtlarında Emirdağ ve Çevresi*. Afyonkarahisar.
- Çalışkan, S. (2018). *Afyon'u Son Vatan Bilenler*. İstanbul: Ravza Yayıncılık ve Matbaacılık.
- Çelebioğlu, A. (1995). *Türk Ninniler Hazinesi* . İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Çıblak, N. C. (2013). Türk Ninnilerine İşlevsel Yaklaşım. *Turkish Studies-İnternational Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(4), s. 499-513.
- Çobanoğlu, Ö. (2003). *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çolak, F. (2009). *Geleneksel Kayseri Çocuk Oyunları ve Halkbilimsel İncelenmesi*. Konya: Kömen Yayınları.
- Degh, L., & Vazsonyi, A. (1974). The Memorate and the Proto-Memorate. (A. B. Ekiz, Dü.) *The Journal of American Folklore*, 87, s. 225-239.
- Durmaz, A. (2000). *Ben Gidersem Ay Sendeler*. Ankara: Art Yayıncılık.
- Duymaz, A. (2020). *Kolca Kopuzdan Kulca Kaleme Dedem Korkut Araştırmaları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Edeer, F. (2013). *Harman-I*. Eskişehir: Özdemir Ofset Matbaacılık.
- Ekşi, H. (2017). *Türküler Ağıda Döndü*. İstanbul: Lagün Yayıncılık.
- Elçin, Ş. (1986). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Elçin, Ş. (1989). *Türk Bilmeceleleri* . Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Emecen, F. (1988). Afyonkarahisar. İ. H. Uzunçarşılı içinde, *Osmanlı Tarihi* (Cilt 1). İstanbul: Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.
- Eravcı, M. (2009). Klasik Osmanlı Dönemi Afyonkarahisar Üzerine Bir İnceleme. *Sosyal Bilimler Dergisi*, XI(1), s. 103-113.

- Erçin, E. (1997). *Yüreğimin Sancısı*. Ankara: Bizim Büro Basım Evi.
- Erdem, C. (2020). *Ahmet Yesevi Üniversitesi "Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü"*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/kubat-haci-osman-kubat> (Erişim Tarihi 1.07.2024).
- Erenoğlu, H. E. (tarih yok). *Türk Tarihinde Üç Ata*. Eskişehir: Aziziye Yayınları.
- Evliya Çelebi, & Zillioğlu, M. (1985). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* (Cilt IX). İstanbul: Belde Yayıncılık.
- Genel Kurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi. (1973). *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi Sakarya Meydan Muharebesi* (Cilt 2). Ankara: Genel Kurmay Basımevi.
- Gökburun, A. R. (2006). *Gönülün Sesi*. İstanbul: İstos Yayınları.
- Göktekin, A. (2022). *İlhamın Sırrı*. Eskişehir: Defne Yayınevi.
- Gönçer, S. (1971). *Afyon İli ve Tarihi* (Cilt 1). İzmir: Karınca Matbaacılık.
- Gönçer, S. (1991). *Afyon İli Tarihi*. Afyonkarahisar: İleri Ofset.
- Görkem, İ. (2001). *Türk Edebiyatında Ağıtlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gülegül, G. (2011). Musa Karatepe (Ozan Musa/ Âşık Musa/ Garip Musa). F. Turan, O. Aydın, & G. Gülegül (Dü) içinde, *Sazın ve Sözü'n Sultanları- Yaşayan Halk Şairleri VI*. (s. 325-338). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Güller, O. (2024). *Eskişehir Mânileri Üzerine Bir İnceleme, Afyonkarahisar, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*. Afyonkarahisar.
- Gürbüz, D. Ö. (2016). Geleneksel Çocuk Oyunları ve Eğitimsel İşlevleri: Emirdağ Örneği. *Turkish Studies International Periodical for the Literature and History of Turkish or Turkic*, 11(14), s. 529-564.
- Gürkan, H. (2011). *Eskişehir Şairler Derneği Şiir Antolojisi*. Eskişehir: ESAD Yayınları.
- Güzel, A. (1999). *Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Halaçoğlu, Y. (2014). *VIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kabakçı, H. (2014). *Zıkkımın Kökü (Taşlamalar)*. Ankara: Kalkan Matbaacılık.
- Karakaya, H. (2022). Geleneksel Ekolojik Bilginin Hayata Yansıması: Afyonkarahisar Yöresinde Doğal Yöntemlerle Yoğurt Yapma Teknikleri. M. A. Yolcu içinde, *Kazdağları ve Geleneksel Ekolojik Bilgi* (s. 127-148). Çanakkale: Paradigma Yayınları.

- Karataş, T. (2001). *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Avcı Ofset Matbaacılık.
- Karazeybek, M. (2004). Osmanlı Döneminde Afyonkarahisar. *Anadolu'nun Kilidi Afyon*. içinde Afyonkarahisar: Afyon Valiliği Yayınları.
- Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü-I. (1991). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kaya, D. (2004). *Anonim Halk Şiiri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kaya, D. (2009, 6 25). Folklorumuzda Yanıltmacalar. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, s. 1-8.
- Kaya, D. (2014). *Anonim Halk Şiiri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kaya, M. A. (2000). *Anadolu'daki Galatlar ve Galatya Tarihi*. İzmir: Ege Üniversite Yayınları.
- Kaymakçı, S. (2007). *Afyon ve Çevresi İlk Tunç Çağı Kültürleri*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kaymaz, Z. (2002). Afyonkarahisar Atasözleri Üzerine Bir İnceleme. *VI. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu* (s. 185-206). içinde Afyonkarahisar: Afyon Belediyesi Yayınları.
- Keskin, A. (2021). Ad Bilim Odağında Lakaplar ve Lakaplarla Karıştırılan Başlıca Terim ve Kavramlar. *Avrasya Terim Dergisi*, 9(2), s. 54-62.
- Korucu, S., & Kurtlu, Y. (2016). Türkçe Öğretmenlerinin Türkçe Derslerine Eğitsel Materyal Olarak Oyun ve Oyuncak Kullanımına Yönelik Görüş ve Önerileri. *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume*, 11(9), s. 539-558.
- Kubat, M. (2006). *Yaşamın İçinden*. Eskişehir : Metin Ofset Matbaacılık.
- Kuideland, R., & Sehmsdarf, H. (1991). *Scandinavian Folk Beliet and Legend*. Oslo, Norway: Norweigion University Press.
- Kunos, İ. (1978). *Türk Halk Edebiyatı*. (T. Gülensoy, Dü.) İstanbul: Tercüman Yayınları .
- Mahmud, K. (2006). *Divânü Lügât-it Türk*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Mutlu, H. (2023). Afyonkarahisar'da Yenilebilir Yabani Otlar ve Tüketim Biçimleri. *Joutnal of Tourism and Gastronomy Studies*, 11(2), s. 1696-1726. doi:10.21325
- Nasrattınoğlu, İ. Ü. (2007). *Afyonkarahisar Fıkraları*. Ankara: Afyonkarahisar ve İlçeleri Dayanışma Derneği Yayınları.
- Oğuz, M. Ö., Ekici, M., Aça, M., & Dilaver Düzgün. (2016). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı* (13 b.). Ankara: Grafiker Yayınları.

- Oğuz, Ş., & Oğuz, İ. (2008). Lâkap Verme Geleneğinde Manisa İli Demirci İlçesi Örneği. 38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi) 10-15 Eylül 2007 (s. 1127-1139). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanlığı.
- Otman, A. (2005). *Bizim Ece Şairler Antolojisi*. Salihli: Kendi Yayını.
- Oy, H. (2008). *Afyonkarahisar ve Çevresi Orta Tunç Çağ Kültürleri*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Önaçan, Y. (1998). *Köşe Yazıları*. Ankara: Doğu Yayıncılık .
- Önen, B. (1999, Ocak). Şu Bizim Emirdağ'ı - Emirdağ'ın Meşhur Yemekleri. *Aziziye Dergisi*, 5(27), s. 28-29.
- Örnek, S. V. (2014). *Türk Halkbilimi*. Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Özdemir, E. (2008). *Emirdağ Musiki Geleneğinde Abdallar ve Yeni Onaltı Türkü*. (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sakarya.
- Özdemir, E. (2013, Ocak-Şubat). Âşık ve Ozan Kavramlarının Günümüz Türkiye'sinde Müzikal ve Edebi Yönden Tanımlanması. *Akademik Bakış, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*(34), s. 1-17. <https://www.akademikbakis.org/file/34.pdf> (Erişim Tarihi: 2.07.2024) adresinden alındı
- Özdemir, N. (2006). *Türk Çocuk Oyunları* (Cilt 1). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özkan, T. (2012). *Geleneksel Tiptan Modern Tıbbı Ocaklık Kurumu: Ankara İli Çubuk İlçesi Örneği*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Ü.
- Özpınar, H. (2010). *Yunan Başkomutanı Trikopis'i Esir Eden Afyonkarahisar'lı Ahmet Çavuş*. 06 28, 2024 tarihinde <https://www.kocatepegazetesi.com/yunan-baskomutani-trikopisi-esir-eden-afyonkarahisarli-ahmet-cavus/> adresinden alındı
- Öztuna, Y. (1977). *Büyük Türkiye Tarihi* (Cilt 2). İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Reichl, K. (2002). *Türk Boylarının Destanları*. (M. Ekici, Çev.) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Sami, Ş. (1996). *Kâmûsu'l-A'lâm* (Cilt 2). Ankara: Kaşgar Neşriyat.
- Sarı, M. (2019). *Afyonkarahisar Sanat ve Müzik Ansiklopedisi (Afyonkarahisar Edebiyatı)*. (S. Coşkun, & U. Türkmen , Dü) Afyonkarahisar: Uyum Ajans.
- Sarı, M. (2019). *Afyonkarahisar Sanat ve Müzik Ansiklopedisi Cilt II: Afyonkarahisar Edebiyatı*. Afyonkarahisar: Afyonkarahisar Kültür Yayınları.

- Sarısaman, S. (2022, Kasım). Yunan Başkomutanı Trikopis'in Esir Edilmesi Üzerine. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(100. Yılında Kocatepe-Büyük Taarruz Özel Sayısı), s. 129-151.
- Tan, N. (2018, Mart). Emirdağ Ağzında Atasözleri ve Deyimleri Üzerine. *Türk Dili*, 68(795), s. 92-101.
- Turan, F. A. (2010). *Sazın ve Sözü'n Sultanları Belçika'da Yaşayan Halk Şairleri*. Ankara: Gazi Kitabevi. Ankara : Gazi Kitabevi.
- Turan, F. A. (2015). Avrupa'da Yaşayan Halk Şairlerimizin Dilinden Gurbet ve Sonuçları. *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, 6(21), s. 1-28.
- Türk Dünyası Ortak Edebiyatı, Türk Dünyası Edebiyat Tarihi. (2003). Ankara.
- Türkay, C. (1979). *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*. İstanbul: Tercüman Yayınları.
- Türkiye Yazarlar Birliği. (2022). *Yeni Üyemiz: Rabia Barış*. 06 28, 2024 tarihinde <https://www.tyb.org.tr/yeni-uyemiz-rabia-baris-57802h.htm> adresinden alındı
- Türkmen, Ö. (1994). Kültür. *Emirdağ* (s. 56-92). içinde Afyonkarahisar: Emirdağ Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği.
- Türkmen, Ö. (1997, Kasım Aralık). Basın Yayında Emirdağ. *Emirdağ, Emirdağlılar Sosyal Dayanışma Kültür ve Eğitim Vakfı Organı*, 1(1), s. 31-32.
- Türkmen, Ö. (2001, Ekim). Seyrekbasan'dan. *Emirdağ Dergisi, Emirdağlılar Sosyal Dayanışma, Kültür ve Eğitim Vakfı Yayın Organı*, 4(7), s. 9.
- Türkmen, Ö. (2017). *Emirdağ Ağzında Atasözleri ve Deyimler*. Ankara: Özbaran Ofset Matbaacılık.
- Türkmen, Ş. (2018). *Belgelerde Emirdağ* (2 b.). Ankara: Özbaran Ofset.
- Türkmen, Ş. (2021). İçindekiler. *Aşiretlerin Anadolu'da İskanı Emirdağ Örneği*. içinde Ankara.
- Unat, N. A., Keleş, R., & Eni, L. (1975). *Göç ve Gelişme*. Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık.
- Urfalı, A. (2011). *Emirdağ Tarihi*. Konya: Kardelen Yayınları.
- Urfalı, A. (2012). *Bozkır Rüzgarı*. Eskişehir: Özdemir Ofset.
- Urfalı, A. (2020, 10 16). Battalgazi Destanlarının Amoryum ve Emirdağ Anlatımları. *Yeni Vatan Gazetesi*.
- Urfalı, A. (2023). *Emirdağ Yazıları*. Ankara: Bizim Dijital Matbaacılık.
- Yakıcı, A. (2013). *Halk Şiirinde Türkü*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Yaldızkaya, Ö. F. (1986). *Her Yönüyle Emirdağ*. Aslımlar Ofset Matbaacılık: Ankara.
- Yaldızkaya, Ö. F. (1994). Emirdağ'ın Tarihçesi. *Emirdağ* (s. 3-18). içinde Afyonkarahisar: Emirdağ Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği Yayınları.
- Yaldızkaya, Ö. F. (2008, Nisan). Emirdağ'daki Mezar Taşı Sözleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Emirdağ, Emirdağlılar Vakfı Kültür ve Sanat Dergisi*(18), s. 21-22.
- Yaldızkaya, Ö. F. (2014, Ocak). Emirdağ'da Lakaplar Üzerine Bir Araştırma. *Acta Turcica, Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi, 1*(1), s. 1-16.
- Yaldızkaya, Ö. F. (2018). *Emirdağ Yöresi Türkmen Ağıtları* (2 b.). İzmir: Kanyılmaz Matbaacılık.
- Yaman, G. (2012). *Evlilik Yoluyla Afyon- Emirdağ'dan Belçika'ya Gerçekleşen Göçler ve Yaşanan Süreçler (Yüksek Lisans Tezi)*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yardımcı, A. İ. (1994). Emirdağ İlçesinin Jeolojik Yapısı. *Emirdağ* (s. 19-23). içinde Afyonkarahisar: Emirdağ Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği Yayınları.
- Yaşar, S. (2018). *Emirdağlı Gurbetçi Bir Ozan Fakı Edeer* . Afyonkarahisar: Afyonkarahisar Belediyesi Kültür Yayınları Yayın No:51.
- Yıldız, D. (2021). *Hayatımdaki İlkler, Hamzahacılı Köyümden Öyküler ve Şiirler*. Eskişehir: Özdemir Ofset, Matbaacılık.
- Yılmazoğlu, B. (2020). *Geleneksel Türk Müziğinde Ninni Olgusunun Yeri ve Ninnilerin Müziksel Çözümlemesi, Ankara Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Yüksek Lisans Tezi*.
- Yinanç, R. (1989). *Dulkadir Beyliği*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yürük, F. F. (1999, Ocak). Abdallar'ın Tarihçesi. *Aziziye Dergisi, 5*(27), s. 8.

EKLER

EK-1 Kaynak Kişiler

	Adı	Soyadı	Doğum Yeri	Doğum Tarihi	Tahsili	Mesleği	Derleme Tarihi
KK.1	Abidin	Uçar	Davulga Belediye si	1964	İlkokul	Çiftçi	04.01.2024
KK.2	Adnan	Durmaz	Tabaklar köyü	1970	Üniversit e	Öğretme n	21.09.2023
KK.3	Ahmet	Çildir	Ağılcık köyü	1941	İlkokul	Emekli	20.10.2023
KK.4	Ahmet	Demirci	Gözeli köyü	1941	İlkokul	Emekli	19.10.2023
KK.5	Ahmet	Köken	Emirdağ/ Merkez	1957	Üniversit e	Öğretme n	04.11.2023
KK.6	Akkız	Yıldırım	Çatallı köyü	1950	İlkokul	Ev hanımı	04.12.2023
KK.7	Ali	Başoğlu	Başkona k köyü	1970	Üniversit e	Memur	20.11.2023
KK.8	Arif	Sarıtaş	Balcam köyü	1951	İlkokul	Emekli	05.10.2023
KK.9	Ayhan	Civelek	Yavuz köyü	1964	İlkokul	Muhtar	12.10.2023
KK.10	Ayşe	Aksoy	Türkmen Akören	1962	İlkokul	Ev hanımı	13.10.2023
KK.11	Ayşe	Kuru	Camili köyü	1930	Okuma/ Yazma var	Ev hanımı	09.10.2023
KK.12	Ayşe	Pandır	Çiftlik köyü	1964	İlkokul	Ev hanımı	29.11.2023
KK.13	Ayşe	Yüksel	Bademli köyü	1952	İlkokul	Ev hanımı	01.11.2023

KK.14	Ayşegül	Aslan	Türkmen Akören	1959	İlkokul	Ev hanımı	13.10.2023
KK.15	Bahattin	Altıntaş	Çiftlik köyü	1965	Lise	Muhtar	29.11.2023
KK.16	Bayram	Atmaca	Karacalar köyü	1967	İlkokul	Berber	26.08.2023
KK.17	Bayram	Hasçelik	Tez köyü	1953	İlkokul	Çiftçi	06.10.2023
KK.18	Bayram Ali	Eryörük	Dereköy	1979	Lisans	Muhtar	16.10.2023
KK.19	Bekir	Altın	Bademli köyü	1938	İlkokul	Emekli	01.11.2023
KK.20	Bilge	Köycü	Ekizce köyü	1969	İlkokul	Ev hanımı	20.09.2023
KK.21	Cemal	Tepe	Çaykışla köyü	1949	İlkokul	Emekli	09.11.2023
KK.22	Cemile	Arıcan	Emirdağ/ Merkez	1948	İlkokul	Ev hanımı	12.01.2024
KK.23	Cengiz	Pala	Soğukku yu köyü	1956	Ön lisans	Emekli	25.12.2023
KK.24	Cezahir	Bostan	Türkmen Akören	1944	İlkokul	Ev hanımı	13.10.2023
KK.25	Derviş	Üç kuyulu	Çaykışla köyü	1964	İlkokul	Emekli	09.11.2023
KK.26	Döndü	Kaplan	Çaykışla köyü	1954	İlkokul	Ev hanımı	09.11.2023
KK.27	Döne	Polat	Karacalar köyü	1956	İlkokul	Ev hanımı	30.08.2023
KK.28	Dudu	Kubat	Karacalar köyü	1960	İlkokul	Ev hanımı	26.08.2023
KK.29	Dursun	Civelek	Emirdağ/ Merkez	1964	İlkokul	Ev hanımı	12.10.2023

KK.30	Elif	Uçar	Davulga Belediye si	1964	İlkokul	Ev hanımı	04.01.2024
KK.31	Elmas	Eryürük	Dereköy	1928	Okuma/ Yazma yok.	Ev hanımı	16.10.2023
KK.32	Elmas	Şevik	Dereköy	1930	Okuma/ Yazma yok.	Ev hanımı	16.10.2023
KK.33	Emine	Duran	Bademli köyü	1957	İlkokul	Ev hanımı	2.10.2023
KK.34	Emine	Özer	Tabaklar köyü	1944	İlkokul	Ev hanımı	21.09.2023
KK.35	Emir	Köksal	Hamzaha cılı köyü	1954	Üniversit e	Öğretme n	22.11.2023
KK.36	Emrullah	Çetin	Toklucak köyü	1962	Lise	Emekli	15.01.2024
KK.37	Fadime	Kubat	Karacala r köyü	1949	İlkokul	Ev hanımı	26.08.2023
KK.38	Fadime	Uyar	Emirdağ/ Merkez	1945	İlkokul	Ev hanımı	10.01.2024
KK.39	Fadime	Yıldırım	Çatallı köyü	1951	İlkokul	Ev hanımı	04.12.2023
KK.40	Fakı	Edeer	Suverme z köyü	1954	İlkokul	Emekli	30.08.2023
KK.41	Fatma	Baş	Güneysa ray köyü	1936	İlkokul	Ev hanımı	28. 11.2023
KK.42	Fatma	Diri	Toklucak köyü	1960	İlkokul	Ev hanımı	15.01.2024
KK.43	Fatma	Kuru	Camili köyü	1952	İlkokul	Ev hanımı	09.10.2023

KK.44	Figen	Emeksiz Ayrancı	Emirdağ/ Merkez	1973	Doktora	Milli Eğitim Müfettiş	08.09.2023
KK.45	Fikret	Akın	Emirdağ/ Merkez	1952	Üniversite	Emekli	03.03.2024
KK.46	Fikret	Fıçıcı	Salihler köyü	1939	Üniversite	Öğretim Görevlisi	25.11.2023
KK.47	Filiz	Sezgin	Emirdağ/ Merkez	1981	Ortaokul	Ev hanımı	06.12.2023
KK.48	Gökhan	Türköz	Karacalar köyü	1987	Ortaokul	Muhtar	30.08.2023
KK.49	Güllü	Tetik	Gözeli köyü	1937	İlkokul	Ev hanımı	19.10.2023
KK.50	Günay	Yalçınkaya	Ağılcık köyü	1964	İlkokul	Ev hanımı	20.10.2023
KK.51	Halil	Göktaş	Karacalar köyü	1974	Lise	Emekli	30.08.2023
KK.52	Halil	Tezel	Karacalar köyü	1950	İlkokul	Çiftçi	30.08.2023
KK.53	Halime	Yiğit	Tez köyü	1991	Doktora	Memur	09.10.2023
KK.54	Hanife	Tezel	Karacalar köyü	1969	İlkokul	Ev hanımı	30.08.2023
KK.55	Hanim	Çildir	Güneysaray	1949	İlkokul	Ev hanımı	23.10.2023
KK.56	Harika	Özer	Emirdağ/ Merkez	1979	İlkokul	Ev hanımı	21.09.2023
KK.57	Hasan	Bağseven	Karacalar köyü	1959	Lise	Emekli	30.08.2023
KK.58	Hasan	Özdemir	Emirdağ/ Merkez	1966	İlkokul	Emekli	12.12.2023
KK.59	Hasan	Yalçınkaya	Ağılcık köyü	1954	İlkokul	Emekli	20.10.2023

KK.60	Hasan	Yüce	Çiftlik köyü	1931	İlkokul	Emekli	29.11.2023
KK.61	Hatice	Tepe	Çaykışla köyü	1950	İlkokul	Ev hanımı	09.11.2023
KK.62	Hava	Durgut	Bademli köyü	1954	İlkokul	Ev hanımı	2.10.2023
KK.63	Hava	Karaağaç	Emirdağ/ Merkez	1954	Okuma/ Yazma yok.	Ev hanımı	08.01.2024
KK.64	Hüdaver di	Yıldırım	Hamzaha cılı köyü	1952	İlkokul	Emekli	22.11.2023
KK.65	Hülya	Ertuğral	Çiftlik köyü	1967	Ortaokul	Emekli	29.11.2023
KK.66	Hüsamet tin	İnce	Bağlıca köyü	1947	İlkokul	Emekli	07.10.2023
KK.67	Hüsna	Sevim	Davulga Belediye si	1949	Okuma/ Yazma yok	Ev hanımı	14.01.2024
KK.68	Hüsniye	Gökçe	Türkmen Akören	1959	İlkokul	Ev hanımı	13.10.2023
KK.69	İnci	Akın Sağlam	Emirdağ/ Merkez	1956	Ortaokul	Esnaf	14.12.2023
KK.70	İzzet	Güler	Tabaklar köyü	1939	İlkokul	Emekli	21.09.2023
KK.71	Kadir	Kozlu	Yüreğil Köyü	1955	İlkokul	Muhtar	05.11.2023
KK.72	Kasım	Mazıbaş	Çatallı köyü	1977	İlkokul	Çiftçi	08.10.2023
KK.73	Kenan	Kuru	Camili köyü	1981	İlkokul	Muhtar	09.10.2023
KK.74	Kurtuluş	Güner	Gözeli köyü	1984	Lise	Muhtar	19.10.2023

KK.75	Kürşad	Adıgüzel	Yüreğil köyü	1975	İlkokul	Çiftçi	05.11.2023
KK.76	Maide	Adıgüzel	Yüreğil köyü	1954	İlkokul	Ev hanımı	05.11.2023
KK.77	Mehmet	Dağcı	Emirdağ/ Merkez	1981	İlkokul	Çiftçi	30.04.2023
KK.78	Mehmet	Kuru	Camili köyü	1955	İlkokul	Emekli	09.10.2023
KK.79	Mehmet	Uyanık	Gedikevi köyü	1962	Ortaokul	Emekli	06.10.2023
KK.80	Meliha	Sarıgöz	Karacalar köyü	1961	İlkokul	Ev hanımı	26.08.2023
KK.81	Melek	Göçmen	Bağlıca köyü	1952	İlkokul	Ev hanımı	07.10.2023
KK.82	Menekşe	İnce	Emirdağ/ Merkez	1957	İlkokul	Ev hanımı	07.01.2024
KK.83	Meryem	Köycü	Ekizce köyü	1937	İlkokul	Ev hanımı	20.09.2023
KK.84	Meryem	Kuru	Camili köyü	1960	İlkokul	Ev hanımı	09.10.2023
KK.85	Muharrem	Aktaş	Başkonak köyü	1947	İlkokul	Emekli	20.11.2023
KK.86	Mustafa	Koşar	Davulga Belediyesi	1962	Üniversite	Öğretmen	14.01.2024
KK.87	Nergis	Tetik	Ekizce köyü	1954	İlkokul	Ev hanımı	19.10.2023
KK.88	Neşet	Erün	Kırkpınar köyü	1970	Lise	Muhtar	19.10.2023
KK.89	Nurettin	Yılmaz	Tez köyü	1950	Lisans	Emekli	18.09.2023
KK.90	Nursel	Yardımcı	Emirdağ/ Merkez	1954	Okuma/ Yazma yok	Ev hanımı	08.01.2024

KK.91	Nurten	Ertuğral	Çiftlik köyü	1948	İlkokul	Ev hanımı	29.11.2023
KK.92	Orhan	Abbasoğlu	Bağlıca köyü	1962	Üniversite	Öğretmen	07.10.2023
KK.93	Orhan	Çelik	Balcam köyü	1976	İlkokul	Esnaf	12.10.2023
KK.94	Orhan	Küçüktaş	Tez köyü	1960	İlkokul	Çiftçi	06.10.2023
KK.95	Ömer Faruk	Köse	Suverme z köyü	1952	Ortaokul	Emekli	03.10.2023
KK.96	Özay	Özbel	Aşağıkurudere köyü	1984	İlkokul	Özel sektör	16.12.2023
KK.97	Pakize	Çivrilili	Emirdağ/ Merkez	1965	İlkokul	Ev hanımı	16.12.2023
KK.98	Pakize	Karakuş	Güneysaray köyü	1941	İlkokul	Ev hanımı	23.11.2023
KK.99	Pakize	Yıldırım	Hamzahacı köyü	1950	İlkokul	Ev hanımı	22.11.2023
KK.100	Rabia	Barış	Emirdağ/ Merkez	1949	Ortaokul	Emekli	18.07.2023
KK.101	Rabia	Yılmaz	Tez köyü	1934	Okuma/ Yazma yok	Ev hanımı	06.10.2023
KK.102	Remziye	Atalay	Davulga Belediyesi	1948	İlkokul	Ev hanımı	04.01.2024
KK.103	Rıfat	Akbaş	Aydınyaka köyü	1957	İlkokul	Esnaf	16.01.2024
KK.104	Saniye	Demir	Camili köyü	1980	Lise	Ev hanımı	09.10.2023
KK.105	Selvi	Kurtular	Gözeli köyü	1980	İlkokul	Ev hanımı	07.10.2023

KK.106	Sevda	Şahbaz	Tez köyü	1974	İlkokul	Ev hanımı	16.12.2023
KK.107	Sevim	Aktaş	Karacalar köyü	1959	İlkokul	Ev hanımı	20.11.2023
KK.108	Sevim	Duru	Gömmü Belediye si	1957	İlkokul	Ev hanımı	03.12.2023
KK.109	Sinan	Duru	Gömmü Belediye si	1972	İlkokul	Muhtar	03.12.2023
KK.110	Soner	Özer	Tabaklar köyü	1970	İlkokul	Muhtar	21.09.2023
KK.111	Sultan	Şevik	Balcam köyü	1975	İlkokul	Ev hanımı	16.10.2023
KK.112	Sultan	Yayla	Yavuz köyü	1964	İlkokul	Ev hanımı	12.10.2023
KK.113	Süleyman	Fıçıcı	Salihler köyü	1965	İlkokul	Çiftçi	25.10.2023
KK.114	Süleyman	Kuş	Emirdağ/ Merkez	1967	Ortaokul	Esnaf	29.12.2023
KK.115	Şemsettin	Kubat	Karacalar köyü	1943	Ortaokul	Emekli	23.08.2023
KK.116	Şengül	Topal	Davulga Belediye si	1971	İlkokul	Ev hanımı	04.01.2024
KK.117	Şenol	Özer	Bademli köyü	1970	Üniversite	Memur	04.01.2024
KK.118	Şuayip	Taşarcan	Başkonak köyü	1959	İlkokul	Emekli	11.11.2023
KK.119	Şükran	Kavak	Yavuz köyü	1953	İlkokul	Ev hanımı	12.10.2023

KK.120	Şükriye	Uyar	Emirdağ/ Merkez	1919	Okuma/ Yazma yok	Ev hanımı	11.01.2024
KK.121	Veysel	İyigün	Çiftlik köyü	1959	İlkokul	Emekli	29.11.2023
KK.122	Yüksel	Altın	Bademli köyü	1964	Lise	Muhtar	01.11.2023
KK.123	Zehra	Çakır	Güneysa ray köyü	1978	İlkokul	Ev hanımı	28.08.2023
KK.124	Zehra	Köksal	Hamzaha cılı köyü	1963	İlkokul	Ev hanımı	02.05.2023
KK.125	Zehra	Sayan	Tez köyü	1946	Okuma/ Yazma yok.	Ev hanımı	06.10.2023
KK.126	Zekiye	Aydoğan	Emirdağ/ Merkez	1984	İlkokul	Ev hanımı	20.09.2023
KK.127	Zeliha	Dere	Güneysa ray	1964	İlkokul	Ev hanımı	28.11.2023
KK.128	Zülbiye	Karaca	Davulga Belediye si	1944	Okuma/ Yazma yok.	Ev hanımı	14.01.2024

Ek-2 Görüşme Soruları

1. Çevrenizde herkesin bir lakabı var mıdır? Varsa bu lakaplar nelerdir?
2. Yörenizde hala âşıklık geleneği devam etmekte midir? Tanıdığınız ya da adını duyduğunuz bir âşık var mıdır?
3. Yangın, trafik kazası, cinayet, deprem gibi felaketler karşısında destan söyleyenler var mıdır? Bu destanlar türkü biçiminde mi söylenir? Bildiğiniz bir destanı söyleyebilir misiniz?
4. Çevre de bulunan dağ, kaya, yata, mezar, yayla vb. yerler hakkında bir efsane duydunuz mu?
5. Dünya, gökyüzü veya bulutlarla ilgili duyduğunuz bir efsane var mıdır? Varsa anlatınız.
6. Bildiğiniz bir hikaye veya hikaye anlatan birileri var mıdır? Anlatılan hikaye eşliğinde bir müzik aleti çalınır mı?
7. Çocuğunuzu uyutmak için ona masal anlatıp, ninni söyler miydiniz? Hatırladığınız ninni ve masallar nelerdir?
8. Küçükken oynadığınız oyunlarda tekerleme söyler miydiniz? Bu tekerlemeler nelerdir? (Örneğin; Oo piti piti karemeli sepeti...)
9. Bildiğiniz bir fıkra var mıdır? (Örneğin; Bir gün Temel uçağa binmiş...)
10. Çevre de türkü yakma geleneği var mıdır? Bu türküler kimler, nerede, ne zaman söyler?
11. Bildiğiniz bir mâni var mıdır? Sık sık mâni söyleyen birilerini tanıyor musunuz? Mâniler genellikle nerede, ne zaman, kimler tarafından söylenir? Düğün ve toplantılarda karşılıklı mâni söyleyerek oyun sergilenir mi? Mâniler o anda mı yoksa önceden bilinerek mi söylenir? (Örneğin; Emirdağı goyağında gar yatar/Güzeller kendini yüksekten satar/ Pek o kadar mağrurlanma sevdiğim/ Girmiş goynuna bir kötü yatar)
12. Çocuklara bilmece sorar mısınız? Bu bilmece nelerdir?
13. Biri size iyilik yaptığında nasıl dua edersiniz? Biri size kötülük yaptığında nasıl beddua edersiniz?
14. İstenmeyen bir hamileliği sonlandırmak için çeşitli ilaçlar yapan bir teyze var mıdır? Varsa bu teyze ne gibi ilaçlar kullanır?
15. Hamile kişinin kız mı erkek mi doğuracağını nereden anlarsınız ?
16. Çocuğun kız veya erkek olması için bazı uygulamalar yapılır mı?

17. Çocuğu olmayanlar hamile kalmak için herhangi bir türbeye giderler mi? Ya da başka bir uygulama yaparlar mı? (Örneğin dereye taş atmak, dilek ağacına çaput bağlamak, türbenin etrafında gezinmek vb.)
18. Yerleşim biriminde ebelik yapanlar var mıdır? Varsa bu ebe nasıl doğum yaptırır? Göbek kordonunu bir yere gömmek gibi bir adetiniz var mıdır? Bu konu hakkındaki inançlarınız nelerdir?
19. Göbeği kesildikten sonra çocuğa neler yapılır? (Örneğin; yıkama, tuzlama, giydirme)
20. Doğum bitince anneye neler yapılır? (Temizleme, höllük toprağa yatırma vb.)
21. Çocuğa ne zaman, nasıl, kim tarafından ad verilir? Kırklama yapılır mı? Niçin kırklama yapılır? Çocuk nasıl kırklanır? Kırk basması, al basması inançları var mıdır?
22. Çocuğun ilk dişi düştüğünde ne gibi işlemler yapılır?
23. Sünnet düğününde neler yapılır?
24. Kız görmeye veya istemeye kimler gider? Kız istemeye gidenler kız evinde ne tür uygulamalar yapar? Nişan ve düğün masraflarını hangi taraflar karşılar?
25. Başlık, mehir ve ağırlık talep edilir mi? Edilirse neye göre ne kadar talep edilir?
26. Yeni ev için oğlan tarafı ve kız tarafının alacakları nelerdir? Kız evi çeyiz olarak ne hazırlar? Urba düzmeye gidilir mi? Neler alınır? Parasını kim öder?
27. Her iki tarafın düğün hazırlıkları nelerdir? Düğünde erkek ve kadınlar birarada olurlar mı? Düğün sırasında ne gibi uygulamalar yapılır?
28. Kına gecesinde neler yapılır? Gelin hamamı var mıdır? Varsa gelin hamamında neler yapılır?
29. Askere gidenler için nasıl eğlenceler yapılır?
30. Biri öldüğünde ne gibi uygulamalar yapılır? Ölü evinde neler yapılır? Ölen kişinin mevlidi ne zaman okunur? Ölen kişinin eşyalarına ne yapılır? Ölünün ardından ağıt yakar mısınız? Nasıl ağıt edersiniz?
31. Geleneklerde değişikliğe uğrayan var mı? Niçin, nasıl, ne zaman değişiklikler olmaya başladı? Daha önce yapmadığınız bugün geleneğinize girmiş işlemler var mıdır? Nelerdir? Bunları niçin, nasıl, ne zaman kabul ettiniz? Geleneklerinizin değişmesinden hoşnut musunuz? Neden?